

Várostarténeti folyóirat

Veszprémi Szemle



19. évfolyam,
2017. 1. szám

44.

TARTALOM

TANULMÁNYOK

A veszprémi főbíró választása	3	Földesi Ferenc
Veszprém zenei múltjából: Ruzitska Ignác élete és munkássága (Ruzitska Ignác születésének 240. évfordulójára)	24	M. Tóth Antal

KÖZLEMÉNYEK

Veszprém meteorológiai viszonyai 2014-ben	44	Kovács Győző Gyula
Két háborús év 1944–45 – dr. László Kálmán naplója	56	László Péter
A veszprémi omnibuszjárat története	89	Horváth Elvira
Adalékok a veszprémi tűzoltóság II. világháborús korszakához Véniss Sándor tűzoltóparancsnok 1942–1946	102	Hogya György

ÉVFORDULÓK

100 éve született Dr. Péchy László vegyész-mérnök, egyetemi tanár	120	Próder István
---	------------	---------------

EMLÉKEZÉS – 100 ÉVES VESZPRÉM VÁROS ZENEISKOLÁJA II.

Káté István hegedűtanár, zeneiskola-igazgató (1932–2013)	127	Molnár János– Csiszár Miklós
Kollár Kálmán hegedűtanár, karnagy (1932–2012)	138	Molnár János– Csiszár Miklós
Környei János klarinét-szolfézs szakos zenetanár (1942–2016)	148	Környei János

KÖNYVSZEMLE	153	Mihalovicsné Lengyel Alojzia, Somfai Balázs
-------------	------------	---

Várostarténeti folyóirat

Veszprémi Szemle



19. évfolyam, 1. szám 44. 2017.

Várostarténeti folyóirat
ISSN 1217-5358

Alapítva: 1993

Alapító főszerkesztő:
dr. Tölgyesi József

Főszerkesztő:
dr. Csiszár Miklós

Technikai szerkesztő:
Szurmay László

Szerkesztőségi titkár:
Virág Istvánné

Szerkesztőbizottság:
Faa Judit, a Kuratórium elnöke,
Bándi László, dr. Csiszár Miklós,
dr. Tölgyesi József,
a Kuratórium tagjai
Sebő József

Kiadja:
a Veszprémi Szemle
Várostarténeti Közhasznú
Alapítvány
Székhely és levelezési cím:
8200 Veszprém, Baláca sor 10.

Felelős kiadó:
Faa Judit, a Kuratórium elnöke

A főszerkesztő elérhetősége:
8200 Veszprém, Erzsébet liget 3.
Tel.: 06-20-253-3078
E-mail: csiszar.miklos@invitel.hu

Nyomda:
OOK-Press, Veszprém
Felelős vezető: Szathmáry Attila
A folyóirat évenként 4 számmal
jelenik meg.

E SZÁMUNK SZERZŐI

DR. CSISZÁR MIKLÓS ny. könyvtárvezető, Veszprém;
DR. FÖLDESI FERENC nyá. ezredes, hadtörténet-kuta-
tó, Veszprém; HOGYA GYÖRGY helytörténeti kutató,
Veszprém; HORVÁTH ELVIRA helytörténeti kutató,
Veszprém; KOVÁCS GYŐZŐ GYULA meteorológus,
éghajlatkutató, Veszprém; †KÖRNYEI JÁNOS klarinét-
szolfézs szakos zenetanár, Veszprém; DR. LÁSZLÓ PÉ-
TER ny. múzeumigazgató, újságíró, Veszprém; DR. MI-
HALOVICSNÉ DR. LENGYEL ALOJZIA ny. egyetemi
docens, Veszprém; MOLNÁR JÁNOS helytörténeti kuta-
tó, Veszprém; DR. M. TÓTH ANTAL ny. egyetemi tanár,
zenetörténész, Veszprém; PRÓDER ISTVÁN ny. múze-
umigazgató, Várpalota; SOMFAI BALÁZS ny. főlevéltá-
ros, Veszprém;

Illusztrációk:

Archív dokumentumok

Támogatóink:

Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata



8200 Veszprém,
Házgyári út 1.

A Veszprémi Szemle 44. szám megjelenését támogatták:

Bándi László, Beneda Károly, dr. Csiszár Miklós, Gubicza Iлона, Gy. Lovassy Klára, Hajmási Andrea, Hideghéthy Csaba, Kálóczi Kálmán, Kecskés Csabáné, Kovács Sándor, Márkusné Vörös Hajnalka, Molnár János, dr. Próder József, Radnai Éva, Rainer Pál, Sebő József, Somfai Balázs, Szabóné Vörös Györgyi, Szurmay László, Teiermayer Andrea, dr. Tölgyesi József Veszprém
Albertné dr. Isó Imola Komárom, Földesi Károly és neje Budapest, dr. Reisz T. Csaba Budapest, Répás József Zirc, Kiss Árpádné Kovács Iлона Öskü, Vereskuti Klára Balatonalmádi

Veszprémi Szemle Várostarténeti
Közhasznú Alapítvány 73200189-11291268

A borító képei:

*címlapon: Péchy László mellszobra a Pannon Egyetem
Aulájában (alkotó: Raffay Béla, 2005)*

*2. oldalon: Káté István tiszteletére rendezett koncert
műsorlapja (Szeged, 2012)*

*3. oldalon: Káté István: „Héber dal és klezmer” kézirat
utolsó oldala*

hátral: A zeneiskola mai képe (2017. február 3.)

TANULMÁNYOK

A veszprémi főbíró választása

FÖLDESI FERENC

*Megmenteni a múlt emlékeit,
s tisztelni ezekben a nemzet történelmét,
nem érdem, de honfíúii kötelesség.*
Véghely Dezső

Hagyományok és szabályok

Veszprém város jegyzőkönyveinek olvasása során – főleg a XVIII–XIX. századiakban – a főbíró választások napján lehet találkozni a következő bejegyzésekkel: bíróválasztás „*régi szokás szerénti*” megtartása, a katonaesztendő¹ kezdete, annak fordulónapja. Ezért néhány gondolat erejéig ismerjük meg a veszprémi bíróválasztás menetét, kiemelten a XVIII. századvégi választási rend módosítására.

Általános volt – de nem kizárólagos –, hogy a XVIII. század végéig a települési (fő)bíró,² a magisztrátus³ választását rendszerint Szent György napján⁴ (április 24.) tartották, de később – főleg a porciók⁵ elszámolása miatt – a XVIII. század végétől már egységesen a katonai évvel (anni militaris) hozták összhangba, tehát november 1-jén került rá sor. A XVIII. század utolsó évtizedeitől a földesúr és jobbágy kapcsolatszeretét Mária Terézia úrbéri rendelete⁶ határozta meg. Az érintett cikkely megszabta a jobbágyközségek és városok szervezetét is. Előírta, hogy a tisztújításokat mindenkor november 1-jén (ez a katonai év kezdete) kell megtartani. Biztosította az uradalomnak a bírói állás betöltésénél a kandidálás (jelölés) jogát, de a jegyzők és a tanácsbeliek választásánál a nép szabad választási jogát fenntartotta.

Veszprémben, az úrbéri rendeletét – amit első alkalommal a vármegye 1748-ban hirdetett ki – Mária Terézia 1771. december 4-én véglegesítette. Azonban az urbáriumon⁷ kívül figyelemmel kellett lenni Veszprém lakosságának életét meghatározó korábbi, mint a Széchenyi-féle és az Esterházy-féle szerződésekre is.

Nem részletezve a város helyzetét, állapotát a török kiűzése után, az első, amit ajánlatos megismerni: a városiak szerződése – egyezség a város és a földesurak

között – a már említett Széchenyi Pál⁸ veszprémi püspökkel 1702. május 10-én. Ennek 7. pontja kimondja: „*Mivel itten a Méltóságos úrnak és Nemes Káptalannak ius gladiumok [büntető hatalma – pallosjog] vagyon [...] tizenkét törvény bíró és tanács az Városi Kapitány és Fő Bíró uraimik mellé rendöltetnek. Törvényfát [vö.: akasztófa, bitófa] és tömlöczök megcsináltatván, a criminalis causak [büntetőügyek] itt ezen helyben fognak a Méltóságos úr által arra deputálandó presesse [praeses, a.m. kinevezett elnök] előtt szolgáltatni, úgy más közönséges dolgok a város székén.*”⁹ Vagyis kialakították a városi tanács (magisztrátus) szervezetét, amelynek választásában a teljes városi lakosság – nemes és „közönséges” – részt vett.

A megerősítés formája olvasható az 1723. július 23-iki Esterházy-féle kontraktus [szerződés] 3. pontjában: „*Midőn pedig a Városi Magisztrátus, ezután a Communitás [község] között lévő nemességgel Bíró és Eskütti választást akar tartatni, mindenkor a mi tisztünk, s úgy tekintetes nemes Káptalan színe előtt legyen bíró és eskütt választás. A főbíró pedig ezután mindenkor confirmációja [megerősítés¹⁰] tekintetéért az uraságnak praesentáló [bemutató].*”¹¹ Tehát mint látjuk, a szerződésben nincs szó arról, hogy a főbírónak választható személyeket szintén a püspök és a káptalan együttesen jelöli.

Esterházy püspök¹² 1725-ben elismerte és szabályozta a Veszprémben élő nemesek jogait, de nem választotta le őket a városi főbíróválasztó közösségről. Egy 1733. július 30-án kelt rendelkezés 3. pontjában kitért az április 24-iki bíróválasztásra is: „*Szent György napján pediglen, midőn a város tanácsbéli magisztrátust föllállítani, vagy tiszteket újjítani szokott, az köztük lakozó nemesség is oda gyűlvén az mi sucesoriunknak [tisztjeink] úgy az Ttes [Tekintetes] Káptalannak is tisztjei jelenlétében az bíró és több esküttek választassanak és a főbíró az eő választásának megerősítéséért ezután az uraságnál praesentáltassék [bemutassák].*”¹³ Emellett egy 1736. május 22-iki, és a városi tanácshoz megküldött jogértelmezés szerint: „*A tanács uraimék minden Szt György napján búcsúzzanak, mint szintén Feő Bíró úr és notárius uraimék és aki tetszik eő kigyelmek közül azt megtartják.*”¹⁴

A bíróválasztás hosszú időn keresztül minden év április 24-én történt a „szokott rend szerint.” A választás minden esetben „a város régi házánál,”¹⁵ történt, de említik még mint választási helyszínt: „az öreg város háza.”¹⁶ Bár ez utóbbiról egy 1764. október 6-iki bejegyzésben már az olvasható: „*Az öreg város házánál [...] valóságos polgári szék nem lévén ...*”¹⁷

Bírójelölés – Harc a vár és a völgy között

Visszatérve a választásokra, melyek a korábban ismertetett rendben és időpontban történtek. Ugyan ezekről a bíróválasztásokról a városi jegyzőkönyvek nem

minden esetben számolnak be teljes részletességgel, az mindenesetre biztos, hogy a választást minden évben megtartották. A város tartotta magát az ún. „Esterháziánus contractus” előírásaihoz: a püspökség és a káptalan képviselőinek jelenlétében – már ha megjelentek a voksoláson – választotta meg az előljáróját, újította meg a magisztrátust. Vagyis a bírói posztra szóló jelölést saját maga végezte. Egy 1712-ben kelt szabályozásban Volkra Ottó veszprémi püspök ugyan igényt tartott a bíróválasztás során a választott bíró megerősítésére,¹⁸ de nem tért ki a jelölés formájára. Egyébként ebben a szabályrendeletben Volkra püspök megerősítette Horváth Ferencet, az előző évben megválasztott bírót hivatalában.¹⁹ 1717 áprilisi bíróválasztást már Volkra püspök egyetértésével tartották, amikor Vizkelety József helyett – aki végleg lemondott hivataláról – Perczel Tamás lett Veszprém város főbírája.

Már részletes és pontos leírás olvasható az 1718. április 24-iki városi tisztviselők választásáról. A püspök és a káptalan egyetértésével (nem jelölésével) választották meg ismét Perczel Tamást főbírónak.²⁰ Veszprém városi esküdtek és az egész város egyenlő akaratával választották főbírónak 1724. augusztus 13-án – eltérő időpontban – Szalai Ferencet, mint tették azt 1725. április 24-én is, amikor „*Veszprém városi uraimék [...] megedgyező akaratából egyenlő voxal [szavazattal] a főbírósgban confirmáltatott Szalai Ferenc úr.*”²¹

Csak néhány soros bejegyzés olvasható a választásról 1738. április 24-én, amikor a voksok többségével Perczel Imrét választották főbírónak.²² Ugyanekkor választották meg a város többi tisztviselőjét is. 1741. április 16-án Thorma Istvánt erősítették meg a főbírói hivatalában, illetve választották meg Szabó Istvánt a város jegyzőjének.

A gyakorlat – már mint a jelölés és a választás kettéválasztása – Padányi Bíró Márton, illetve Koller Ignác püspökök regnálása idején változott meg. Ez különösen Bíró Márton idejében volt markáns, amikor a püspök igen erőteljesen akart beleszólni a városi magisztrátus, így a főbíró választásába is. Ahogy Pehm József írja: „*Összeszorított fogakkal folyik a harc a vár és a völgy között.*”²³

Az 1746. áprilisi választáson a tanácsosok és a város lakosai 27-én „*a város régi házánál*” gyűltek össze és megválasztották a szabadvajdát, a vásárbírót, valamint a külső tanácsosokat, arányosan a katolikusok, reformátusok és az evangélikusok közül. Április 28-án Bíró Márton püspök-főispán – akkor még ismeretlen okból – Sümegre, az úriszékre rendelte a város főbíráját és néhány városi lakost. A beidézeteket az úriszék elítélte, házaikra végrehajtást rendelt el. Azonban a város ellenállt. Április 30-án ismét összeült a választó közösség és megállapították: „*Mint hogy most Veszprém városa által főbíró választása nincsen, ezért nem láttatik a candidatió szükségesnek lenni, hanem Szabady Antal uram megmaradtván a főbíróági tisztben solennite confirmáltatott [ünnepélyesen megerősítettet].*”²⁴

1748-ban Veszprémben a vármegye bevezette az urbáriumot. Április 24-én a választáson megjelentek a földesuraságok képviselői is, így többek között Dubniczay István kanonok. A bírói posztra jelöltek voltak: Szabady Antal, Pandur Pál, Szabó István és Árvai Sándor. A választáson Szabó István kapta a legtöbb szavazatot, így ő lett Veszprém főbírája. Szabó hosszú időt nem töltött a bírói székben, hiszen személye nem püspöki jelölés eredménye volt. Így, amint visszaérkezett Bécsből – ahol éppen Biró Márton elleni panasszal járt –, a püspök gyakorlatilag kiutasította a városból. Kötelezte, hogy a „... lakását a városbul kivegye [...] az városi szabad vajda által megparancsoltatni, hogy huszon négy órák elfolása alatt az városbul vagy ki menjen, vagy pedig áristomot fog szenvedni.”

Az 1749. évi bíróválasztást a püspöki rezidencián tartották Kiss Sándor és Dubniczay István kanonok jelenlétében. A főbírói posztra megválasztott Thorma Istvánt erősítették meg hivatalában, illetve pótolták a haláleset miatt kiesett egy fő tanácsosi létszámot. Sérelmek ekkor is történtek – már ami a tanács működését illette –, mint például 1749. október 15-én, amikor a veszprémi lakosok ismét panasszal értek a püspök ellen, „*ki is még városunk szokott élő pecséttyét is az közönséges jónak elöl mozdéttására mostani előljáróinknak usuálni [használni] meg tiltotta.*”²⁵

1750. április 8-án a magisztrátus a városházán tartott ülésén nem vett részt a főbíró, Thorma István, amire talán választ ad az ott elfogadott közgyűlési határozat. Az ülésen hozott döntések a közelgő bíróválasztást is hivatottak szabályozni, így megállapítják, hogy a régi szokás szerint a bírónak Szent György nap előtt két héttel le kell mondani hivataláról, ellenkező esetben a kirendelt „*deputátusok által admone- altassék [megintsék].*”²⁶

Az elfogadott határozat szerint Szent György napján a bíróválasztásra minden választó lakosnak meg kell jelennie az „öreg városházán”, ahová meghívják a földesuraságok tisztjeit – képviselőit – is. De előtte megerősítették hivatalában a város jegyzőjét, Varasdy Imrét évi 60 forintos fizetéssel és a „mellékesekkel”, bízva „*eő kegyelme dexteritásában [ügyességében] és hívségében.*”²⁷ Majd ezután a tanács elrendeli, hogy a lemondott bíró Thorma István, számoljon el a beszedett büntetési összegekről, és amennyiben kárt okozott a városnak, azt fizesse vissza. Minden bizonnyal ez volt az ok, ami miatt ezen a tanácsülésen Thorma István nem jelent meg.

Ezek után a bíróválasztást – néhány napos késéssel – 1750. május 6-án tartották a városházán, Szabady Antal a püspökség és Dubniczay István kanonok, a káptalan képviselőinek jelenlétében. A főbírói posztra a jelöltek voltak: Thorma István volt bíró, Bankó Ferenc, Barabás Gergely és Haiszler Ferenc tanácsnokok. A szavazatok többségével Barabás Gergelyt választották meg főbírónak, akit a jelenlévő urasági tisztek megerősítették hivatalában.

A püspök-főispán és a város közötti perek, harcok gyakorlatilag szünet nélkül folytak. Padányi Biró Márton 1752-ben hosszú levélben próbálta bizonyítani jogát a

városiaknak földesúri hatalmához, illetve a veszprémieket engedelmességre bírni. Ez a leirat a város jegyzőkönyvébe 1752. április 20-án került, közvetlenül a főbíró választása előtt. Ebben Biró Márton Szent Pált idézve igyekezett arra figyelmeztetni a veszprémieket, hogy „*Minden lélek alája vetessék az fölső hatalmasságnak*,”²⁸ ami Istentől van. Így, aki ellenszegül a „hatalmasságnak”, az Istennek szegül ellen és kárhozatot szenved. Ezért engedelmességre kötelezett minden ember. A hatalmasságok és a népek között vannak a megválasztott előljárók, bírák, esküdtek. Ezért: „*Mi, s mint ezen Veszprém városának főhatalma és örökös főispánja a kihirdetett törvények és közönséges szokásnak mértéke és intézése szerint ezen Veszprém városnak magisztrátusát, vagyis változó tisztjeit kívánván restaurálni, megújítani, rész szerint pedig az esküdteket, tanácsbelieket, úgy mint Payer Mihályt, Barabás Gergelyt, Bankó Ferencet, Haiszler Ferencet, Kazó Istvánt, Jáger Jánost, Fazekas Jánost, Varjú Pétert a tanácsosságban megerősíteni ugyan azon végre rendeltük e máj[usi] Szent napot.*”²⁹

Ezután kitér az április 16-iki tanácsülésen történetekre, amikor több tanácsos felázadt Biró Márton ellen, amikor két új tanácsost választottak. Az eset közvetlen előzménye az volt, hogy a városban „*ember emlékezetit föllül ballagó időtül fogva volt oly rend és szokás ...*”³⁰ ellen lépett fel Biró Márton püspök. Ez a régi rend és szokás abban nyilvánult meg, hogy a tanács tagjainak választásánál fele részben katolikus, fele részben református és evangélikus vallású jelöltek közül választottak. Ekkor rövid időn belül – 1751 és 1752-ben – két tanácsos is meghalt. Helyettük a tanács megválasztotta a megüresedett helyekre a jelöltjeit, akik viszont azonnal nem tették le az esküt. Padányi Biró Márton ezt használta ki, rögtön „*üresnek nyilvánította*” a tanácsosi székeket és helyezte saját jelöltjeit az üres helyekre. A város ez ellen lázadt, amikor a május 16-iki ülésen Pillich Mátyás, Vásonyi István, Mészáros Pál és Bognár János „*nagy zenebonát, zürzavart, patvarkodást indítatván*”,³¹ kivonultak a tanácssteremből. A saját jelöltjeinek megnevezésén kívül, a püspök leiratának befejezéseként földesúri hatalmánál fogva főbírói posztra jelölte Barabás Gergelyt, Payer Mihályt, Kazó Istvánt és Haiszler Ferencet.

Április 23-án jegyzőkönyvezték a püspök-főispán elhatározását a három tanácsos kizárásról, amit a tanács előtt Szabady Antal, a püspökség alügyésze ismertetett. Majd április 25-én a város főbírája, Payer Mihály „*a város eleibe terjesztette elő eő Excellentiája kegyes parancsolattyát, melyet is olvastatott a város előtt, hogy azon négy tanácsbelieket, kik ülésbül kimentenek, eő Excellentiája által denominált [kinevezett] négy tanácsbeliek föl esküttessenek, föl állíttassanak, és ülést vegyenek, melyet megértvén az közönséges város uraimi voto conclamáltak [földkiállással megszavazták], hogy az urbáriumnak éppen semmi punctumában [pontjában] el nem kíván állani, eő Excellentiájának denominációját [kinevezését] nem admittálylyák [fogadják el] az tanácsbeliek iránt, hanem az előbbenieket kívánnyák továbbra*

is hivatalyokban megtartani.”³² E döntés után új jegyzőt is választottak Kapuváry Mihály személyében, aki nemes Csóka Istvánt váltotta fel a jegyzői hivatal élén.

Ezt az ütközetet ugyan Bíró Márton – ha képletesen is – de elvesztette. Természetesen ehhez kellett az is, hogy kezdetben a helytartótanács Veszprém mellé állt. De kellett az is, hogy a városban élő néhány befolyásos személy Bíró Márton ellen munkálkodott, mint Dubniczay István kanonok és Csuzy Gáspár követ.

Az 1753. április 24-iki bíróválasztáson viszont már Bíró Márton akarata érvényesült. Mint olvasható: „Az városi főbírói hivatalra megküldötte eő Excellentiája az candidátiót, és kegyelmesen méltóztatott következendő képpen Payer Mihályt, Bankó Ferencet, Haiszler Ferencet és Fazekas Jánost kandidálni.”³³ Főbírónak Payer Mihályt választották, akit a püspök Sümegre rendelt, hogy hivatalában megerősítsen.

A továbbiakban a választás előtti jelölés a földesuraságok részéről általánossá vált. Volt ugyan tiltakozás az ellen, hogy az újonnan megválasztott tanácsosokat az urbárium rendelkezései szerint ne kelljen megerősíteni. De mindez hamar elhalt. Igaz, ehhez szükség volt egy helytartótanácsi végzésre is, amely döntött az 1754. május 10-én beadott, és a földesúri hatóságok, valamint a város közötti panaszok – villongások – ügyében. A döntést a vármegye 1754. november 29-iki, Veszprémben tartott gyűlésén hirdették ki. Ennek egyik pontja a bírói, a magisztrátusi jelölés és választás rendje. A döntés kimondja: „Az városi bírónak candidatiója [jelölése] és confirmatiója [megerősítése] az urbáriumnak fundamentuma szerint az földesuraságnak competállon [illeti]. Annak választása pedig az városi közönség és tanács mellett maradjon. Továbbá: az notáriusnak és az több tanácsoknak rendelése azon városi közönséges tanácsnak akarattyára hagyattatik.”³⁴

Ennek megfelelően az 1755. április 24-iki bíróválasztás előtt ismét megtörtént a jelölés „a méltóságos veszprémi Püspök és N. Káptalan uraságok urbárium szerint adatott hatalomból.”³⁵ A jelöltek nem változtak, bár ez esetben kihangsúlyozták, hogy közülük a „városi renden lévők olyant válasszanak főbírói hivatalra, aki először az Úr Istennek, s M[éltóságos] uraság tiszteletére, azután az publicumnaknak”³⁶ lesz a hasznára. Meg is választották főbírónak a régi főbíró, Payer Mihályt.

Dacára a helytartótanács 1754-iki döntésének, megváltozott a kijelölés gyakorlata – bizonyára Bécsből jövő és a városnak kedvező hírek hatására – az 1759. április 24-én megtartott bíróválasztás előtt. A városi magisztrátus április 21-én tartott tanácsülésen kijelentette: „Az Esterhazianus contractus szerént, az tanács szabad dispositióján [rendelkezése] lévén az bírónak candidatiója.”³⁷ Ezért egységes akaratlan főbírónak jelölte Payer Mihályt, Barabás Gergelyt, Bankó Ferencet és Kazó Istvánt. Mint a nevekből kitűnik, a személyek nem változtak a korábban Padányi Bíró Márton által jelöltektől. Az eltérés a javaslattevő közösség változása, ami talán

a „város bátorságát” is jelzi. Mindenestre ezen a tanácsülésen még több szabályt is elfogadtak: felemelték a főbíró illetményét 100 forintra, illetve megkapta a bírságok harmadrészét. A fennmaradó további harmadot kapja a város jegyzője, illetve a magisztrátus tagjai, míg a maradék harmad a várost illeti. Eldöntötték, hogy ezután minden büntetőügyet csak a tanács tárgyalhat. A büntetési pénzek beszedésére pedig megbízták Bognár Jánost, akinek feladata azok beszedése, kezelése. Megerősítették hivatalában Horváth János jegyzőt, illetve az illetményét is felemelték. A deputátusokat – mivel a város érdekében tevékenykednek – mentesítette az utcák feltöltési munkáitól, valamint a rétek tisztogatásától. Végül elhatározták, hogy ha a tanácsosok vagy deputátusok közül valaki nem jelenik meg az ülésen, vagy fél órát késik, büntetést kell fizetnie: tanácsos 50, deputátus 25 krajcárt.

A választás napján – április 24-én – a jegyzőkönyvben olvasható, hogy a püspök képviselőjében Sándor László tiszttartó, míg a káptalan részéről Kiss Pál főtisztelendő jelent meg a főbíró választási eseményen. Már készültek a bíróválasztásra, amikor Szabady Antal, a püspökség alügyésze jelezte, hogy a bírói választásra szóló jelölés a „Méltóságos Uraságok” joga. Ennek megfelelően elmarad a bíróválasztás mindaddig, amíg a püspökség ügyésze meg nem érkezik az eseményre.

A városi választó közösség jelenlévő tagjai másképpen határoztak, ellentmondva a felszólításnak: mivel a Szent György nap a bíróválasztás napja, mellette a régi szabályok is e napot jelölik ki a magisztrátus megújítására, ezért megtartották a választást, elhárítva ezzel minden felelősséget magukról. A főbírói posztra jelöltek közül – akik Payer Mihály, Barabás Gergely, Bankó Ferenc és Kazó István voltak – a szavazatok többségével Payer Mihályt választották meg Veszprém bírájává.

Az 1760. április 7-iki tanácsülésen – közeledve a Szent György naphoz – Payer Mihály főbíró lemondott hivataláról, amit a város közössége természetesen elfogadott, de a választásig marasztalta. Hasonlóan ekkor mondott le hivataláról a város jegyzője, Horváth János is, akit viszont a város választói ismét megbízták a jegyzői hivatal vezetésével, „*az egész városi községnek pennáját kezébe hagyatott.*”³⁸ Április 12-én a város a húsvéti ünnepekre Veszprém püspökének – és főispánnak – Sümegre két bárányt küldött ajándékba, majd április 20-án a tanács kijelölte a közelgő választási napon a főbírói hivatalra választható tanácsnokokat. Külön kiemelte: „*Az Esterhazianus contractusnak értelme szerént az város mellett lévén az bírói candidatió, mint hogy már jelen volna az bírói választásnak ideje, tudni illik Sz. György napja, ezért megegyező akarattal Főbírói hivatalra candidáltattak mostani bíró Payer Mihály, Barabás Gergely, Bankó Ferenc és Kazó István.*”³⁹

Április 24-én – vagyis a bíróválasztás hagyományos napján – az első napirendi pont volt a bírónak választható jelöltek közül megválasztani az új főbíró. Egyébként az ülésen számos „külső” tag volt: Dravec József kanonok a káptalan, Král József Veszprém vármegye képviselőjében, valamint Pintér István, Végh Mihály,

Cseresnyés Sámuel, Cseh István, a vármegye tanácsosai. A szavazatok többségével a régi bírót, Payer Mihályt választották meg. Eddig minden rendben folyt, azonban ekkor megjelent az ülésen („*későn ugyan, de elégséges idő előtt invitáltatván*”) a földesuraságok képviselőjében Milkovszky Jakab intéző, aki át akarta adni a püspök és a káptalan által főbírónak jelöltek neveit tartalmazó iratot. A város jegyzője, Horváth János azonban kijelentette: „*mivel az Esterhazianus contractus, és a régi usus [szokás], melyben a város a törvény által reponáltatott [visszaállított], a tanácsnak adták az bírói candidátiót, ezért tovább is a város magát megtartani el nem mulasztja, és mint hogy mostanság is az megcandidátiótul s már el is választott bírójától egyálttalyán el nem áll.*”⁴⁰

A viszonylag „csendes pengeváltás” után Dravecz kanonok is megpróbálta érvényesíteni a földesúri akaratot, meglepő kijelentést téve: maradjanak hivatalukban a deputátusok. A város ez esetben is – ha „csavartan” is – de védte érdekét, amikor kijelentette: ezelőtt a káptalan ellenezte őket, most viszont „*a tanács felelte, hogy valamint eddig is, úgy ezután is eő kegyelmeket fogja manuteneálni [fönntartani]*.”⁴¹ Mindezek után az újjáalakult tanács – élén a régi-új főbíróval – korábbi rendeleteit módosította, kiegészítette és 15 pontban lefektette a magisztrátus működésének rendszabályait.

A következő évben, 1761. április 20-án a szokott módon a tanács bírói hivatalra jelölte Payer Mihályt, Barabás Gergelyt, Kazó Istvánt és Jáger János tanácsosokat, akik közül a tanács ismét Payer Mihályt választotta meg főbírónak. Az 1762. évi bíróválasztás is a szokott rendben, formában történt – a magisztrátus jelölt –, ugyancsak Payer Mihályt választották főbírónak. Azonban a május 12-iki tanácsülésen egy – a város szempontjából – nem mindennapi esetről számolt be a város küldöttsége. Az előző nap Padányi Biró Márton püspök és főispán elnökletével a vármegye gyűlést tartott. Ezen Biró Márton püspök a gyűlésen jelen lévő Payer Mihály főbírónak, Horváth János jegyzőnek, valamint néhány tanácstagnak kijelentette, hogy ha a város alázattal járul eléje, felhagy a nyakasságával, akkor ő „*atyai jóindulatot*” fog a várossal szemben tanúsítani. Elmondta még, hogy ő a királynő előtt (Mária Terézia ur. 1740–1780) is a várossal történő megegyezést kívánja elérni.

Biró Márton részéről kijelentésének alapja az volt, hogy 1761 október elején megérkezett a kúria kedvező döntése az úrbériség ügyében. E döntés értelmében a Tizenhárom város és az a városrész, amit a Séd elválaszt a káptalané, a többi a püspöké.⁴²

Természetesen a város jelenlévő küldöttei e kijelentésre „*megsértődtek*”, visszaérkezésük után a teljes városi lakosságnak beszámoltak az esetről. A küldöttség közül négyen, Payer Mihály főbíró, Horváth János jegyző, Kazó István és Bognár János azonban megfontolásra érdemesnek tartották a püspök javaslatát. Úgy okoskodtak, hogy most a püspök jóindulattal fordult a városhoz, a város önként vesse

magát alá az urbárium rendelkezéseinek, mert azt nem vonják vissza. Ha ezt nem tennék, akkor keményebb módon érné el Biró Márton püspök az urbárium érvényre juttatását. De jelezték: már több beadványuk is a királynő előtt van, és ha ő a város ellenében dönt, akkor zokszó nélkül elfogadják az urbárium rendelkezéseit.

1762 októberében már kenyértörésre került a püspök-főispán és a város között. Ekkor Payer Mihály bírót és néhány tanácstagot sedria [vármegyei bíróság] ítélete alapján börtönbe zárták, mivel nem fogadták el a városra kirótt urbárium rendelkezéseit. Az „áristomba” zárt városi előljárók megbetegedtek. A tanács kérelemmel fordult a püspökséghez és a káptalanhoz, hogy legalább a hozzátartozóikat engedje be a bebörtönzöttekhez. A káptalan képviselője világossá tette: a városnak alá kell vetni magát az urbárium rendelkezéseinek. A tanács hezitált, de kijelölte küldötteit, akik Sümegre mentek volna a püspök-főispánhoz. Azonban az az álláspont győzött, hogy nem küldenek senkit Sümegre, hanem megvárják a Bécsbe küldött tanácsosok híreit. Mindez persze nem vezetett eredményre, a város elvesztette reményét, hogy törlik az urbáriumot. Világossá vált, hogy a döntés: Veszprém városa az urbárium rendelkezései alá került. A püspök a jelenlévő küldötteket „erősen megpirongatta”, majd amikor letették a hűségsküt, a bebörtönzött személyeket kiengedte.

A város sem akarta a helyzetet jobban elmérgesíteni – kötelezték a kiadott uralkodói és a vármegyei szabályok is – így a következő, 1763. évi bíróválasztás már „renden belül” zajlott. Igaz, időközben meghalt a keménykezű püspök-főispán, Padányi Biró Márton.⁴³ Április első napjaiban a városnak tudomására jutott, hogy „a város dolgában” Koller Ignác püspök és a káptalan nagyprépostja Bécsbe utazott. Nosza, a város is elküldte a saját embereit, Horváth János jegyzőt és Mészáros Pál tanácsost, hogy azonnal kapjon híreket. Április 18-án visszaérkezve arról számoltak be, hogy sem a püspök és a káptalan, de a város beadványával sem foglalkoztak az udvarnál.

1763. április 24-én – vagyis a hagyományos Szent György napi bíróválasztás napján – a következő bejegyzés olvasható: „*Noha ugyan méltóságos Koller Ignác püspök és főispán eő nagysága ide haza nem lévén, az birói candidálás nincsen az város kezénél, s így nem is lehetne mai napon választani, [...] mind azon által, hogy régi szokástól ezért is elállani az város ne lácssék, tanács és számos városi uraimék a szokott Sz. György napi concursust [gyűlést] megtartották, de hogy eő nagysága ellen magokat tűzni ebben is ne mondathassanak, az bíróválasztást egy kevésé elhalasztyák.*”⁴⁴ Vagyis a város egyértelműen elfogadta és tartotta magát a bíróválasztás menetéhez: a földesuraságok jelölnek, a város választ, majd a földesuraságok törvényesítik a választás eredményét.

Végül a bíróválasztás 1763. május 1-én történt, már egyértelműen az urbárium szabályai szerint. Koller Ignác püspök és a káptalan képviselőjében megjelent Szabady Antal, Varasdy Imre és Milkovszky Jakab. A jelölés és a választás már a

királyi ítélet alapján történt, vagyis a földesuraságok főbírónak jelölték Payer Mihályt, Kazó Istvánt, Jáger Jánost és Szauer Jánost. Közülük 64 szavazattal ismét Payer Mihályt választották főbírónak. Ezután már a jelölés a püspöké és a káptalané, a választás a városi közösségé lett.

Az 1764. április 24-iki választásnak csak az adott különlegességet, hogy ekkor a jegyzőkönyvbe is lefektették a bírói eskü szövegét.⁴⁵ Az esküt – vagyis a „hiteztetést” – a „*catedra kis templomban*” végezték, ami után Koller püspök megerősítette hivatalában az új főbírókat. Ekkor egyébként a jelöltek közül Kazó István nyerte el a főbírói posztot.

1768. április 24-én a választás „*renden kívül*” történt, miután a püspöki földesuraság nem jelölt senkit a bírói hivatalra. A városi küldöttséggel azt közölték, hogy a választást 10 napra felfüggesztik, ugyanakkor a káptalan megküldte saját jelöltjeit. Ebben első helyen a volt bíró Horváth Mihály szerepelt, majd sorrendben Szauer János, Kazó István, Varjú Péter következtek. A városi közösség Horváth Mihályt választotta meg bírónak, akit a jelenlévő káptalan tisztjei meg is erősítették hivatalában. A megerősítés az elmúlt évi eskü figyelembevételével történt, de a káptalan képviselői jelezték: Veszprém bírása a választás után a templomban is tegye le a bírói esküjét, vagyis végezze el a „*hiteztetést*.”⁴⁶

Az 1769. évi bíróválasztás ismét csak „*zavartan*”, – a mai szóhasználattal élve – botrányosan zajlott. A választás a szokott időben, április 24-én történt. A jelöltek neveit – Koller Ignác⁴⁷ püspök képviseletében – Ányos Ferenc plenipotenciárius (meghatalmazott) közölte. Első helyen Horváth Mihály volt főbíró, majd Szauer János, Pap János és Laitenperger Conrád szerepeltek. Amikor az utóbbi jelölt nevét hallotta „*az öszvegyűlt városi kö[zö]sség csaknem zendülést támasztani akarván, egyenlő akarattal, tele torokkal [titltakozva], azon utolsó candidátus [jelölt] purgert [városba felvett polgár], ki még városnak javára semmi alábbvaló szolgálatot, s alacsonyabb hivatalnak ízeit nem kóstolván,*”⁴⁸ jelöléséről hallani sem akart. Kérték Ányos Ferencet, hogy negyediknek más jelöljön, aki „*el mosolodván, a városi község akarattal helyben hagyta, s Kazó István tanácsbélit*”⁴⁹ jelölte. A választáson Horváth Mihály volt bíró kapta a legtöbb voksot. A megerősítése ismét csak furcsán történt, mert amikor személyesen kérték a püspöktől a megerősítést, „*Eő Excellentiája testében nem tudni, micsoda erőtlenséget szenvedvén, bé nem bocsátotta,*”⁵⁰ hanem Ányos Ferenchez küldte őket, aki egészséget, erőt és szerencsét kívánt a bírói hivatalához. Úgy tűnik, hogy a püspök Koller Ignác nem felejtette el a két évvel azelőtti bíróválasztást, ahol ő nem jelölt senkit a bírói posztra, mégis választottak, és éppen Horváth Mihályt.

A bíróválasztás szünetelése

1770. április 1-én Horváth Mihály városi főbíró a hagyományoknak megfelelően lemondott hivataláról, ugyancsak lemondott a város jegyzője is. Szent György nap előtt a városi közösség várta, hogy a földesuraságok megtegyék jelölésüket a bírói hivatalra. Azonban az 1770. évtől kezdve a földesúri joghatóság nem tartatott bíróválasztást, pontosabban nem jelölt senkit a bírói tisztre. Beszédes tanúja ennek a bizonytalanságnak egy 1770 áprilisa előtt írt levél, amit a városi tanács küldött a vármegyéhez. Ebben írják: „*Szent György napja közeledvén városi fő bírónk candidatiójának [jelölésének] és választásának ideje, s e végre [...] Ányos Ferenc úrhoz elmentünk, de minthogy az TTse. N. Vármegyének főbírók mindszent napkor való választása eránt determinációja [végzése] interveniált [közbejött], candidálni nem méltóztatott. Nekünk pedig kegyelmes parancsolatunk jött a véget, hogy Szent György napi főbíránk választása a fölséges Curia sententiája [ítélete] szerint is mind örökké observáltassék [megtartassék], amint is meg tetszik de dato 27. január '750 parancsolatból puncto quatro [4. pont⁵¹], máskülönben is a TTse. N. Vármegyének mostani determinációja, csak azon bírók mindszent napi választása estendáltatik [kiterjesztik], kik Eő Felsége quantumát incassálják [adóját beszedik] és arról számot adnak. Mi főbírónk pedig sem nem incassál, se számot nem ad. Mivel vagyon olyan városi perceptorunk [adószedő], ki mindszent napján választatik és az incassál és ad számot. Azért könyörgünk az TTs N. Vármegyénél méltóztatassék minket azon determinatio alól ki venni és az föllebb vitt okainkra nézve régi ussainkba [szokásainkba] megtartani.*”⁵²

Április 22-én küldöttség ment Ányos Ferenchez, hogy tegye meg a jelölést, mivel igen közel az április 24-iki nap. Ányos Ferenc közölte a küldöttséggel, hogy jelölést a királyi utasítás, majd a vármegye közgyűlésének határozata alapján nem fog tenni. A döntés lényege: minden adózó településen a porció beszédésének napjához igazodóan, mindenszentek napján kell a bíróválasztást megtartani. A városi közössége nem fogadta el a választ és kihallgatást kért Koller Ignác püspöktől. A püspök 23-án fogadta Horváth Mihály főbíró, Kazó István jegyzőt és a két tanácsnokot, akik ismét kérték a jelölés kiadását. Koller Ignác válaszában ismét csak megerősítette: „*Én nem bännám úgy mond, és kiadnám, de maga tudja kentek, eő Felsége parancsolattjának tenorát [rendjét] és a nemes vármegye determinációját [végzését], kiadni nem merem. Ha érkezik kegyelmetek fölküldött instanciájára [kérvényére] resolutio [végzés], én mingyár candidálok. Én nem bännám, akár mikor választassék a bíró.*”⁵³

Mint látható, a jelölés elmaradása zavart is okozott a város vezetésében, mivel minden év áprilisában az előbbi bizonytalanság miatt meg kellett hosszabbítani az éppen regnáló bíró hivatali idejét. Így töltötte be a tisztelet három éven keresztül az

1770. április 24. előtt megválasztott Horváth Mihály. Időközben a város megkapta hivatalosan is a püspökség, a káptalan és a város közötti per királyi végzését: az urbáriumot. Mindezt az 1771. október 28-iki közgyűlésén ismertették.⁵⁴ A vármegye időközben úgy határozott, hogy az urbáriumot a város lakosságának is ki kell hirdetni, annak 26 pontját magyarul is el kell mondani és magyarázni. Ezért a vármegye házához városi gyűlést hívtak össze. Itt Boronkai Dániel ismertette részletesen a „királyi parancsolatot”, magyarul magyarázta annak passzusait, majd a vármegye pecsétje alatt ki is adta, életbe léptetve azt. „*A város urbárium alá eképpen heleztetett, és az az processuskodásnak [pereskedésnek] a siralmas vége és históriája.*”⁵⁵ olvasható a jegyzőkönyvi bejegyzés végén.

A bíróválasztás átmeneti állapotának feloldására kapta végül a városi magisztrátus azt az intézkedést, melyet az 1772. február 17-iki közgyűlés jegyzőkönyvi kivonatában olvashatunk: „*Második nap az parancsolatok olvastattak, az mely parancsolatok között az veszprimi és pápai bíróság választása eránt Ő Fölsiginek úgy tetszett azon parancsolatba parancsolni, hogy mind Veszprimben, mind Pápán mint más heleken és mezővárosokon mindszent napkor szoktak bírót választanyi, Veszprimben akkor választassék.*”⁵⁶ Ettől függetlenül – ahogy eddig minden évben – április 24-én a főbíró Horváth Mihály lemond hivataláról, de ismét közli a közgyűlés résztvevőivel a vármegye végzését a mindenszenteki (azaz november 1-i) bíróválasztásról. A közösség ezt tudomásul vette és bírói hivatalában megerősíti Horváth Mihályt. Végül az 1772/73. katonaev kezdetén, 1772. november 1-én választották meg az új bírót, ami mint látható, összefüggésben van az urbárium előző évi kihirdetésével is.

Az új bíróválasztási időpont

A városi jegyzőkönyvben a következő bejegyzés olvasható: „*Az 1771/72 militáris [katona] esztendőit követi az 1772/73 esztendőnek szerencsés kezdete, amelynek újságával valamint egyéb helységek, mező, szabad és királyi városok egész N. Magyarországnban eő Felsége kegyelmes parancsolattjának értelme szerint főbírájokat ezen fölteczett mindenszentek napján az új rendelkezéshez képest választani kezdettek: Úgy Veszprém városa is maga régi s még Fels. Királi parancsolatban különösen foglalt privilegialis ususabul [kiváltságos szokásból] kihagyatván a T. N. Vármegye determinatiója szerént kihagyván Sz. György mártyr és vitéz napját, amelyen mint ezen ideig főbírói hivatal változása szokott tartatni, az új rendtartás szerint már ezután a fenjegyzett mindenszentek napját engedelmesen megtartotta és maga városi magisztrátusának restaurtióját s tartandó azon napra bé vette, és kezdette amind következik.*”⁵⁷ A bejegyzésből kiolvasható, hogy a kiadott rendelkezés

az új bíróválasztás idejére Veszprémre, mint urbárium alatt álló településre nem vonatkozott, azt csak a Vármegye közgyűlése írta elő.

Az esedékes választást – ami 1772. november 1-én történt – a voksok többségével Szauer János nyerte, miután Horváth Mihály már nem akarta elvállalni a bírói posztot. A következő évben április 24-én egy lemondást és egy választást megtartottak: a város jegyzője a korábban követett rend szerinti időben lemond hivataláról – bár a jegyzőkönyvben feljegyzik, hogy még lenne egy fertály esztendő hivatali idejéből – azonban újraválasztják azonos fizetéssel és ellátással. Ettől az időponttól kezdve a korábbi Szent György napi bíróválasztás átkerül mindenszentek napjára. Bár ekkor még a lemondás és a választás nem egy napon történt, a két időpont között két hétnek kellett eltelnie. Ennek megfelelően 1773 végén Szauer János bíró október 18-án mond le hivataláról, adja vissza a város pecsétjeit és a kulcsokat. A választó közönség a következő hónap elsejéig marasztalja, amit Szauer János a város hasznára elvállal. November elsején a jelöltek neveit a káptalan részéről Payer Mihály ismerteti: Szauer János, Kazó István, Jáger János és Fazekas János sorrendben.

Szauer János leköszönő bíró azonban kijelenti: a múlt hónapi lemondása végleges, még ha erőnek erejével is kényszerítenék, akkor sem vállalja a bírói posztot, elsősorban egészségének és nyugalmának védelme érdekében. Azonban a dolgok másképpen alakultak. A városi közösség és a magisztrátus is „*egy szívvel és akarattal*” ismét Szauer Jánost választotta Veszprém főbírájának. És mit lehet tenni, „*minthogy az köznép szava isten szava, s akarattya, főbírói hivatallyában megmaradni kényszerítettvén.*”⁵⁸

Azonban Szauer János kifakadt és egy őszinte nyilatkozatot tett, ami megmutatta: milyen a városban, a tanácsban az ekkor uralkodó közállapot. „*Az városi község az ötöt mint Bíró-t illető tiszteletet és böcsületet, mellyért legfőképen szolgálja a várost, tőle megfognán, szemtül szemiben engedetlen, sött éppen vakmerő, böcstelen feleletekkel, eb megy, ebnek parantsol, nekem nem bírám, eb fél s több hasonlókkaal illetné. Hasonlóképpen maga a tanács is egyet nem értvén, parancsolattyának nem engedelmeskedik, az magistratuális sessiokra [tanácsülésekre] kinek mikor tetszik, maga szája izint [íze, vagyis saját akarata szerint] jár vagy éppen elmarad, magában meghasonlik, egymás ellen alattomban kettő három gyűlést tart, tanácskozik, távul létében ha mi végeztetik, vagy ha valaki valamely törvényes dolognak végben vitelére kiküldetik, exmissiójáról [kiküldetéséről] relatiót [jelentést] nem tesz, senki legszorgosabb dolgaiban segítségére nincsen. Végre szinte az uczán hallja beszélni ezeket: Kár illyen nagy városnak, hogy gyermek bírája vagyon és eb tesz az ebatának koronát a fejében. Mely okra nézve, minthogy böcsületinek fényes éliben ily nagy csorba törött volna, esztendeig viselt bírói hivatallyát egy általlyában leteszi és újra többé soha föl sem veszi.*”

Ezen igen komoly hangon tett nyilatkozat után, „*az egész város, ezen fogyatkozásokban, melyek publice [nyilvánosan] előlhordattak és sokaknak nem kevés confusiót [megszégyenülést] is okoztak, fölzendülvén, valóságos jobbulást, továbbá pedig szivekből letevén az egymás ellen mind eddig tartott gyűlölséget, igaz keresztény felebaráti szeretettel kötött öszve fogást és végre a közönséges terh [teher] viselésben kellemetes segítséget ígérne. Azért csak ugyan Szauer János úr az bőségesen tapasztalt érdemére, erkölcsére*”⁵⁹ nézve valamennyire megengesztelődött, és a főbírói hivatalt mégis elvállalta.

A továbbiakban a főbíró választásának menete, időpontja gyakorlatilag az 1848/49-es polgármester választásig változatlan maradt. Mint ahogy változatlan volt és maradt a választható személyek kijelölése és a választás menete: A választható tanácsnokok neveit mindenszentek előtt a magisztrátus jegyzékbe foglalta és megküldte a püspökségnek és a káptalannak. A tanácsnokok közül 4 (esetleg 5) főt jelöl a földesúri hatalom, akik közül választhatja meg a városi közösség a főbíró, majd megerősítésként „bemutatja” a püspökségnek és a káptalannak. A megválasztott bíró – ha új személy – esküt tesz a magisztrátus előtt és a templomban. Ha folytonos a hivatalviselése, az előző évi esküt fogadja el a választó közösség. Egyébként a jelöltek között első helyen minden esetben a volt főbíró neve állt, kivéve persze, ha valamilyen ok miatt kegyvesztett lett, vagy nyomós ok miatt ő maga kéri jelölésének elhagyását.

Az 1700-as évek kezdetétől – amikor a bíróválasztás meghatározott rend szerint történt és ismerjük is a megválasztottak neveit – 35 főbírója, majd 1848-tól 13 polgármestere volt a városnak: volt, kit többször is megválasztottak, volt, ki igen hosszú időn keresztül vezette a városi tanácsot. A városi főbírók neveit a városi lakossága ma nem ismeri, nem hallott és olvasott róluk. Ismerni is csak a XIX–XX. század polgármesterei közül ismer néhányat: akiről még életében utcát neveztek el (Szeglethy György), illetve aki az I. világháború centenáriuma kapcsán vált ismertté (Komjáthy László), illetve természetesen a mi korunk polgármestereit.

Komjáthy Lászlóról 2015-ben egy termet neveztek el a Városházán. Milyen nagyszerű gesztus lenne, ha a jelenlegi polgármester elődeinek neveit ebben a városházi teremben olvasni lehetne. Ezzel a gesztussal a jelenlegi magisztrátus elismerné a volt főbírók, polgármesterek áldozatos munkáját, amit Veszprém érdekében tettek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

BABOS 1865 = Babos Kálmán: Közhasznú magyarázó szótár, A magyar irodalmi művekben, magán és hivatalos iratokban, hírlapokban, folyóiratokban és társalgási nyelvben gyakrabban előforduló idegen szavak megértésére és helyes kiejtésére, Pest, 1865.

- HUDI 1994 = Hudi József: Veszprém társadalmi-gazdasági helyzete és önkormányzata a XIX. század elején, Veszprémi Szemle, 2. évf. 1994. 2. sz. 15–20. oldal
- HUNGLER 1988 = Hungler József: Veszprém településtörténete, Veszprém, 1988.
- LICHTNECKERT 1994 = Lichtneckert András: Veszprém önkormányzata és az 1726. évi statútumok, Veszprémi Szemle, 2. évf. 1994. 2. sz. 3–14. oldal
- PUKY 1831 = Honi törvény-szótár, szerkesztette Bizaki Puky Károly, tekintetes Pest, Nyitra és Nógrád vármegyéknek táblabírájok, Második kiadás, megbővítve, Pozsony, 1831.
- SOMFAI 1979 = Somfai Balázs: Veszprém város igazgatása a XVIII–XIX. században, VeML XV. 20a. 4. doboz, 54.
- TISZTBÉLI 1826 = A tisztbéli írás módjának saját szavai, melyek T. Pest, Pilis és Solt törvényesen egyesült vármegyék rendelkezéséből összeszedettek s újonnan kiadattak, Pest, 1826.
- VARGA 2009 = Varga Béla: Veszprém város lexikona, Veszprém, 2009.
- VÉGHÉLY 1886 = Véghely Dezső: Emléklapok rendezett tanácsú Veszprém város közigazgatási életéből (Az 1875-ik évi jelentés töredéke), Veszprém, 1886.

Levéltári jelzetek:

MNL Veszprém Megyei Levéltára (a továbbiakban: VeML)

Jelzet	Megnevezés	kötet(k) doboz(d) téka(t) csomó (cs)
IV.1.g.bb.	Veszprém vármegye nemesi közgyűlésének iratai, Úrbéri iratok (Acta urbarialia), úrbéri különféle irományok	6. d.
V.102a	Veszprém város tanácsának iratai, tanácsülési jegyzőkönyvek	1–4. k.
V.102b	Veszprém város tanácsának iratai, tanácsülési iratok	1–3. d.
V.102c	Veszprém város Tanácsának iratai, Különbféle irományok	23. d.
V.102d	Veszprém város Tanácsának iratai, Körrendeletek (Currensek)	6. d., 8. d.
XV.20.a	Kézírtas dolgozatok gyűjteménye	5. d., 54. fsz

JEGYZETEK

¹ Katonai év – vagyis Anni militaris – az adott év november 1-től következő év október 31-ig tartott. A korábbi századokban az éves községbíró-választás Szent György napján (április 24.) vette kezdetét, de az 1715: 8. tc. után, amelyben az állandó katonaság eltartásának a terhét a jobbágyságra hárították, az éves bírói hivatal kezdetét áttették november 1-re, a katonai év kezdetére. A bíróválasztás napja nem volt minden településen egységes, volt, hol Szent György napon tartották, volt, hol mindenszentek napján. Az egységes áttérés majd csak az 1771. évtől vált általánossá.

A bíróválasztás menete olvasható a volt veszprémi püspök, majd esztergomi érsek, Esterházy Imre 1732-ben kiadott, a bíróválasztást szabályozó részletes rendeletében. Ő már ekkor áttette a bíróválasztás idejét a katonai év kezdetére, vagyis mindenszentek napjára. Nem kétséges, ha hosszabb ideig tölti be a veszprémi püspöki széket, hasonló szabályozást adott volna ki itt, Veszprémben is.

Esterházy Imre esztergomi érsek 1732. április 29-én Pozsonyban kiadott rendeletében Érsekújvár mezőváros választási rendjét szabályozta. Bevezetőjében megjegyzi, hogy a „régik szokás szerinti” bíróválasztáskor – Szent György napján – néhányan a bíróválasztás ellen tiltakoztak. Azért, hogy ez a békétlenség többé ne ismétlődjön meg, a magisztrátus megújítására és feladataira az alábbi szabályokat vezette be:

„1. Minthogy nemes vármegyével való dolgai ezen városnak úgy, valamint több helységeknek cum principio anni militaris, [a katonai év elején] azaz november 1-én szoknak mindenkor kezdetét venni, arravaló nézve, hogy egyik esztendő a másikkal ne confundáltassék [okozzon zavart], kivált a számadások dolgaiban, ezután mindenkor mindenszentek napján legyen a bíró, perceptor [adószedő] s más egyéb tiszteknek választása.

2. Ahhoz való képest az emeritus bíró, [az idejét leszolgált bíró] a belső s külső tanáccsal reggel a megnevezett napon a városházához józanon összegyülekezvén, szép rendesen tartozik a parochialis [egyházmegyei] templomba menni s ottan szentmisét hallgatván, ájtatosan a mindenható Istenhez folyamodni, hogy mindnyájoknak szíveiket ő Szent Felsege a teendő restauratióban [tisztújításban] maga szent nevének dicsőségére a közönséges jónak hasznára vezérelje.

3. Ez meglévén, s az isteni szolgálattal viszont a városházához mindannyi visszatérvén, kötelezettek a belső tanácsbeliek közül egyet, a külsők közül pedig kettőt a méltóságos uraság tisztartójához, vagyis pro tempore (azon idő szerint) ottlévő más tisztjéhez küldeni, s ő kegyelmét minden becsülettel kérnie, hogy személye szerint körükbe jövé, a restauratio [tisztújítás] dolgában istenesen vezérelné állapotjukat.

4. És így, midőn a méltóságos uraság tisztje a városházához megy, a bíró legelőször ugyan a méltóságos uraságtól, azután pedig a várostól is hivatala iránt búcsút vegyen, mi meglévén, a candidatio [a hivatalra kijelölés] következő módon observáltassék [vegyék figyelembe] úgy-mint: az emeritus bíró szokás szerint első legyen, hacsak valami vétke kihagyását nem okozza, azután pedig a méltóságos uraság egyet, kit alkalmasnak ítél, a belső tanácsbeliek közül denomináljon, [nevezzen ki], s a belső tanácsbeliek is ugyan maguk száma közül hasonlóképen egy alkalmas személyt candidáljanak [jelöljenek].

5. Kín általésvén a méltóságos uraság tisztje [vagyis, akiknek jelölését a jelenlévő tisztviselő jóváhagyja], mindkét rendbeli tanácsot, t. i. a belsőt s külsőt együvé szólítván, a kandidált három személyt ismerteti, mindnyájokat istenesen megintvén, hogy ki-ki lelkiismeretével számot vetvén, a voxot [szavazatot], minden kedvezés vagy gyűlölség nélkül Isten dicsőségére s a szegénységnek javára fordítani alkalmaztassa, a voxokat pedig az uraság tisztje az ő valóságok szerint nótálja [jegyezze fel], s a szokott három befejező voxot, – kinek Istenben itéli, – adja; itt pedig observáltassék azon szokás, a kit más jó rendbe vett királyi s egyéb városok tartanak, azaz, hogy a voxolásra nem szükséges az egész községet összeszólítani, hanem csak a külső tanácsot a belsővel összehozni.

6. A midőn pedig a belső tanácsbeliek között valamely vacantia [megüresedett hely] esik, azon vacantiára is a külső tanácsbeliek közül a méltóságos uraság tisztje egy személyt, a belső is egyet kandidáljon, s azután azok közül szabad voksok szerint egyike választassék pro supplenda vacantia [az üres hely betöltésére.]

7. Midőn azonban a külső magistratusnak [városi tanácsnak], a ki mostanában harminchat személyből a Formondéron [Vormund, árvák atyja] kívül fog érigáltatni [felállíttatni], valamely hija létszen, ott is hasonlóképen az uraság tisztje egyet, a belső tanács is egyet s a külső is egyet kandidáljon, kik közül aztán az egész község szabad voksa szerint válasszon, a ki nekik tetszik.

8. Hasonlóképen Formonderságra is a külső tanácsbeliek közül hárman kandidáltassanak s azután azon tanácsbeliek voksa szerint, az a ki alkalmas lesz, ezen hivatalra választassék. Notáriust [jegyzőt] pedig s perceptort [adószedőt] a belső s külső magistratus projectálja [terjessze elő] az uraság tisztjének, s az, ha alkalmas azon személy, confirmálja [erősítse meg].

9. Ezek meglévén, mindnyájan viszont plébános urammal együtt menjenek a templomba s ottan az ujjá választottak ő kegyelme [a plébános akkori címe] által szokott formula szerint meghitessenek [feleskesse] s a mindenható Istennek. „Te Deum Alaudamus” [Téged Isten dicsé-rünk] éneklése által hálákat adjanak.

10. Így helyreállíttatván, azért mindenekelőtt a bírónak kötelessége legelőször is, hogy hivatalát illető causákban [jogügyekben] minden személyválogatás nélkül kinek-kinek igazságot tegyen s tétessen.

11. A város Oeconomiját [gazdaságát] s minden dolgait úgy kormányozza, hogy helyes vezérlése által kárai távoztassanak, hasznai pedig szaporodjanak, mely dolgokban mindenkor a maga propositióit [szándékát], a belső tanácsnak eleibe adván, azután a külsővel is mindeneiket közölvén, a mik közönséges jóra és szegénységnek hasznára determináltak [elhatároztak], hogy azok véghez is vitessenek, a bíró mindenkép igyekezni tartozik.”

A további öt pontban a városi magisztrátus és a tisztviselők feladatait részletezi. Forrás: Vasárnapi Újság, 1860. 2. 5., Adalékok Érsekújvár történetéhez

<http://www.epa.hu/00000/00030/00310/datum08585/cim208591/cim308593.htm>. Letöltés ideje: 2016. 7. 5.

² A dolgozatban bíróról beszélek, és itt azt a személyt értem, aki – főbíróként, városbíróként – a városi magisztrátus, a tanács vezetője, egyszóval esetünkben Veszprém „első” embere volt. Itt kell megjegyezni: A bíró (főbíró) a község (falu), város általános igazgatását szervező, irányító és felügyelő, elsőfokú bíraskodást gyakorló tisztségviselője, aki egyúttal a helység vezető jogi testületének (tanács, előjáróság stb.) a feje is. Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc idején volt először polgármester választás, majd később az 1861. évi „Kis Forradalom” alatt, illetve a kiegyezés után 1867-től. Előtte, illetve a két említett dátum között főbírók irányították a várost.

³ 1848-ig a szabad királyi és mezővárosokban a lakosságot képviselő külső és belső tanács végrehajtó szerve. Élén a főbíró, mint a belső tanács elnöke állt.

⁴ Szent György napja évszázadokig a pásztorok, gazdasági cselédek és idénymunkások évkezdő napja volt. A jogszabályok szerint is ekkor kellett szolgálati évüket elkezdni. A bíróválasztást, tisztújítást vagy a „keresztény tanító felfogadását” is Szent Györgykor tartották. A gazdasági évkezdést ugyanis összekapcsolták a hivatali évkezdéssel. Ezek a beiktatási szertartások is hagyományosan alakultak ki, de gyökerei a német tartományok és városi jogcsaládok rendelkezéseiből erednek.

Forrás: <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/80-02/ch07.html>, Letöltés ideje: 2016. 6. 16.

⁵ A XVII–XVIII. századtól a jobbágyok állami (hadi-) adójának elnevezése. Az ország egészére kirótt hadiadót felosztották a megyék, majd ezen belül a helységek és jobbágygazdaságok között. Adott megyében, ill. helységben az egy gazdaságra eső adót a vagyontárgyakat számba vevő dicalis összeírások alapján vetették ki. A porciót pénzben és természetben adták a jobbágyok. Ez utóbbi legsúlyosabb formája a katonatartás volt. A császári katonaság kevés kaszárnyával, gabonaráktárral rendelkezett, a jobbágyok pedig a háborús viszonyok (török megszállás) miatt sokszor nem tudták előteremteni a hadiadó fizetéséhez szükséges pénzt, így kézenfekvőnek látszott az a megoldás, hogy a törökök miatt az országba vezényelt császári hadsereg a falvakban nyerjen elszállásolást és élelmezést. A katonatartás a XVIII. sz. elején nyert szervezett formát, de már a korábbi időkben is általános gyakorlat volt. A jobbágy köteles volt a nála lakó katonának kenyeret és húst (oralis porció), lovának pedig szalmát és zabot (equilis porció) adni. A fenti élelmiszerek kincstár által megállapított ára és piaci árai közötti különbséget a deperdita (veszteség). Forrás: <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-701.html>. Letöltés ideje: 2016. 7. 5.

⁶ Urbárium: a földesurak és a jobbágyok közötti viszony szabályozása, a munkaerő-gazdálkodás nyilvántartása céljából készült irat. Keletkezése összefügg az egységes jobbágyok megszűnésével, a munkaerő társadalmi, vagyoni differenciálódásával. Az alábbi típusú adatokat tartalmazhatja: a földesúri birtok kiterjedése, jövedelme, az úrbéres népesség, annak föld- és állatállomány, szolgáltatásai és egyéb kötelezettségeik. Az urbárium tulajdonképpen azért készült, hogy a földesúr úrbéresek feletti jogainak gyakorlását megkönnyítse. Urbáriumok Ny-Európában a XI. századtól, Közép-Európában általában a XII. századtól, Magyarországon a XV. századtól kezdve készültek. Korábban, a XI–XIII. században a szolgáló népek jogait és kötele-

zetségeit a kiváltságlevelek tartalmazták. A XV. század második felétől kezdve a földesúr és a jobbágyok közötti megegyezés vagy jogszokás alapján kialakult kölcsönös viszonyt, a falu igazgatásának, a határ használatának módját egyre bővülő szöveges feljegyzések foglalták írásba. Az urbárium elkészítésének módját a XVIII. század első felétől kezdve törvények, 1767 után Mária Terézia által elrendelt úrbérrendezés alapján központi kormányintézkedések egységes formában szabályozták. Megszűnésük mindenütt az úrbériség felszámolásával (jobbágyfelszabadítás) következett be. Az urbáriumok magyarországi történetében különbséget kell tenni az úrbérrendezés előtti és utáni urbáriumok között. Az előbbieket az jellemzi, hogy szokásjog alapján jöttek létre, tartalmuk, részletességük az idők folyamán jelentős változáson ment keresztül. Rendszerint tartalmazták az úrbéreseket név szerint, a jobbágytelkek számát, nagyságát, a zselérek névsorát, utalásokat a lakosok foglalkozási, társadalmi állapotára, a XVI. század végétől az állatállományt, a szolgáltatások összetételét, mennyiségét stb. Az urbáriumok rendszerint rögzítették az időközben bekövetkezett birtoklási, szolgáltatási stb. változásokat is. Sok helyen nem urbárium, hanem „*régi szokás szerint*” szolgáltak a jobbágyok. Az úrbérrendezés során szabályozták a jobbágytelkek nagyságát, az utána járó szolgáltatásokat, a földesúr és a jobbágy egymással szembeni jogait, köteleességeit. Minden ezután készült urbáriumnak e rendezés szolgált alapjául, ehhez mérték, viszonyították a változásokat.

Forrás: <http://mek.niif.hu/02100/02115/html/5-1001.html> Letöltve: 2016. 10. 07.

⁷ 1767. január 23-án hirdették ki hat dunántúli vármegyében Mária Terézia királynő (ur. 1740–1780) úrbéri rendeletét, mely egységesen szabályozta a magyar jobbágyság földesúri terheit. A rendi országyűlés mellőzésével bevezetett szabályozás előbb Vas, Zala, Somogy, Sopron, Tolna és Baranya területén lépett életbe, a következő években azonban a kiküldött bizottságok valamennyi magyarországi vármegyében keresztülvitték a királynő akaratát.

⁸ Széchényi Pál, kalocsai érsek, Széchényi Lőrincz és Gellén Judit fia. Született 1642-ben Gyöngyösön. Nagybátyja György (utóbb hercegprímás) nevelte. 1662. március 22-én Bánfalván a pálosok rendjébe lépett. Bölcsészettudományok elsajátítására Bécsbe, a papi felsőbb tudományok elsajátítására Rómába utazott s itt nyerte a magiszter címet. A Pozsony melletti Mária-völgyben a szerzetesrend növendékeinek mestere és 1673-tól Nagyszombatban a teológia tanára volt. Tízévi tanári és perjeli működése után 1676. március 29-től pécsi püspök, szept. 15. kir. tanácsos, 1677. ápr. 10. győri nagyprépost és 1687. ápr. 26. veszprémi püspök, 1696. pedig kalocsai érsek lett. Érseki székhelyére a hosszú török uralom által okozott pusztulás miatt nem költözhetett; de sokat tett annak és a vármegyének javára. Lipót király 1697. március 30-án grófi rangra emelte a Széchényi-családot. 1698. október 16-án a király Bács megyei főispánná nevezte ki. Lipót király kérte fel őt és 1704. jan. 2. felhatalmazta, hogy II. Rákóczi Ferenc pártjával békeszerződést köthessen. Január végén volt első találkozója Rákóczi bizalmas tanácsosaival, majd utóbb találkozott a fejedelemmel is, azonban lelkes igyekezetei nem vezettek eredményre. Meghalt 1710. május 22. Sopronban. Bánfalván temették el, ahonnét 1811-ben átszállították a nagyeceni családi sírboltba.

Forrás: <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/sz/sz25862.htm>

⁹ Veszprém Érseki és Főkáptalani levéltár (VÉL), Veszprém – Urbarialis in c. 17. n. 2. 1702.

¹⁰ A szövegben előforduló idegen hangzású szavak magyar megfelelőjét a BABOS 1865., PUKY 1831. és a TISZTBÉLI 1826. kiadványokból idéztem.

¹¹ VeML V.101.c. 1. doboz, fasc II. No 63. Az Esterházy-szerződés egyszerű, rövidített magyar nyelvű változata.

¹² Esterházy Imre, galántai, gróf. Született Vágújhelyen (Nyitra m.) 1663. november 18-án, Esterházy Imre és Bucsányi Zsuzsanna szülöktől. A humán tantárgyakat Nagyszombatban és Sopronban végezte a jezsuitáknál. A pálos rendbe 1680-ban lépett, az újoncévét Bánfalván (Sopron m.) töltötte, a filozófiát Bécsújhelyen végezte. A rend generálisa a római Collegium Germanico-Hungaricumba küldte. Az Örök Városba 1683. november 18-án érkezett. Példásan

viselkedett és kitűnően tanult. A filozófiából és a teológiából doktorátust szerzett. A kollégium dísztermében egy ízben „maxima cum laude” megvédte a teológiát. 1687. október 13-án szerepként hagyta el Rómát. Pappá szentelték itthon 1688. február 15-én. Rendjében a lepoglavai és a nagyszombati rendházban filozófiai és teológiai tanárként működött. A rend generálisává 1702-ben választották meg. Váci püspök 1706-ban, zágrábi püspök 1708-ban. Püspökké szentelte Keresztély Ágost bíboros, esztergomi érsek Pozsonyban 1708. márc. 4-én, az országgyűlés alkalmával. Nagy része volt abban, hogy a horvát rendek a „Pragmatica Sanctio”-t már 1712-ben elfogadták. 1715-ben grófi címet kapott. Veszprémi püspökké és főispánná 1723. január 17-én nevezték ki. Csak két és fél évet töltött az egyházmegyében, de ez idő alatt barokk stílusban újjáépíttette a káptalannal együtt a székesegyházat, ellátta haranggal, s tervbe vette a szeminárium és gimnázium felépítését is. A király valóságos titkos tanácsosi címmel tüntette ki és 1725. augusztus 31-én esztergomi érsekké és primássá tette. Ő koronázta meg 1741-ben Mária Teréziát. Kinos lábfájása miatt azonban a koronázási misét Erdődy Gábor, egri püspök mondta helyette. Donner Rafaellel 1732-ben felépíttette a pozsonyi székesegyház Alamizsnás Szent János-kápolnáját. Ebbe temetkezett önmaga készíttette feliratú síremlék alá. Meghalt 1745. december 6-án. A magyar gyászbeszédet Padányi Biró Márton veszprémi püspök tartotta. Mint főpap fényes barokk udvart tartott, de saját személyében alázatos szerzetes maradt. Primásként is „Frater Emericus”-nak írta alá nevét. Több mint kétmillió ezüstforintot fordított egyházi és kulturális célokra. Egykori rendjét később is bőkezűen támogatta. De támogatta a kapucinusokat, a trinitáriusokat és a piaristákat is.

Forrás: <http://leveltar.veszpremiersekseg.hu/eszterhazy-imre/> Letöltés ideje: 2014. augusztus

- ¹³ VeML V.101.c. 1. doboz, Fasc II. N^o 63. Esterházy püspök 1733-ban már esztergomi érsek, de neve alatt jelent meg a rendelkezés.
- ¹⁴ VeML 102.a. 1. kötet, 1716–1741, 147. oldal, 7. pont
- ¹⁵ A hely megjelölése az 1746. április 27-iki városi tisztviselők választási bejegyzésében olvasható. VeML V.102.a. 2. kötet, 70. oldal. A jelzetek ismertetésénél a jegyzőkönyvi oldalszám minden esetben – mivel jegyzőkönyvenként eltérő az irati oldalszám – paginális oldalszámot jelent.
- ¹⁶ VeML V.102.a. 4. kötet, 198. oldal. Az öreg városháza helyének meghatározása még hosszú kutatást igényel. Az azonban bizonyosnak tűnik, hogy ez idáig a városnak négy épülete volt, ami 'Városháza'-ként funkcionált: a jelenlegi az Óváros téren látható, a volt Egyházmegyei Alapítványi épület, előtte a Szabadság tér 1. alatt a volt Kapuváry-ház (1886-tól), majd azt megelőzően a Matulka-házként (1784–1886 között) ismert és a Rákóczi utca 5. szám alatti épület. Az iratokból és jegyzőkönyvi bejegyzésekből valószínű, hogy ezt megelőzően lehetett a Séd mellett, a vár alatt.
- ¹⁷ VeML 102.a. 3. kötet, 449. oldal
- ¹⁸ VeML 102.a. 1. kötet, 12. oldal, 6. pont
- ¹⁹ Veszprém XVIII. századi önkormányzatáról bővebben lásd LICHTNECKERT 1994.
- ²⁰ VeML V.102.a. 1. kötet, 62. oldal
- ²¹ VeML V.102.a. 1. kötet, 103. oldal
- ²² VeML V.102.a. 1. kötet, 422. oldal
- ²³ PEHM 1934. 182. oldal
- ²⁴ VeML V.102.a. 2. kötet, 72. oldal
- ²⁵ VeML V.102b. Veszprém város tanácsának iratai, tanácsulési iratok, 1. doboz
- ²⁶ VeML V.102.a. 2. kötet, 205. oldal
- ²⁷ Uo.
- ²⁸ VeML V.102.a. 2. kötet, 245. oldal
- ²⁹ VeML V.102.a. 2. kötet, 246–247. oldal
- ³⁰ VeML V.102.b. 1. doboz, 1752.
- ³¹ VeML V.102.a. 2. kötet, 248. oldal

- ³² VeML V.102.a. 2. kötet, 249. oldal
- ³³ VeML V.102.a. 2. kötet, 265. oldal
- ³⁴ VeML V.102.b. 1. doboz, 1754
- ³⁵ VeML V.102.a. 3. kötet, 10. oldal
- ³⁶ Uo.
- ³⁷ VeML V.102.a. 3. kötet, 192. oldal
- ³⁸ VeML V.102.a. 3. kötet, 245. oldal
- ³⁹ VeML V.102.a. 3. kötet, 247. oldal
- ⁴⁰ VeML V.102.a. 3. kötet, 249. oldal
- ⁴¹ Uo.
- ⁴² Bővebben lásd PEHM 1934. 181–185. oldal
- ⁴³ Padányi Bíró Márton püspök 1762. augusztus 16-án halt meg Sümegen. Veszprémi temetése 1762. szeptember 15-én volt. 1762. szeptember 6-án a következő bejegyzés olvasható a jegyzőkönyvben: „Az utak mind felé rosszak, mivel az következő püspöki temetésre jeles urak concurálnak [jelennek meg], s így félhető netalán panasz és még büntetés is ne érje a tanácsot, ezért determináltatik, hogy holnapi napon minden ember egy egy személyt állítson az út csináltatására.” Forrás: VeML V.102a. 3. kötet, 335. oldal
- ⁴⁴ VeML V.102.a. 3. kötet, 381. oldal
- ⁴⁵ „Én N.N. esküszöm az élő Istenre, ki Atya, Fiú és Sz. Lélek egy bizony örök Isten, Boldogságos Szűz Máriára és Istenek minden szentjeire, hogy legelőször is fölséges koronás királyné Asszonyunk, azután kegyelmes földes urunk hívségemet ajánlanám. Bírói tisztem és hivatalom valamire kötelez, sem mit az ellen cselekedendő nem lések, gazdagnak, szegénynek hivatalomhoz képest igazságot tenni és tétetni, s az város közönséges hasznát előmozdítani minden tehetőségem szerint el nem mulatom, nem tekintvén semmibe atyafiságot, komaságot, sógorságot, szomszédságot, barátságot, adonánt [adományt], félelmet, szeretetet, gyűlölséget, hanem egyedül mindenkben az egy élő igazságot követvén. Isten engem úgy segéllyen. Boldogságos Asszony és Istennek minden szentjei.” Forrás: VeML V.102.a. 3. kötet, 428. oldal
- ⁴⁶ A „hitezetés”, vagyis a bírói eskünek egy másik változata: „Én N. N. a Méltóságos Uraság Ó Excellentiájától candidatióba tett és a voksok többsége által, ezen Ns [nemes] Veszprém városának megítétt bírója: esküszöm az élő Isten nevében, ki Atya, Fiú, Sz. Lélek, tellyes Sz. Háromság egy örök Isten; hogy ezen rám adott és önként felvállalt tisztas Bírói hivatalomban jó lelkiismerettel eljárók, az Istent félem, a Felsőség Királyhoz, méltóságos uraságokhoz és ezen kormányom alá bízattott nemes Veszprém városához hív lések. Kicsinynek, nagynak, szegénynek, boldognak csak a tiszta egyenes igazságot szolgáltatni törekedem. Ha valami kárt, veszedelmet a Ns. városra következni sajdítanak, azt velem együtt ülő tanácsosaimmal minden iparkodással elhárítani igyekezem és ezen többször említett Ns. városnak kezemhez jöhető jövedelmeit, nem kisebbíteni, hanem ártatlan úton-módon szaporítani igyekezem és Isten esztendőm végét elhozván, mindenkéről számot adok. Isten engem úgy segéljen!” Forrás: VeML V.102.b. 10. doboz, é.n.
- ⁴⁷ Koller Ignác (nagyományai és aranyosmaróti): Született Bécsben 1725. október 2-án tiroli eredetű nemesi családból. Atyja Koller József magyar királyi udvari tanácsos, anyja aranyosmaróti Buluska Julianna. A humán tantárgyakat a bécsi Szent Borbála intézetben, a filozófiát a Szelepcsényi szemináriumban, majd a Collegium Rubrorum esztergomi növendékeként Nagyszombatban az egyetemen végezte. 1742-ben babérkoszorúsi, 1743-ban magiszteri címet kapott. 1743-ban a római Collegium Germanico-Hungaricumba küldték, ahol alszerpapként, majd a teológia doktoraként 1743-ig dolgozott. Rómában alszerpap 1746-tól, szerpap 1748-tól, majd 1748. október 13-án Padányi Bíró Márton áldozópapnak kinevezte. 1749. május 30-tól esztergomi kanonok, 1750-től apostoli főjegyző, 1753-tól rátóti javadalmas prépost. 1754-től nórádi főesperes, 1758. július 23-án esztergomi prépost és a királyi tábla prelátusa. Padányi

Bíró Márton kérésére 1761. január 22-én utódlási joggal veszprémi segédpüspökké szentelték Pozsonyban. Padányi halála után az egyházmegye kormányzását 1762. szeptember 15-én vette át. Meghalt 1773. április 4-én Bécsben, ahol a Szent István dómban temették el.

Koller az alkotásban Padányi Bíró Márton méltó utóda, ő építtette Fellner Jakab tatai mesterrel a gyönyörű püspöki palotát 1765–73 között, Tumler Henrik veszprémi mesterrel pedig a várbeli vízvezetékét 1766-ban. A székesegyházat márvány főoltárral, új főoltárképpel, 6 ezüst gyeratyartóval látta el. Restauráltatta a Gizella-kápolnát. Megkezdte a szeminárium építését. A Padányi Bíró Márton által megkezdett zalaegerszegi templomot befejezte és Czimbal János bécsi művésszel kifestette. A beteg és elaggott papok számára a „fundus dioecesanus”-t létesítette. Veszprémben a megtértek katolikus árvái felnevelése céljából Csuzy Gáspártól házat vett és 6000 ezüsförint alapítványt tett. A szegényebb sorsú jobbágyainak segélyezésére magtárt építtetett és benne 200 ezüsförint értékű gabonát helyeztetett el azzal, hogy azt évenként új terméssel cseréljék fel, inség idején pedig a szegények közt kiösszák. Tekintélyes hagyatékokat tett végrendeletében. A veszprémi kórház számára házat és földingatlant vásárolt stb. A hantai prépostságot belefoglalta a káptalanba és ezzel a kanonok javadalmak számát hétre emelte 1767-ben. Kormányzása folyamán 9 plébánia létesült. Forrás: PFEIFFER 1987. 31–33. oldal

⁴⁸ VeML V.102a. 4. kötet, 87–88. oldal

⁴⁹ VeML V.102a. 4. kötet, 88. oldal

⁵⁰ Uo.

⁵¹ Ez az említett 4. pont az urbárium 4. pontja, amely kimondja, hogy a bíró jelölésének és megerősítésének joga a földesuraságoké, míg a választás a városi közösségé. Lásd: VeML IV.1.g. bb. VII. 424.

⁵² VeML V.102.b. 3. doboz, 1770.

⁵³ VeML V.102a. 4. kötet, 219–220. oldal

⁵⁴ VeML V.102a. 4. kötet, 239–241. oldal

⁵⁵ VeML V.102a. 4. kötet, 241. oldal

⁵⁶ VeML V.102.b. 3. doboz, 1772.

⁵⁷ VeML V.102a. 4. kötet, 284. oldal. Az előzmények ugyanezen kötet 173. oldalán, 1770. 04. 24-én, valamint az évenként bejegyzések a 197., 217., 219., 265. oldalakon olvasható.

⁵⁸ VeML V.102a. 4. kötet, 394. oldal

⁵⁹ VeML V.102a. 4. kötet, 394. oldal

Veszprém zenei múltjából: Ruzitska Ignác élete és munkássága

(Ruzitska Ignác születésének 240. évfordulójára)

M. TÓTH ANTAL

A 18–19. SZÁZAD FORDULÓJA, ÉS AZ 1800-AS ÉVEK ELSŐ HARMADA Veszprém zenei aranykora volt. Jelentős zenetörténeti események kötődnek a városhoz. Kiváló muzsikusok (zeneszerzők, előadóművészek, zenetudósok) születtek, illetve éltek itt. E korszak veszprémi zenészei közül kiemelkedik a 240 éve született Ruzitska Ignác.¹

Ruzitska Ignác élete Bazinban és Pozsonyban

1777. április 18-án (alig hét évvel Beethoven után) született, a koronázó város Pozsonytól és az érseki központ Nagyszombattól egyaránt 20 kilométerre, a Kis-Kárpátokban fekvő szabad királyi városban, a túlnyomórészt szlovák és német ajkú Bazinban (ma: Pezinok, Szlovákia). A család a szőlőtermelésről évszázadok óta híres terület szomszéd városkájából, Modorból (ma: Modra, Szlovákia) származik. Apja, Ruzitska József volt, aki a város templomának orgonistájaként, zeneigazgatójaként (regens choriként) működött, és jelentős zenetanári tevékenységet folytatott. Ő volt fiának és egyesek szerint Csermák Antalnak is az első tanára.² Bazin és környéke jelentette Ruzitska számára az első zenei élményt, amely élete végéig meghatározta művészi ízlését és végigkísérte muzsikusi pályáján. Amikor később Veszprémbe került, sok olyan mű kottáját hozta magával, amelyek szerzői a Pozsony–Nagyszombat térség egyházzenei voltak, és olyanokat is, amelyeken eredeti tulajdonosként apjának, Ruzitska Józsefnek a neve olvasható.

Tanulmányait – közel tíz éven át – az 1780-as évek végétől Pozsonyban folytatta. Kezdetben a székesegyházban volt énekes fiú (Sängerknabe). Széleskörű zenei tudás szerzésére volt lehetősége, és alapos hegedűoktatásban részesült. Tanárait nem ismerjük.

Pozsony, Bécs mellett, a birodalom akkori legjelentősebb zenei központja volt.³ A 18. század utolsó évtizedeiben a városban nyugat-európai stílusú, gazdag polgári

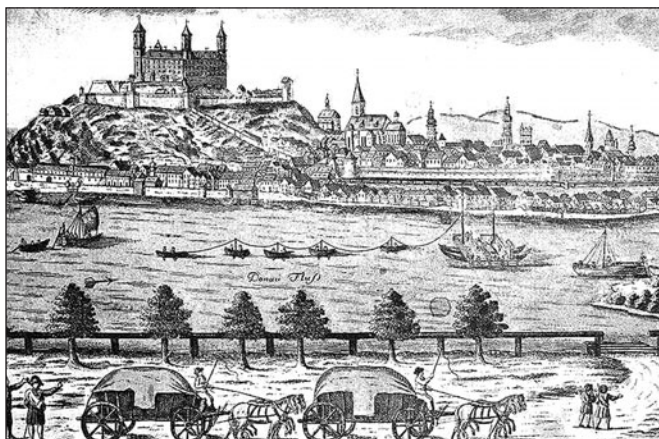


*Ruzitska Ignácról készült rézkarc,
Ábrányi Kornél 1900-ban megjelent
könyvéből*

zenei élet bontakozott ki. A környék arisztokratái – az Erdődyek, Esterházyak, Batthyányak és Grassalkovichok – kitűnő zenészekből álló zenekarokat tartottak fenn a városban. Ily módon a főúri rezidenciák muzsikája hozzájárult a város polgári zenekultúrájának felvirágoztatásához is. Batthyány József hercegérsek udvari zenekarának volt a karmestere és zeneszerzője a Sziléziában született Zimmermann Antal (1741–1781). A városban sok kiváló, európai műveltségű muzsikusként és működtött. Pl. Tost Ferenc (1755–1829), a városi zeneigazgató, az egyik első verbunkos gyűjtemény szerzője és kiadója, Kunnert Jakab (1748–1833), a Szent Márton székesegyház regens chorija, a Morvaországból származó Klein Henrik (1756–1832), aki kezdetben a pozsonyi Notre-Dame zárda zeneigazgatója volt, majd a pozsonyi főnemzeti iskola rendkívüli zenetanáraként vált híressé. Ő volt

szinte valamennyi, e korban Pozsonyban tanult zenész mestere. Pozsonyban működött a főiskola zenetanáraként Rigler Ferenc Pál (? – 1797), aki az első magyarországi zenepedagógiai könyv, a Budán 1798-ban kiadott „Anleitung zum Gesänge und dem Klavier, oder zu Orgel zu spielen: nebst den ersten Gründen zur Komposition” (Bevezetés az ének, a zongora, vagy az orgonajátszásba, a zeneszerzés alapjai) szerzője volt.⁴ Ezt, a hazai zeneoktatás alapművének tekintett munkát a későbbiekben – már veszprémi muzsikusként – Ruzitska is beszerezte, és oktató munkájában használta. Itt működött a 18–19. század fordulójának jeles magyarországi származású zeneszerzője, Fusz János (1777–1819) is. A legjelentősebb 18. századi magyarországi egyházzenesész, a pesti belvárosi templom regens chorija, Bengráf József (1745–1791) a magyaros (verbunkos) zenei stílust Pozsonyban sajátította el. Ő publikálta 1786-ban a Ballet Hongrois című első verbunkos dalt.⁵

Pozsony játszotta a vezető szerepet az első magyar hangszeres stílus, az éppen virágkorát élő verbunkos kiemelkedő képviselőinek életében is. Szorosan kötődött a városához a stílus leghíresebb cigány virtuóza és kiemelkedő zeneszerzője, Bihari János. Lavotta János fiatalkoráig ugyancsak Pozsonyhoz kötődik. A 18. század végén rövid ideig a „verbunkos triász” harmadik tagja, Csermák Antal is dirigenskedett a városban.⁶



Pozsony látképe a révvel és szekerekkel 1810-ből

E kor (főleg pozsonyi) mestereinek a magyar zenei életre kifejtett rövid és hosszú távú hatását a zenetudós pontosságával fogalmazza meg Dobszay László⁷, gondolva Bartók Bélára, aki mintegy száz évvel később, 1892-től 1899-ig a pozsonyi katolikus főgimnázium diákja volt: „A rezidenciális és székesegyházi zenészek igazi

alkotása nem más, mint a többre törekvő magyarországi zenekultúra, a műveltség terjedése, a zeneélet intézményeinek megteremtése. Bartók, a zenész végső soron a Klein Henrikek, Bengráfok, Fusz Jánosok, Riglerek tanítványa. Nélkülük elképzelhetetlen lett volna az a környezet, amelyben Bartók Bélává növekedhetett.”

A századfordulótól a legnagyobb hazai zenei központok (Győr, Veszprém, Pécs) ezt a zenélési gyakorlatot tartották követendő példának. A jelen dolgozatunk szempontjából Pozsony gazdag zenei életének rövid felvázolása azért volt fontos, mert e nélkül alig volna érthető Ruzitska Ignác zenetörténeti jelentősége: mindenben a pozsonyi példát követve, több mint harminc éven át tartó sokirányú tevékenységével megteremtette, és haláláig fenntartotta Veszprémben a több lábon álló polgári zenei életet.⁸

Hédervár után Veszprém

Mintegy 10 éven át tartó pozsonyi tanulmányai után, az 1790-es évek végén a Szigetközben lévő Hédervárra került, ahol gróf Viczay Mihály (1756–1831) császári és királyi kamarás, műgyűjtő, amatőr numizmatikus alkalmazta tisztartóként és udvari muzsikusként, ún. musicus dominalisként. Hegedűjátékával, zenei műveltségével rövid időn belül magára vonta a nemesi családtagok figyelmét. Megismerkedett Schwanda Annával, aki egyesek szerint a gróf rokona volt. 1800-ban összeházasodtak.⁹ Házasságkötésük helyszíne nem ismert.

1800-ban meghírdették a veszprémi káptalan zenekarának koncertmesteri és szóló hegedűsi állását, amelyet az akkor mindössze 23 éves Ruzitska megpályázott,

és el is nyert. Veszprémbe telepedtek le (véglegesen valószínűleg csak 1804 után). Élete ekkortól, több mint 30 évre szorosán összekapcsolódott Veszprém 19. század eleji zenéjével.

Hat gyermekük született: Antal-Ignác (1801) Veszprémbe, Karolina (1804) Héderváron, Péter-Antal (1810), Károly-Imre (1813), Mária-Amália-Crescencia (1816) és Erzsébet-Anna-Regina (1820), valamennyien Veszprémbe.¹⁰ Ruzitska gyermekeinek sorsáról biztos adat nem áll rendelkezésünkre.

Murányi Róbert Árpád „A veszprémi székesegyház kottatára” című tanulmányában megemlíti, hogy 1813–16 között az egyik veszprémi énekes fiú, a „scola cantorum wespriniensis” énekiskola egyik tagja az alt szólamot éneklő ifj. Ruzitska Igác volt,¹¹ aki feltehetően a székesegyház zenészenek a fia lehetett, vagyis az elsőszülött Antal, aki második névként apja nevét is kapta. 1818-ban még szüleivel élt. A Lichtneckert András által közzétett „Veszprém város 1818. évi lélekösszeírása” című adatbázisban a veszprémi 146. házszám, 221. lakszám alatt az alábbiak laktak: Rusitska Ignátz (így) tulajdonos, Svanda Anna (így) tulajdonos felesége, Rusitzka Ignátz, Rusitzka Carolina tulajdonos gyermekei, Kati, szolga személy és Svanda Barbara zsellér.¹² Ifjabb Ruzitska Ignác sorsa egyelőre nem ismert. Karolina lányuk szerepel egy 1822-ből, Csermák Antalról szóló legendaszerű történetben: „*Midőn a Ruzitska idősb lánya menyasszony volt, Csermák elment a piacra, vett először egy kötelet, azután fakanalakat, fazekakat, s összevissza mindent, s elvitte azt a menyasszonynak nászajándéknak*”.¹³ Karolina férjének nevééről, sorsukról nincsenek adataink. A szolnoki Verseghy Ferenc Könyvtár dokumentumai között találtunk egy Ruzitska Péter (1811–1888) főszázados nevet.¹⁴ Esetleg az anyakönyv szerint 1810-ben született Ruzitska Péter-Antalról lehet szó?

1848-ban Ruzitska özvegye Veszprémbe, a 6. poléta 25. házszám alatt lakott.¹⁵ A veszprémi anyakönyv szerint 94 éves korában, 1870. október 31-én halt meg.

Ruzitska Ignác, a koncertmester és hegedűművész

A 18–19. század fordulóján Veszprém zenéje rohamos fejlődéséért különösen sokat tett az 1777-ben kinevezett európai műveltségű veszprémi püspök, Bajzáth József (1720–1802), aki az 1780-as évektől alapjaiban szervezte újjá a város egyházi és világi zenei életét. Hiteles kották beszerzésével megteremtették Veszprémbe a 18–19. század fordulójának egyik leggazdagabb hazai kottagyűjteményét. Létrehozták a veszprémi énekiskolát. Jól képzett magyar, cseh, morva, osztrák, sziléziai, német zenészeket alkalmaztak a székesegyház zenekarában. Így került Veszprémbe Nagyszombatból Kollovratek János (1750–1800), a tanulmányait Bécsben szerzett Linzenpoltz Simon (1752–1797),¹⁶ a francia származású Franciscus Gemin

(1763–1832), aki a későbbiekben nevét Kemény Ferencre magyarosította, Kleinmann József (1775–1841) hegedű- és fagottművész, és a századfordulótól Ruzitska Ignác is.

Ruzitska koncertmesterként ellátta a zenekarvezetői feladatokat, emellett a vonóskarral külön is foglalkozott.¹⁷ A fúvós hangszerek próbáit a fagottos Kleinmann József tartotta, aki önálló fúvós zenekari műveket is betanított a muzikusoknak. A fa- és rézfúvós hangszerekből először Kleinmann hozott létre Harmónia néven önálló zenekart, amely szükség szerint kiegészülve a városi formaruhás fúvószenekarok nem hivatásos tagjaival (lásd alább), a különböző egyházi és világi alkalmakon rendszeresen fellépett.

	gespielt von Fräulein Amalie v. Bezerédy.						* * *
	Fortsetzung der Synphonie	„	„	„	„	„	
Ein Flöten Concert von	„	„	„	„	„	„	Bayer.
	gespielt von Herrn von Horváth.						
Ein (in ungarischer Sprache) National-Gedicht v. Herrn v.	Balogh.						
in Musik gesetzt von	„	„	„	„	„	„	Kemény.
Zweite Abtheilung.							
Eine Synphonie von	„	„	„	„	„	„	Mozart.
Ein Fagotto Concert von	„	„	„	„	„	„	Kauscher.
	gespielt von Herrn Kleinmann.						
Ein Duett aus der Schöpfung von	„	„	„	„	„	„	Handen.
gesungen von Mademoiselle Csepinzky und Herrn Höpler.							
Ein Violin Concert von	„	„	„	„	„	„	Rode.
	gespielt von Herrn Rusitska.						
Zum Schluß, wird das Volkslied: Gott erhalte unsern König zc. abgesungen.							

*Részlet az 1813. december 13-i veszprémi Zenei Akadémia műsorlapjáról
(Ruzitska, Rode hegedűversenyét adta elő)*

Ruzitska hegedűversenyek, hegedűre írt egyéb művek szolistájaként gyakran szerepelt az egyházi eseményeken és világi hangversenyeken, az ún. Zenei Akadémiákon. Az 1810-es évek elejétől különösen gyakran adta elő a francia Pierre Rode hegedűversenyeit, elsőként 1813. december 13-án a veszprémi várbán lévő megyeházán tartott hangversenyen, majd több alkalommal a székesegyházban, a püspöki nagymiséken. 1816. május 28-án az akkor épülő Veszprém városi kórház-szegényház (ún. Lázár-ház) javára (für das hiessiege Lazareth) rendezett jótékonyági koncerten saját, hegedűre komponált, Nemzeti etűd változatokkal (National Etűd mit Variationen für Violin) című művét adta elő.

A veszprémi zenekar színvonalára jellemző, hogy Ruzitska mellett, a másodkoncertmesteri (fidicen secundus primarius) beosztásban mindenkor kiváló hegedűsök szolgáltak. Ilyen volt a már említett Kleinmann, majd Ludwig Ferenc, aki követte őt 1833-tól a koncertmesteri poszton, az 1848-ban fiatalon elhunyt Gabriel Ferenc, vagy a Bécsi Konzervatóriumban tanult Liedl Lipót (1814–1876), aki a híres hegedűpedagógus és hegedűművész, Auer Lipót (1845–1930) első veszprémi tanára volt.¹⁸

Ruzitska verbunkos stílusú hegedűművészként is felvehette volna a versenyt híres kortársaival, Lavottával, Csermákkal és Biharival. Hogy hírneve velük nem versenyezhetett, egyedül azzal magyarázható, hogy állásával járó helyhez kötöttsége miatt nem járhatta be az országot, mint ők, és így művészete csak szűkebb körben érvényesülhetett.

Ruzitska Ignác, a zenetanár

A koncertmesteri állás rendszeres pedagógusi munkával járt. Ez nem csak az együttes darabjainak a betanítását, az egyházi szertartásokra, világi hangversenyekre történő folyamatos felkészítést, a mindennapi próbák vezetését jelentette, de a zenélni vágyó veszprémi polgárok és tehetséges fiatalok (nemes kisasszonyok és úrfiak) tanítását is. Brodsky Ferenc (1902–1974) zenei történész, a veszprémi zeneiskola 1934–1940 közötti igazgatója és csellótanára egy tanulmányában ezt írja: „A székesegyházi muzsikások, valamennyien komoly képzettségű művészek, bejáratosak voltak az úri házakhoz is, s ott részint mint tanítók, részint mint közreműködők a házi muzsikában szerepeltek. Az ő működésük nyomán az úri családokban életszükségletté vált a házi muzsikálás. E téren vezettek a Bezerédj-, Márkus-, Sztojanovits-, Kun- és Tallián-családok.”¹⁹

A legjobb tanítványok közreműködőkként részt vehettek a zenekar hangversenyein. A már említett 1813. december 13-án és az 1816. május 28-án tartott nyilvános koncertek (musikalische Akademie) fennmaradt nyomtatott műsorlapján ez olvasható: „... wird von denen Herren der Musicii der hiessigen Cathedral-Kirche und mehreren Herrn Musikfreunden, unter der Leitung des Franz Kemény, regens chori alba [...] gegeben” („előadják a székesegyház zenész urai és több zenebarát úr; Kemény Ferenc zeneigazgató úr vezényletével”). Ezek a „zenebarát urak” a város zeneileg tehetséges polgárai voltak.

Ugyanezeknek a hangversenyeknek a műsorlapján olvashatjuk, hogy 1813-ban Mozart egyik zongoraversenyét (feltehetően az 1773-ban komponált KV 175. számú D-dúr koncertet) az akkor 9 éves Bezerédj Amália játszotta, akinek a tanára valószínűleg Ruzitska Ignác volt. Egy másik alkalommal Adalbert Gyrowetz (1763–1850)



*Bezerédj Amália zeneszerző,
zongoraművész, Ruzitska egyik
legtehetségesebb tanítványa*



*Auer Lipót, Ruzitska zenei
„unokája”*

cseh–osztrák zeneszerző zongoraversenyét adta elő egy „Musikfreundin” (zenebarát hölgy), feltehetően szintén Bezerédj Amália. Máskor egy Bayer nevű komponista fuvolára írt variációit játszotta egy zenebarát, vagy Joseph Haydn Teremtés című oratóriumának kettősét énekelte a dóm baszszisztája, Höpler József mellett egy nemes kisasszony (Mademoiselle Csepinszky). Ezeket a lelkes amatőr muzikusokat a székesegyház művészei tanították.²⁰

Ruzitska Ignác elsőszámú pedagógusi tevékenysége a hegedű tanítása volt. A tehetségesebbek oktatását ő vállalta. Legnevesebb tanítványa a szegény veszprémi családban született Ridley-Kohne Dávid (1812–1892), a pesti Nemzeti Zenede későbbi tanára, 1886-tól Huber Károly (Hubay Jenő apja) utódként a Zeneakadémia professzora, a Nemzeti Színház koncertmestere. Ő volt Auer Lipót első budapesti tanára.²¹

Előadó zeneművészeknél (különösen a vonósoknál és a zongoristáknál) régi szokás a tanárt apaként tisztelni, a mester mesterét nagyapaként, az ő tanárát dédapaként stb. elismerni. Ily módon beszélhetünk századokon átívelő, a 17. századi Corellitől, Tartinitől napjainkig tartó hegedűs „családfákról”. A veszprémi Rakos Miklós zenetörténész egyik munkájában a „veszprémi hegedűsök családfájának ágairól” értekezik.²² Álláspontja szerint ennek a családfának az alapító mestere Ruzitska Ignác volt, a tanítvány (a „fíú”) Ridley-Kohne, az ő tanítványa („unoka”) Auer Lipót, és az ő tanítványai (a „dédunokák”) többek között az amerikai Mischa Elman (1891–1967), Eddy Brown (1895–1974), Jascha Heifetz (1901–1987), Nathan Milstein

(1904–1992) és a híres orosz iskolához tartozó hegedűsök. A 2016-ban immár 2. alkalommal megrendezett veszprémi nemzetközi Auer Hegedűfesztivál rangját éppen az adja, hogy a világ minden tájáról az „Auer-leszármazottak” szükségesnek tartják és vállalják, hogy elzarándokoljanak az ősforráshoz, Veszprémbe, Auer, Ridley-Kohne és Ruzitska Ignác városába.²³

Ruzitska Ignác és a veszprémi magyar formaruhás fúvószenekar

Brodsky Ferenc dolgozta fel a veszprémi Harmónia fúvószenekar történetét, és ő írta a Magyar Zenei lexikon „Harmonia (Harmonie-, Türkische-, Janitscharenmusik, nálunk törökmuzsika vagy harmonia)” szócikket is.²⁴ Ebben az olvasható, hogy főleg Mária Terézia és II. József uralkodása alatt közkedvelt volt a mai katonazenekarok elődjének tekinthető fúvószenekari forma. Létrejöttét az indokolta, hogy a rézfúvós hangszerek a szelepmechanizmus feltalálása előtt kevésbé voltak alkalmasak nagy ívű, mozgékony dallamok lejátszására, ugyanakkor (főleg a szabadtéri szerepléseknél) szükség volt nagyobb hangerőre. A fafúvós hangszerek duplázása jelentette a megoldást. Kialakult az a zenekartípus, amely többnyire két-két (vagy több) oboát, klarinétot, fagottot és kürtöt használt, kiegészülve egyéb fúvós és ütő hangszerekkel. Ez a zenekari forma jól alkalmazható volt asztali zenére, szabadtéren, nagyobb katonai eseményeknél, politikai ünnepélyeken, beiktatásoknál, templomokban, körmeneteken, temetéseken, sőt bálokon, multságokon is. Ún. Harmónia-zenét a kor szinte minden zeneszerzője komponált. Egyházi rendeltetésű Harmónia állítólag már a 18. század elején működött Kalocsán, Csáky Imre érsek udvarában, majd Padányi Biró Márton korától, az 1740-es évektől Veszprémbe is.²⁵ Megfelelő színvonalú fúvós zenekarról feltehetően csak utódjánál, Koller Ignác püspöknél (1725–1773) a veszprémi püspöki palota építettségénél beszélhetünk, aki híres könyvtárat hozott létre, és sokat tett a veszprémi zenei élet fellendítése érdekében is. 1759-ben Girányi Vencel személyében képzett zenész került orgonista-karnagyként a püspökségre, akinek a munkáját 1791-től Kollovratek János, majd az 1800-ban kinevezett „triumvirátus”, az új orgonista-karnagy Kemény Ferenc, fagottos-hegedűs zeneszerző, Kleinmann József és a hegedűművész-első koncertmester Ruzitska Ignác fejlesztette tovább.²⁶

A követelményeknek megfelelő Harmónia típusú zenekarhoz az 1810-es évekig nem volt elegendő hivatásos zenész Veszprémbe. Ekkor jött létre egyesületként a német és a magyar polgárság formaruhás fúvószenekara. Az előbbi karmestere (Kappelmeistere) Kleinmann József,²⁷ az utóbbi Ruzitska Ignác volt. A német zenekar tagjai feltehetően Veszprémbe állomásozó katonazenészek voltak, a magyar zenekart a székesegyházi muzsikusok, valamint veszprémi kézművesek

alkották. A veszprémi fúvószenekarok század eleji helyzetével részletesen külön tanulmányban foglalkozunk. A jelen munkában csak a Ruzitska Ignác vezette együttes tevékenységének vázlatos bemutatására szorítunk.

A Magyar Polgári Formaruhás Egyesületet 1815. június 28-án hozták létre, a latin nyelvű alapító okiratot Pap János főjegyző írta alá. Első kapitánya Zsolnai István volt. Elhatározták „a város díszére” „Musikai Banda” felállítását. A tanács a „musikai szerek beszerzésére” 350 váltóforint, majd 22 muzsikus tanítására, egyenruhájuk elkészítésére további 500 forint támogatást szavazott meg. Egyben felkérte Ruzitska Ignácot, a káptalani zenekar akkori koncertmesterét a szakértői tevékenység (titulo instructionis) ellátására, kiutalva számára 100 váltóforintot. Ruzitska feladata volt a kották, könyvek és a hangszerek beszerzése is. A hangszerek (türkische Instrumentation) vásárlására, vagyis a „bandai instrumentumok” beszerzésére 150 forintot, zenészek oktatásáért 100 forintot, Ruzitskának kották vásárlásáért 50 forintot, „pesti muzsika mesternek conto szerint” 55 forintot, „új muzsika csinálásáért” Ruzitskának 5 forintot fizettek ki. Az egyesület, főleg a ruhákkal kapcsolatos kiadások miatt a megadott költségkeretet jelentősen túllépte. A tisztikar ezért 1825-ben lemondott, és a zenekar átkerült a magyar polgárőrséghez. Egy beszámolóban ezt olvashatjuk: a „*bandai instrumentumok és a mi költségeinken tanult muzsikuskok ruháikkal az instrumentarium szerint az utánunk felállott Polgári Katonáságnak átadattak*”. 1825. augusztus 7-én kelt az a dokumentum, amely tartalmazza az újjászervezett zenekar tagjainak teljes névsorát, és azt, hogy a tagok (leltár szerint) milyen hangszereket és egyebeket (ruha, csákó, díszkard) vettek át.²⁸

Sajnos nem maradt fenn dokumentum a zenekar kottáiról és az előadott művekről. A zenekari tagok neve azonban ismert. Többségük veszprémi kézműves, tobakos, csapó, csutorás, szűrszabó, csizmadia, stb. volt. 4 székesegyházi zenész játszott a zenekarban: 2 klarinétos (Handl József, Szommer Péter) és 2 fagottos (Höpler József, Stirszyk János). 7 fúvós hangszer került kiosztásra a nem hivatásos zenészek között: 4 klarinét, 1 fuvola, 2 fagott, 2 trombita, 2 postakürt, dobok, csengők. (8 hangszer a karnagynál, Ruzitskánál maradt, feltehetően azért, mert nem voltak hozzá képzett muzsikuskok).²⁹ Ruzitska a magyar polgári katonaság „muzsikai igazgatójaként” feltehetően nem volt megelégedve a zenekar teljesítményével, mert javaslattal fordult a tanácshoz, miszerint „*ha ezen társaság tovább is fenn állani és tartatni kíván, a muzsikások taníttatása, s instrumentumok szerzése eránt*” intézet felállítását kezdeményezi. 1828. februárban újjászervezték a „muzsikai kart” Ruzitska vezetésével. Mivel azonban előző évben (1827. júniusban) a káptalan a székesegyházi zenekar élére karnagy-zeneigazgató minőségben Ruzitskát nevezte ki, és mind kevesebb ideje maradt a fúvós zenekarra, vezetőváltásra volt szükség. A számlákat mind gyakrabban a neves veszprémi klarinétos, Handl József írta alá, akit a következő évben ki is neveztek Kappelmeisterré.

1828 májusában a zenekar tagjai az alábbiak voltak: piccolista (fuvolás) Handl József, klarinétosok Szommer Péter, Belcsák János, Farkas Sándor, másod klarinétosok Tomsics Mihály, Morvai János és ifj. Besenyő István. Fagottisták Sörházi János, Szakács József, ifj. Vecsei József, kürtösök Kovács János takács, Magyar György, Illikman János, trombitások Rozmán József, Kis Ádám és Balcza Márton tobak. Kisdobos Pápai Horváth János csapó, nagydobos Nagy Sámuel asztalos, csengetős Császár István.³⁰

Az 1828. március 29-iki tanácsülésen bejelentették a vezetőváltást, és Ruzitska 15 éves helytállását a magyar polgári katonaságnál jegyzőkönyvi köszönettel ismerték el. Nevével a későbbiekben nem találkozunk a magyar formaruhás fúvószenekar dokumentumaiban. Az együttes vezetését az 1830-as évek közepétől Szommer Péter vette át.³¹

Ruzitska Ignác, a karmester és veszprémi zeneigazgató

Amikor 1825-ben az addigi regens chori, Kemény Ferenc lemondott a veszprémi székesegyház zenekarának karnagyi tisztéről (orgonistaként még 1832-ig működött), a feladatra a káptalan (Höpler József basszista egyéves működése után) 1827 júniusában Ruzitska Ignácot nevezte ki. A munkakört haláláig, 1833. február 15-ig látta el. Folytatta az elődeitől örökölt, világi szemléletű szimfonikus egyházzenei gyakorlatot.³² Az egyházi szertartásokon, kiemelten a püspök (a későbbi esztergomi érsek), a Veszprémben született Kopácsy József (1775–1847) és a zenei együttesek felügyeletét évtizedeken át ellátó Külley János örkanonok (1763–1849) szentmiséin teljes szimfóniák, operanyitányok, a liturgia igényeinek megfelelő, többnyire latin szöveggel ellátott opera áriák és együttesek hangoztak el.³³

Mindenekelőtt Wolfgang Amadeus Mozart, Joseph Haydn nagy apparátust igénylő zenekaros miséi voltak népszerűek. Ezek előadását Ruzitska is folytatta, és újabb művek bemutatásával gazdagította. Elődéért, a fiatalon elhunyt Höpler Józsefért a gyászmisét június 1-jén a zenekar felügyeletét ellátó Külley József örkanonok (később nagyprépost) cerebrálta (Requiem pro Defuncto Jos. Höpler Regentis chori). A sziléziai származású zeneszerző, Jozef Bolehowski Esz-dúr gyászmiséjét játszották. Ez volt a mű első veszprémi előadása, a későbbiekben Ruzitska többször is bemutatta.

Ruzitska különösen kedvelte Mozart korai, ún. salzburgi miséit. Az érseki levéltárban őrzött, a kórus eseményeiről vezetett napló, az Elenchus szerint zeneigazgatói éve során 24 alkalommal vezényelt teljes Mozart misét.³⁴ Joseph Haydn zenekaros misekompozícióit ugyancsak gyakran adta elő, összesen 17 alkalommal. 1827. szeptember 30-án Ruzitska mutatta be Veszprémben első alkalommal Joseph Haydn

C-dúr Missa in tempore belli (Hob XXII:9) üstdob (háborús) miséjét (Paukenmesse). 1828. február 23-án hangzott fel először Veszprémben Ruzitska vezényletével Joseph Haydn B-dúr, ún. kis orgonamiséje (kleine Orgelmesse) (Hob. XXII:7). Az ő nevéhez fűződik a máig legnépszerűbb Haydn misének, a d-moll Missa in Angustiis (Hob XXII:11), ún. Nelson misének első veszprémi előadása is, 1830. december 25-én.³⁵

A korszak népszerű egyházzeneészei közül gyakran adta elő többek között a német Johann Baptist Schiedermayer (1779–1840), az osztrák Ignaz Pleyel (1757–1831), Anton Diabelli (1781–1858), a Beethoven szűk baráti köréhez tartozó zenetudós Ignaz Seyfried (1776–1841), a bécsi Stephanskirche karnagya, Joseph Preindl (1756–1823), a prágai Szent Vitus-székesegyház zeneigazgatója, Jan Wittasek (1770–1839), a cseh Jan Nepomuk Vocet (1777–1843), Franz Krommer (1759–1831), Cajetan Vogel abbé (1750–1794), a lengyel Wojciech Dankowski (1760–1814), a Pozsonyban született Johann Nepomuk Hummel (1778–1837), a veszprémi Kemény Ferenc (1763–1832), a Tatán működő Menner Bernát (1786–1846), a pesti Bengráf József (1745–1791), a balatoncsicsói plébános, Hiesz Mátyás (1792–1840) és más kortárs komponisták zenekaros miséit is.

Általános gyakorlat volt a század első felében azokban a nagyobb püspöki székesegyházakban (így kiemelten Veszprémben is), ahol jól képzett zenészek teljesítették szolgálatot, hogy a szentlecke felolvasása után (post epistolam) a zenekar egy-egy operanyitányt, teljes szimfóniát, vagy hangszeres szólistával versenyművet adott elő. Ruzitska ezt a hagyományt igen magas szinten gyakorolta.

Különösen kedvelte az operanyitányokat. Zeneigazgató-karmesterként mintegy 60 alkalommal vezényelt operanyitányt a püspöki nagymiséken. Az Elenchus szerint bemutatták Wolfgang Amadeus Mozart Varázsfuvola (Die Zauberflöte) és Don Giovanni nyitányát. Ruzitska legtöbbször Gioacchino Antonio Rossini nyitányait vezényelte: Az olasz nő Algírban, a Tancredi, az Isabella, a Corradino, az Othello és a Hamupipőke nyitányokat. Kedvence volt a francia Francois Adrien Boieldieu (1775–1834) La dame blanche (A fehér asszony) nyitánya, amelyet az 1825. decemberi párizsi ősbemutató után alig két évvel később, 1827. október 4-én (és ezek után még sokszor) Ruzitska Veszprémben is eldirigált. Ezekon kívül műsorán tartotta a magyar származású osztrák operaszerző, Joseph Weigl (1766–1846) A svájci háznép (Die Schweizerfamilie) című operájának a nyitányát, a cseh Adalbert Gyrowetz (1763–1850) Szemorvos (Augenarzt), a francia Ferdinando Paer (1771–1839) Numa Pompilio és az olasz Giovanni Paisiello (1740–1816) Pirro című operájának nyitányát is.³⁶

Ruzitska vezényletével a post epistolam előadott szimfóniák köre is igen gazdag. A sort, hasonlóan Kemény Ferenchez és Höpler Józsefhez, Joseph Haydn művei vezették. A székesegyház 1825-ös, illetve 1833-as kottakatalógusa szerint³⁷ a kotta-



A veszprémi székesegyház 1825-ös kottakatalógusának címlapja a szerkesztők (köztük Ruzitska) nevével

tár részére az 1800-as évek elejétől 7 Haydn-szimfónia teljes kottaanyagát szerezték be (ezek a kották ma is megvannak). A műveket Ruzitska Ignác is rendszeresen vezényelte. Az ő nevéhez fűződik a G-dúr üstdob (in dem Paukenschlag) szimfónia (Hob I:94) 1827. június 5-i és az Esz-dúr, ún. Londoni szimfónia (Hob I:99) 1827. július 1-jei első veszprémi előadása. Mozart szimfóniái közül egyedül a KV 385 D-dúr (ún. Haffner) szimfónia hangzott el Veszprémben, amely teljes kottaanyagát 1801-ben szerezték be. Első igazolható előadását Kemény Ferenc dirigálta 1813. december 13-án a Megyeházán.³⁸ A művet 1827. július 15-én Ruzitska is elvezényelte. (Ezek után Mozart szimfónia bemutatásáról Veszprémben nincsenek adatok.)

Ruzitska karmesterségének 6 éve alatt a főleg osztrák és cseh származású (részben Magyarország területén működő) kortárs zeneszerzők, európai zenei műveltségű „kismesterek” szimfóniái hangoztak el a székesegyházban. Közülük a legnépszerűbbek Wranitzky Pál (1756–1808) a galántai Esterházy-család morva származású „musica directora”, Zimmermann Antal (1741–1781), Batthyány József hercegprímás pozsonyi együttesének karnagya, zeneszerzője szimfóniái voltak. Előadták továbbá a már említett Pleyel, Gyrovetz, Krommer, valamint Johann Baptist Vanhall (1739–1813), a fiatalon elhunyt német–lengyel zeneszerző Friedrich Ernst Fesca

(1789–1826) és Haydn, Mozart és Beethoven legszűkebb köréhez tartozó Franz Anton Hoffmeister (1754–1812) műveit is.³⁹

Ruzitska meglehetősen világi felfogású egyházzenei gyakorlatára jellemző volt, hogy a székesegyházi szertartásokon gyakran szerepeltette a fűvös zenekart, a Harmóniát. 1828. március 2. és 23. között egy Barbieri nevű zeneszerző, valamint Rossini, Krommer műveit, Weber a Bűvös vadász opera nyitányának átíratát szólaltatták meg.

Mindezekon kívül kamarazene és hangszeres verseny műveket is játszottak a püspöki szentmisék alatt. 1828. április 20-án egy Mozart Andantét, május 16-án Vanhall Andantéját, június 15-én Krommer Adagioját adták elő. November 16-án egy Horecky nevű zeneszerző d-moll, 23-án e-moll fuvolaversenye, 1829. február 2-án Gyrowetz rondója, május 16-án ismeretlen szerző fuvolaversenye, 1829. szeptember 8-án a fenti Horecky Esz-dúr fuvolaversenye, majd a püspöki zenekar vadászkürtösének és trombitásának, Havlitsek Ferencnek (1797–1876) több versenyműve szólalt meg. 1830. november 22-én Beethoven hegedűre, brácsára, klarinéttra, kürtre, fagottra, gordonkára és nagybőgőre írt Esz-dúr Op. 20. szeptettje (esetleg annak néhány tétele) hangzott el.⁴⁰

Jelen munkában nem térünk ki a szentmise felajánlás (offertórium) szakaszában a liturgia szellemének megfelelő latin szöveggel előadott operaáriákra, duettekre, együttesekre, amelyek hosszú sora külön tanulmány tárgyat jelent.

Végül megemlítendő egy fontos egyházzenei újítása: Ruzitska honosította meg Veszprémben a szertartások alatt a magyar vallásos népelemek éneklését.

Ruzitska Ignác, a verbunkos zenész

Ruzitska Ignác mintegy 10 éves pozsonyi zenei képzése során nem csak széleskörű zenei tudást szerzett, kitűnő hegedűssé érett, elsajátította több hangszer kezelésének technikáját, de megismerte abban az időben a magyar zene gyökerének tekintett verbunkos muzsikát is.

Nincs adatunk arra, hogy Ruzitskának személyes kapcsolata lett volna a szintén Pozsonyban tanult, nála 13 évvel idősebb Lavotta Jánossal. Gyermekkori barátja volt azonban a másik híres verbunkos zenész, Csermák Antal, aki nyugtalan természetű, állandóan vándorló, bohém muzsikus volt. Ha nehéz anyagi helyzetbe került (ez meglehetősen gyakran fordult elő vele), rendszeresen Veszprémbe jött, és a konszolidált körülmények között élő káptalani zeneigazgató barátjától kért és kapott segítséget.⁴¹

A verbunkos stílus koronázatlan királya, Bihari János 13 évvel volt idősebb Ruzitskánál. Az egész ország ünnepelte, művészetét a legnagyobb mesterek



*Ruzitska 1823-ban komponált lassú magyarjának a kézírata
a Magyar Nóták I. fogásából*

(Beethoven, Liszt) is nagyra értékelték. Művei azonban többnyire hallás után terjedtek, mivel Bihari nem jegyezte le őket. Viszonylag későn, 1818 körül ismerkedtek meg személyesen, amikor Bihari (pályája csúcsán) többször megfordult Veszprém megyében. Ruzitskát elbűvölte Bihari játéka. Hatására kezdett komolyan foglalkozni a verbunkos zenével.⁴² A mester a fiatal pályatársában nem csak barát, de lelkes rajongóra és támogatóra is lelt. Ruzitska számos veszprémi előkelőséghez beajánlotta Biharit, aki ezután zenekarával gyakran megfordult a környék nemesi kastélyaiban és udvarházaiban. Főleg bálokon, családi ünnepeken szórakoztatta a vidék nemességét.⁴³

Biharival és Csermákkal tartott barátsága fontos szerepet játszott abban, hogy 1823–1832 között, 15 kötetben (fogásban) megjelent Veszprém, Ruzitska Ignác szerkesztésében a máig legnagyobb és leggazdagabb verbunkos táncdarab gyűjtemény, a Magyar Nóták Veszprém Vármegyéből című kottasorozat. A költséges kiadói vállalkozást az tette lehetővé, hogy 1823-ban egy pápai ügyvéd, Veszprém vármegye tiszteletbeli ügyésze, Kocsi Sebestyén Gábor (1794–1864) kezdeményezésére és három tekintélyes személyiség (Rohonczy János, Bezerédj Mihály és Mórocz Dániel) anyagi segítségével létrejött a Veszprémvármegyei Zenetársaság. Lavotta, Csermák ekkor már nem élt és Biharinak is kihunyóban volt a csillaga. A Társaság

célját így határozták meg: „minekutána sok szép magyar nóták a közre nem bocsátás miatt csak kéziratokban és szinte örök feledékenységben maradni tapasztaltatnának, tehát hogy az eddig kevesektől ismert jeles darabok többekkel közöltessenek, szándékozik az említett társaság a Bihari, Csermák, Lavotta, s más honi muzsikusok jelesb darabjaiból, egy ahhoz értő művész felvigyázása alatt fortepianóra alkalmaztatva minél többet közrebocsátani”.⁴⁴ Az „ahhoz értő művész” Ruzitska Ignác volt.

A Magyar Nóták Veszprém Vármegyéből sorozat reprint kiadását 1994-ben, irodalmi kiegészítéssel Rakos Miklós végezte el.⁴⁵ E szerint a kiadott 15 kötetben Ruzitska 24, Bihari János 9, Csermák Antal 18, Lavotta János 3, Rózsavölgyi Márk 18 műve jelent meg. De lehetővé tette a kottasorozat a szabadkai Arnold György, a veszprémi egyházzenesz Kleinmann József, Stirszky János, valamint Bezerédj Amália és mások (Árvai János, Krommer Ferenc, Liszt János, Pap Szász Ignác, Sárközy Kázmér, Svastits János, Taródi Pál és Tsóri András) verbunkos szerzeményeinek fennmaradását is. A téma részletes tárgyalásától jelen munkánkban eltekintünk.

Ruzitska Ignác utolsó évei és utóélete

A fentiek alapján előttünk áll a 19. század legsokoldalúbb veszprémi muzsikusának a képe. Hasonlóan Erkel Ferenchez, akit Liszt az ország zenei mindenesének nevezett, Ruzitska is kitűnik rendkívüli sokoldalúságával. Egyszerre volt kiváló hegedűművész, a máig legjelentősebb és egyik legterjedelmesebb hazai verbunkos kottagyűjtemény szerkesztője és kiadója, maga is jeles verbunkos komponista, zenei mecénás, karmesterként a zeneirodalom legnagyobb mesterművei közé tartozó alkotások veszprémi bemutatója, egyházzeneszként a szimfonikus stílus egyik legjelentősebb hazai képviselője, iskolateremtő tanár, kortárs zenészek gyámolítója. Sok ember munkáját egyedül végezte el.

A Magyar Nóták Veszprém Vármegyéből sorozat 15. kötetét 1832. július 3-án még elkészítette, nyomdába is adta. Ez három Ruzitska verbunkossal zárul, amelyek címei magukban jelzik egy sokat akaró és sokat tett muzsikus búcsúját az élettől: a 132. mű címe „Butszó, lassú magyar szomorúan”, a 133. ugyanennek a verbunkosnak a gyors tétele (friss magyar). A 134. verbunkos címe („Cholera verbung”) az 1831–32-es magyarországi kolerajárvány emlékét őrzi. A zeneszerzői pályáját – afféle utolsó reménysugárként – egy nagyszabású, trióval és codával ellátot friss magyarral zárja, amelynek ezt a címet adta: „Öröm követi a szomorúságot”.⁴⁶

1832. november 30-án még elküldte a 16. kötet összegyűjtött anyagát Kocsi Sebestyén Gábornak, aki azt továbbította a kiadónak. Megjelenésére azonban már nem került sor. A kézirat elveszett. Két hónap múlva Kocsi Sebestyén naplójában egy rövid bejegyzés olvasható: „Ruzitska Ignác meghalt Veszprémben 1833dik esz-

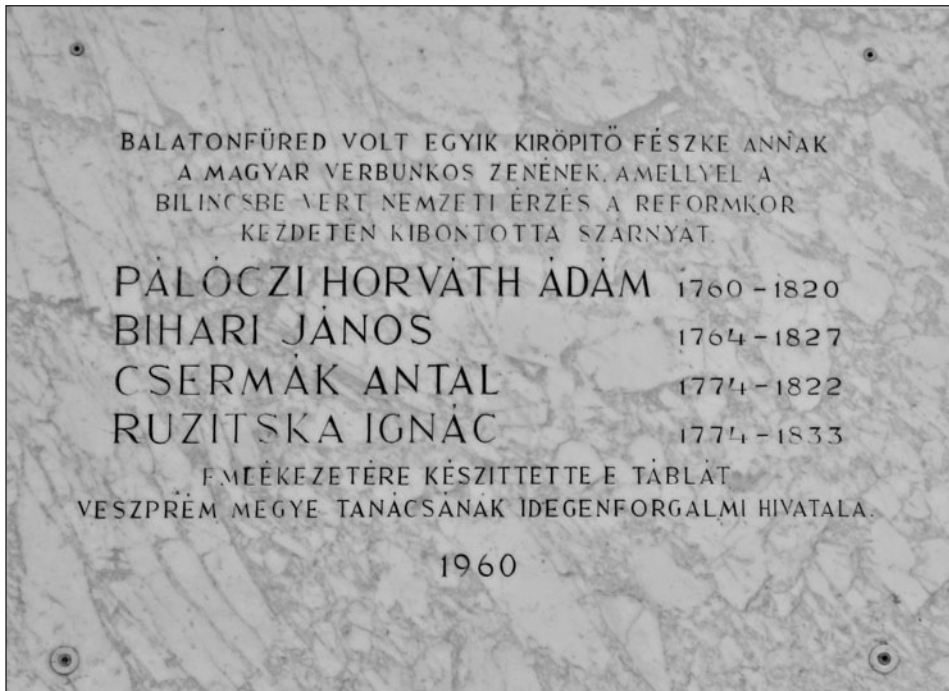
tendei februárius 19-én, életének 56ik esztendejében.” Veszprémbe temették el. Sírja helyét nem ismerjük.⁴⁷

Személyes életéről keveset tudunk. Az utókor életművét ellentmondásos módon ítélte meg, amelyet meghatározott, hogy a 19. század közepétől (Ruzitska halála után) alapjaiban megváltozott a katolikus egyház zenélési gyakorlata. A „Nihil profanum” (semmi világi) elv alapján az ún. színházi zenélési stílust nemkívánatosnak tekintették a katolikus templomokban. Ez a későbbiekben egyértelműen tiltó parancsként jelent meg.⁴⁸

A kiegyezés (1867) után felgyorsult Magyarország kapitalizálódása. Ebben a környezetben a századelő igényes verbunkos zenéje (Bihari, Lavotta, Csermák, Ruzitska művei) helyett a magyar nóták tömege határozta meg a nemzeti zenét keresők igényét. A verbunkos zene érdemtelenül a hajdanvolt világ unalmas ócskaságainak ládájába került.

Ábrányi Kornél (1822–1903), a Zeneakadémia zeneszerzés, zeneelmélet, zene-történet tanára fő művében, az 1900-ban kiadott „A magyar zene a 19ik században” című terjedelmes könyvében⁴⁹ a verbunkos szerzőkről (köztük Ruzitskáról) egy sor hibás adatot közölt. Pl. Ábrányi szerint Ruzitska Botfalván született magyar nemesként (körmöczi Ruzitska), aki az első magyar operát, a „Béla futása” című dalművet komponálta, Kolozsvárra került, ahol 1833-ban meghalt. Ma már tudjuk, hogy Ruzitska nem volt nemesi származású, Bazinban született, soha sem írt operát (az első magyar operát névrokona, a Pápán született Ruzitska József komponálta). Nem járt Kolozsvárott, és nem is ott halt meg, hanem Veszprémbe. Ruzitska életműve értékelésénél nincs szó Ábrányinál a verbunkos zenéről, az operanyitányokról, a Mozart, Haydn misék bemutatásáról, a zenetanári munkásságról, az egyházzenei tevékenységről. Az életmű torz és hiányos interpretálása a későbbiekben a szakmai véleményt és a közízlést egyaránt negatívan befolyásolta.

A másik, Ruzitskának és zenész társainak az emlékét rontó híres (mondhatni hírhedt) írás Eötvös Károly (1842–1916) szintén 1900-ban megjelent Utazás a Balaton körül című népszerű könyvének Bihariról szóló fejezete,⁵⁰ amelyben hatásosan anekdotázik a (szerinte) zeneileg képzetlen, vaskalapos, a magyart lenéző, a püspöki asztalhulladékon lakmározó veszprémi „kórusnémetekről”, és pipogya, jobb sorsra érdemes „igazgatójukról”, Ruzitskáról. Az író a tetejében egy sor pontatlanságot követ el. Pl. Bihari fénykorában, a balatonfüredi történet idején, 1820 körül Ruzitska még nem volt zeneigazgató, ezt a posztot 1827-től töltötte be. A székesegyház muzikusainak (az Eötvös-féle „kórusnémeteknek”) alapvető szerepük volt Veszprém lakosainak zenei ízlése, polgárosodása alakításában. Ruzitska Biharival baráti kapcsolatban volt, nélküle Bihari műveinek jelentős részét ma alig ismernénk. Eötvös Károly sokat ártott Ruzitska életműve objektív megítélésének. Mái negatívan határozta meg a vele kapcsolatos közvélekedést is.



*A verbunkos zene nagyjainak emlékezetére készített márványtábla
(Balatonfüred, 1960)*

Balatonfüreden 1960-ban emléktáblát helyeztek el ezzel a szöveggel: „*Balatonfüred volt egyik kirepítő fészke annak a verbunkos zenének, amellyel a bilincsbe vert nemzeti érzés a reformkor kezdetén kibontotta szárnyát: Pálóczi Horváth Ádám, Bihari János, Csermák Antal, Ruzitska Ignác*”. (Sajnos az emléktáblán Ruzitska születési éveként, helytelenül 1774-et tüntették fel.) Veszprémben egyelőre semmiféle emlékmű, szobor, emléktábla sincs a város egykori jeles polgáráról.

Ruzitskáról az első tudományos igényű összefoglaló tanulmányt „Veszprém, mint a magyar zene forrása” címmel 1939-ben egy alsóörsi földbirtokos, a politikus agrárpolitikus Iklódy-Szabó János (1877–1943) közölte a Balatoni Kurír című folyóiratban.⁵¹ A 20. század kutatóinak, mindenekelőtt Brodszky Ferencnek és az elmúlt évtizedek során Rakos Miklósnak az érdeme, hogy ma már tisztul a kép Ruzitska Ignáccal kapcsolatban. Az 1965-ös magyar Zenei lexikon⁵² vagy a 2004-ben megjelent Új magyar életrajzi lexikon⁵³ Ruzitska Ignácot már érdemeihez méltó módon tárgyalja.

A jelen tanulmány célja, hogy ismertté tegye a Ruzitska Ignáccal kapcsolatos újabb életrajzi adatokat, és zeneszerzői, előadóművészi, zeneigazgatói, karmesteri,

fúvós zenekari dirigensi munkáját, zenetanári tevékenységét. Ruzitska páratlanul gazdag életműve, zenei munkássága nem csak szűkebb hazája, Veszprém zenei felemelkedését szolgálta, de fontos része a 19. századi magyar zenetörténetnek is.

Köszönetnyilvánítás:

Szeretettel és tisztelettel mondok köszönetet dr. Kredics Lászlónak, a Veszprémi Érseki Könyvtár nyugdíjas vezetőjének, több évtizedes szakmai támogatásáért, segítségéért.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

- A SZENT ZENE TÖRVÉNYEI 1943 = X. Pius és XI. Pius pápa egyházzenei rendeleti. Magyar Kórus, Budapest, 1943.
- ÁBRÁNYI 1900 = Ábrányi Kornél: A magyar zene a 19. században. Pannonia, Budapest, 1900.
- BONA 1988 = Bona Gábor: Kossuth Lajos kapitányai. Zrínyi, Budapest, 1988.
- BRODSZKY 1940 = Brodszky Ferenc: A veszprémi Harmónia története. Veszprémvármegyei Múzeum, Veszprém, 1940.
- BRODSZKY 1941 = Brodszky Ferenc: A Veszprémvármegyei Zenetársaság (1823–1832). Veszprémvármegyei Múzeum, Veszprém, 1941.
- CATALOGUS MUSICALIUM 1833 = Catalogus Musicalium et Instrumentorum Cathedralis Ecclesiae Wesprimiensis ad mandatum Reverendissimi Domini Domini Joannis Külley Custodis et Canonici eiusdem Ecclesiae susceptus et in ordinem redactus per Musicos nempe Josephum Höpler, Josephum Kleinmann et Ignatium Ruzitska 1825 et ad mandatum Reverendissimi Domini Domini Joannis Smodiss Custodis et Canonici eiusdem Cathedralis Ecclesiae renovatus et dedicatus sub Josepho Kleinmann Chori Regenti per Aloysium Herrnberger Subregentem ei Comembrum Chori Cathedralis Ecclesiae Wesprimiensis 1833.
- CSISZÁRNÉ 2001 = Csiszár Miklósné: Csermák legendárium. Fejezetek Csermák Antal életéből. Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém, 2001.
- DEMEL 2016 = Demel Eszter: Auer jegyében, Auer Fesztivál, Veszprém, 2016. augusztus 2–7. SÉD II/4, 2016, ősz
- DOBSZAY 1984 = Dobszay László: Magyar Zenetörténet. Gondolat, Budapest, 1984.
- ELENCHUS 1825 = Elenchus Productionum Figuralium in Choro Cathedralis Ecclesiae Wesprimiensis susceptus per Josephum Höpler Bassistam eiusdem Chori. Anno 1825 I. (kézirat): Veszprémi érseki könyvtár.
- EÖTVÖS 1900 = Eötvös Károly: Utazás a Balaton körül. Emlékezések (Az 1825-i országgyűlés Balatonfüreden – Bihari és a kórusnémet ...) 1900. Vitis Aureus, Budapest, 2007.
- FARKAS 2001 = Farkas Zoltán: A magyarországi városok zenéje a 18. században. In: Kárpáti János (szerkesztő): Symphonia Hungarorum. Magyarország zenekultúrájának ezer éve. Budapesti Történeti Múzeum, Budapest, 2001. 88–101.
- IKLÓDY-SZABÓ 1939 = Iklódy-Szabó János: Veszprém, mint a magyar zene forrása. Balatoni Kurír, 1939.
- LICHTNECKERT–1818 2015 = Lichtneckert András: Veszprém város 1818. évi lélekösszeírása, Lichtneckert András honlapja, adatbázisok, 2015.

- LICHTNECKERT–1849 2015 =, Veszprém város 1849. évi népösszeírása, Lichtneckert András honlapja, adatbázisok, 2015.
- MARKÓ 2004 = Markó László (főszerkesztő): Új magyar életrajzi lexikon V. Magyar Könyvklub, Budapest, 2004.
- M. TÓTH 1998 = M. Tóth Antal: Újra hallom szép szavát. Veszprém zenéje 1762-től a kiegyezésig. Új Horizont, Veszprém, 1998.
- M. TÓTH 2007 = M. Tóth Antal: A veszprémi székesegyház 18–19. századi zenéje. Veszprémi Érseki Könyvtár, Veszprém, 2007.
- M. TÓTH 2008 = M. Tóth Antal: Lintzenpoltz Simon, egy 18. századi veszprémi egyházzenesés. Magyar Zene, 46. évf. (2008) 2. sz. 223–226.
- M. TÓTH Antal: Veszprémi verbunkos örökségünk. Veszprémi Szemle 14. évf. (2012) 4. sz. 3–23.
- M. TÓTH Antal: Magyarországi zeneszerzők művei, vallásos magyar népelemek Veszprémben a 18–19. században. In: Hermann István, Karlinszky Balázs, Varga Tibor László (szerkesztők) Corde aperto. Veszprémi Főegyházmegye, Veszprém Megyei Levéltár, Veszprém, 2012. 159–180.
- M. TÓTH 2016 = M. Tóth Antal: Zenei oktatás a 18–19. századi Veszprémben. Veszprémi Szemle 18 évf. (2016) 4. sz. 29–38.
- MNL VeML V. 107 = A Veszprém városi magyar formaruhás polgárságra vonatkozó iratok.
- MNL VeML V. 108 = A Veszprém városi német formaruhás polgárságra vonatkozó iratok.
- MURÁNYI 1978 = Murányi Róbert Árpád: A veszprémi székesegyház kottatára. In: OSZK Évkönyve, Budapest, 1978. 439–451.
- PFEIFFER–SZIGETI 1985 = Pfeiffer János–Szigeti Kilián: Veszprémi Székesegyház zenéjének története. Auróra, München, 1985.
- PIVÁRCSI 2011 = PivárCSI István: Magyar zeneszerzők kalandjai. Fapadoskönyv, Budapest, 2011.
- RAKOS 1994 = Rakos Miklós: Veszprémvármegyei Nóták. Tanulmány a Magyar Nóták Veszprém Vármegyéből, 136 verbunkos táncdarab 1823–1832, melyek fortepianora alkalmaztattak Ruzitska Ignác által Veszprémben című reprint kiadványhoz. Budapest, 1994.
- RAKOS 2011 = Rakos Miklós: Egy veszprémi hegedűs családfa ágai. Sempre, Veszprém, 2011.
- SZABOLCSI–TÓTH 1965 = Szabolcsi Bence–Tóth Aladár (szerkesztők): Zenei Lexikon I–III. Zeneműkiadó, Budapest, 1965.

JEGYZETEK

- ¹ MARKÓ 2004
- ² PFEIFFER–SZIGETI 1985
- ³ FARKAS 2001
- ⁴ M. TÓTH 2007
- ⁵ M. TÓTH 2007
- ⁶ FARKAS 2001
- ⁷ DOBSZAY 1984
- ⁸ PFEIFFER–SZIGETI 1985
- ⁹ PFEIFFER–SZIGETI 1985
- ¹⁰ SZABOLCSI–TÓTH, 1965
- ¹¹ MURÁNYI 1978
- ¹² LICHTNECKERT–1818 2015
- ¹³ CSISZÁRNÉ 2001
- ¹⁴ BONA 1988

- ¹⁵ LICHTNECKERT–1849 2015
¹⁶ M. TÓTH 2008
¹⁷ M. TÓTH 2007
¹⁸ M. TÓTH 2007
¹⁹ BRODSZKY 1941
²⁰ M. TÓTH 1998
²¹ RAKOS 2011
²² RAKOS 2011
²³ DEMEL 2016
²⁴ SZABOLCSI–TÓTH 1965
²⁵ BRODSZKY 1940
²⁶ M. TÓTH 2007
²⁷ MNL VeML V. 108
²⁸ MNL VeML V. 107
²⁹ M. TÓTH 2016
³⁰ MNL VeML V. 107
³¹ M. TÓTH 2016
³² PFEIFFER–SZIGETI 1985
³³ MURÁNYI 1978
³⁴ M. TÓTH 2007
³⁵ M. TÓTH 1998
³⁶ ELENCHUS 1825
³⁷ CATHALOGUS MUSICALIUM 1833
³⁸ M. TÓTH 2007
³⁹ CATHALOGUS MUSICALIUM 1833
⁴⁰ ELENCHUS 1825
⁴¹ CSISZÁRNÉ 2001
⁴² CSISZÁRNÉ 2001
⁴³ PIVÁRCSI 2011
⁴⁴ BRODSZKY 1941
⁴⁵ RAKOS 1994
⁴⁶ RAKOS 1994
⁴⁷ BRODSZKY 1941
⁴⁸ A SZENT ZENE TÖRVÉNYEI 1943
⁴⁹ ÁBRÁNYI 1900
⁵⁰ EÖTVÖS 1900
⁵¹ IKLÓDI-SZABÓ 1939
⁵² SZABOLCSI–TÓTH 1965
⁵³ MARKÓ 2004

KÖZLEMÉNYEK

Veszprém meteorológiai viszonyai 2014-ben

KOVÁCS GYŐZŐ GYULA

2014 REKORD HŐMÉRSÉKLETŰ ÉV VOLT GLOBÁLISAN, de Európában és hazánkban is. A veszprémi meteorológiai mérések is igazolják a fenti állítást. Nálunk ugyan évszázados rekord nem dőlt meg (2014 középhőmérséklete a repülőtéri állomáson $11,24^{\circ}\text{C}$ -nak adódott és ez $0,07^{\circ}\text{C}$ -kal maradt el az igen meleg 2007-es évtől), de úgy is mondhatnánk, hogy csúcsbeállítás történt. A város belső területének éves középhőmérséklete (köszönhetően a városi hősziget-jelenség kialakulásának) ettől $0,7^{\circ}\text{C}$ -kal magasabban, $11,9^{\circ}\text{C}$ -nak adódott. Ez az állomás rövid, hat éves történetében az eddigi legmagasabb érték.

A szokatlanul meleg év több tényezőtől (jellemzőből) tevődött össze. Ha visszagondolunk a 2014-es évre, az ötlik az emlékezetünkbe, hogy nem is volt nagy meleg és igazi nyár. Május több mint egy fokkal volt hűvösebb a sokévi átlagnál, június és július középhőmérséklete is csak kevéssel haladta meg az ilyenkor szokásos értéket, augusztus pedig kifejezetten hűvösnek bizonyult, középhőmérséklete $1,5^{\circ}\text{C}$ -kal maradt el a sokévi átlagtól.

A nyári hőhullámok is megkíméltek bennünket, hiszen mindössze egyszer (június elején) kellett hőségriadót elrendelni néhány napra. A nyári küszöbnapok száma is alatta maradt az átlagosnak. Nyári nappól (amikor a hőmérséklet eléri, vagy meghaladja a 25°C -ot) 12-vel volt kevesebb, forró nappól (amikor a maximum meghaladja a 30°C -ot) 14-el volt kevesebb, mint egy átlagos évben. Különösen érdekes, hogy forró nap (a maximum meghaladja a 35°C -ot) egy sem fordult elő. Tanulságos összevetni 2014-et az elmúlt évek nyaraival. 2012-ben (amikor a városban az éves középhőmérséklet $11,8^{\circ}\text{C}$ volt, tehát csaknem annyi, mint 2014-ben) 100 nyári nap fordult elő a 69-el szemben; akkor 46 hőségnap volt, most 13, illetve a 13 forró nappal szemben 2014-ben egyetlen 35 fok fölötti hőmérsékletű nap sem fordult elő.

További furcsaság, az éves csúcshőmérséklet viszonylag alacsony volta, amit június 11-én mértünk $33,6^{\circ}\text{C}$ -os értékkel. Mind júliusban, mind augusztusban csak alacsonyabb értékeket regisztráltunk, szemben a 2013-as augusztusi $39,6^{\circ}\text{C}$ -kal vagy a 2012. augusztusi $37,1^{\circ}\text{C}$ -kal. A nyári hőmérsékleti értékek tehát nem

támasztják alá, nem indokolják az egész év rendkívüli melegségét, de a tavaszi, őszi és téli hónapok igen. Szinte mindegyik középhőmérséklete jóval meghaladta a sokévi átlagot, nem egy rekord melegnek bizonyult.

Január 2,6°C-kal, február 2,8°C-kal, március 4,1°C-kal, április 1,4°C-kal haladta meg a sokévi átlagot, így az év első négy hónapjában már csaknem 3 fok hőtöbblet keletkezett. Ezt a rendkívüli melegséget mérsékelte ugyan a májustól szeptemberig tartó hűvösebb periódus, de október ismét 1,5°C-kal, november 2,4°C-kal, december pedig 2,1°C-kal haladta meg a sokévi átlagot (1971–2010 közötti 40 év átlaga).

Meglepő a téli küszöbnapok számának alakulása is, ugyanis ilyen kevés jellemző szám az elmúlt időszakban (évtizedekben) még nem fordult elő. Ez az egyik ok (az egyik magyarázat) a szokatlan enyheségre. Fagyos nap, amikor a hőmérséklet 0°C alá csökken 49 esetben fordult elő az átlagos 80 helyett. Téli nap, amikor a hőmérséklet egész nap fagyponthoz alacsonyabb maradt 16 esetben volt (az átlagos 21), zord nap (a minimum hőmérséklet mínusz 10°C alá csökken) 5 esetben fordult elő.

Két téli hűvösebb (de nem igazán hideg) periódus fordult elő a 2014-es év folyamán, az egyik január 24. és február 3. között, a második pedig a december 26-án kezdődött lehülés, aminek következménye az év leghidegebb napján (december 31-én) a minimum hőmérséklet a városban mínusz 15°C közelébe süllyedt. (–14,8°C)

Az év melegségének másik oka a minimum hőmérsékletek átlag fölötti értéke. Éves szinten ez kerek 1,0°C-kal volt magasabb a korábbi időszakok átlagánál. (Megnőtt a meleg, fülledt éjszakák száma, ami egyik következménye lehet a légköri szén-dioxid mennyiség növekedésének. A szén-dioxid üvegházhatású gáz, megakadályozza, visszaveri a földfelszínre visszaverülő hőviszterését, ezáltal az éjszakai, reggeli hőmérsékletek magasabbak, mint a korábbi években.) De magasabb volt 2014-ben a maximum hőmérsékletek átlaga is 0,4°C-kal. A két érték együttesen 1,4°C hőtöbbletet eredményezett, ennyivel volt magasabb az évi középhőmérséklet, mint a referenciának számító 1971–2010 közötti időszakban.

A Nemzetközi Meteorológiai Szervezet (WMO) elemzése szerint, a 2014-es globális rekord hőmérséklet elsősorban a tengerfelszín magas hőmérsékletének köszönhető, ami más tényezőkkel együtt, hozzájárult ahhoz, hogy kivételesen heves esőzések és áradások léptek fel több országban, sokfelé pedig szélsőséges aszályok alakultak ki. Megvizsgálva a veszprémi (és a hazai) csapadékviszonyokat, néhány érdekes dolog ebből is kiolvasható.

Az év első négy hónapjában átlag alatti csapadékot mértünk, főként március és április tűnt ki csapadékszegénységével. Május részben pótolta a hiányt, hiszen a szokásos mennyiség másfélszerese hullott térségünkre. Június kevéssel az átlag alatt teljesített, míg július, augusztus és szeptember bőséges csapadékáldásban részesített bennünket. Szeptemberben a szokásos mennyiség két és félszerese esett

és 11-én csaknem egyhavi mennyiség hullott (a városban 71,8 mm, a repülőtéri állomáson 56 mm). Szeptember 9. és 15. között összesen 155 mm eső esett zivatarok kíséretében. Az év hátralévő része átlagos csapadékmennyiséget hozott, így az éves csapadékösszeg csaknem 900 mm-nek adódott, ami 35%-kal több mint az elmúlt évek átlaga.

A csapadékos napok száma harminccal múlta felül az átlagot és számottevő (legalább 5 mm-t meghaladó) csapadékból is hússzal több volt, mint az előző évek átlagában. 12 havazásos nap fordult elő és csak pár napon borította néhány centiméternyi hó a talajfelszínt. 47 napon volt zivatar és 58 ködös napot jegyeztünk fel. A napsütéses órák száma kevéssel az átlag alatt alakult, megközelítően 2032 órát sütött a nap.

JANUÁR jelentősen melegebbnek bizonyult az átlagosnál, az ország nagy részén 3-4°C-kal, Veszprémben 2,6°C-kal haladta meg a hónapra jellemző hőmérsékletet. Január 23-áig a napi középhőmérsékletek 4-8°C-kal az átlag fölött alakultak, a legmelegebb napon, 18-án 11,0°C-ig emelkedett a hőmérő higanyszála. Átlagtól hidegebb hőmérséklet csupán a hónap utolsó napjaiban fordult elő, ennek megfelelően a hideg küszöbnapok száma is az átlag alatt maradt. Fagyos nap (amikor a minimum hőmérséklet fagypontra alá csökken) a szokásos 23 helyett 15 napon fordult elő, míg 0°C-nál alacsonyabb maximumhőmérsékletű téli naphoz 8-at jegyeztünk fel. Zord nap (amikor a minimum hőmérséklet mínusz 10°C alá csökken) 3 alkalommal fordult elő. A leghűvösebb napon, 26-án -13,3°C-ig süllyedt a hőmérséklet. Hazánkban a 2014-es volt a 7. legmelegebb január 1901 óta.

A rendkívül száraz 2013. december után januárban kissé javultak a csapadékviszonyok, bár a lehullott mennyiség így sem érte el a sokévi átlag felét. Mérhető csapadékot 12 napon jegyeztünk fel, de hó csupán a hónap utolsó napjaiban hullott. A későn jött télre (a meteorológiai szolgálat figyelmeztetése ellenére) nem készültek fel az autósok, így a megyében több baleset is történt. Ennek oka a megváltozott útviszonyok miatt, a sebesség helytelen megválasztása volt, emiatt többen az út menti árokba hajtottak. *„Ónos eső, csúszós utak nehezítették a közlekedést tegnap”* – írta a NAPLÓ február 1-én. *„Különösen a mellékutak, de egyes helyeken még falvak főutcáinak állapota is gondot okozott a kora reggeli járókelőknek. Kerítésbe kapaszkodva vagy a letaposott havon araszolva érkeztek be sokan a munkahelyükre. Nagyon sok kéz- és lábtöréshez riasztották a mentőket.”* A maximális hóvastagság a hónap utolsó napján elérte a 4-5 centimétert. Januárban 12 ködös nap fordult elő, az átlagos szélesebbség 2,4 m/sec-nak adódott, a legerősebb szélhőkést 62 km/órás értékkel 21-én jegyeztük fel. A napsütéses órák száma (50 óra 20 perc) kevéssel a sokévi átlag alatt alakult.

FEBRUÁR középhőmérséklete 3,5°C-nak adódott, ez 2,8°C-kal haladja meg az

ilyenkor jellemző értéket. A hónap első öt napja még 2-4 fokkal hűvösebb volt az átlagnál, a leghidegebb napon, 1-én mínusz 7,2°C-ig süllyedt a hőmérséklet. Február 6-tól ismét megenyhült az idő, a hőmérsékletek 4-6 fokkal az átlag fölött alakultak, a legmelegebb napon, 16-án 12,3°C-ig emelkedett a hőmérő higanyszála. Az enyhe időjárásnak köszönhetően a hideg küszöbnapok száma is az átlag alatt maradt. Fagyos nap a szokásos 20 helyett 12 esetben, téli nap 6 helyett 4 esetben fordult elő. A 2014 februárja az 1901 óta jegyzett rangsorban a 9. legmelegebb helyet foglalja el.

A hónap csapadékmennyisége (56,2 mm) kevéssel a sokévi átlag fölött alakult. 17 csapadékos napot jegyeztünk fel, de ebből csupán egy volt havazásos. A hónap első napjaiban a kialakult ónos eső okozott sok kellemetlenséget a közlekedőknek. „Jégbe fagyott megénk a hétvégére az ónos eső miatt, de az élet azért nem állt meg” – írta a NAPLÓ február 3-án. Megyénkire harmadfokú (piros) figyelmeztetést adott ki az Országos Meteorológiai Szolgálat, a katasztrófavédelem kamionstopot rendelt el, még élő állatokat és élelmiszert szállító járműveket sem engedtek közlekedni. Az ónos eső 2-án délután szűnt meg, 3-ára javultak a közlekedési viszonyok. Újabb ónos csapadék 5-én és 7-én fordult elő, utóbbi napon még köd is nehezítette a közlekedést. A hónap folyamán 8 ködös napot jegyeztünk fel, az átlagos szélesebség 2,7 m/sec-nak adódott. A legerősebb széllelkést (65 km/óra) 12-én volt. A napsütéses órák száma (81 óra 50 perc) kevéssel a sokévi átlag fölött alakult.

MÁRCIUS is jelentősen melegebbnek bizonyult az átlagosnál, országosan 3,5-4,5 fokkal, míg Veszprémben 4,1°C-kal haladta meg a hónapra jellemző értéket. A napi középhőmérsékletek a hónap elején 2-3 fokkal, a hónap közepén 4-6 fokkal voltak magasabban az átlagnál. Nem csak az átlagok, a minimumhőmérsékletek is magasabbak voltak a szokásosnál. 17-én megdőlt a legmagasabb minimumhőmérséklet rekordja, az eddigi 9,4°C-kal szemben „csak” 9,8°C-ik hűlt le a levegő. A szokásos 10 nap helyett, csupán 2 napon süllyedt a hőmérséklet fagypontra alá, a leghidegebb napon (március 1-én) mínusz 2,0°C-ot mértünk. 15 napon haladta meg a hőmérséklet a 15°C-ot, a legmelegebb 21-én volt, ekkor kevéssel 20°C fölé kúszott a hőmérő higanyszála. 2014 márciusa térségünkben az elmúlt 50 év legmelegebbjének adódott.

Rendkívül száraz volt hazánkban a március, voltak területek ahol a lehullott csapadék mennyisége a 10 mm-t sem érte el. Veszprémben hét csapadékos napon a sokévi átlag fele, 17 mm eső esett, de két olyan nap volt, amikor a lehullott mennyiség meghaladta az 5 millimétert. A hónap folyamán sem havas, sem hótakarós napot nem jegyeztünk fel és köd is csak egy alkalommal fordult elő. Az átlagos szélesebség 3,3 m/sec-nak adódott, a legerősebb széllelkés 16-án elérte a 94 km/órás sebességet. A napsütéses órák száma (210 óra 36 perc) 20%-kal haladta meg a hónapra jellemző értéket.

ÁPRILIS is 1,4°C-kal melegebb volt az átlagosnál, így középhőmérséklete 11,7°C-nak adódott. Elsősorban a hónap elején és második felében volt enyhébb az átlagosnál, ekkor a napi középhőmérsékletek 2-4 fokkal múlták felül az ilyenkor szokásos értékeket. A melegebb napokon a délutáni hőmérsékletek meghaladták a 18-20 fokot. A maximumot (22,1°C) 8-án délután mértük, de a hónap végén, 27-én és 28-án is előfordultak 20 fok feletti hőmérsékletek. A két leghidegebb napon, 10-én és 11-én 3°C alá csökkent a hőmérséklet, de fagy nem volt, igaz nyári napot (amikor a hőmérséklet eléri vagy meghaladja a 25°C-ot) sem jegyeztünk fel.

Csapadék tekintetében az április viszonylag kedvezően alakult. 15 csapadékos napon 38 mm eső esett, ez kevéssel több, mint a hónapra jellemző mennyiség. A csapadék zöme záporos jellegű volt, de számottevő (5 millimétert meghaladó) mennyiség csak három alkalommal hullott. Meglehetősen sokszor, 7 alkalommal dördült meg az ég (volt zivatar) több-kevesebb esővel kísérve. Havas, hótakarós és ködös nap nem volt. Az átlagos szélesség 2,8 m/sec-nak adódott, a legerősebb szélökés 15-én volt, 69 km/órás értékkel. A napsütéses órák száma (217 óra 36 perc) a sokévi átlag 90%-a körül alakult.

MÁJUS középhőmérséklete 14,1°C-nak adódott, ez 1,2°C-kal kevesebb, mint az időszakra jellemző érték. A hónap lehüléssel kezdődött, amit egy hidegfront okozott május 4-én. Ezután egy rövidebb időszakra visszamelegedett az idő, a középhőmérséklet 2 fokkal meghaladta a sokévi átlagot, majd a hónap közepén a térségünkben örvénylő ciklon újabb lehülést eredményezett. Ekkor a napi középhőmérsékletek 4-6 fokkal maradtak el a sokévi átlagtól. 20-a után ismét melegedni kezdett az idő, a középhőmérséklet elérte a havi maximumát, a hónap utolsó napjaiban pedig ismét hűvösebbre fordult. A leghűvösebb napon, 6-án 3,6°C-ra csökkent a hőmérséklet, míg a legmelegebb napon, 23-án 27,4°C-ig emelkedett a hőmérő higanyszála. Nyári nap négy volt, eggyel kevesebb, mint a sokévi átlag.

Csapadék tekintetében a május is kitett magáért. 18 csapadékos napon összesen 132 mm eső esett (a szokásos mennyiség 130%-a), és ebből két alkalommal a lehullott mennyiség meghaladta a 20 millimétert. Május 25-én, a repülőtéri állomáson rövid idő alatt 36,6 mm eső esett zivatar kíséretében. Zivatar volt még 1-én, 2-án, 11-én, 24-én és 28-án is, utóbbi napon jégeső kíséretében. Ekkor a város belső területein a lehullott csapadék mennyisége meghaladta a 20 millimétert. Az átlagos szélesség 3,8 m/sec-nak adódott, a legerősebb szélökések 15-én elérték a 90 km/órás sebességet. Már 14-én is viharos szél fújt, ennek következtében „*a megye több pontján is dőltek a nagy fák, volt ahol családi házra, máshol járműre[...]* A megyeszékhelyen, a Patak téren egy 15 méteres fát csavart ki a szél, de estig senki nem sérült meg” – írta a NAPLÓ május 15-én. 15-én is tombolt a szélvihar. Letört ágak, gyökerestől kicsavart fák, megbontott tetők adták a legtöbb munkát a katasztrófavédelem munkatársainak. Nem nyitott ki május 15-én az állatkert sem az erős szél miatt.

Török László, az állatkert igazgatója a Naplónak elmondta, hogy nem történt semmi baj, csupán megelőző jelleggel döntöttek a zárva tartásról. Májusban 253 órát sütött a nap, ez a sokévi átlagnak megfelelő mennyiség.

JÚNIUS átlag alatti napi középhőmérsékletekkel indult, de 5-e és a 13-a közötti időszakban már 4-7 fokkal melegebb volt az időszakra jellemző értékeknél. A legmagasabb napi középhőmérséklet 25,8°C-kal 10-én és 11-én jelentkezett. 10-én volt a hónap legmelegebb napja is, ekkor 32,0°C-ig emelkedett a hőmérő higanyszála. „A kánikula miatt több állatot is vízzel hűsítettek hétfőn a veszprémi állatkertben [...] mondta érdeklődésünkre Török László igazgató. Hozzátette, a hőség még az Afrikából származó fajokat is próbára tette, a csimpánzok például ki sem mentek a kifutójukra délután, az orrszarvúak pedig a frissen feltöltött dagonyájukban kerestek felüdülést.” – írta a NAPLÓ június 11-én. A hónap középhőmérséklete 18,7°C-nak adódott, ez 0,4°C-kal haladta meg a sokévi átlagot. A leghűvösebb napon, 4-én 8,4°C-ig csökkent a hőmérséklet. 11 nyári és 3 hőség nap fordult elő, előbbi hárommal, utóbbi eggyel kevesebb, mint a sokévi átlag.

A hónap csapadékösszege 32 mm volt, még a sokévi átlag 50%-át sem érte el. A hét csapadékos naphól kettőben esett számottevő (5 millimétert meghaladó) eső, míg egy alkalommal (23-án) haladta meg a napi mennyiség a 10 millimétert. Zivataros naphól is kevesebbet jegyezhetünk fel és ködös nap sem fordult elő. Az átlagos szélesség 2,5 m/sec-nak adódott, a legerősebb szélökést pedig 26-án jegyeztük fel 58 km/órás értékkel. Júniusban 301 óra 25 percet sütött a nap, 15 órával többet, mint a sokévi átlag.

JÚLIUS középhőmérséklete 20,9°C-nak adódott, ez 0,3°C-kal haladja meg a sokévi átlagot. A napi középhőmérsékletek 4–8-a, valamint 15–21-e között az átlag felett, 9–14-e között pedig az átlag alatt alakultak. A legmelegebb napi középhőmérséklet 25,5°C-kal 7-én volt, míg a hónap maximumhőmérsékletét 21-én jegyeztük fel 31,3°C-kal. A leghűvösebb nap második volt 10,9°C-os minimumhőmérséklettel, emellett 10 olyan napot jegyeztünk fel, amikor a reggeli minimum 15°C alá csökkent, tehát meglehetősen hűvös hajnalra ébredhetünk. Nyári nap a sokévi átlagnak megfelelően alakult (24 nap), de hőség nap csak fele volt az ilyenkor szokásosnak, míg forró nap (amikor a hőmérséklet eléri vagy meghaladja a 35°C-ot) egyáltalán nem fordult elő.

A júniusi szárazság után július már a jelentős csapadéktöbblet jegyében telt. 12 csapadékos napon 83 mm eső esett (a város belső területein elérte a 100-120 millimétert). 11 zivataros nap volt és négy alkalommal ködöt is feljegyeztünk. Az átlagos szélesség 2,5 m/sec-nak adódott, a legerősebb szélökés 13-án fordult elő 69 km/órás értékkel. Júliusban 288 óra 30 percet sütött a nap, 10 órával kevesebbet, mint a sokévi átlag.

AUGUSZTUS 1-2 fokkal a megszokottnál magasabb hőmérsékletű napokkal kez-

dődött, azonban 14-étől drasztikus változás lépett fel: a hónap második felében az átlagtól 2-4 fokkal alacsonyabb értékek váltak uralkodóvá. Csupán 30-án és 31-én emelkedett a hőmérséklet kevéssel a sokévi átlag fölé. A hónap középhőmérséklete 18,7°C-nak adódott, ez 1,5°C-kal alacsonyabb a sokévi átlagnál. A legmelegebb napon, 2-án a csúcshőmérséklet 29,0°C-on tetőzött és a napi középhőmérséklet 23,5°C-nak adódott. 10 nyári nap volt, kilenccel kevesebb, mint az időszakra jellemző, hőség napot (az átlagos héttel ellentétben) egyet sem tudtunk feljegyezni. A leg-hűvösebb nap 25-én volt, ekkor 8,0°C-ig süllyedt a hőmérséklet. Ezen kívül 22-én és 29-én is 10 fok alatti minimumhőmérsékletet mértünk. Az elmúlt 45 évben, Veszprémben augusztus 25-én ilyen alacsony minimumhőmérséklet nem fordult elő.

A hűvös idő mellett a bőséges csapadék hullás is jellemzője volt 2014 augusztusának. Térségünkben 16 csapadékos napon 160 mm eső esett, 12 napon zivatar kíséretében. Különösen csapadékos volt a 9–15-e közötti időszak, 10-én 30 mm eső esett. (Bár nem veszprémi történések, de meg kell említeni, hogy a megye nyugati szélén Tüskevár, Apácatorna, Kisberzseny, Veszprémgalsa térségében augusztus 14-én tornádó pusztított. Fákat csavart ki, kéményeket döntött le, tetőket bontott meg a viharos szél. 23-án a megye egy másik szegletében Bében és Adásztevelen okozott gondot a sok csapadék. 24-én lezártak egy útszakaszt a Gerence-patak áradása miatt. 27-én Devecserben pusztított a forgószeél, nagy esővel kísérve.) Az átlagos szélesség 2,5 m/sec-nak adódott, 14-én a szélökések Veszprémben elérték a 62 km/órás értéket. A napsütéses órák száma 252 volt, 20 órával kevesebb, mint az időszakra jellemző érték.

SZEPTEMBER átlaghőmérséklete 15,4°C-nak adódott, ez 0,3°C-kal magasabb, mint ami az időszakra jellemző. A hónap nagy részén melegebb volt, mint az átlag, csak az utolsó kilenc napban történt jelentős változás, egy intenzív hidegfront hatására 22-étől lehűlt a levegő és 24-én reggelre 3,4°C-ig csökkent a hőmérséklet. Ilyen alacsony hőmérsékletet szeptember 24-én Veszprémben még nem jegyeztek fel. A legmelegebb napon, 9-én a napi középhőmérséklet 3,5°C-kal volt magasabb az átlagnál, a csúcshőmérséklet pedig 24,9°C-kal tetőzött.

Szeptemberben 15 csapadékos napon (ebből 6 zivataros volt) 196 mm eső esett, ez két és félszerese az ilyenkor szokásos értéknek. Négy alkalommal haladta meg a napi csapadékösszeg a 20 millimétert és egy alkalommal, 11-én az 50 millimétert. „A rendkívül csapadékos nyár után a két napja hulló eső több Veszprém megyei patakon okozott jelentősebb vízszintemelkedést, de árvízi védekezésre sehol sem volt szükség” – írta a NAPLÓ szeptember 3-án. A 10-én kezdődött újabb heves esőzések már károkat okoztak a térség mezőgazdaságában is. „A megyében is komoly nehézségeket okoz az őszi talajmunkákra, a vetésre és a betakarításra készülő gazdálkodóknak a napokban lehullott bőséges csapadék.” – olvashattuk a NAPLÓ szeptember 13-iki számában.

A nagy mennyiségű csapadék gyakorlatilag megállította az őszi mezőgazdasági munkálatokat, ugyanis a tarlókra és a szántókra gépekkel nem lehetett rámenni. A repce vetését sem lehetett időben megkezdeni. „Az Országos Vízügyi Igazgatóság adatai szerint megyénk területén egyes patakok vízhozama jelentősen megemelkedett[...] A veszprémi Séd Ősínél szeptemberben kétszer is átlépte a 2010-ben mért addigi legmagasabb, 100 centis vízszintet. Szeptember 1-jén 128 centivel csúcsot döntött, szeptember 12-én 165 centivel újabb csúcsdöntés volt. A Séd Sólýnál pénteken délben 113 centiméterrel tetőzött.” Szeptemberben gyenge volt a légmozgás, az átlagos szélesebesség 2,0 m/sec-nak adódott, viharos nap nem volt, a legerősebb szél-lökést 2-án jegyeztük fel 50 km/órás értékkel. A napsütéses órák száma (174 óra) kevéssel a sokévi átlag alatt maradt.

OKTÓBER középhőmérséklete 11,8°C-nak adódott, ez 1,5°C-kal magasabb, mint a sokévi átlag. A hónap első harmadában a hőmérséklet kevéssel a normál fölött alakult, majd egy erőteljesebb melegedésnek köszönhetően a napi középhőmérsékletek 4-6 fokkal meghaladták az ilyenkor jellemző értéket. A legmelegebb napon, 20-án a csúcshőmérséklet megközelítette a 25°C-ot. Átlag alatti hőmérséklet a hónap utolsó harmadában alakult ki, köszönhetően egy napokig felettünk örvénylő ciklonrendszernek. A legalacsonyabb havi hőmérsékletet 28-án mértük, ekkor reggel mínusz 0,9°C-ot mutatott a hőmérő. Ez volt az egyetlen fagyos nap az átlagos kettővel szemben.

A hónap folyamán 68 mm eső esett, ez gyakorlatilag a sokévi átlaggal azonos mennyiség, bár a csapadék eloszlása nem volt egyenletes. Októberben három csapadékos periódus különíthető el, az első a hónap elején, a második a hónap közepén a harmadik pedig a 21-én beérkező ciklonrendszer hatásaként alakult ki. Utóbbiban kétszer is megdőlt a napi csapadék országos maximuma. Ebből az első a közeli Nagyvácszonyban, ahol 21-én zivatar kíséretében 99 mm eső esett. Ezen a napon Veszprémbe 49,8 millimétert mértünk. A hónapban gyakori volt a köd, 9 ilyen napot jegyeztünk fel. Az átlagos szélesebesség 2,1 m/sec-nak adódott, a legerősebb szél-lökések 22-én elérték 80 km/órás értéket. A napsütéses órák száma, a sokévi átlagnak megfelelően 130 órának adódott.

NOVEMBER csaknem az egész hónap folyamán (4-től 24-ig) az átlagnál jóval melegebb volt. Ez alól a hónap eleje és a 25–29-i néhány napos időszak a kivétel. A legmelegebb nap 7-én volt 13,1°C-os középhőmérséklettel, de a havi maximumot 5-én mértük 19,1°C-os értékkel. A leghidegebb napnak 28-a bizonyult 0,2°C-os napi középértékkel és mínusz 0,3°C-os minimumhőmérséklettel. November középhőmérséklete 6,7°C-nak adódott, ez 2,4°C-kal múlja felül az időszakra jellemző értéket. A hónap során az átlagos héttel szemben, csupán 3 fagyos napot jegyezhetünk fel.

November az előző hónapokhoz képest jóval szárazabbnak bizonyult. A havi csa-

padékösszeg 40 mm, 15 milliméterrel kevesebb, mint az időszakra jellemző érték. 15 csapadékos nap volt, de számottevő (legalább 5 millimétert meghaladó) mennyiség csak 4 napon esett. A legtöbb csapadék: 11,6 mm, a hónap utolsó napján esett. Az átlagos szélesebesség (szeptemberrel megegyezően) 2,0 m/sec-nak adódott, a legerősebb szél 4-én, csak kevéssel haladta meg a 60 km/órás értéket. A gyenge szél és a magas páratartalom (a havi átlag 91%) kedvezett a ködképződésnek, így a hónap során 13 ködös napot jegyezhetünk fel. A ködös, borongós idő érződik a napfénytartam alakulásán is, hiszen az átlagos 62 óra helyett, csak 40 óra 10 percet élvezhetjük a napsütést.

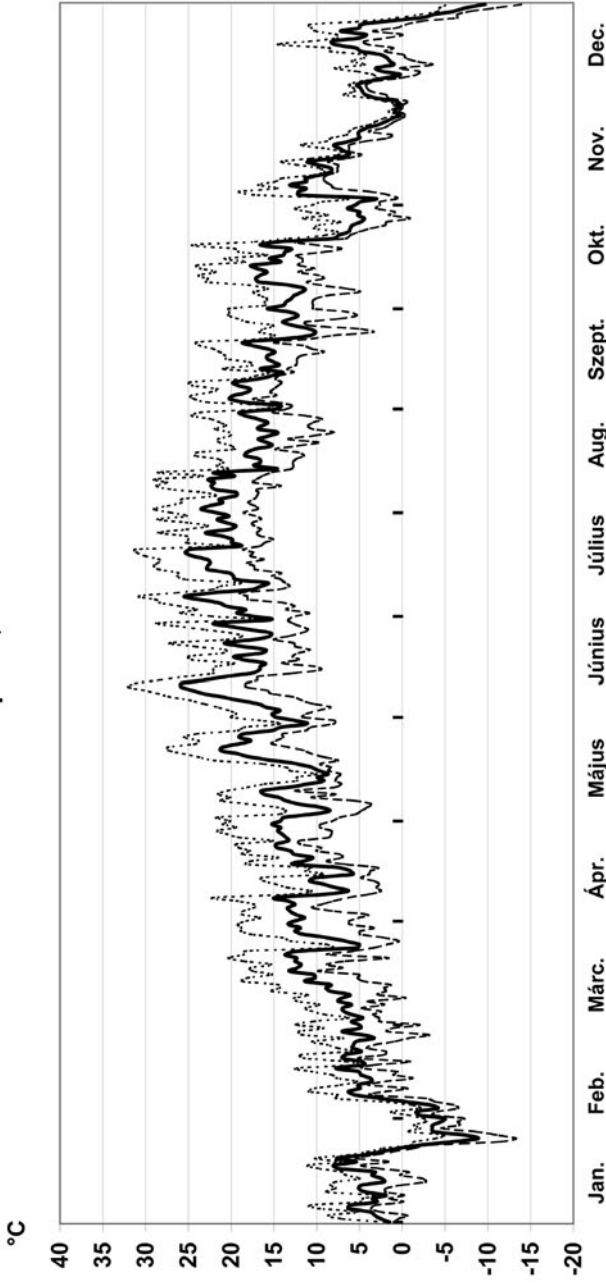
DECEMBER is folytatta a sort a pozitív hőmérsékletű hónapok sorában, középhőmérséklete 2,2°C-nak adódott, ez 2,1°C-kal magasabb a sokévi átlagnál. A napi közepek 25-éig 4-6 fokkal, 19–20-án 8 fokkal haladták meg az időszakra jellemző értéket. A legmelegebb nap 19-e volt, ekkor a napi maximum 15°C közelében tetőzött. 25-étől egyre hűvösebb levegő érkezett fölnk, napról-napra hidegebb lett és a hónap utolsó napjára a napi középhőmérséklet is mínusz 10°C közelében alakult. 31-én a minimumhőmérséklet mínusz 14°C közelébe süllyedt és a délutáni „csúcsérték” is mínusz 5°C alatt maradt. Ezekkel az értékekkel az év utolsó napja egyben az év leghidegebb napja is lett. A hónap során 16 fagyos napot jegyeztünk fel, néggyel kevesebbet, mint az átlag. Négy téli napról és 2 zord napról szólnak a feljegyzések.

Decemberben 14 csapadékos napon 47 mm eső, illetve hó hullott, ez másfélszerese a sokévi átlagnak. A hónap nagy részén eső esett, 20-án megdördült az ég is. 26-ától a csapadékforma havazás volt, de mérhető hótakaró csak 28-án reggelre tudott kialakulni, így 2014-ben is „fekete” maradt a karácsony. Mérhető hótakaró a hónap utolsó négy napján borította a talajt, maximális vastagsága 28-án elérte a 4 centimétert. Hat ködös napot jegyeztünk fel, az átlagos szélesebesség 3,0 m/sec-nak adódott; a legerősebb szél 21-én elérték a 83 km/órás értéket. A napsütéses órák száma (46 óra 30 perc) kevéssel a sokévi átlag fölött alakult.

IRODALOM

- Kovács Tamás: A 2013–2014-es tél időjárása, LÉGKÖR 59. évf. (2014) 1. sz.
Fülöp Andrea: A 2014-es tavasz időjárása, LÉGKÖR 59. évf. (2014) 2. sz.
Vincze Enikő, Kovács Tamás: 2014 nyarának időjárása, LÉGKÖR 59. évf. (2014) 3. sz.
Fülöp Andrea: 2014 őszének időjárása, LÉGKÖR 59. évf. (2014) 4. sz.
Vincze Enikő: 2014/2015 telének időjárása, LÉGKÖR 60. évf. (2015) 1. sz.
Vincze Enikő: 2014. év időjárása, LÉGKÖR 60. évf. (2015) 1. szám
NAPLÓ jelzett számai

A napi hőmérséklet évi menete
Veszprém, 2014



..... Maximum hőmérséklet ——— Középhőmérséklet - - - - Minimum hőmérséklet
Adatforrás: Országos Meteorológiai Szolgálat, Veszprém-repülőtérről

Hőmérsékleti adatok összesítése - Veszprém, 2014

2014	jan	feb	márc	ápr	máj	jún	júl	aug	szept	okt	nov	dec	Év:
Havi középhőm. °C	1,8	3,5	9,1	11,7	14,1	18,7	20,9	18,7	15,4	11,8	6,7	2,2	11,21
Abszolút maximum °C	11,0	12,3	20,3	22,1	27,4	32,0	31,3	29,0	24,9	24,6	19,1	14,5	32,0
Abszolút minimum °C	18	16	21	8	23	10	21	2	9	20	5	19	jún.. 11.
Maximum átlag °C	4,5	6,9	14,4	16,8	19,0	23,8	26,2	23,7	19,8	16,5	9,1	4,9	15,5
Abszolút minimum nap	-13,3	-7,2	-2,0	2,5	3,6	8,4	10,9	8,0	3,4	-0,9	-0,3	-13,9	-13,9
Minimum átlag °C	26	1	1	10	6	4	2	25	24	28	28	31	dec.. 31.
Minimum átlag °C	-1,2	0,0	3,8	6,9	9,1	12,9	15,9	13,9	11,7	7,7	4,4	-0,7	7,0
Nyári napok száma /mix.≥ 25°C/	0	0	0	0	4	11	24	10	0	0	0	0	49
Hőség napok száma /max.≥ 30°C/	0	0	0	0	0	3	4	0	0	0	0	0	7
Forró napok száma /max.≥ 35°C/	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Fagyos napok száma /min.≤ 0,0°C/	15	12	2	0	0	0	0	0	0	1	3	16	49
Téli napok száma /max.≤ 0,0°C/	8	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	16
Zord napok száma /min.≤ -10,0°C/	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	5

CSAPADÉK ÉS NEDVESSÉG ADATOK ÖSSZESÍTÉSE
VESZPRÉM - 2014

2014	Csapadék		Napok száma										Relatív nedvesség	
	Összeg (mm)	24 órai max. dátum	≥0,1	≥1,0	≥5,0	≥10,0	≥20,0	≥50,0	Hava- zás	Ziva- tar	Köd	Átlag	24 órai min. dátum	
			mm											%
jan	22,6	5,4 19	12	7	1	0	0	0	6	0	12	85,9	61 12	
febr	56,2	12,3 11	17	13	3	1	0	0	1	0	8	85,7	70 14	
márc	17,2	8,5 23	7	3	2	0	0	0	0	0	1	62,1	36 11	
ápr	37,7	7,7 6	15	11	3	0	0	0	0	7	2	71,3	50 18	
máj	131,8	36,6 25	18	14	8	3	2	0	0	6	0	73,6	59 5	
júni	31,9	10,5 23	11	7	2	1	0	0	0	3	0	63,5	49 19	
júli	83,2	21,6 22	12	9	7	3	1	0	0	11	4	70,9	57 7	
aug	160,6	29,6 10	16	12	9	7	2	0	0	12	0	79,1	67 25	
szept	195,7	56,1 11	15	11	9	6	4	1	0	6	0	86,6	77 4	
okt	67,6	49,8 21	7	5	3	1	1	0	0	1	12	87,5	79 6	
nov	40,2	11,6 30	15	6	4	1	0	0	0	0	13	90,6	78 4	
dec	46,6	15,3 1	14	6	3	2	0	0	5	1	6	84,7	63 11	
Év:	891,3	56,1	159	104	54	25	10	1	12	47	58	78,5	35,5	

Adatforrás: Országos Meteorológiai Szolgálat, Veszprém-repülőtér

Két háborús év 1944–45

DR. LÁSZLÓ KÁLMÁN NAPLÓJA

A naplórészletet közreadta és a bevezetőt írta László Péter

Bevezetés

A Veszprémi Szemlében korábban megjelent, s a II. világháború veszprémi eseményeit felidéző visszaemlékezések és naplórészletek indítottak arra, hogy apám naplójának 1944-re és 1945-re vonatkozó részleteit közvétegyem. Azért válaszottam ezt a két évet, mert ekkor a hadi események már közvetlenül az ország területét, és Veszprémet is érintették. Apám a naplót az 1970-es években öntötte végeleges formába, de nem csupán emlékeire támaszkodva, hanem az eseményekkel egyidőben írt jegyzeteit, szűkszavúbb, csak a tényekre korlátozott naplószerű feljegyzéseit felhasználva fogalmazta meg. Ehhez felhasználta a megőrzött családi levelezést, s egyéb dokumentumokat is, s így amit leírt a tényeken alapszik, s hitelesnek mondható, különösen ismerve apám rendkívül precíz, a pontosságra törekvő természetét. A naplót nem a nyilvánosságnak szánta, ezért sok személyes és családi vonatkozást is tartalmaz, amelynek egy részét kihagytam a jelen közleményből. Nem azért, mintha olyan leírások szerepelnének benne, amelyek nem lennének vállalhatók, hanem egyszerűen abból a megfontolásból, mivel megértésük a családi kapcsolatok, a rokonság ismerete nélkül esetleg nehézséget okozna, és a közlemény célja szempontjából érdektelen is.

A II. világháború történetének hatalmas irodalma van, összefoglalóan és részleteiben is sokan feldolgozták, bár úgy tűnik, hogy a téma kimeríthetetlen. Sokan megírták visszaemlékezéseiket azok közül, akik az eseményekben fontos szerepet játszottak, vagy éppen olyan helyen voltak, ahol fontos események történtek, s azoknak tanúi lehettek. De mindazok, akik átélték azokat az éveket, mindnyájan részesei voltak ennek a történetnek, s egy-egy mozaikkockával hozzájárulhatnak emlékeikkel az összképhez, sőt

árnyalhatják is azt. Már az elmúlt évtizedekben mindinkább előtérbe került ez a fajta személyes történelem, s egyes családok sorsa forrásként is szolgálhat a konkrét események feltárásához és az összefüggések megértéséhez.

Apám, dr. László Kálmán (eredeti nevén Leyrer Kálmán) 1909. november 26-án született Burgenlandban, Vasdobrán, mai nevén Neuhaus am Klausenbachban, ahol édesapja Leyrer Károly 1897-től 1922-ig mint községi jegyző működött. A naplóban szereplő személyek azonosításához talán fontos megjegyezni, hogy apám, édesapja második házasságából született. Édesanyja, Kiss Margit Uraiújfaluban született, ahol az ő apja Kiss János evangélikus lelkész volt. Leyrer Károly első házasságából született László Gizella védőnő, aki a naplóban többször is szerepel. Leyrer Károly első felesége meghalt, s akkor vette el Kiss Margitot, apám édesanyját, akitől 1916-ban elvált, és újra megnősült. Harmadik házasságából négy lánya született, Leyrer Gabriella, Irén, Ibolya és Klári ők szerepelnek Baba, Lici, Bibi és Klárika nevek alatt a naplóban. Leyrer Károly halála után ők édesanyjukkal Pápán éltek. Apám féltestvéreinek édesanyját „anyaként” emlegeti a naplóban. Amikor a Trianoni békeszerződés után Burgenlandot Ausztriához csatolták, Leyrer Károlyt felfüggesztették állásából és Magyarországra jött. A Körmend melletti Horvátnádálján adóügyi jegyző volt, és 1933-ban halt meg. Édesapám elemi iskoláit Szentgotthárdon végezte, ahol az akkor már nyugdíjas nagyapjánál, Kiss János evangélikus lelkésznel lakott. Sopronban az evangélikus liceumban érettségizett 1930-ban, majd a pécsi Jogi Tudományi Egyetemen végzett 1935-ben. Jogi pályáját 1937-ben kezdte a Zalaegerszegi Járásbíróságon mint joggyakorlatra bocsátott, majd 1938-ban a Pápai Járásbírósághoz, s innen 1939 októberében a Veszprémi Törvényszékhez került mint fogalmazó, ahol egészen 1944 májusáig dolgozott, amikor veszprémi járásbírónak nevezték ki, majd 1954-ben áthelyezték a Veszprém Megyei Bíróságra. 1976. március 31-vel ment nyugdíjba, 2006-ban halt meg.

Édesapám 1939-ben kötött házasságot édesanyámmal, Regős Irénnel, akinek az édesapja Zalaegerszegen volt vendéglős, én mint egyetlen gyermekük 1942-ben születtem. Anyai nagyanyám és édesanyám testvérei abban az időben Zalaegerszegen éltek. Anyámnak három testvére volt, Regős Lujza, Regős István és Erzsébet. Regős István a közeli Nagylengyelben volt jegyző, így a háborús években ideiglenesen, majd később állandó jelleggel édesanyja és Lujza nővére is hozzá költöztek. Édesanyám legkisebb huga, Erzsébet férje Takáts Ernő katonatiszt volt, akiről több ízben is szó esik a naplóban.

Ezen családi kapcsolatok alapján érthető, hogy Zalaegerszeg, Nagy-



dr. László Kálmán és családja (műtermi fotó 1942)

lengyel, Pápa, Szentgotthárd, Uraiújfalu a Naplóban szereplő különböző helyszínek, ahol apám 1944–45-ben többször megfordult, s amelyekhez számos szállal kötődött. Apám körütekintő gondoskodásának és a véletlennek is köszönhetően a család szerencsésen túlélte a háborút, s a rokonságból senki sem vesztette életét a harcok során. A front közeledtével egyre nőtt a félelem, s mindenki azon törte a fejét, hogyan helyezze családját biztonságba, hová és mi módon meneküljön, vagy éppen maradjon a városban, s itt próbálja túlélni a harcokat. Mint a naplóból kiderül apám felhasználva burgenlandi születését – 1933-ig osztrák állampolgár is volt – édesanyámat és engem feljuttatott arra a menekült vonatra, amelyen a front elől nyugatra menekülhettünk. A többhetes út során a szerelvényt is többször támadás érte, de szerencsés módon nekünk nem esett bajunk. Apám minden lehetőséget kihasználva megpróbált utánunk jönni, de ez nem sikerült, mi pedig kint Ausztriában a szovjet megszállási zónába kerültünk és onnan némi szerencséivel ahhoz még időben hazajutottunk, hogy a későbbiekben erről a nyugatra menekülésről ne tudjanak az illetékesek.

Egy napló egy adott nézőpontból írja le, láttatja az eseményeket, de éppen ez a személyes hangvétel adja meg egyik értékét az ilyen jellegű írásoknak. Amellett, hogy talán néhány adattal kiegészítheti a két háborús év, vagy akár

a Veszprémi Törvényszék és a Járásbíróság történetét, valamint visszaad abból a hangulatból, abból az életérzésből, mely ezt az időt, s a tragédiák árnyékában a már szétesőben lévő országot jellemezte.

DR. LÁSZLÓ KÁLMÁN NAPLÓJA

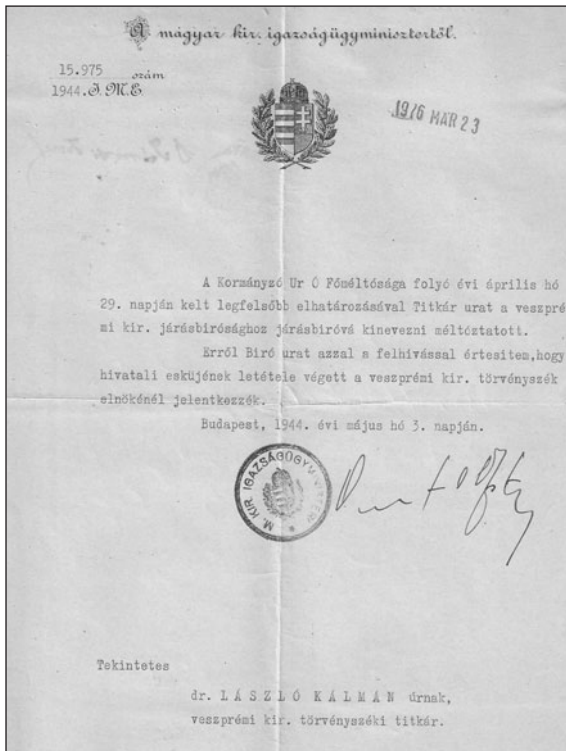
1944

A bírói vizsga letétele után¹ bár továbbra is a törvényszéken dolgoztam mint bírósági titkár, lassan napirendre került ekkor már a bírói kinevezésem. Ugyanis amíg én katona voltam² a rangsorban előttem lévők már mind kinevezték valahová bírónak, vagy ügyésznek, s tulajdonképpen csak rajtam múlt, hogy melyik betöltésre váró bírói állást pályázom majd meg.

Abban megegyeztünk a feleségemmel, hogy sem a felvidéki, sem az erdélyi visszacsatolt területekre nem pályázok, ahová már az év elején lett volna alkalom bírói állásra. Elhatároztam, hogy kivárom amíg itt a Dunántúlon a közelben, illetve a megyében és persze elsősorban Veszprémben lesz üresedés. Az egyik itteni kollégám, dr. Takáts Endre ugyanis úgy járt, hogy elment bírónak Csíkszeredára és 1944 végén aztán mindenét odahagyva egy aktatáskával tudott csak visszajönni Veszprémbe.

1944 tavaszán Tapolcán ürrült meg egy járásbírói állás és úgy volt, hogy azt pályázom meg és biztosan meg is kapom. Hirtelen azonban, szinte az utolsó pillanatban, váratlan szerencse ért. Az egyik veszprémi törvényszéki bíró, dr. Lampért László Budapestre került és így szabaddá vált a helye. Dr. Enyedi Károlyt, aki közben Csornáról Veszprémbe került járásbírónak, helyezték fel a törvényszékre Lampért helyére és én pályázhatok Enyedi Károly helyére.

1944 elején dr. Csajághy Károly törvényszéki elnök nyugdíjba ment, s így Enyedi Károly visszajöhetett bírónak Veszprémbe. (Csajághy Károly 1873–1961 – felesége 1870–1968.) A törvényszéki elnök ekkor dr. Jánosi József (1876–1946) lett, aki kezdettől fogva a veszprémi bíróságon szolgált, s legutóbb a törvényszéken mint tanácselnök a polgári fellebbezési bíróság elnöke volt, s én többször voltam mellette jegyzőkönyvvezető és kiszálláson is voltam vele párszor. Jánosi családjával a



A bírói kinevezés okirata

Vörösmarty téren lakott egy nagy villában. Voltunk náluk vizitben. Jánosi egészen haláláig volt törvényszéki elnök.

Ilyen előzmények után 1944. május 3-án az akkori M. Kir. Igazságügyminiszter (Lázár Andor), mint az okmányban áll, 15.975/1944. I.M.E. szám alatt engem a veszprémi kir. Járásbírószékhez járásbíróvá kinevezni méltóztatott. Ennek alapján a hivatali esküt a veszprémi törvényszék teljes ülésén 1944. május 22-én lettem. Közben jelentős és tragikus kimenetelű események történtek az ország életében.

1944. március 19-én a német csapatok megszállták az országot. Ennek első látható jele Veszprémben az volt, hogy itt a Várban a bírósággal szem-



A Veszprémi Törvényszék és Járásbírószék épülete 1942-ben



*Tárgyalóterem a Törvényszéken
1941-ben. Törvényszéki fogalmazók
balról jobbra: Kazár Károly, Mohácsy
Lajos, Kopcsák Béla, László Kálmán,
Nánássy, Stefler György*

ben, a Piarista Gimnázium előtt német őrség állt. A diákok azzal tüntettek előtük, hogy kitépték a márius 15-i nemzetiszínű kokárdát. A városban pedig minden zsidó üzlet kirakatára ráfestették mésszel a felírást: „Jude,” majd az üzleteket bezárták és megkezdődött a zsidók gettóba hurcolása, majd még a nyáron deportálása Auschwitzba.

Ez sajnos több ismerősünket is érintett. Nagyon sajnáltuk a Keglovicsék házában lakó Steiner fűszerkereskedőt és családját, akiknél édesanyám lakott albérlőként és akiket nagyon megszeretett. A boltot ezután Boda fűszeres kapta meg, de édesanyám továbbra is megtartotta a szobáját. Nagyon sajnáltam Weisz fényképészt, akihez rendszeresen jártam a filmeket előhívatni, másoltatni és mindig szívesen magyarázta el, mi a hiba az egyes felvételeknél és adott tanácsokat. Ő Kőszegre került munkaszolgálatosnak, ahol eltűnt. Lantos

drogériába is gyakran jártam vásárolni, s mindig nagyon kedvesen, udvariasan szolgáltak ki, s még részletfizetési kedvezményt is adtak, ha kértem. Lantos Magda nevű lányuk akkor kb. 16 éves volt. Őket is elvitték és a háború után csak Lantos Magda jött vissza. Magda zenetanárnő és ismert zongoraművész lett. Édesapjának a testvére volt dr. Lantos Andor ügyvéd, akinek sikerült túlélnie a borzalmakat és mint ügyvéd tovább működött haláláig.

Bírói kinevezésem idején dr. Bazsó Gábor volt a járásbíróság elnöke, ő azonban mint csendőr százados katonai szolgálatot teljesített ekkor. A helyettese dr. Kósa János járásbíró volt. Fialat járásbíró volt ekkor még dr. Segesdy István, akikkel jó barátságban voltunk, két lányuk volt, s a kisebbik, Kati nagyjából egyidős volt Péterrel, játszottak is gyakran együtt. Segesdy István azt hiszem dr. Erdős Gyula járásbíró helyére kerülhetett, aki zsidó volt és így ott kellett hagynia a bíróságot.

Bírói működésem elég zavarosan kezdődött. Ugyanis Enyedi Károly elfelejtette közölni, hogy kitűzött tárgyalásra polgári ügyeket, s így csak a tárgyalás napján reggel szereztem erről tudomást anélkül, hogy azokra készülhettem volna.

Szerencsére volt mindegyikben ügyvéd, s így azok indítványai alapján határoztam, s a legtöbb ügyben ügyis bizonyításra és új tárgyalásra volt szükség. A szobám, ahol a tárgyalásokat is tartottam, Enyedi Károly volt szobája lett a járásbírószálon. A kaputól jobbra a folyosón, a jobboldali első ajtó nyílott oda, ahol később a portás, majd a telefonkezelő, Szabó néni lakott a családjával. (Segesdy Egerben lett törvényszéki elnök, majd Siófokon járásbírószági elnök. Ott ment nyugdíjba. Egy ideig ők is a Rupert-házban laktak 1945 után.)



A Kert u. 1/b. alatti ház, ahol a család lakott



*Kert u. 1/b. sz. lakásbelső,
dr. László Kálmán*

Emlékszem, hogy ezen első perek között volt három olyan, amelyben a háziúr azért mondott fel lakóinak, mert azok azt mondták róla, hogy kommunista. Legnagyobb meglepetésemre azután 1945 tavaszán ez a háziúr lett Veszprémben az egyik legnagyobb kommunista szó-
nok.

Továbbra is a Kert utcában laktunk Galambék házában.³ Péterke már nagy gyerek lett, vígan futkározott és barátkozott a szomszédokban lakó gyerekekkel. Éppen szemben Somlaiék laktak a saját családi házukban. Nekik négy lányuk volt. A legkisebb Elvira, aki kb. 4-5 évvel volt a Péternél idősebb. Ő gyakran játszott Péterrel, áthívta magukhoz is. Somlaiék másik lánya, Margit, kb. 16 éves volt ekkor, a két idősebb ekkoriban ment férjhez. Somlaiék udvarában lakott hátul Borbás késes, akinek szintén volt egy kislánya, Marika, valamivel idősebb Péternél, akivel szintén gyakran játszottak együtt. Somlaiék mellett lakott egy régi házban Ébelné, aki kifőzdét tartott fenn. Itt is volt egy csomó hasonló korú gyerek, fiúk-lányok vegyesen, akik szintén játszótársai voltak Péternek. A ház előtt az utcán szoktak játszani, itt ugyanis nem volt kocsiforgalom,

mivel az utca ezen végén lépcsősor vezetett le a Dózsa György (abban az időben Gömbös Gyula) utcába.

Bár 1944 nyarán még jártunk Balatonalmádiba rendszeresen a strandra és hajóval kirándultunk Siófokra is, a háború illetve a front egyre közeledett az országban. Ahogy közeledett a front a Dunántúlhoz, lassan egyre kevesebb lett a bírói munka, nem pereskedtek az emberek, mindenki a maga bajával volt elfoglalva, hogy hová meneküljön, hogyan vészelje át a háborút.

1944. június 6-án megtörtént a már régen ígért partraszállása az angol és amerikai csapatoknak Normandiában, s így már kétfrontos lett a háború Európában, sőt a harmadik front Olaszországban alakult ki.

Sajnos két alkalommal is volt már a nyáron bombatámadás Veszprém, illetve környéke ellen. Amikor az első légiriadó volt, éppen tárgyalást tartottam, amelyet aztán lent a pincében berendezett óvóhelyen kellett folytatni. Ekkor nagyon megijedtem, mert arra gondoltam, hogy amíg én hivatalban vagyok, mi történhet otthon Ilivel és Péterrel. Ekkor szerencsére csak riadó volt, a repülők nem jöttek. Egy másik alkalommal azonban angol vagy amerikai repülők már bombázták Veszprémet. Éppen hazafelé tartottam 12 óra után ebédre, amikor jött a riadó és támadás. Már közel voltam a lakásunkhoz, s egy kapuba álltam be a Dózsa György utcában. Innen láttam a nagy füstfelhőt a mai Lovassy Gimnázium környékén. Amint kiderült amerikai gépek szőnyegbombázást hajtottak végre néhány utcában, de szerencsére csak kisebb párkilós bombákat dobtak le tömegesen. Főleg a Galamb utcában és a mostani Lovassy Gimnázium környékén lévő utcákban dőlt össze a házak nagyrésze. A bejárónőnk Annus nagyon megijedt, s a mosókonyhában a mosóteknő alá bújt, mert olvasta az újságban, hogy valaki így menekült meg.

A másik bombázás már komolyabb volt és a veszprémi repülőteret érte. Nagy amerikai Liberátorok bombázták, több gép elpusztult, és sok halott is volt. A hősi halált halt pilótákat Mindszenty József akkori veszprémi püspök temette el a dózsavárosi temetőben, ahol egy nagy sírkő emlékezik meg róluk és a többi hősi halotról. Több bombázás 1944-ben sem Veszprémben, sem a környéken nem volt.

1944. szeptember 7-én, csütörtökön Békéscsabáról Veszprémbe érkezett egyhónapi vendégszereplésre Balogh László színigazgató színtársulata. Nagyon jó társulat volt, főleg operetteket, zenés darabokat játszottak. Az egy hónapból azonban 4 hónap lett, mivel itt rekedtek Veszprémben a hadi helyzet következtében. Az év végéig játszottak körülbelül, ameddig a hideg miatt lehetséges volt, mert a színházban fűteni nem lehetett.⁴

Így Ilivel kb. decemberig nagyon sokat jártunk színházba, jó kapcsolódás volt ezekben a szörnyű időkben. A pénzt amúgy sem lehetett elkölteni másra, hisz semmit sem lehetett kapni, illetve csak jegyre. A társulat fontosabb szereplői: Kelemen Margit énekes primadonna, Solymossy Zoltán táncoskomikus, Jenei Irén

és Csik Sári szubrett primadonnák, Balogh László igazgató és felesége Balogh Lászlóné, Makk Teréz, Bartók Aranka, Szilveszter Ilona, Bene Ica, Ladányi Margit, Tar Béla, Apor László, Szentkuthy Péter, Rónai Ferenc, Szilveszter Sándor, Nagy Sándor, Szigetváry Mihály, Sólyom László, Kocsis Ilona, Hárai Ferenc.

Majdnem minden héten vendégként szerepelt a színházban a Fővárosi Operett-színház tagja Márkus Lajos, aki több híres operettben szerepelt illetve énekelt, s majdnem minden fellépését megnéztük. Így főbb operettek voltak, amelyekben szerepelt: Aki mer, az nyer, Cserebogár, sárga cserebogár, Fekete Péter, Mit susog a fehér akác, Cigány, Ballépés jobbra, Luxemburg grófja, Pacsirta, Vig özvegy. Adták a Cigánybárót az igazgató, Balogh László főszereplésével a menekültek segélyezésére (november 30-án). Ekkor már sok erdélyi menekült volt Veszprémben.

1944. október 15. vasárnap volt. Ilyen délután sétálni mentem a városba. Éppen a városháza előtt találkoztunk egy bírósági fogalmazó barátommal, dr. Kovács Jánossal, aki újságolta, hogy a rádióban Horthy Miklós kormányzó fegyverszünetet kért, s így vége a háborúnak számunkra. Utána otthon hallgattuk a rádiót, de sokáig csak indulókat játszottak, s csak később derült ki, hogy a nyilasok vették át a rádiót, majd másnap, 1944. október 16-án Horthy lemondott, a várat a németek megszállták és Szálasi Ferenc mint nemzetvezető vette át a hatalmat a nyilaskeresztes párttal együtt.

1944. november 15-én a Nyilaskeresztes Párt Hungarista mozgalom veszprémi csoportjának rendezésében a színház előadta az „Ártatlanok?” című zsidóellenes színdarabot, amelyre a járásbíró is kapott meghívót és tiszteletjegyeket.⁵ Ekkor a járásbíró elnök, illetve helyettese, dr. Kósa János járásbíró volt, aki mint legfiatalabb bírót engem jelölt ki, hogy vegyek részt az előadáson a feldíszített színházban. Még a mozi is működött ebben az időben, bár ekkor már csak német és magyar filmeket játszottak.

Azt hiszem, ekkor már mi is hivatalosak voltunk a bírósági névnapokra, november 4-én Károly napon Enyediéknél népes társaság gyűlt össze a szép lakásukban, illetve házukban. Azt hiszem ez volt az utolsó ilyen összejövetel ebben a lakásban. Ugyanis a háború alatt, 1945-ben ez a ház teljesen leégett, amelyet azután romosan Marosvölgyi vett meg, felépítette és vendéglőt nyitott benne. Enyediék a Búzavirág u. 2. alatti szomszédos házukba költöztek, ahol korábban (1940. április–augusztus) mi laktunk.

1944. november 10-én a szovjet csapatok Baja és Apatin között 70-75 km-es szakaszon átkeltek a Dunán. Mivel így a hadműveletek már a Dunántúlon folytak, s egyre veszélyesebbé vált a helyzet, arról kellett gondoskodnom, hogy Ili és Péter, valamint édesanyám hova menjen, hol lenne biztonságban, illetve a legkevesebb veszélynek kitéve arra az esetre, ha ideér a front. Énnekem ugyan Veszprémben kellett maradnom, ide kötött a hivatalom, s egyenlőre mentesítve is voltam a katonai

szolgálat alól. Nagyon valószínű volt azonban, hogy amint közeledik a front, visszavonnak minden menlevelet és akkor nekem is be kell vonulnom katonának. Az igazoltatások az utcákon, pályaudvarokon már ezen az őszön is gyakoriak voltak, s ellenőrizték, hogy ki miért nem teljesít katonai szolgálatot.

Elhatároztuk, hogy édesanyámat Uraiújfaluba, az öccséhez küldjük, Ili és Péter pedig Zalaegerszegre, illetve onnan Nagylengyelbe mennek az édesanyjához, illetve az öccséhez. Sajnos vonatok ekkor december hónapban már nem közlekedtek, s így nem volt más hátra, mint kérdezősködni, hogy nem megy-e valaki kocsin, autón arra a vidékre, aki egyúttal őket is elvinné. Nagy volt tehát az izgalom, futkostam mindenfelé, hogy megoldást találjak, de sajnos egyelőre eredménytelenül. 1944. december elején a szovjet hadsereg már elérte a Balaton déli, somogyi partját és Siófokot is elfoglalták és már Veszprémben is hallatszott az ágyúzás.

Végül azután szerencsére édesanyámat sikerült először eljuttatni Uraiújfaluba. Úgy terveztük, hogy valamelyik katonai teherautóra, amelyik Sárvára megy, feltesszük édesanyámat, aki ott felkeresi az evangélikus lelkészt, aki azután majd alkalmi kocsival eljuttatja édesanyámat az onnan 11 km-re lévő Uraiújfaluba. Édesanyám egy bőröndbe be is csomagolta a szükséges dolgait, majd egy napsütéses délelőtt kiálltunk a Keglovicsék háza melletti Kopácsy térre a járdára és vártunk az arra haladó német és magyar katonai teherautókra. Végre jött egy repülőgép alkatrészeket szállító magyar katonai teherautó, amely éppen Sárvára ment. Fel is vette édesanyámat és még néhány ott várakozót a platójára. Hamarosan 1944. december 11-én édesanyám egy levelezőlapot küldött a címemre Uraiújfaluból, amelyben beszámolt szerencsés megérkezéséről.

Ezután az volt a legfőbb gondom, hogy Ilit és Pétert biztonságba helyezzem. A legkézenfekvőbb az lett volna, hogy vonattal küldjem, vagy vigyem Ilit és Pétert Zalaegerszegre az édesanyjához. Még december elején adódott egy alkalom, hogy egy tehervonat indul Zalaegerszegre Veszprémből. Így egyik este csomagokkal megrakodva Ilivel és Péterrel ki is mentem a vasútállomásra, ahol Ili és Péter el is helyezkedtek az egyik zárt teherkocsiban. Több órai várakozás után azonban kiderült, hogy a vonat nem indul. Így hazamentünk. Rendes vonatközlekedés Veszprémből akkor nem volt.

Ezután néhány nappal hallottam, hogy pár nap múlva Veszprémbe érkezik egy Németországba tartó olyan menekültvonat, amelyre itt is felszállhatnak olyan német származásúak, akik erre engedélyt kapnak. Elhatároztuk, hogy Ili és Péter is jelentkezik ilyen engedélyért tekintettel arra, hogy akkor úgy láttuk a helyzetet, hogy az oroszok bejövetele után amúgy sem maradhatok meg a bírói állásomban és az volt a tervem, hogy majd mint katona én is Ili és Péter után megyek nyugatra és ott próbálunk új életet kezdeni. El is mentem a Széchenyi utcában, annak elején a baloldalon lévő egyemeletes ház emeletén lévő német hivatalba. Itt felmutattam a

vasdobrai (burgenlandi) születési anyakönyvi kivonatokat és ennek alapján minden további nélkül megadták az utazási engedélyt.

Még december elején egyik nap délelőtt 10 órakor kellett megjelenni a jutasi (Veszprém külső pu.) vasútállomáson az ott várakozó menekült vonatnál. Következett ezután az izgalmas futkozás egy fuvaros után, aki hajlandó lesz bennünket erre az időre a csomagokkal együtt a jutasi állomásra kivinni. Végre a Pázmándi utcából nyíló egyik kis közben találtam ilyen fuvarosra, aki ígérte, hogy másnap reggel 8-kor ott lesz majd a Kert utcai lakásunk előtt. Erre az időre minden értékesnek tartott és szükséges holmit össze is csomagoltunk és pedig a ruhák és élelem mellett több szép herendi szobrot is. Persze a kívánt időre a fuvaros nem jött, így lementem a Benedek-hegy alján lévő Patak térre, mert ott tartotta a fuvaros a lovait. Itt várakoztam nagy izgalmak között több mint egy órát, mire végre megjött. Így már elérkezett 10 óra, a vonatindulás ideje, amikor a Kert utcai lakáshoz értünk, ahol Ili már nagy izgalomban várt bennünket. Gyorsan felrakodtunk. Feltettük az írógépet is és fel akartuk rakni a varrógépet is, de az szerencsére már nem fért fel. Azután mégis abban a reményben elindultunk, hogy a vonat késni fog, illetve később indul el Veszprémből.

A vonat tényleg még az állomáson volt. A csomagokat egy külön tehervagonba rakták más csomagokkal együtt. Ili, Péter egy szegedi menekült asszonnyal együtt egy II. osztályú személykocsiba kerültek. A vonat indulási ideje bizonytalan volt, s így azt nem tudtam megvárni. Nagyon szomorú volt ismét a búcsú Ilitől és Pétertől, hiszen nem tudtuk mit hoz a szomorú jövő, látjuk-e még egymást és ha igen, hol és milyen körülmények között.

Gyalog mentem haza, s most már egyedül maradtam a Kert utcai lakásban. Délután az a hír terjedt el Veszprémben, hogy angol repülőek bombázták a jutasi vasútállomást. Azonnal kimentem gyalog, hogy megtudjam, igaz-e a hír, illetve Ili és Péter nem érte-e baj. Iliék vonata már nem volt ott, mint megtudtam a repülő-támadás alkalmával még ott voltak és átélték azt. A vonatot is érte találat, s volt néhány halott és sebesült. Mint Ili később elmondta, látták, amint vitték a sebesülteket, de őket, kocsijukat nem érte baj.

Útközben Devecserben repülő-támadás érte a vonatot. Az utasokat kiszállították, s a fák közé menekültek, de oda is géppuskáztak a repülőek. Péter és Ili ugyancsak egy fa alá bújtak és egy német katona forgatta őket a fa körül ahogyan jött arra a gép, hogy ne érje őket találat. Szerencsére nem esett semmi bajuk. A vonat különben nagyon lassan haladt, mert ha repülő-támadás volt, a vonatot kitolták messze az állomástól. Jánosházán álltak sokáig, ahol le is szálltak és Ili szeretett volna ottmaradni, s onnan valahogy eljutni Zalaegerszegre, de nem tudott a csomagjaihoz hozzáférni, mert azok egy külön tehervagonban voltak. Azután Nagycenken álltak ismét sokáig, mert Sopront bombázták, s így nem mehettek tovább.

Több mint egy hétig utaztak fűtetlen kocsiban. Péter megfázott, lázas lett, a lábfeje megdagadt. Sopronon, majd Bécsen át Semmering felé mentek, közben Graz bombázása miatt ismét sokat vesztegeltek. Végül kb. 2 heti utazás után Graztól nem messze, a Mura folyó mellett fekvő Wildon község közelében fekvő Allerheiligen falu várkastélyában helyezték el őket.⁶ Itt töltötték 1944 karácsonyát nagyon szomorú körülmények között. A vonaton kb. 70-en voltak összesen és pedig főleg horvátok, akik a szerbek elől menekültek. A kastélyban 3-4 termet rendeztek be kaszárnyának, illetve lágernek emeletes ágyakkal, asztalokkal, s itt helyezték el őket. Az Ilevel utazó szegedi asszonyon kívül csak néhány magyar volt, Veszprém környéki asszonyok.

Péter kapott azért itt is karácsonyi ajándékot, s megkapták mindig pontosan az ételmelet jegyekre és Péter külön tejet is. Péternek még december elején Veszprémben megvettünk karácsonyi ajándékul néhány szép játék állatot, amiket aztán oda is adtunk neki, amikor elhatároztuk, hogy elhagyják az országot.

A karácsonyt így egyedül töltöttem Veszprémben és nem csináltam karácsonyfát sem. Ez volt az egyetlen karácsonyom, amikor nem volt karácsonyfám. Iliről, Péterről semmit sem tudtam, édesanyám leveléből csak 1945. januárban értesültem arról, hogy hogyan utaztak, hol vannak. Karácsony után azután elhatároztam, hogy valahogy eljutok Zalaegerszegrre Ili édesanyjához, hogy megtudjam, írt-e oda Ili, illetve mi van velük. Kiálltam tehát két nagy csomaggal a Viadukt után levő patika elé, ahol már sokan várták az arra haladó, főleg német teherautókat, hogy felvegyék őket. Az autók azonban nem álltak meg. Végül valaki egy üveg bort mutatott nekik és erre végre megálltak. Ezzel Jánosházáig jutottam el, ahol szintén leszállt egy veszprémi férfi, aki ugyancsak Zalaegerszegrre igyekezett. Itt az egyik útkeresztezésnél vártunk egy ideig, míg egy katonai teherautó továbbvitt bennünket Zalaegerszeg felé.

Sajnos az autó Zalaszentivánra ment, s így előbb leszálltunk és gyalog indultunk Zalaegerszegrre. Mindkettőnknek nehéz csomagjaink voltak, s végül úgy segítettünk magunkon, hogy leszedtük egy düledező fahíd korlátját, arra ráakasztottuk a csomagjainkat, majd a vállainkra vettük a rúd két végét, s így vittük. Így is keserves volt, de szerencsére jött egy lovasszekér, amely azután Zalaegerszegrre vitt bennünket. Már sötét este volt, amikor beértem a Rákóczi u. 2. alatti lakásba, ahol Ili édesanyja és a nővére azzal fogadtak, hogy mi van Ilevel és Péterrel, ők sem tudtak róluk semmit. Ili nagyapja, Németh János, ekkor már nem élt, 1944-ben halt meg.

Másnap Zalaegerszegről (Kaszaházáról) egy pápai pilóta teherautóval Pápára mentem, ahol a hugaim éltek. Pápán 1944. december végén elmondtam, hogy Ili és Péter Németországba mentek, édesanyám Újfaluban van, s így egyedül vagyok Veszprémben a lakásban, s én is várom minden nap a katonai behívót. Pápáról azután a következő nap ugyancsak pilóta autóval visszautaztam Veszprémbe. Pápa

és Veszprém között ugyanis állandó összeköttetés, autóforgalom volt a pilóták között, minthogy mindkét helyen katonai repülőtér volt.

Az év eseményeihez tartozik, hogy 1944. novemberben a nyilasok letartóztatták Mindszenty József veszprémi püspököt, mert nem engedte be őket a püspöki palotába, illetve nem teljesítette a kívánságukat. A fogház udvarán sétálgatott imakönyvvél a kezében, amint a bíróság ablakából láttam. Ugyanakkor több teológus is le volt fogva hasonló okok miatt. 1944 szilveszterét otthon, a Kert utcai lakásban egyedül töltöttem.

1945

1945. január elején ugyancsak katonai gépkocsival sikerült ismét Pápara eljutnom. A korábbi megbeszéltek értelmében elvittem édesanyám bőröndjét néhány ruhájával és az ágyneműjét, valamint az én ágyneműmet is, hogy ne maradjon Veszprémbe az üres lakás, ha én bevonulok. Egy napig voltam ekkor Pápan, s jöttem vissza ugyancsak katonai teherautóval Veszprémbe.

Veszprémbe, a hivatalban egy-két szobába költöztünk össze, mert nem fűtöttek minden helyiséget. Munkám nem volt, legfeljebb néhány kisebb büntető ügy, valamint elmaradt telekkönyvi ügyek. Szabó Gyula, Segesdy István katonák voltak. Ők egyébként később nyugaton amerikai fogságba kerültek, s nyugatra ment a családjuk is. Egy szobában voltam ekkor Farkas Lajossal, aki korábban az ügyészségen volt évekig irodaigazgató és jegyzőkönyvvezető, s itt a járásbírói székén is néhány ügyben ő volt a jegyző. Jó barátságban voltunk és sokat segített nekem, amikor 1945. május elején visszajöttem Veszprémbe s ő volt meglepetésemre a rendőrkapitány.

Egy szobában voltam dr. Jeney Istvánnal is, akit addig csak látásból ismertem, mert telekkönyvi betétszerkesztő bíró volt, s így mindig vidéken dolgozott. Egyébként a családját ismertem, a bíróság melletti házban lakott feleségével és két lányával, valamint két idős nővel, akik valószínűen a felesége testvérei voltak. Az egyiknek trafikja volt Veszprémbe, mint Enyediéknek. A telekkönyvvezető Mustos József volt, akinek a családjával jó viszonyban voltunk, többször voltunk náluk, a Toborzó utcában laktak, nem messze tőlünk. A felesége a törvényszéken dolgozott. Az ő fiuk volt Mustos István, aki papnak készült, s érettségi után a veszprémi szemináriumban tanult, amíg azt 1952-ben fel nem oszlatták.⁷

1945 elején, amikor Veszprémbe egyedül maradtam, a szemben lakó Ébelnéhez jártam ebédelni, őnála kisebb étkező működött, ahol főleg erdélyi menekültek étkeztek. Neki adtam részben Ili és Péter jegyeit is. Reggelit, vacsorát magam készítettem. Három személyre megvoltak az élelmiszerjegyeim (cukor, liszt, zsír stb.), s így ezekből éltem.

1945. februárban elég nagy hideg lett, sok hó esett. Így sokszor kellett menni ki a város végére az országúton havat lapátolni. Valami körzeti nyilas parancsnok terelte a lakosokat körzetenként erre a munkára. Együtt lapátoltam sokszor dr. Sziklai Bélával, aki ekkor bírósági jegyző volt. Ugyancsak ott találkoztunk a hólapátolásnál a jól ismert színészekkel, színésznőkkel is. Ők Veszprémben rekedtek, de előadás ekkor már nem volt. Mozi sem volt ekkor már. Amerikai filmeket már régen nem adtak. Egy-két német film volt az utolsó. A Münchhausen bárót adták utoljára.

1945. március elejére azután elolvadt a hó és az egész hónapban száraz tavaszias idő lett. Sajnos azonban megindultak a harcok és bombázások is. A Velencei-tó és a Balaton között hosszú ideig állt a front, majd anél hevesebben támadtak fel a harcok, úgyhogy ezek során Székesfehérvár ötször cserélt gazdát. Tele lett a város székesfehérvári menekültekkel, a bíróságra is jöttek. A mi szobánkba került egy járásbírói gépirónő, Gizi, aki az unokahúgával és két idős nőrokonával menekült ide.

A lakásomba is jöttek székesfehérvári menekültek, a Galamb Irén néni ismerősei. (Bodó pénzügyigazgatósági tanácsos a feleségével és kb. 20 éves lányával.) A belső szobába költöztek, de így legalább lett rendes vacsorám.

Ismét kellett menni munkára, és pedig most a németekkel. A legtöbbször a Veszprémből kb. egy óra járásra lévő Gelemér-major mellé (a Várpalotára vezető országút mellett a fűzfői bekötőútnál), ahol védőárkokat ástunk. Elég kényelmesen dolgoztunk, nem hajtottak bennünket, s néhány óra után indulni is kellett vissza, hogy ebédre hazaérhessünk. Kb. 2 naponként jártunk ásní.

Egy alkalommal a temetőhegyi (jelenleg dózsavárosi) temető mögött elesett német katonákat kellett eltemetni. Teherautón hozták ide őket. Erős fagy volt, úgyhogy éppen csak elföldelni lehetett őket. (Később a háború után azután rendszeresen eltemették őket és szép sírkereszteket is kaptak. 1992-ben azután ezeket kihantolták és elszállították.)

A járásbírószágon ekkor az elnök dr. Hódy István volt, aki a Délvidékről, a visszacsatolt Óbecséről menekült Veszprémbe és onnan jött egy bírósági lány is, aki édesanyám albérleti szobájába költözött, mint Boda fűszeres albérlője. Édesanyám bútorai egyelőre ott maradtak.

1945. februártól azután megkezdődött Veszprém rendszeres bombázása, ami eleinte elég gyenge volt. Ugyanis minden este kb. 7 órakor jött egy orosz gép, ledobott néhány Sztálin-gyertyát, amelyek nappali fényt árasztottak, s ledobott néhány bombát is, aztán elment és csönd volt másnap estig.

Mivel közel laktam a bírósághoz, így erre az időre több bírósági dolgozóval együtt óvóhelyül a börtön alsó folyosóját használtuk, ami elég mélyen volt, bár a cellák ablakai a Jókai utcában elég magasan voltak. Erre az időre a rabokat bezárták a cellákba. Ezen a részen egyébként a letartóztatottak nagy része értelmiségi ember

(jegyző, tanító) volt, akiket a nyilasok jelentettek fel. Ide jöttek minden este a Fehérvárról menekültek is, Gizi gépirónő, 16 éves unokahúga, és a két idős nagynénjük. Velük szoktam beszélgetni és el is kísértem őket a Buhim utcai lakásukra.

1945. március 20-án este 7-kor hasonlóan az eddigiekhez megjelent egy szovjet gép, ledobott néhány bombát és eltávozott. Én is hazamentem a fogházbeli óvóhelyről és lefeküdtem. Éjszaka, éjfél körül arra ébredtem, hogy a közelben hullanak a bombák. Olyan hirtelen jöttek, hogy a szirénák is csak utólag szólaltak meg. A front már egész közel volt ekkor, Székesfehérvártól innen, s a gépek pár pillanat alatt ideérkeztek. Csak arra volt időm, hogy az ágyamból, amely az ablak alatt volt, kiugorjak és az ágy alá bújjak. Majd minden cserép lehullott a tetőről, az összes ablak betört a légnyomástól, úgyhogy a szoba pillanatok alatt tele lett cserép- és üvegszilánkokkal. A házat ugyan nem érte találat, de elég közel eshettek a bombák. Bodóék a másik szobában hárman a kis kerek asztal alá igyekeztek bújni réműletükben. Ők sem sérültek meg.

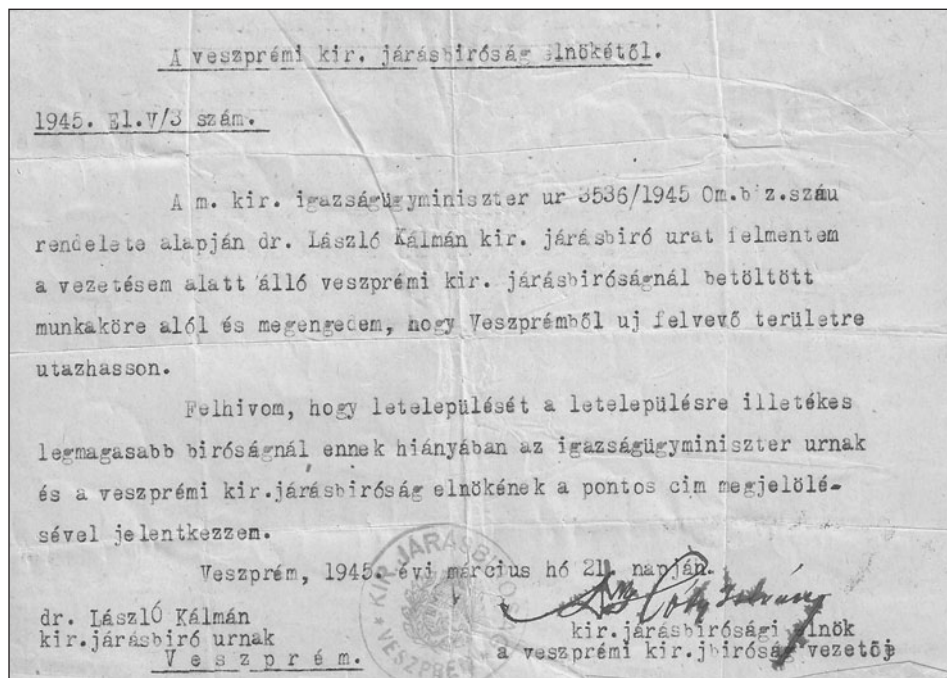
Tehát 1945. március 21. a tavasz első napja így köszöntött ránk.

A bíróságon aztán szomorú hír fogadott. Elmondták, hogy az éjszakai bombatámadás alkalmával meghalt a Fehérvárról idemenekült és velem egy szobában dolgozó gépirónő, Gizi, továbbá 16 éves unokahúga és az egyik idős nagynénje. A Buhim utcai (20. v. 21. sz.) lakásukat telitalálat érte, és csak a másik nagynéni maradt életben, ő mondta el a történeteket. A város is csúnyán nézett ki. A Pósa-ház elé esett egy bomba, hatalmas krátert vágott ki, amelyből ömlött a víz a felszakadt vízvezeték csövekből.

Ilyen körülmények között dr. Hódy István, a járásbíróság elnöke elhatározta a bíróság felosztatását és adott erről mindegyikünknek hivatalos írást, amely szerint engedélyezi, hogy Veszprémből új felvevő területre utazhassak és felhív, hogy ott a legmagasabb bíróságnál jelentkezsem. Ezt az írást mutattam ezután fel, amikor Szentgotthárd előtt a nyilasok igazoltattak.

Dr. Kazár Károllyal, aki ekkor már törvényszéki bíró volt elhatároztuk, hogy ilyen körülmények között nem maradunk tovább itt Veszprémben a bombázások és a front közelsége miatt, s egyelőre Balatonfüredre megyünk, majd onnan Karcsi Tapolcára, én pedig Zalaegerszegre megyek a bíróságra. Volt egy könnyen húzható kis kézikocsim, arra felpakoltunk és gyalog elindultunk felváltva húzva a kocsit a mai Videoton gyár felé, majd tovább a Nosztori-völgyön át Balatonfüredre.

Körülbelül a déli órákban hagytuk el Veszprémet szép napos tavaszias időben 1945. március 21-én. Alig hagytuk el a várost, kb. félórája, amikor ismét repülők támadták a várost és visszanézve láttuk, hogy a Kossuth utcát bombázták, nagy porfelhőben volt az a rész. Estefelé érkeztünk Balatonfüredre, ahol a bíróságon aludtunk. Hallottuk éjszaka, hogy felettünk húznak el a Balaton túlsó oldaláról jövő



*Dr. Hódy István, a Veszprémi Járásbíróság elnökének felmentő levele,
a bíróságnak a hadi események miatti feloszlátása alkalmával*

ellenséges gépek és mentek Veszprémet bombázni ismét. Hallottuk is a bombázást, illetve itt is rázkódtak az ajtók a légnyomástól.

Itt már volt, ha gyéren is vonatközlekedés, így másnap, március 22-én vonattal Tapolcára utaztunk. Kazár Károly itt is maradt, mivel a Szentgyörgy-hegyen volt egy kis szőlője és pincéje, s itt kívánta megvárni a front átvonulását. Én Tapolcán rokonoknál töltöttem az éjszakát, és másnap két elég nehéz csomagommal vonattal Zalaegerszegre utaztam feleségem édesanyjához és nővéréhez. Zalaegerszegen az volt a tervem, hogy a Veszprémben kapott bírósági írás alapján megpróbálok itt maradni a zalaegerszegi bíróságon. Be is mentem a törvényszékre, ahol az elnök, dr. Kiss Dezső szívélyesen fogadott, de sajnos nem állt módjában engem ott tartani. Innen a zalaegerszegi katonai parancsnokságra mentem, hogy esetleg hozzájuk bevonulhatnék katonának. Itt dolgozott éppen az irodán Tölgyesi telekkönyvvezető, akivel együtt dolgoztam 1937/38-ban a zalaegerszegi bíróságon a telekkönyvnél, s akit azóta is többször felkerestem. Sajnos ők sem vehettek állományba és Szombathelyre küldtek, hogy ott jelentkezsem.

Hamarosan még aznap, újabb menekülők jöttek Veszprémből Ili édesanyjához,

akik elmondták, hogy Veszprémet már elfoglalták az oroszok s a lakosság Márkó felé menekült az országúton. A menekülőket repülők bombázták és lőtték, úgyhogy sokan meghaltak. Itt sebesült meg halálosan az egyik bírósági altisztünk is, Nyíró.

Másnap, 1945. március 24-én Szombathelyre utaztam vonattal, illetve a vonat légitámadás miatt jó mesze állt meg az állomástól és onnan gyalog kellett a városba menni. Szombathelyen a kaszárnyában jelentkeztem, ahol közölték, hogy a parancsnok szabadságra ment, egyébként senki nem tudott semmit, csak lézengett mindenki. Azért beöltöztettek és egy kisebb épületben lett a szállásom, ahol csak páran voltunk. Éjszaka nagy légitámadás érte a várost és a bombák főleg éppen a kaszárnyánk közelében hullottak. Így az éjszaka nagy részét a kaszárnya udvarán lévő védőárkokban töltöttük és szerencsére senkinek sem esett baja.

Mivel láttam, hogy mi a helyzet, másnap, 1945. március 25-én reggel visszaöltöztem a civil ruhámba és útnak indultam tovább nyugat felé. A kapunál az őr minden további nélkül kiengedett. A tervem az volt, hogy Szentgotthárdra megyek, felkeresem feleségem hűgát és a férje, Takáts Ernő alakulatához vonulok be és velük megyek Németországba Ili és Péter után. El is indultam gyalog a Körmend felé vezető úton, a két csomagot összekötöttem és úgy vittem őket a nyakamba akasztva, az egyiket elől, a másikat a hátamon. Az országúton alig volt forgalom, katonákkal, csapatokkal sem találkoztam sehol, a falvakban egy lélek sem volt az utcán.

Elég kifáradva délután érkeztem Körmendre, ahol 13-15 évvel ezelőtt (1930–1932-ben) néhány szép nyarat töltöttem el és 1932 nyara óta nem voltam itt. Innen német katonai teherautón szerettem volna továbbmenni Szentgotthárdra. Ezért kiálltam a volt utcánk, a Thököly u. sarkára, a Bárány szálló közelében, amerre elég sűrűn jártak a német katonai autók. Sajnos egyik sem vett fel, csak azokat, akik erre engedélyt kaptak az itteni német parancsnokságtól, vagyis a német állampolgárokat. Várakozás közben nagy szerencsémre összetalálkoztam egy régi jó ismerőssel, s náluk tölthettem az éjszakát. 1945. március 26-án reggel elbúcsúztam az ismerős családtól, majd a német parancsnokságra mentem, hogy írást, illetve engedélyt kérjek arra, hogy német katonai autón Németországba mehessenek. Itt felmutattam a vasdobrai születési anyakönyvi kivonatomat, amelyen már horogkeresztes pecsét volt, de nem fogadták el azzal, hogy ez nem bizonyítja német állampolgárságomat. Így kénytelen voltam ismét gyalog nekiindulni a Körmend–Szentgotthárd közötti útnak. A falvakban, amelyekben átgyalogoltam egyetlen lelket sem láttam. Az úton sem volt forgalom, s nem találkoztam sem magyar, sem német csapatokkal és szerencsére tábori csendőrökkel sem. Az ágyúdörgés ugyan hallatszott és egyes helyeken tankcsapdákat is ástak, de más jele nem volt a front közeledésének.

Szentgotthárd előtt két fiatal nyilas igazoltatott. Felmutattam nekik a veszprémi bírósági igazolványt azzal, hogy a bíróságra kell mennem jelentkezni, s így tovább

engedtek. Szentgotthárdra délután érkeztem, s felkerestem Gizi nővéremet, aki mint védőnő Szentgotthárdra helyeztette magát és Lenke mamával (Mayer Károlyné) Tatárról ide menekült és Löffler kőfaragónál laknak. Itt lerakodtam és elmentem a katonai parancsnokságra, hogy megkeressem sógornóm férjét, Takáts Ernő hadnagyot, hogy megtudjam mi a helyzet, mire számíthatok. Meg is találtam Ernőt, aki az ezredes segédtisztje volt. Megbeszéltük, hogy másnap bevonulok hozzájuk és majd velük együtt megyek Ausztriába, ahová feleségét a gyerekekkel és a tiszti szolgálójával Ernő már el is küldte. Mondta ekkor Ernő azt is, hogy vigyem este a csomagjaimat a tiszti szolgálójához (másik tiszti szolgálóhoz), s azokat majd az ő holmijával együtt viszik.

Másnap, 1945. március 27-én azután be is öltöztem katonának Ernőék alakulatához és ezt a napot a volt postahivatal melletti kis családi házban töltöttem a szálláson mintegy 25-30 katonával együtt. Ez a ház az evangélikus templom oldalán volt, néhány házzal a templom után a Rába-híd felé. Itt töltöttem az éjszakát is, csend volt és nyugalom.

A következő napon, 1945. március 28-án azután áthelyeztek a gazdasági hivatalba, amely a Körmendi u. baloldalán lévő emeletes ház emeletén volt. Ezt a napot itt töltöttem az emeleten lévő szép nagy erkélyes szobában. Délután a háziasszonnyal és barátnőjével az erkélyről néztük a vonuló katonákat a határ felé. Kb. hárman voltunk itt katonák. Kaptam egy pisztolyt is néhány tölténnyel. A gh. főnöktől azt a kellemetlen parancsot kaptam, hogy másnap menjek ki az egyik közeli faluba, illetve malomba és szerezzek ott lisztet a katonák részére (szerencsére erre már nem került sor). Az volt a terv, hogy Takáts Ernő alakulatával még az éjjel elindulunk Ausztriába.

Éjjel egyszer csak nagy lövöldözés volt az utcán, közeledtek az oroszok. Erre az egyik katonatársunk el is indult, hogy itt hagyja a várost és Ausztriába megy. Mi többiek nem mertünk arra vállalkozni, hogy a záporozó golyók között a sötétben elinduljunk az ismeretlen, bizonytalan úton. Lementünk így a ház pincéjében lévő óvóhelyre, ahol kb. 30-an voltak a háziak. Egyébként harc, ellenállás az utcában nem volt, az oroszok végigrohantak a városon, hogy minél előbb elérjék a német (osztrák) határt, s ott kapják el a menekülőket. Hajnalra csend lett az egész városban. Én a pincében átöltöztem a mindig magammal hordott civil ruhámba és már világosban Gizi nővéremhez mentem a teljesen kihalt, néma városban, s most ott várakoztunk a pincében.

Úgy délelőtt 10 óra lehetett, amikor az első orosz katona jött egyedül és mindjárt az órámot kérte, amit szívesen adtam oda, mert úgylis rossz volt. Egy-egy orosz katona jött ezután is, partizánokat kerestek, fent a szobában kiszórtak mindent a szoba közepére a szekrényekből (eleinte még visszaraktuk őket, de mások újra kiszórták, s így hagytunk mindent a szoba közepén). Tehát 1945. március 29-én

jöttek be az oroszok Szentgotthárdra éspedig a nagyhéten, azt hiszem éppen nagypénteken.

Takáts Ernő a parancsnoksággal ezen az éjjelen Ausztriába (akkor Németország) ment, ahol angol fogságba kerültek a katonaság egy részével és egy kisvárosba kerültek. Egyébként délután az ablakból láttam elhaladni a házunk előtt egy-egy magyar katonát, köztük olyant is, akivel együtt voltam az első éjjel a posta melletti szálláson. Ugyanis az oroszok a határon talált, szétszóródott magyar katonákat visszaküldték, hogy menjenek haza. Hátrább azután Celldömölkre irányították őket azzal, hogy ott majd kapnak írást, amivel hazamehetnek. Össze is jött ott kb. 300 ember, akiknek azonban nem írást adtak, hanem fogságba vitték őket több évre.



Schloss Herbersdorf, Allerheiligen, Stmk. 4415

Allerheiligen bei Wildon, korabeli képeslap

hívták Ilit is Péterrel, hogy menjenek velük, mert ide Rottenmannba oroszok jönnek. De ezt nem hitték el, mert a táborban azt mondták, hogy Rottenmann is az angol–amerikai övezetbe fog tartozni és így maradtak. Egyébként a nyugatra menő német katonák mindenfélét dobáltak le az autókról nekik, finom pokrócokat, ruhákat, konzerveket stb. Szerencsére ide már nem ért el a front, mert közben 1945.

Ili és Péter 1945. március végén a front közeledtével nem maradtak Allerheiligenben, hanem az egész menekült táborot kocsikon továbbvitték nyugatra. Útközben Frohnleiten városkában álltak meg egy napra, ahol barakkokban helyezték el őket. Tovább vitték őket nyugatra, majd végül Leoben várostól nyugatra, Rottenmann városban állapodtak meg, ahol ugyancsak barakkokban helyezték el őket. Ez jelenleg jelentős turistaközpont. Olyan helyre akarták vinni őket, ahová az angol–amerikai csapatok jönnek majd, s azt hitték, hogy Rottenmann is angol, vagy amerikai megszállás alá kerül.

A front közeledtével a német katonák tömegesen vonultak itt át nyugatra, hogy angol–amerikai megszállás alá kerüljenek és

május 9-én megtörtént a német fegyverletétel és Európában megszűnt ezzel a háború. Így Iliék is várták a megszálló angol–amerikai csapatokat és amint jött a katonavonat, integettek nekik abban a hitben, hogy angolok, vagy amerikaiak. Nagy volt azonban a csalódásuk, amikor felismerték, hogy orosz katonák a megszállók.

Ekkor már béke volt, s így nem bántották a lágert, viszont annyiban szerencse volt, hogy így alakult a helyzet, mert így hamarosan, alig egy hónap után 1945. június 19-én megérkeztek Veszprémbe, pár nappal azelőtt, hogy mindenkinek be kellett itthon jelentkezni, s így le lehetett tagadni, hogy nyugaton voltak, ami akkor nagy bűnnek számított az ezután történt igazoltatásoknál.

Szentgotthárdon körülbelül 8-10 napig továbbra is a pincében aludtunk és csak ezután költöztünk fel a szobánkba, illetve tértek haza az ideköltözött szomszédok. Az oroszok eleinte csak a nőket zavarták, illetve különféle házimunkákra (krumpli-hámozás stb.) vitték őket, majd mi is sorra kerültünk. Először, azt hiszem éppen Húsvét egyik napján (április 1-2.) vittek munkára, s körülbelül huszan mentünk a város szélére, majdnem szemben a már Ausztriában lévő Schlössl-kápolnával, amely egy dombon állt kb. 4-5 km-re. Itt ágyúállást kellett ásunk. Féltünk, hogy a németek odalőnek majd a kápolnától, de szerencsére nem zavartak bennünket.

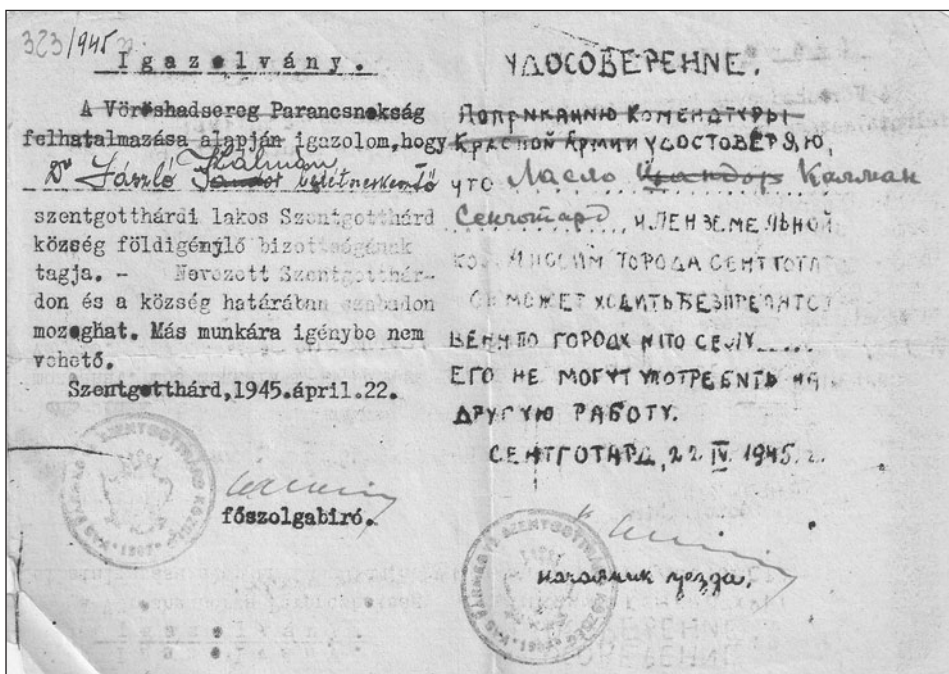
Egyik késő este ugyanitt ástuk az árkot végig ezen a részen, s ekkor nők is voltak velünk, köztük Gizi nővérem is. Ekkor nagy tűzijátékban volt részünk. Az oroszok lőtték a még a németek kezén lévő Nagyfalvát (Mogersdorf) és a Schlössl-kápolnát. A kápolnát el is találták és felrobbant az ott lévő lőszerraktár. A romokon 1964-ben egy új emlékkápolnát építettek és egy hatalmas beton keresztet állítottak, ami Szentgotthárdról is látható.⁸

Egy alkalommal egy tolmács kíséretében három orosz katona jött a férfiakat igazoltatni, s az egyik bekísért az orosz parancsnokságra. Itt már többen, körülbelül huszan ültek az udvaron, s egyenkint hívtak be kihallgatásra bennünket. Egy orosz tiszt hallgatott ki egy kárpátaljai ruszin tolmács segítségével. Kérdezte, hogy mi a foglalkozásom, miért jöttem Szentgotthárdra, voltam-e katona és hány oroszot ítéltel el, illetve lőttem agyon. Azt válaszoltam, hogy nem voltam katona, nem váltam be, mint bíró, telekkönyvi bíró voltam, tehát nem ítéltel el senkit, hiszen az ingatlanok átírását, öröklési ügyeket intéztem. Mondtam, hogy azért jöttem ide, mert egyrészt Veszprém feloszlott a bíróság a bombázások miatt, másrészt itt van a nővérem, mint védőnő. Ő is mondta, hogy Veszprém „kaput”, s felírta Gizi nevét és címét azzal, hogy majd ellenőrzik, s azután elengedett. Otthon már azt hitték, hogy nem látnak viszont.

Egy másik alkalommal többünket átkísértek Ausztriába, ahol néhány teljesen kihalt német falun mentünk át és egy kisebb fahidat kellett felépíteni, illetve helyreállítani. Itt már attól tartottunk, hogy több napig nem engednek el. Végül egyikünk beszélt a tiszttel, hogy csak kiskabátban vagyunk, élelmünk sincs, s így

végül estefelé hazaengedtek. Későn értem haza, már azt hitték nem is engednek vissza. Volt ott a hidépítésnél egy alföldi parasztember is a szekérével és lovaival, aki mondta, hogy már két hete van különböző munkákon és nem engedik haza. Voltam azután az egyik közeli utcában, ahol a kertben ástunk ágyúállást. Egyébként Szentgotthárdon nem volt bombázás és csak néhány ház égett le a főtéren a bevonulás alkalmával.

Amikor már felköltöztünk a pincéből, én legtöbbször a kertben hátul olvastam, vagy fát vágtam a faházban, hogyha ismét jönnek az oroszok valami munka végett, ne legyen szem előtt, de azt se mondassák, hogy elbújtam. Később, 1945. április második felében azután ismerősök révén olyan alkalmi elfoglaltságokat kaptam, és hozzá olyan igazolványt, amelynek birtokában a városban szabadon mozoghattam.

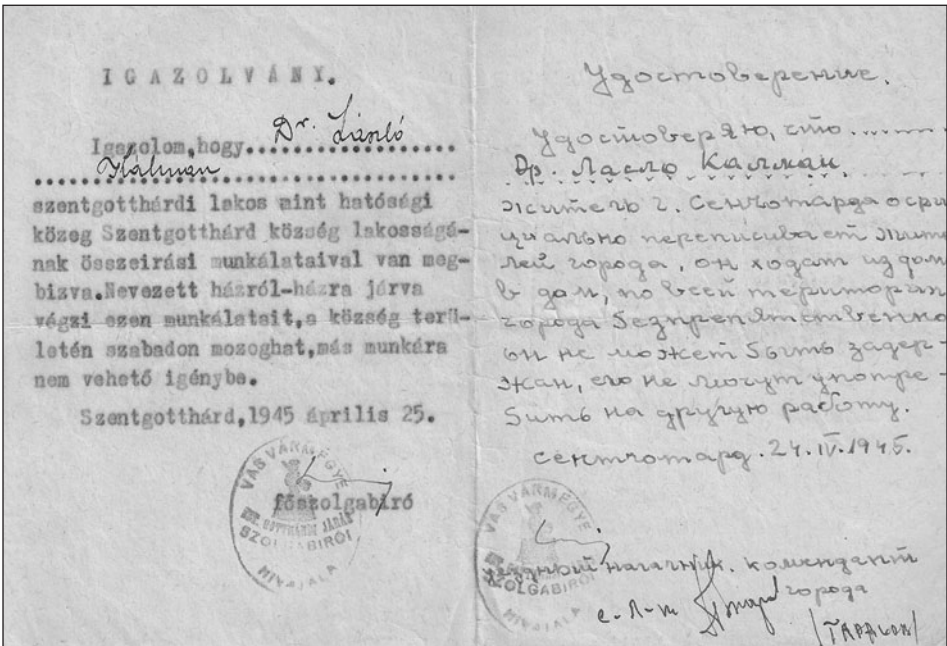


A szentgotthárdi főszolgabíró által kiállított magyar és orosz nyelvű igazolvány, hogy dr. László Kálmán a község földigénylő bizottságának a tagja

Így segíthettem a földmérőknek a cisztercita rendnek a gimnázium mögött, a Rába partján fekvő földjének a fölmérésénél, illetve felosztásánál, amelyet azután május 1-én már ki is osztottak a földigénylőknek. Kaptam is 1945. április 22-én igazolást magyar és orosz nyelven, hogy a földigénylő bizottság tagja vagyok, és Szentgotthárdon és annak határában szabadon mozoghatok.

Ennek befejezése után pedig azzal bíztak meg a városházán, hogy írjam össze a környező néhány utcában az itt lakókat annak feltüntetésével, hogy kik a szentgotthárdiak és kik menekültek máshonnan és hova valók. Ekkor is kaptam 1945. április 25-én egy szolgabírói hivatali pecséttel ellátott igazolványt, amely szerint mint hatósági közeg Szentgotthárd község lakosságának összeírási munkálataival vagyok megbízva és házról-házra járva végzem a munkámat, és így Szentgotthárd területén szabadon mozoghatok.

Május 1-jén nagy ünnepség volt. Ekkor osztották ki ünnepélyesen a birtokleveleket a földhöz juttatottaknak, akik leginkább az apátság cselédei voltak. Én is részt vettem ezen a kiosztáson, amely az apátsági templom előtt a főtéren, szemben a r. kath. elemi iskolával felállított emelvénynél volt. Ebbe az elemi iskolába jártam 1916–1920 között. Ugyancsak Szentgotthárdon töltöttem az ezt megelőző május 1-jét is 26 évvel ezelőtt, 1919. május 1-jén, amikor mint harmadikos elemista iskolás nekünk is fel kellett vonulnunk a nyakunkban nagy piros szalaggal.

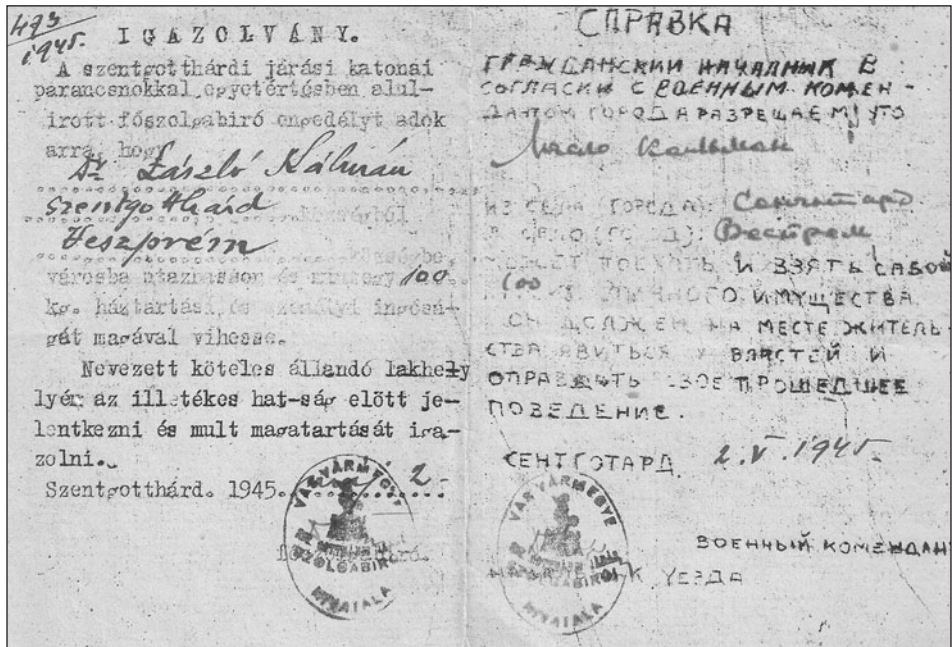


A szentgotthárdi főszolgabíró által kiállított igazolvány, hogy dr. László Kálmán a község területén szabadon mozoghat

Ekkoriban talákoztam egy bírósági jegyzővel, aki máshonnan menekült Szentgotthárdra. Tőle hallottam, hogy mindenütt igazoló bizottságokat állítottak fel, s csak az dolgozhat ezután, akit ez a bizottság igazol. Elmondta, hogy nem igazolják

azt, aki az oroszok elől nyugatra menekült, s ezeket mintegy hazaárulónak tartják. Ezután a Rábán lévő és felrobbantott vasúti híd helyreállításán dolgoztunk sokan pár napig, hogy annak elkészülte után megindulhasson a vasúti forgalom Budapestre.

1945. május elejére elkészült a vasúti híd és Gizi nővéremmel elhatároztuk, hogy mindjárt az első vonattal utazunk haza Tatára, illetve Veszprémbe. Nekem különösen sürgős volt, hogy a bíróságnál jelentkezzem és igazoljanak, mert különben elvesztem az állásomat. Kaptam egy igazolást 1945. május 2-án a főszolgabírói hivataltól, hogy Veszprém városba utazhatok és kb. 100 kg háztartási és személyi ingóságot vihetek magammal.



A szentgotthárdi főszolgabíró igazolása, hogy dr. László Kálmán a községet elhagyhatja és Veszprémbe utazhat

1945. május 3-án, vagy 4-én azután késő délután kimentünk a vasútállomásra. Bár a vonat a menetrend szerint csak másnap reggel 8 óra tájban indult, azért mentünk ki ilyen korán, hogy már hajnalban beszállhassunk, hogy legyen megfelelő helyünk. Ugyanis egy velünk utazó ismerősünk jó viszonyban volt az állomásfőnökkel, aki azt tanácsolta, hogy az éjjelt töltsük a váróteremben és ő majd hajnalban szól, hogy mikor szállhatunk be. Így is történt, a váróteremben a földön töltöttük az éj nagy részét pokrócokon és még sötétben, hajnal felé azután be is szállhattunk egy II. osztályú vasúti kocsiba. Reggel a vonat el is indult és kb. délre

értünk Szombathelyre, de innen csak este indult tovább egy másik, marhavagonokból álló szerelvény. Egész éjjel utaztunk és hajnal felé nagy örömmel és meglepetéssel észleltem, hogy Veszprém felé utazunk Budapestre. Amikor Veszprém külső vasútállomáson a reggeli órákban megállt a vonat, elbúcsúztam mindenkitől és elindultam gyalog a városba.

Veszprémben egy nagy katonai hátizsákkal érkeztem, amelyet Szentgotthárdon a földmérés alkalmával találtam eldobva a földeken. A Veszprémbe vezető kb. 4 km-es út tele volt csellengő görög és olasz vendégmunkásokkal, akiket még a németek vittek dolgozni a különböző gyáraikba, s az oroszok engedték őket szabadon, hogy menjenek haza. Egy részük így több hetet töltött Veszprémben, amíg tovább indulhattak.

Elindultam tehát az üres, néptelen városon át a lakásunkhoz, illetve Galambékhoz, a házigazdámékhoz. Az üres, üvegnélküli kirakatokban feltűnt, hogy minden-hova fenyőfákat raktak, nyilván a május 1-i ünnepség alkalmából. A város különben március 21-i eltávozásom óta nem igen változott, csupán az tűnt fel, hogy az Egyházmegyei Nyomda és Könyvkereskedés nagy épülete a Rákóczi utcában teljesen leégett. Ennek helyére épült évek múlva a mai irodaház.

Galambékhoz mentem először, megvoltak mindnyájan egészségben és megvolt épen mindkét házuk is. A mi lakásunk is épségben volt, ahogy elhagytam a bútorok is mind épségben voltak, csak bemenni nem lehetett, mert Galamb Irén néni a kulcsokat leadta a lakáshivatalnak, amikor Bodóék visszamentek Székesfehérvárra. Így elmentem a városházára a lakáshivatalba a lakásom kulcsaiért. Szerencsémre a lakáshivatal vezetője az a Pálffy cipész volt, akit jól ismertem, hiszen többször is vittem hozzá a cipőinket javítani. A kulcsokat minden további nélkül átadta nekem, mivel még nem utalta ki a lakást senkinek. Itt szinte minden ép-ségben megmaradt, még az a száz darabos csiszolt üvegpohárkészlet nagy része is, amelyet még 1943-ban vettünk, s amely egy ládában volt az ágy alatt.

Ezután jelentkeztem a bíróságon. A törvényszéken Bertalan László irodaigazgató nagy örömmel, öleléssel fogadott, s mondta, hogy éppen jó időben jelentkeztem, s lassan megalakul a bíróság. A törvényszék elnöke továbbra is Jánosi József volt, míg a járásbíró-ságé ekkor dr. Quiricó Pál betétszerkesztő bíró, akit eddig csak látásból ismertem. A korábbi járásbíró-sági elnök, dr. Bazsó Gábor, aki a háborúban csendőr-százados volt, már nem jött vissza.

Megtudtam, hogy a két fiatal járásbíró, dr. Segesdy István és dr. Szabó Gyula a családjával együtt nyugatra ment, illetve mint később megtudtam, Szabó Gyula orosz fogságba került és csak évek múlva jött haza. Ugyancsak orosz fogságba került dr. Mohácsy Lajos törvényszéki bíró is. Viszont a járásbíró-ságon volt ekkor dr. Jeney István, aki addig betétszerkesztő bíró volt, s így mindig vidéken volt, s új bíró volt a járásbíró-ságon dr. Czuczor Sándor is, aki máshonnan jött, korábban nem ismertem.

Ekkor tudtam meg, hogy Veszprém rendőrkapitánya az a Farkas Lajos lett, aki korábban az ügyészségen, majd legutóbb a járásbírószágon dolgozott és velem volt egy szobában a legutóbbi időkhöz. Ennek a hírnék egyrészt örültem, mert jó barátságban voltunk, több szívességet tettünk egymásnak, másrészt azonban kellemetlen volt az, hogy Farkas Lajos tudta, hogy Ili és Péter nyugatra mentek (Ilinek egy nyugatról írt levelét előtte adta át nekem a szobában az egyik bírósági dolgozó), s én is úgy nyilatkoztam előtte, hogy én is utánuk megyek nyugatra, mert a kommunista Magyarország már nem az én hazám.

A bíróságon természetesen bírói munka még nem volt, és egyhamar nem is lett. A dolgunk elsősorban az volt, hogy a mindenféle szétszórt iratokat összeszedjük és rendezzük. Így a járásbírószágon a nagy telekkönyvi terem padlózata majdnem térdig tele volt szétszórt iratokkal. Ugyanis görög és olasz munkások laktak itt több hétig, akik szörnyű piszkot hagytak maguk után, s amikor elmentek az aktákról levágták mind az összekötő szalagokat, s azokkal kötötték össze a csomagjaikat.

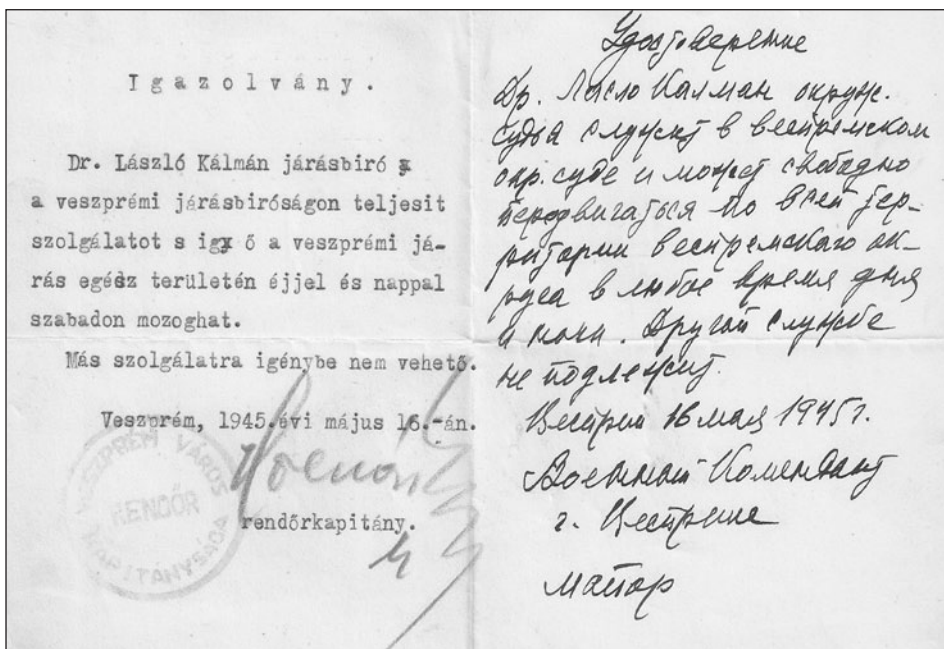
Elérkezett közben 1945. május 8. a német fegyverletétel napja, amikor megszűnt Európában a háború.

Nagy örömmel fogadtam ezt a hírt, hiszen nem kellett többet félni bombázásoktól, katonai behívótól, s megszűnt az elsötétítés is. Reméltem, hogy nemsokára talán hazajön Ili és Péter, akikről február óta nem hallottam semmit.

1945. május 9-én megnyílt a mozi is. Én is elmentem az első előadásra, kb. nyolcan-tizen voltunk csak, azt hiszem valami amerikai filmet adtak. 5 pengő volt a jegy. Azt gondoltam, hogy mivel most már béke van, nyugodtan lakhatom majd a lakásomban, nem tesznek be oda senkit, nem tesznek ki onnan engem. Ebben azonban nagyot csalódtam. Ugyanis május 10. körül orosz katonák jöttek a lakásomra és pedig először azzal, hogy az egyik szobát adjam át egy magasrangú tisztnek, és majd adnak ennek fejében mindig vacsorát. El is hívtak a református templom melletti lakásukra, ahol meg is vendégeltek. Másnap már azzal jöttek, hogy az egész házat adjam át, mert itt olyan tárgyalások és kihallgatások lesznek, ahol egy idegen nem lehet. Mondták azt is, hogy hagyjak mindent úgy, ahogy van, ne vigyem el a függönyöket sem, mert itt magasrangú tiszt is lesznek és fogadások. Mint később kitudt, a GPU veszprémi parancsnoka költözött ide és a pincében politikai foglyokat tartottak és hallgattak ki.

Ilyen körülmények között a szemben lakó Somlóiékhez mentem, akik felajánlották, hogy egyelőre költözzek hozzájuk. Ezután a könyveimet, iratokat és kisebb tárgyakat átvittem hozzájuk és a könyveket a padlásukon helyeztem el. Így a könyveim egy-két kivétellel meg is maradtak. Nem laktam sokáig Somlóiéknál, mert Quiricó Pál a járásbírószágon elnöke felajánlotta, hogy foglaljam el az ő üresen álló lakását egyelőre, mert ő az édesanyjához költözött, annak a kisállomás közelében lévő házába. Különben ő Almádiban lakott, s így örült, hogy a háza nem

marad őrizetlenül. A lakás az Anna téren volt, az Anna-kápolna oldalával szemben egy kert közepén, elég eldugott helyen. Elöl egy nagy szoba nézett a kertre, mellette fürdőszoba, míg hátul egy kis szoba és a konyha. A nagy szoba sötét, hideg, barátságatlan volt, s így a kis szobába költöztem, ahol hamarosan villany is lett. A konyha ugyan tele volt szeméttel és szétszórt holmikkal, de ezt egyelőre úgysem használtam. Az udvar a Jeruzsálem (jelenleg Bem) utca felől magas fallal volt elkerítve, s így elég zárt hely volt, csak egyszer lesett be egy orosz katona, de tovább ment (Anna tér 4. szám alatt volt). Később ezt a házat lebontották, a telefonautomata központ épült a helyén.



A veszprémi rendőrkapitány által kiadott igazolvány, hogy dr. László Kálmán a járás területén szabadon mozoghat

A járásbírótság révén aztán kaptam a rendőrségtől egy magyar és orosz nyelvű igazolványt, amely szerint a járásbírószágon teljesítek szolgálatot és a járás egész területén éjjel és nappal szabadon mozoghatok. A járásbírószágon lényegében telekkönyvi bíró voltam egyelőre. A telekkönyvek szerencsére kb. 20-25 darab kivételével megmaradtak, mert azokat Mustos József telekkönyvvezető a szomszéd ház pincéjében helyezte el, s így csak azok veszték el, amik éppen elintézés alatt voltak.

Hamarosan kaptam idézést 1945. június 23-ra a rendőrségre az igazoló bizottság elé.

1945. június 19-én váratlanul nagy öröm ért. Szép napsütéses nyári nap volt, s így délelőtt kimentem a bíróságról szétnézni a közeli piacon, amely akkor még a mostani Vöröshadsereg (Óváros) téren volt, a később felállított szovjet emlékmű körül. Itt árulták a fogházőrök néhány rabbal a rabkertészet terményeit. Az egyik fogházőr megszólított, hogy a feleségem keresett. Azt hittem, téved, de alig tettem pár lépést, amikor elélem toppan mosolyogva Ili, a fél éve nem látott drága feleségem, akiről már hónapok óta hírt sem hallotam. Boldogan öleltük meg egymást és mindjárt Pétert kérdeztem, mire mondta, hogy jól van, alszik Somlóiéknál. Mindjárt bejelentettem az örömhírt a bíróságon és elkértem magamat erre a napra. Siettem Ilyel Somlóiékhöz, mert attól félt, hogy Péter közben felébred és sírni fog, mert Ausztriában, ahol horvátok között voltak, nem lehetett magára hagyni közöttük.

Péter tényleg ébren volt, de nem sírt, jól érezte magát Somlóiéknál, Elvira játszott vele. Magyarul beszéltek vele, s így mindjárt megbarátkozott, s lehet, hogy kicsit emlékezett is a helyre.

Ili elmondta, hogy este érkeztek meg a jutasi vasútállomásra, ő bejött Péterrel a városba, s amikor benézett házuk ablakán, látta, hogy ott oroszok vannak és nagy mulatás folyik, így Somlóiékhöz kopogtatott be és tőlük tudta meg, hogy itt vagyok, pár napig náluk aludtam, de elköltöztem, új lakásomat viszont nem tudták. Így Somlóiéknál aludtak. Mondta aztán Ili, hogy sok mindent hoztak, pokrócokat, élelmet, amelyek kint vannak a jutasi (Veszprém külső) vasútállomáson és a vele jött szegedi asszony és balatonalmádi asszony vigyáznak rá addig, amíg értük nem megyünk.

Somlaiék szereztek egy elég nagy kétkerekű kézikocsit, s azzal kimentünk az állomásra, ahol hiánytalanul megvolt minden. Nagy örömmre meghozta Ili az írógépet is, amire egyáltalán nem számítottam, ami most nagyon keresett volt, s le is foglalták mind a hivatalok részére. Hogy ez a gép megmaradt Ilinél annak a szerencsés véletlennek volt köszönhető, hogy amikor Veszprémbe az állomáson ellenőrizték őket, az ő vagonjukat éppen kitollatták, s így oda már nem jöttek ellenőrizni. Féltünk is hazafelé az úton, hogy esetleg az oroszoknak szemet szúr a kocsink, s így a városban mellékutcákon, temető mellett igyekeztünk megközelíteni a postát, illetve a Toborzó utcát, s így aztán szerencsésen el is jutottunk az Anna tere, a lakásunkba.

Feleségem elmesélte, hogy az oroszok elég hamar feloszlatták a lágert és útnak indították őket, s így már az első vonattal jöttek haza. A lehető legjobbkor érkeztek meg, mert június 21-ig kellett mindenkinek bejelentkezni, s utána már igazolni kellett, hogy hol volt addig. Így Ili és Péter június 20-án jelentkeztek be, míg én már június 12-én jelentkeztem. Így le lehetett tagadni, hogy Ili és Péter nyugatra menekültek. Azt mondták, hogy Nagylengyelben voltak Ili édesanyjánál és öccsénél.

Iliék hazajövele után 1945. június 22-én azután bementem a rendőrségre, hogy Farkas Lajos rendőrkapitánnyal beszéljek. Bár sok dolga volt, pár percre azért fogadott. Elmondtam neki, hogy Ili és Péter megjöttek és hogy másnap lesz az igazoltatásom. Megnyugtató, hogy igazolni fognak. Mondtam még neki, hogy az én lakásomban lakik a GPU főnök, s kértem, hogy mondja meg az orosz parancsnoknak, hogy az én lakásomban lakik, s így ha elmennek, ne vigyenek el magukkal semmit.

1945. június 23-án azután megjelentem az igazoló bizottság előtt, amely 7 tagú volt és az elnöke Róland zongorahangoló volt. A bíróság részéről Perlaky Lali, irodai tisztviselő volt jelen, továbbá a pártok egy-egy képviselője. Nem sokat kérdeztek, s azt mondtam, hogy Nagylengyelben voltam én is, így minden további nélkül igazoltak.

Veszprém város I. sz. igazoló bizottsága.

325/1945.

Határozat.

J. László Kálmán -t, aki *tanácsra*-n
 1902. év hó-n született és a *Járásbírói*
 hivatalnál *személy* *Járásbírói* minőségben teljesít közszolgála-
 tást a 15/1945.M.K.sz.rendelet értelmében
 igazoltatnak
 jelentjük ki.
 Tisztelettel-n, 1945. év i hó 23.-n.

Herendiferencs
Perlaky Lajos
László Péter

VESZPRÉM MEGYEI VÁROS
 IGAZOLÓ BIZOTTSÁG ELSŐ ELNÖKE
Róland
 igazoló bizottság elnöke

Veszprém város I. sz. igazoló bizottsága 1945. június 23-án kelt határozata

Lassan megindult az üzleti élet is. Az első üzletet Weisz kereskedő nyitotta meg a régi helyén a városháza épületében a kaputól jobbra. Az üres, üvegnélküli kirakatba egy sapkát tett ki és arra egy cédulát a következő felirattal: „Mindent veszek, mindent eladok”. Egyébként az utcákon ekkor sem járt még senki, csak néha egy-egy ember, akinek feltétlenül szükséges volt. Egyik kollégám, dr. Habermann Károly bírósági jegyző, aki pilótatiszt volt, úgy járt ebben az időben Veszprémben,

hogy borotválkozás közben vitték el az oroszok a lakásáról pótolni egy megszökött hadifoglyot. Karcsi azután pár év múlva került csak haza a fogságból.

Az Anna téri lakásban egyébként nagy boldogságban éltünk és nyugalomban. Lassan rendet csináltunk a konyhában is. A kis szobában laktunk, éppen elért benne két rekamié, úgyhogy Péternek a földön csináltunk helyet. Júliusban történt, hogy Galamb Irén néni nagy izgalommal újságolta, hogy a lakásunkban levő oroszok útra készülnek, csomagolnak és egy nagy teherautó áll a ház előtt. Gyorsan felmentünk Irén néni lakására és onnan lestük a fejleményeket. Tényleg hamarosan elhagyták a lakást, de be sem zárták és így gyorsan Irén nénival együtt elfoglaltuk azt. Sőt betódultak a szomszédban lakó Ébel néni gyerekei is, és ott nyüzsgöttek valamennyien, amikor bejött egy orosz tiszt, körülnézett, nem szólt, de valószínű, hogy ő akart oda költözni. Láta a sok gyereket, legyintett és szerencsére szó nélkül elment. A lakásból szerencsére nem vittek el semmit, s így minden bútorunk megmaradt.

Végre tehát beköltözhattünk a rendes lakásunkba, a bútoraink közé, sajnos azonban nem sokáig volt nyugtunk ebben a lakásban. Ugyanis a közelünkben a későbbi ÁVÓ parancsnokság épületében (jelenleg a Dimitrov Művelődési ház van a helyén) volt az orosz parancsnokság, ahová gyakran jöttek átutazó tisztek, akiket gyakran odaküldtek hozzánk, mivel már ismerték és kedvelték ezt a különálló házat. Így gyakran zörgettek, s ha nem engedték be őket, a leeresztett redőnyt is kihúzták. Bár sikerült egy ideig elkerülni, hogy ide jöjjenek lakni, egy alkalommal mégis itt lakott a külső szobában egy százados a tiszt szolgájával néhány napig. Egy kaukázusi fekete, nagyon barátságos tiszt volt és a tisztiszolgája is szívélyes volt, sokat játszott Péterrel és hozott élelmet is.

Amikor azután elmentek, mi is azon voltunk, hogy máshová menjünk lakni, ahol többen vannak, s így nem zavarnak az oroszok. Így nagyon kapóra jött, hogy augusztus elején a Rupert-ház megürült. Itt ugyanis az orosz kórház ápolónői laktak, akik elköltöztek Veszprémből. Mi már a háború előtt szerettünk volna itt lakást kapni, de akkoriban nem volt hely, s a házban főleg ügyvédek laktak és katonatisztek. A ház egyébként Rupert Rezső budapesti demokratapárti képviselő tulajdona volt, aki azonban Budapesten lakott és az öccse, Rupert Endre veszprémi férfiszabó kezelte a házat, adta ki bérbe az egyes lakásokat. A ház egyébként az utolsó békeévben, 1913-ban épült és kb. 10 lakás volt benne.

Rupertné úgy szólt nekünk, hogy kérjük a lakáshivatalnál az egyik lakásnak a részünkre való kiutalását. Ugyanis, bár a házat ekkor még nem államosították, azonban a lakáshivatal kiutalása kellett a bérbeadáshoz. Rupertné azt szerette volna, hogy a házba általuk ismert, megbízható régi emberek kerüljenek, s így megegyeztek a lakáshivatal vezetőjével, Pálffy cipésszel, akivel jó barátságban voltak mint iparosok, hogy azokat utalja be a Rupert-ház lakásaiba, akiknek a nevét

Rupertné a részére listán átadja. Így is történt és Pálffy a lakáshivatal vezetője 1945. augusztus 2-án részünkre az Ányos utca 2. sz. házban egy 3 szobás lakást kiutalt.

1945. augusztus elején azután beköltöztünk a Rupert-házba (Ányos u. 2.), amely így a negyedik lakásunk volt Veszprémben. A Rupert-házban a II. emeleten levő 3 szobás lakást választottuk, mert egyrészt jó magasan volt, s így bátran ki lehetett nyitni az ablakokat, másrészt mert egy emeletet kellett menni fel és fent voltunk a teraszon, illetve az utcán a Várkapunál, onnan pedig csak pár lépés volt a bíróság. A közelben mellettünk levő négyszobás lakásba pedig dr. Bock Pál és családja költözött. A felettünk levő lakásban az öreg Lackner házaspár lakott, de csak az egyik szoba volt sokáig lakható, mert a tetőt egy kisebb bomba találta el. A másik felső lakásban, dr. Kovácsy László ügyvéd lakott a feleségével és Jutka lányával. Ők korábban is itt laktak. Az alattunk levő lakásban Szabó Kálmán lakott, aki a városnál dolgozott, míg mellettük a négyszobás lakásban két volt apáca, majd egy ideig dr. László János ügyvéd lakott, akinek a Festő utcában volt házáat ugyancsak lebombázták. A földszinti négyszobás lakásba, ahol korábban a Bock család lakott, a Rupert család költözött az öt gyerekkel.

A lakás elég viharvert állapotban volt, csak egy-két ablaktábla volt ép, az ajtózárak rosszak voltak, sok kilincs hiányzott, a rolók zsinórijai el voltak vágva. Lassanként azután, ahogy lehetett, helyrehoztuk a lakást. Az ablakok azon részét, ahol nem volt üveg a hivatalból hozott kemény (irattartó) papírokkal úgy beszegeztem, hogy évek múlva, amikor lassan kapható lett üveg, alig tudtam őket kibontani. A rollókon a hiányzó zsinórokat ugyancsak a hivatalból hozott iratszalogokkal pótoltuk, minthogy ott sok irat tönkrement és csak az azokat összetartó keménypapír és szalag maradt meg.

Lassan indult meg a békés mindennapi élet, s ebben az időben bizony nagy nehézségekbe került a napi élelem beszerzése, s lényegében ez kötötte le az ember napjait. Tejet, vaját, túrót ugyan már hoztak az ismerős nemesvámosi asszonyok, de nem az egyre romló pénzért, hanem főleg ruhanemüekért (abrosz, törülköző stb.), s így erre ment el a még megmaradt ruhanemünk egy része. Jó valuta volt még ebben az időben a dohány, cigaretta. Szerencsére én nem dohányoztam, s így a kapott dohánnyt, cigarettát is élelem beszerzésére használtuk. Ha hallottuk jó ismerősöktől, hogy valahol lehet lóhúst kapni, vagy melaszt (cukorrépa főzet), úgy volt futás, hogy még idejében a megadott helyre érhessünk.

Egy alkalommal arról értesültem, hogy a füredi útról a mostani állami gazdaságba vezető földút mellett sok cukorrépa található. Egy kézi kiskocsival el is mentem, s valóban hoztam is belőle, amiből aztán melaszt főztünk. Még a nyáron a bíróságon lehetett szén rendelni, s így én is rendeltem 10 mázsát. Az ősszel meg is érkezett a rendelt szén fele, s így volt is tolongás az állomáson a vagonnál. Mondták ugyan, hogy jön hamarosan a másik fele is, ami azonban sohasem érkezett meg.

Egyébként úgy a nyáron, mind ősszel galyakat szedtünk a szomszédos erdőkben, és szinte hetente jártuk a jutasi erdőt fenyőtobozokért, amik nagyon jól égtek a konyhában.



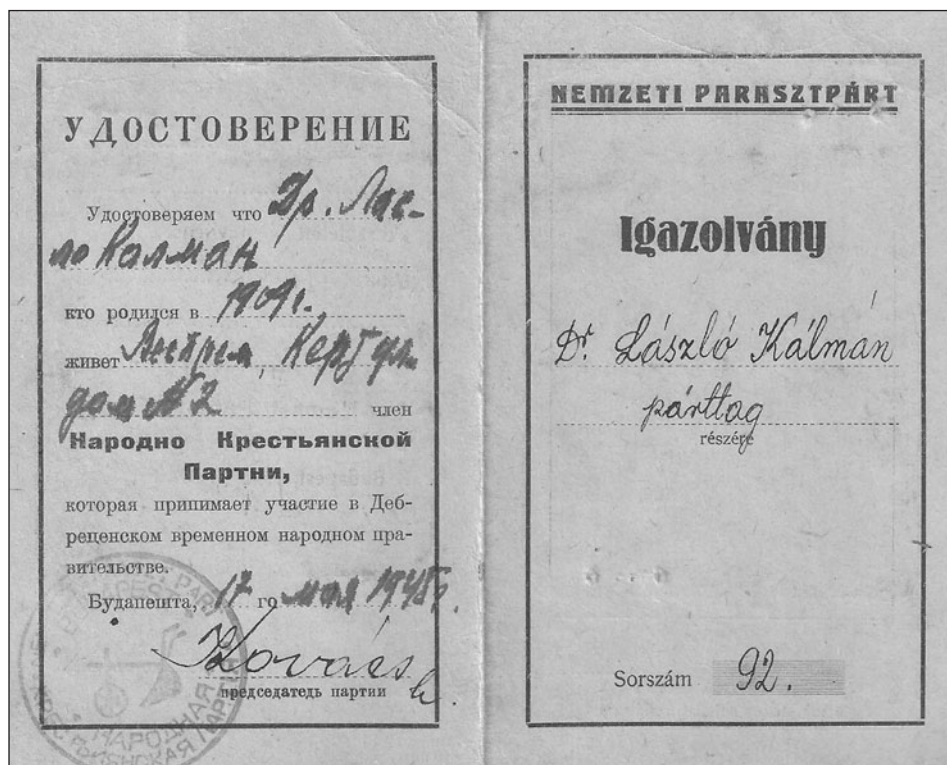
*A Nemzeti Parasztpárt igazolványa
(170. sorszám, felülvizsgált)*

Mint fentebb már említettem én lettem a telekkönyvi bíró, és Mustos József telekkönyvvezetővel és Horváth Kálmánnal dolgoztam együtt. Ekkor az lett a legsürgősebb munka, hogy a földosztás során kiosztott telkek minél előbb az új tulajdonosok nevére kerüljenek, s erről megkapják a birtoklapot. Ez a munka a megyében először a szomszédos Kádárta községben készült el. Így 1945 októberében meghívást kaptunk (a telekkönyvi hivatal), hogy ezen az átadási ünnepségen Kádártán vegyünk részt. Mustos József vezető telekkönyvvezetővel meg is jelentem a községházán tartott ünnepélyen, ahol Mustos is felszólalt az én nevemben is. Utána nagy megvendégelés volt, birkapörköltet kaptunk, ami bizony jól ízlett ebben a hústalan világban.

Még 1945 őszén történt az első futballmérkőzés a Vasas-pályán. Meleg napos idő volt, megtelt a

pálya és az olasz és görög vendégmunkások játszottak egymás ellen. A kezdés előtt megjelent a pályán egy orosz járőr, azt hittük először, hogy a labdát akarják elvinni, majd azt, hogy munkára keresnek embereket. Végül kiderült, hogy azt kifogásolták, hogy most bezzeg tudnak futballozni az olaszok és a görögök, amikor pedig dolgozniuk kellene, mind betegek. Végül is lejátszhatták a mérkőzést.

1945. november 4-én (vasárnap) voltak a képviselőválasztások. Ezen a szakszervezet képviselőjében én is résztvettem, mint az egyik szavazatszedő bizottság tagja. A volt Hungária étterem földszintjén volt ebben a körzetben a szavazás. Én a Nemzeti Parasztpártba 1945. május 17-én léptem be és annak tagja voltam egészen a megszűnéséig, 1949. május végéig. Ugyanis a bíróságon közölték,



A Nemzeti Parasztpárt igazolványa (kétnyelvű)

hogy mindenkinek be kell lépnie valamelyik pártba. A kommunista és szocdem pártot nem találtam megfelelőnek, a demokrata pártot polgárinak, reakciónak mondták, s így Zsiray Lajos volt osztálytársammal, aki itt a megyénél dolgozott, a Parasztpártot tartottuk a megfelelőnek, amelynek a vezetői a népi írók (Darvas József, Erdei Ferenc, Veres Péter) voltak, akiknek a műveit Lajos jól ismerte. Az összejövetelek a Hungária étterem emeletén voltak. Jól választottunk, egyrészt azért, mert majdnem mind értelmiségiek voltunk a veszprémi tagok és pedig a legtöbb orvos volt, másrészt pedig, amikor megszűnt, nem olvadt be a kommunista pártba, mint a szociáldemokraták, s így szabadok, párton kívüliek lettünk, s ezután már nem is lettem párttag. Különben csak egyetlen párt, a kommunista párt maradt 1949-ben, oda pedig nem is hívtak, szerencsére.

1945 karácsonyát végre együtt töltöttük az új lakásban a Rupert-házban, ha nem is teljes komfortban, de békében és együtt. Karácsonyfát ugyan nem árultak még, de egy ismerős falusi asszony tudott szerezni, s a Pósa papírkereskedésben papírból kivágható angyalfejeket és betlehemet is sikerült vásárolni.

JEGYZETEK

- ¹ A bírói vizsgát 1943. december 21-én tette le Budapesten a Kúria épületében.
- ² Dr. László Kálmán 1942. május 9-től 1943. május 23-ig mint karpaszományos számvivő őrmester a 102. fogatolt vonatcsoport parancsnokságán szolgált az orosz fronton.
- ³ Kert u. 1/b. A ház Galamb István borászati-szőlészeti szakértő és testvére, Galamb Irén tulajdona volt, akik idős édesanyjukkal a szomszédban lévő másik házukban laktak. Szüleim 1940. szeptemberében vették bérbe az akkor újonnan épült házat.
- ⁴ Balogh László színtársulatáról kevés adat áll rendelkezésre, annyi azonban biztos, hogy 1943-ban Kiskunhalason játszott, s a színigazgató azzal a kérelemmel fordult Békéscsaba polgármesteréhez, hogy 1943. december 28-tól 1944. március 28-ig engedje át számukra a békéscsabai városi színházat. A polgármester a kért időre a használati engedélyt díjtanul megadta. A társulat valószínűleg tovább is Békéscsabán maradt, amíg az események menekülésre nem kényszerítették. Békéscsabát szeptember 21-én súlyos angol bombatámadás érte, s október 6-án pedig bevonultak a városba a szovjet csapatok.
- ⁵ Kádár Lajos, *Ártatlanok?* című erősen zsidóellenes darabját Solymosi Istvánnal mint szerzőtárral együtt írta 1938-ban. Tompa Béla Faluszínháza adta elő 1940-ben. A darab több előadást is megélt, de végül az 1941. december 29-i előadást Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter betiltotta. A Döményi Nagy Lajos szélsőjobboldali újságíró által átdolgozott darabot 1944-ben ismét elővették és a Madách Színházban 1944. június 15-én bemutatták, s szeptember 15-ig játszották. A nyilas hatalomátvétel után, október 16-án ismét játszani kezdték egészen november elejéig. Papp István, *A magyar Jud Süß, Kádár Lajos Ártatlanok? című színdarabjának története, I–II. rész, Betekintő 2014/3. és 2014/4.*
- ⁶ Allerheiligen bei Wildon Ausztriában, Stájerországban található kis falu, s itt áll a Herbersdor-kastély. A Herbersdorf család a kastélyt 1640-ben átadta a grazi jezsuitáknak, s miután a rendet II. József megszüntette 1773-ban a kastély az állam tulajdona lett. A későbbi évtizedekben több tulajdonos is váltotta egymást, s a II. világháború éveiben, amikor menekülteket szállásoltak el az épületben, a tulajdonos Freiherrn Conrad volt.
- ⁷ Mustos István (1931–2008) 1956-ban elhagyta az országot, s tanulmányait Rómában fejezte be, s ott szentelték pappá. Belépett a piarista rendbe és az Egyesült Államokba költözött, s Buffalóban és Devonban tanított, majd Passaici Szent István magyar templom plébánosa lett. Nyugalomba vonulása után hazaköltözött Magyarországra, s 2008-ban a székesfehérvári papi otthonban halt meg.
- ⁸ A Mengersdorf (Nagyfalva) és Szentgotthárd közötti területen zajlott le 1664-ben a törökök elleni háború egyik legjelentősebb csatája, amelyben az egyesült keresztény seregek fényes győzelmet arattak. Ennek emlékére a csatában fontos szerepet játszó dombon, a Schlösslbergen a tizenkilencedik században egy neogót stílusú kápolnát építettek, amely a II. világháborúban a leírt módon elpusztult. A romok fölé 1964-ben egy modern stílusú kápolnát, emlékhelyet és egy 15 méter magas keresztet emeltek, amely egyúttal az európai népek szabadságát és egységét is szimbolizálni kívánja.

A veszprémi omnibuszjárat története

HORVÁTH ELVIRA

AZ OMNIBUSZRÓL EGY DAL – AMIRE JÓL LEHET TÁNCOLNI –, Zerkovitz Béla – Szilágyi László: Éjjel az omnibusz tetején... vagy Arany János versének néhány sora jut az emberek eszébe. „*Többnyire csak gyalog jártam, / Gyalog bizon'... / Legfőlebb ha omnibuszon.*” – írta az Epilógus című versében.

Az omnibusz elnevezését egy francia üzletembertől, első üzemeltetőjétől kapta 1826-ban. Olyan új közlekedési eszköz volt, amely nagyszerű hangulatot teremtett a rajta utazó közönségnek, és különös látványt nyújtott a közutakon. Azt, hogy omnibuszjáratról beszélhetünk, indításának, útvonalának és érkezésének rendszeresége tette lehetővé.

Magyarországon az omnibuszjáratot 1832-ben honosították meg, negyven évvel a veszprémi előtt. Budán és Pesten is egy-egy járatot indítottak útjára. Ezeket a közlekedési eszközöket saját előállítású szerkezettel, fedett társas kocsiként üzemeltették. A pesti nyolc-tizenégy utas számára készült, de a rajta utazók száma változóan alakult, ugyanis azt mindenkor a terepviszonyok és a lovak erőnléte határozta meg. Ezek a járművek bérkocsik voltak, ezt az elnevezést is használták rájuk.

A bérkocsi, és egyben az ezt vezető személy, a bérkocsis a korabeli lexikon szócikke szerint: „*Nagyobb városok piacain, utcáin álldogáló kocsis, ki kocsijával, hirtőjével bérért mindenkor szolgálatra kész.*”¹ Hasonló közlekedési eszköz volt hazánkban a nagyobb távolságok megtételére a gyorskocsi, valamint a személy- és postaszállításra használt csukott postakocsi. A gyorskocsi, gyorssekér korabeli meghatározása a lexikonban: „... *Különösen, bizonyos állomási helyek, városok között folyamatosan járó, s a közlekedést minél sebesebben elősegítő alkalmas-ság.*”²

Volt omnibuszjárat Veszprémben? Volt bizony! A 19. század második felében Dunst Ferenc (1815–1883) veszprémi polgármester és báró eörményesi Fiáth Ferenc (1815–1885) Veszprém vármegyei főispán tevékenysége idején kezdődött el ez a közlekedési szolgáltatás.

A helyi viszonyokra vonatkozóan Fiáth Ferenc korrajzáának ide illő szövegrészére hivatkozom, ugyanis Veszprémet sáros, hegyes-völgyes településnek írta le. Amikor 1837-ben itt akart letelepedni és tevékenykedni, apjával Akáról utazó kocsival érkezett a városba.³ Az útjuk körülményéről hasonlóan nyilatkozott, mint később

Eötvös Károly (1842–1916) *A Bakony* (1909) című művében. A közúti közlekedésre a lehetőséget a földes közutak, a dűlők és az országutak biztosították. Azonban a földrajzi, települési környezettől függően ezek kedvezőtlen állagúak voltak: kavicsosak, kövesek, másutt sárosak vagy porosak, esőben a kerekek által kivájt mély barázdákban vízpocsolyások, ráadásul helyenként nagyobb kövek, szikladarabok is nehezítették a közlekedést, pedig a közlekedés szerepe a távolság legyőzése és az idő megtakarítása volt.

A 19. században, különösen ennek első felében, a településen belüli útszakaszok nem sokban különböztek a határon kívüliektől. Amikor Fiáth Ferencék megérkeztek Veszprémbe, hogy megadják a tiszteletet annak, akihez bekopogtatnak, átszálltak volna fiákerbe, de ilyent nem találtak a városban. Nem tehettek mást, tovább haladtak a nem éppen tiszta saját utazó kocsijukkal, de a Hosszú utcában (ma Jókai utca), bokáig érő sár fogadta őket.⁴

A század második harmadában a közlekedési eszközök különböző fajtái már Európa-szerte létrejöttek, de még nem voltak széles körűen elterjedtek. Valószínű, Veszprémben ekkor még a kedvezőtlen domborzati viszonyok, és a kevés számú igénybe vevő miatt nem használtak fiákert közösségi célokra.

* * *

Veszprémben már a középkorban kialakultak a város legfontosabb közlekedési útjai, amelyeket a maiak is hűen követnek. Az egyenetlen terepfelszín miatt szükség volt kaptatók, lépcsők, kisebb hidak kialakítására. Ezért helyenként zezzugosak az utcák, bár ezeket többször módosították a terepfelszínen végzett emberi beavatkozások, az urbanizációt kísérő objektumok építése.

Városunkhoz többnyire szekérutak vezettek. Ezért nem volt gyors és gondmentes főleg a hosszabb utak megtétele. Könnyítésére az utak mellett pihenőhelyeket létesítettek: fogadók, csárdák, szekérállások épültek, amelyeket néhány területen helyi szóhasználattal stációknak is neveztek.

Veszprémen belül tradicionálisan megmaradtak a korábbi útvonalak. Igaz, a domborzati viszonyoknak megfelelően módosítottak a hosszúságukon. Ezeket kiépítették a létfenntartást és az utazást biztosító, segítő helyekig (víznyerő helyek, malmok, piac, jelentősebb kocsmák és szálláshelyek stb.), és összeköttetést hoztak létre velük a szegek, a lakott városrészek között. Ezek egy része azonban még mindig csak különálló útszakaszok, végezetül döngölt földutak lettek.

Nagy szerepe volt a helyi emberek mindennapi életében a gyalogos közlekedésnek. Sokszor a teherszállítást is emberi erővel oldották meg. A gyaloglás, az akadályok leküzdése fárasztó, nehéz volt lakóhelyükön, még úgy is, ha a teherszállításhoz speciális segédeszközöket használtak (talicska, taliga, szánkó stb.).

A 19. század társadalmi, gazdasági és pénzügyi mobilitása hatással volt a közlekedés fejlődésére is. Nálunk a század végéig a hátas és igás ló, a könnyű és a nehéz kocsi, a szán, valamint a szekér jelentették a közlekedést megkönnyítő lehetőségeket, alkalmatosságokat. Az állati erővel húzott szánnak volt az emberek saját izomerejét megkímélő gyalogszánkó változata. Mindegyiket használhatták személy- és teherszállítására.

A praktikus, gyakorlatias gondolkodású emberek igyekeztek túllépni a megszokott komfortos lehetőségeiken, hogy könnyebbé tegyék az utazást, a szállítást a járművek szerkezetének fejlesztésével, különböző megoldású felszerelésével. A fogatosok, kocsisok, béresek és a gazdák például hosszabb távú utazás előtt vánkosokkal, vastag takarókkal bélelt kast, úgynevezett kocsiiülést helyeztek a kocsira, székérre, hogy az utasok kényelmesebben utazhassanak. Ezt eltérő módon szerelték fel a használt járművükre (hosszában középen vagy két oldalt, illetve szélteben egymás mögött, hogy előre nézhessenek), s mert az időjárási kellemetlenségektől is meg kellett óvni az utasaikat, a kocsit fedetté tették. Ilyent alkalmaztak bérkocsikon, a gyorskocsikon.

A különböző hintók, a fiákeres, a batárok életképet idéznek elénk: hazánkban a 19. század első felében az ünnepeket sétakocsikázással, télen szánnal tették emlékezetesebbé. A hírközlés gyors módja a staféta posta volt, és jelentősebb útjain tiztizenkét mérföldenként olyan állomások voltak, ahol a hajtó válthatta a gyeplős lovakat. Ezek ára kétszer több volt, mint a postalovaké, s a hajtónak borralaló járt.⁵

Veszprémben a 19. század végére sem változott sokat az utak minősége, csak rövid szakaszok készültek el kemény burkolattal. Amikor azonban földrajzi fekvése miatt a politikai és a gazdasági életben is meghatározó szerephez jutott, különös gonddal kellett a közlekedés lehetőségeit átalakítani. Városrendezési terveket készítettek, amelynek kiindulópontját a település történelmi múltjának tiszteletben tartása, természeti földrajzi és társadalmi adottságai adták.

Jelentkezett azonban más gond is, amely az 1863. évi Veszprém vármegye tiszttiszéki jegyzőkönyvének február 10-ei bejegyzése szerint a következő volt. A császári királyi postakocsik, taligák útjuk során nem voltak kellő biztonságban, pedig a kerületi adópénztárak állami pénzt is szállították. Gyakorivá vált a merénylet, főleg a hegyes, erdős vidékeken. Veszprém vármegyében e téren érintettek voltak a veszprémi, a palotai, a Városlód, Pápa, Devecser, Zirc, Lepsény, Enying felé vezető útvonalak. Ezért a pénzügyigazgatóság más vármegyékhez hasonlóan e területekre két-két fegyveres kísérőt, csendőrt írt elő minden alkalomra.

Végül fellendülést hozott, és a közlekedés terén is fejlődéshez vezetett a települések jogállás szerinti rendezése. Ezt az 1871. évi XVIII. törvénycikkben határozták meg.⁶ Ettől kezdve törekedett Veszprém a rendezett tanácsú várossá történő átminősítésére, aminek feltételei voltak. (Több ok miatt ezt csak évek múlva, 1875-ben történt meg.)

Szükség volt arra, hogy hathatósan módosítsanak a helyi közlekedés helyzetén. Elsőként az utak, városon belül az utcák, terek használhatóságán javítottak. 1872-ben elrendelték az utcák közegészségügyi rendezését – ami több évnyi időt vett igénybe (csatornázás, gyalogutak tisztán tartása stb.) –, azok folyamatos tisztogatását, az utcák kövezését, és új útvonalakat is létesítettek. Elkészült a Füred felé vezető új út, felújították a Veszprémtől Győr felé vezetőt.⁷ E munkálatok elvégzése érdekében növelni kellett a hatékonyságot a kőfejtők, kőfaragók körében. Gyakoribb lett a kubikos kordés és taligás munkások alkalmazása. A célfeladatot útépítők, útkövezők, útfenntartók végezték.

Ugyanebben az évben indult meg a Székesfehérvár, Veszprém és Szombathely közötti vasúti közlekedés. A műszaki fejlődés végeredményben a vasúti közlekedésre összpontosult a gőzgépek térhódítása miatt. Tudva levő azonban, hogy a vasút vonalvezetése Veszprém történelmi lakott területrészeit elkerülte, ehhez kellett a városvezetésnek alkalmazkodnia. A geográfiai adottságok miatt ebben a korban még ugyancsak elkerülték a várost a jelentősebb kiépített közutak is. A vasútállomás Jutaspuszta közelében kapott helyet. Ez a várostól 5 km-es távolságot jelentett. Meg kellett oldani a lakosság odajutását, és azt, hogy az ideutazók gond nélkül elérjék a várost. Úgy döntöttek, új útvonalat jelölnek ki és hoznak létre a város cserhádi útkereszteződésétől a vasútállomásig. Kezdetben a Jutasi út, majd Vasúti utca elnevezést kapta, ma ismételten Jutasi útnak nevezik. Az ügyet a szabályrendeleteknek megfelelően intézték, és ezzel azonos időben létrehozták az útfenntartási alapot. Az útvonalat már új technológia szerint alakították ki. A szükséges alapanyag előállítását hagyományosan történt, ez megnövelte az emberek foglalkoztatottságát.

* * *

Az eddigiek következményeként 1872 lett a veszprémi omnibuszjáratok elindulásának az éve. Ezeket többnyire a városon belüli távolságok megtételéhez alkalmazták, de hamarosan kiterjesztették a vasúthoz vezető táv megtételéhez is. Tehát, amikor a személyszállítást azonos útszakaszon több személy részére kívánták azonos időben biztosítani, új közlekedési eszközre, s természetesen a jármű működtetéséhez hozzáértő, megbízható személyzetre, azaz új szolgáltató ágazatra és speciális rendszabályokra lett szükség.

Veszprém városi tanácsának és bizottmányának a képviselői intézték ezeket az ügyeket. Az üzletnyitási engedélyek között jelentős számú lett a közlekedés minőségi fejlődését biztosító bérkocsisoké. Az engedélyek megadásához nem egy esetben kikérték a városi ügyész és/vagy a városi rendőrkapitány véleményét. Az iparjegyek kiadásáról külön jegyzőkönyvet vezettek, amit, mielőtt a kérelmezők megkezdhetnének volna a működésüket, a tanács egy határozattal erősített meg.

Első alkalommal 1872. július 20-án Ungar Ferenc négy darab kétlovas bérkocsira, Weisz V. Móric egy kétlovas bérkocsira és egy omnibusz kocsira kapott engedélyt. Újdonság volt ez a szolgáltatás a városunkban, ezért alaposan megfontolták, és döntés előtt kiadták véleményezésre a városi ügyészeknek. „*Csolnoky László városi ügyész úr 587/1872. és 613/1872. szám alatt kiadott kérelmek visszamutatása mellett véleményezi, hogy a vasút megnyíltával a közlekedési eszközök fokozott szüksége is előállt. Az elővigyázati és rendőri szabályok szigorú megtartása mellett Ungar Ferenc úrnak négy darab kétlovas, Weisz V. Móric úrnak pedig kettő darab kétlovas bérkocsira és egy omnibusz kocsira az iparengedély megadható. Az Ungar Ferenc úr által kérvénye mellé zárt díjszabályzat elfogadható.*” Tehát a visszajelzés tartalmazta a legfontosabbat, amely szerint a közlekedés eme újfajta, iparszerű megoldása fokozottan szükséges ahhoz, hogy a város ne váljon teljesen és véglegesen elzárt településsé. Bölcs megfontolásról tanúskodik az is, hogy a bérkocsi- és omnibuszkocsi-tulajdonosok által követendő kötelező szabályok összeállítása és a díjszabályzat hivatalosan elfogadhatónak bizonyultak. Ez ma már kuriózumnak tekinthető, érdemes megismerni a tartalmát.

- 1.) *Szeptember 15-étől május 1-jéig zárt hintóban, esetleg szánkóban, május 1-jétől szeptember 15-éig fedeles hintóban teljesítendő.*
- 2.) *Két oldalt és hátul 4" hosszú veres számokkal megjelölendők.*
- 3.) *A bérkocsik állomásául szolgáló hely tisztán tartása az ő kötelességük: feltisztogatás reggel 6 óra és 1/2 2 óra, s a szemét azonnali elszállítása.*
- 4.) *A legelső utcai lámpa meggyújtásakor kötelesek az ülés két oldalán ők is lámpát gyújtani.*
- 5.) *Nyáron reggel 6 órától, télen 7 órától kezdve, télen-nyáron este 9 óráig kötelesek a vállalkozók a kijelölt tereken bérkocsikat rendelkezésre tartani, és ha a téren egy-egy bérkocsi sem áll, és nem igazolható, hogy a városi közönség szolgálatában a város határában vannak elfoglalva: a vállalkozók első ízben pénzbüntetéssel, másodszor kétszeres összegűben, harmadízben pedig az üzlettől való elmozdítással fenyítettnek.*
- 6.) *A vállalkozók kötelesek a jelen alkalommal helybenhagyott árszabályzatot magyar és német nyelven kinyomtatni, annak egy példányát a bérkocsiban szembetűnő helyen kitenni, és folyton kitéve tartani, egy példányát pedig a bérkocsit rendelőnek a beszállás előtt kézbe adni.*
- 7.) *Köteles a bérkocsis a megrendelőnek beszállás előtt az óráját felmutatni, s az elindulási időt megállapítani.*
- 8.) *Minden a bérkocsiban feledett tárgy rögtön a kapitányi hivatalba adandó át. A késedelem mint csalás fenyítettik.*
- 9.) *A sebes hajtás szigorúan el van tiltva.*

- 10.) A kocsik az egész város határában balra térnek ki.
- 11.) A felügyelet a kapitányi hivatalra lett bízva, amely minden egyes fogatról egy külön könyvet vezet, s abba a büntetéseket bevezeti.
- 12.) A vállalkozók kocsisaikért minden tekintetben felelősek, ha azok kárt okoznak vagy átlépik a szabályokat.
- 13.) A vállalkozók kötelesek az árszabályzati díjért fogataikat és a szükséghez képest lajtos kocsijukat vagy lovaikat tűzvész alkalmával a hatóság rendelkezése alá bocsájtani.
- 14.) A bérkocsiknak van joga a vasúti állomásnál a vonat érkeztekor az első helyet elfoglalni, de abból magánfogatokat csak úgy szoríthatnak ki, ha azok nem voltak már előre megrendelve.
- 15.) Az omnibusz vállalat minden tekintetben a bérkocsik rendszabálya alá tartozik. – Köteles a vállalkozó az omnibusszal a vonat érkezése előtt 1 órával az állomáshelyre kiállni, és az érkezés után 35 perccel az állomáshelyről megindulni. Minden a vonatról való elkésésből származó késésért a vállalkozó felelős. Hasonlóan köteles a vonat megérkezése előtt 5 perccel az indóház előtt a vonat megérkezése után 10 percig állni, hacsak az omnibusz előbb meg nem telik. Nagyobb mint 10 személyre való üléssel ellátott omnibuszt használni nem szabad. – Bérkocsi mint omnibusz nem használható. – Köteles a vállalkozó mielőtt az omnibuszt közhasználatra bocsátja, fogatát egy városi kapitány úrnak bemutatni, aki örködni fog felette, hogy az minden tekintetben biztos jármű legyen, és meghatározza hány személy és mely súlyú teher szállítására használható.
- 16.) A büntetések kiszabása kapitány úrra lett bízva, aki azokról, úgy a szerzendő tapasztalatokról havonként jelentést tesz, hogy ezek alapján a mutatkozó szükség szerint jelen rendszabályok bővíthetessenek és módosíthatassanak. A bérkocsik díjszabályzata:

1,	Egész napra	6 forint
2,	Fél napra	3 forint 50 krajcár
3,	Egy negyedórára vagy kevesebbre	40 krajcár
4,	Fél órára	60 krajcár
5,	Háromnegyed órára	80 krajcár
6,	Egy órára	1 forint
7,	Minden további negyedre	20 krajcár
8,	A vasúthoz	1 forint
9,	A temetőbe	1 forint
10,	Csatárra	2 forint

Ezen tételek csak reggel 7 órától esti 7 óráig érvényesek, azután 50%-kal több. Egész nap alatt a reggeli 7 órától esti 7 óráig terjedő idő tekinthető,

amelyből azonban 2 órát abrakolásra kell engedni. A menetdíj azon időponttól kezdve, amelyben a bérkocsit megrendelik egészen addig számít, amíg a kifizetés megtörténik. A város határán kívüli fuvarozás külön alku tárgya.

A bérkocsik és omnibusz állomás helyeinek kijelölése iránt ez alkalomból a kapitány úr felhívást kapott, hogy amennyiben a kijelölendő helyeket ez idő szerint más célra használják, aziránt is intézkedni szíveskedjék. Az omnibuszt érintő díjszabályzat előterjesztésére további intézkedés végett Weisz V. Móric úr jelen jegyzőkönyvi ponttal felhívást kap.

Az iparjegyek kiadása alkalmából ezen engedélyről a helybeli Magyar Királyi Adóhivatal is értesítve lett.⁸

Az előzőekből kiolvasható, a díjszabályzatot nem hivatalos úton állapították meg. Azt Ungar Ferenc, mint ebben az új kihívásban az első bérkocsi működtetéséért folyamodó iparos, a kérvényének elkészítésekor állította össze. Ezzel kívánta alátámasztani a szándéka komolyságát, hatékonyságát, és megerősíteni, hogy hajlandó érte felelősséget vállalni, egyben bátorítani a további vállalkozókat. Bizonyíték erre, hogy a fizetendő díjakon kívül tartalmazta a közlekedési eszközre, a tulajdonosának felelősségére, a közlekedés szabályaira, s a felügyeletre vonatkozó elképzeléseit. Megadta azt is, mely kitétel alatt mi értendő. A bérkocsik kivilágítása az adott kornak megfelelően petróleumlámpával történt. Bár ő nem vezetett omnibuszt, de előrevetítette a tíz főre tervezett városi és a város határán túli omnibuszok alkalmazását. Igaz, e tények ekkor még csak érintőlegesen szóltak az omnibuszokról, hiszen az erre vonatkozó szabályozás kidolgozására a másik folyamodót, Weisz V. Móricot, városunk első omnibuszjáratának az üzemeltetőjét bízták meg. Ezek alapján mindkettőjük folyamodványát elfogadták. Sorszámot kaptak: Ungar Ferenc 1-4-ig, Weisz V. Móric 5., 6. Ez utóbbi csak kettő sorszám, ami arra utalhat, az omnibusz elé is két lovat fogatott be, s mivel bérért működtette, bérkocsinak jellemezte. Azt, hogy az egyik omnibusz, jelezte a kérvényében. Nem reklamált.

E kettőt követően még több engedélyt is adtak ki erre az üzletágra: a 7-es számon Stebler Tamás kérelme járt sikerrel. Ifjú Szeitl István fuvaros ügyét is elrendezték, ő 8-as számmal kapott engedélyt a bérkocsijára, majd augusztus 17-én Ransburger Dávid egy kétlovas bérkocsira szerzett iparengedélyt, a kocsijának száma 17-es lett. A következő tárgyalás során, augusztus 24-én is foglalkoztak hasonló ügyekkel. Zollenstein (más írásmóddal Czollenstein) Ferenc veszprémi polgár egy kétfogatú bérkocsira, neki a 7-es számot adták. Valószínű Stebler Tamás iparengedélye megszűnt, így felszabadulhatott ez a szám. Ugyanekkor kapta meg az iparengedélyét Bojnitzer Miksa egy kétfogatú bérkocsira 12-es számmal. Eddig tartott a probléma nélküli működésük. Weisz V. Móric, Ungar Ferenc és Streit Jakab kérték a díjszabás 8. pontjában megállapított összeg 1 forintról 1 forint 50 krajcárra történő felemelését. 1872. szeptember közepén még nem volt járható a várost és a

vasútállomást összekötő új út, de a polgármester bejelentette annak rövid időn belüli átadását. Eddig, és az új út átadásáig csak a korábbi, gyengébb, sőt a terepviszonyok miatt nehezebben járható útszakaszokat használhatták. Mégis elutasították a díjmelési kérelmet, mert az indokot nem tartották elég alaposnak, pedig ez a szolgáltatás biztosította az utazók számára a távolsági közlekedés elfogadható körülmények közötti igénybe vételét.

Schön Ignác veszprémi lakos kérelemmel fordult a testülethez. Szerette volna, ha az omnibusz kocsijának kiindulási helyéül a Babocsai teret (Szabadság tér) jelölnék ki. (E szerint volt másfajta kocsijárata is.) Döntés előtt szintén kikérték a rendőrkapitány véleményét.

Zollenstein Ferenc lemondott a kétfogatú bérkocsi üzletéről. Ezt az ügyet kissé később, december 7-én tárgyalta az intézőbizottság.

Csépesi Balázs elsőbbséget kért az omnibusz vállalatára. A döntéshez rendőrkapitányi és ügyészi véleményt tartottak szükségesnek.

Beadta a kérelmét Deutsch Dávid gyorsfogatos egy társaskocsira, omnibuszra és két egylovas kényelemkocsira, amit az időben „comfortable” néven említettek. Ezt a városi ügyésznek adták ki véleményezésre. Csolnoky László visszaválaszolta: csak akkor adható ki az engedély, ha a viteldíj nem lesz magasabb a díjszabásban megállapítottaknál. Kényelemkocsira viszont 35%-kal mérsékeltebb legyen a díj a bérkocsikénál! Ez alapján a kényelemkocsit kevésbé sorolta az életszükségletek közé. Írta még, hogy kérjék a folyamodó nyilatkozatát, elfogadja-e ezt az ajánlatot. A javaslatnak a kényelemkocsikéra vonatkozó részét nem fogadhatta el, mert szeptember 7-én csupán egy kétfogatú bérkocsira kapott engedélyt 13-as számmal. Egyértelmű, ez az omnibusz volt.

Ebben az évben még egy ide vonatkozó iparengedélyt adtak ki. Streit Salamon kapta 14-es és 15-ös számmal, tehát ez két kétlovas bérkocsira szólt.

Az iparengedélyek kiadásának megítélése alkalmakor tapasztalható, az omnibuszt mint bérkocsit, ami valójában társas-bérekocsi volt, a közlekedési eszközök e három megnevezése közül mindegyik kifejezéssel illették (omnibusz, bérekocsi, társaskocsi). Ez arra is utalhat, ami a legvalószínűbb; még nem különült el egészen e fogalmak jelentéstartalma azok átfedése miatt. Az is lehet, hogy a helyi illetékesek túlzott óvatossággal fordultak az újdonság felé.

A város vezetősége jelentős közlekedéstörténeti tette volt, amikor Weisz V. Mór és Steiner Sámuel részére „Weisz V. Mór és társa” cégnevű megjelöléssel a Veszprém területén nyitandó bizományi és szállítási üzletük megnyitására 1872. december 7-én megadta az engedélyt.⁹

1873-ban a Veszprém megyei gazdasági választmány szervezési szabványa kiterjedt az utak karbantartására, egyebek között a hófúvások eltávolítására. Felemelték az útmesteri és az útkaparói személyzet létszámát. Foglalkoztak az utcák, gyalog-

utak rendezésével, javították a városi, városközeli hidakat. Mérnök felügyelte a munkálatokat. Az útépitéshez a vöröstói kavicsbányához hasonlóan, új kavicsbányák megnyitására törekedtek.¹⁰

A vasúthoz vezető közlekedési út ekkorra még mindig nem került átadásra. Mivel ennek kiépítése elhúzódott, a vele kapcsolatos ügyeket a városi tanácsra bízta. Májusban fokozták a kisajátítási és a kártérítési ügyek rendezését azért, hogy az útépitéshez mielőbb biztosíthassák a földterületet, mert köztudott volt a vasúthoz vezető út fontossága! Ennek ellenére ez meglehetősen lassú folyamatot jelentett, ugyanis a lakosok nem kis számban kelletlenül, pereskedést követően vagy sehogy sem akartak megválni a földterületüktől. A vasútvonal kijelölésénél is ez okozott problémát, ami most megismétlődött.¹¹ Az út elkészült szakasza mellé a gyakorlatnak megfelelően késlekedés nélkül fákat ültettek. Ezen az útszakaszon is szigorúan léptek fel a farongálókkal szemben, s elfogták a madárfészek-fosztogatókat. Ügyeltek arra és érvényesítették a szépészeti, a környezet- és egészségvédelmi szabályokat. Ezt tudatosan, összhangban követték az egész vármegye területén, mert a főispán a fákra, madarakra vonatkozó rendelete mellett levágatta az útra behajló ágakat, gondoztatta az árkokat a környezetvédelem és a közlekedés biztonsága érdekében.¹² Veszprémben a fűrészmalom melletti fahidat Meggyesy József ácsmesterrel javították, vagyis látszott, hogy a nehézségek ellenére is jó szándékkal viszonyultak a közlekedés ügyéhez a városunkban és a vármegyében.

Hasonlóan a legtöbb újdonság bevezetésével, ez a szolgáltatási iparág is újabb és újabb gondokat hozott a felszínre. Most az omnibusz- és egyéb bérkocsijáratok üzemeltetői kívánták a munkájuk végzésének függetlenségét, a rájuk vonatkozó szabályok betarthatóságát megőrizni. Ungar Ferenc és érdektársai kérték, tiltsák meg a vasútállomás főnökének a működésükbe való beavatkozását.¹³

1875-ben a közlekedés-szolgáltatásban további bérkocsik alkalmazásával igyekeztek nagyobb hatékonyságot elérni. Ez bizonyítja, hogy értékelték e szolgáltatás hasznosságát. Újabb üzletnyitási engedélyeket adtak ki. Népszerű lett ez az iparág.

Czollenstein Ferenc arra vállalkozott, meghonosítja a távolsági omnibuszjáratot. Indítását 1884-ben kezdte el Veszprém és Balatonalmádi között. Sokat enyhített ezzel Veszprém lakosai életminőségén, mert a leginkább kedvelt üdülőhelyük Balatonalmádi volt. Akkor még nem létezett a Veszprém–Alsóörs vasútvonal, bár a városvezetőség már 1880-ban tárgyalt róla. A realizálása azonban váratott magára. Emiatt a lakosok elismeréssel és kedvteléssel vették igénybe ezt az egyedülálló lehetőséget.

Már látni lehet, mi vezérelte az omnibuszjáratok használatbavételét. Vele különböző igényeket igyekeztek kielégíteni, de hogy pontosan meddig működött ez az iparág, nem egyszerű hitelesen megállapítani. Annyi biztos, még a 20. század elején, annak a harmadik évtizedében is foglalkoztak bérkocsisok iparengedélyével. Sőt, új, a gazdasági életet, a szolgáltató ipart fellendítő érdekekkel indokolta kérelmét némely leendő iparos.

Ferenczy József veszprémi lakos, a „Magyar Király” szálló bérlője a szálloda és a jutasi vasúti állomás között öt vonat érkezése idejére a szállóját felkeresők számára, mint résztvevénységre iparendedély és bejelentés nélkül kért hozzájárulást. (Ez a szálloda a mai Szabadság téren, a Gizella tér 6. szám alatt működött.) – Igényét sürgős kérvényként kezelték, megkapta a hozzájárulást. A társaskocsi helyét a rendőrkapitánnyal jelöltették ki.¹⁴

A rendelkezésre álló Iparosok törzskönyve szerint 1886 és 1927 között még a következők kaptak bérkocsira iparjogosítványt: Streit Lajos 1898. október 22-én, Törköli Sándor 1908. június 2-án, Gaát János 1910-ben, Noé András 1910. július 18-án, Sári László 1916. április 12-én, Tóth József Veszprém, Harmat utca 10. szám alatti lakos egy kétfogatú bérkocsira 1919. február 26-án, Horváth Sándor 1919. március 26-án, és szintén 1919-ben Herczeg István. Az ő neve mellé bejegyezték: ezen iparüzése 1924. április 12-én megszűnt.¹⁵

1919-ben még másokat is bevezettek az iparlajstromba. 1919. január 4-én Herczeg Imre kapott engedélyt bérkocsi önálló üzemeltetésére. Már volt gyakorlata ebben a munkában, hiszen eddig a szintén bérkocsis apjánál dolgozott. 1919. április 14-én Herczeg József és Baranyai Ignác fuvarozási és szállítási iparüzletre kapott engedélyt. Az iparigazolványukat a 3719. számú irat alapján az 1884. év XVII. törvénycikk értelmében adták ki. Az iparlajstromba B.) 9/1919. számon jegyezték be. 1919. május 6-án Baranyai Ignác két kocsira (fiákerre) kapott bérkocsi iparüzési engedélyt. Végre járt fiáker is Veszprém utcáin! Az E.) iparlajstromba került bevezetésre. Május 24-én ismét adtak ki egy valóban egyedi engedélyt, amely előzménnyel is rendelkezett. Guttmann Zoltán bérkocsi engedélyt kért 1919. április 14-én, amit április 24-én a városi intézőbizottság elutasított, mert „nem találták teljesíthetőnek”. Ő fontosnak tartotta, s hogy el ne szalassza e lehetőségét, eljárt a kérelme érdekében. A kezdeményezését követően május 19-én jegyzőkönyv készült az ügyről a polgármesteri hivatalban. Ott előadta: posta lebonyolítását vállalta Veszprém – Almádi, Alsóörs – Balatonfüred – Veszprém és Veszprém – Devecser között. Az iparigazolványt megkapta, amit a B.) iparlajstromba vezettek be. Ezzel Veszprémnek egy újabb távolsági bérkocsi-járata indult el. A következő, 1919. július 7-én kiadott engedély Baranyai József és Lusztig Béla nevére szólt, s társaskocsira és bérkocsira vonatkozott. Ennek az egyike valószínűen omnibusz volt, amit társaskocsiként jelöltek. Ezt követően adtak ki bérkocsira engedélyt 1919. augusztus 30-án Baranyai Lászlónak.¹⁶

* * *

A téma kutatása során elsősorban Veszprém vármegyére vonatkozóan foglalkoztam a társadalmi problémák 19. században történt megoldásainak felkutatásával.

Bármelyik időszakot vizsgáljuk, az több dokumentumforrás áttekintését igényli, emellett szerteágazó tématerületet érint. Legutóbb ezek során találtam rá a veszprémi omnibuszjáratról foglalkozó adatokra. Technikai érdeklődésem következtében kívántam választ kapni az omnibuszjárat előzményeire és működtetésének törvényszerűségeire, körülményeire, és általában a közlekedést érintő történésekre.

Azért, hogy az adatokat megszerezhessem, elemezhessem, s végül, hogy a megállapítások az írásomban hű képet nyújthassanak, szükségesnek tartottam a közlekedéstörténet terminológiáira támaszkodni.

Visszaulok arra: Kocs községben a kocsiszekér egyedi elkészítését követően létrehozták a kocsigyárat. Ezzel jelentős sikert értek el, mert rövid időn belül Magyarországon több településen követték a példájukat. Hamarosan közülük nem is egy nagy értékű pozitívummal rendelkezett. Ez a nemzetünknek hírnevet szerzett, és a társadalmi rétegeinek átszerveződését segítette elő, annak az egyik elemévé vált. Mindezt az tette lehetővé, hogy a több darabszámban előállított hazai, részben egyedi közlekedési szerkezetek elterjedt használatát az eddig egyéni iparosként praktizáló kézművesek nem utasították el. Önként váltak a társadalmi átrétegződés részesévé, hasonlóan az útpítéssel összefüggő új munkamegbízásokat vállalókhöz.

Témánkhoz ezek szorosan kapcsolódnak, ugyanis az elemzés során megállapították a létrejött pozitív szociológiai jelenségeket tükrözik, amik jóval túlléptek vármegyénk határán. Az ilyen és hasonló eljárások, kivitelezések általánosan nyilvánultak meg. Csak néhány esetben mutatkozott az egyetértés hiánya, például az útszakaszok kijelölését késleltető terület-kisajátításoknál. A földtulajdonosok gyakran a kártérítéssel, területcserével sem elégedtek meg. Az ilyen elzárkózásoktól, értetlenségektől Veszprém mezőváros, később mint rendezett tanácsú város sem volt mentes. Pedig a közlekedés feltételének megfelelő közutak, vasútvonalak nem kizárólag lokális, hanem tágabb társadalmi igényeket elégítettek ki. Ráadásul nem csak a saját koruk népességének szólt, hanem több emberöltő sikeresebb, könnyebb életét szolgálta és szolgálja. Bár mindezek időt vettek igénybe, de megoldották.

Ez a kutatás, feldolgozás betekintést ad az urbanizációs folyamatok egyik részterületébe. Mivel az ipar és a közlekedés törvényszerűen befolyásolja a város struktúrája átrendeződését, ez a folyamat ment végbe Veszprémben is. Városon belül a hagyományos, historikus építészetet éppen ebben a században váltotta fel a homogénizált építészet. A jellegzetes homlokzatú egybeépült házak tömböket alkottak. A korábbi és az utóbbi esetben is ezekhez a koncepciókhoz kellett a közlekedési útvonalakat, az utcákat, tereket ki-, illetve átalakítani.

* * *

Az omnibuszok lóvontatású közlekedési eszközök voltak. A technikai fejlődés sokoldalúsága azonban rövid időn belül a gőz mind tágabb területen való alkalmazását

zásához vezetett. Ennek egyenes következménye lett – ami talán kevésbé ismert számunkra –, hogy az omnibuszokat átalakították gőzüzemeltetésű közúti járművé. Ezek a gőzomnibusz elnevezést kapták. Ez vezetett el a nagyvárosi és a hozzájuk kapcsolódó elővárosi, ugyancsak gőzzel üzemeltetett vasútig.

Veszprémben működhetek ilyen járművek? Előfordulhatott, de nem valószínű. Nem tartozott a nagyvárosok közé, és azért sem, mert az országban elsőként éppen ebben a városban indították útjára 1884-ben a helyközi omnibuszjáratot. Ennek a távolsági bérkocsi-járatnak a bevezetése a következő fejlődési szakasznak, a közúti és a vasúti forgalom megszervezésének az előhírnöke lett. Ezt követte a következő évtized végén a vasúti szárnyvonal kialakítása, ami természetesen igényelte a Veszprém belső, majd a Honvédlaktanya pályaudvarok megépítését. Ettől kezdve már városunk vasúti, illetve autóbusz-forgalmáról beszélhetünk a kerékpár, a motor-kerékpár, a személy- és teherautó használata mellett. Balatonalmádi és Veszprém tömegközlekedésének a kezdetét szintén ettől az időponttól számíthatjuk: 1884-től!

Azt, hogy meddig működtek omnibuszt, illetve omnibuszjáratot Veszprémben, nehéz kideríteni. Annyi biztos, hogy 1872-től 1924-ig működött. Itt hivatkozhatok arra, hogy a törzskönyvben Herczeg István neve mellett szerepel egy bejegyzés: „Megszűnt 1924. április 12. L-196/1924”. A bejegyzés hiába tett utalást az iratra, az sajnos nem fellelhető, így nem adhat további eligazítást az ok stb. terén. Viszont az évszámból kiderül, ekkor még működött omnibuszjárat a városban. Az igazolványok nyilvántartásának időpontjából tovább következtethető arra, hogy ez az időpont kitolódik 1927-re, ugyanis addig vezették ezt a könyvet, viszont a többi bérkocsis neve mellett nem jegyezték fel a megszüntetés időpontját.¹⁷ Ismét tovább következtetve, ha a fővárosban 1929-ben szűnt meg végleg, feltételezhető, Veszprémben egy későbbi időpontban zajlott le ez a folyamat.

A következő, e témához kapcsolódó időpont már 1937. Ekkor adták ki a gépjárműves bérkocsi-ipar szabályrendeletét és díjszabásának gyűjteményét. Az biztos, hogy a gépjárművel üzőtt bérkocsi alatt autótaxi értendő. Az országban problémát jelentett ennek az engedélyezése már 1913-ban, ugyanis a gépkocsik az omnibusz-forgalom megszűntét jelentették volna. Az okozta a problémát, hogy az illetékesek felelősséget éreztek a bérkocsisokkal szemben. Tudták, ők ekkor elveszítették volna az egzisztenciájukat, mindannyian nem lettek volna képesek az átképzésre.

Budapesten 1929-ben szűnt meg véglegesen az omnibuszjárat. Az omnibusz az autóbusz és a trolibusz elődje a szárazföldi közlekedési eszközök sorában. De amikor a nagyvárosokban (Budapest, Miskolc stb.) villamosok is bővítették a tömegközlekedés lehetőségeit, az omnibuszok még a villamosjáratok konkurenciájaként is működtek.¹⁸

Városunkban terveztek más megoldás is, mint például a villamos, azonban ehhez a terepviszonyok nem adtak lehetőséget.¹⁹ S vasúthoz vezető útszakaszon még

elképzelhető lett volna, viszont a település többi részén az egybefüggő kiépítése a szintkülönbségek miatt egyáltalán nem. Pedig egy korabeli veszprémi képeslap szerint incselkedtek a gondolatával, de még a függővasúttal és a Zeppelin-féle léghajóval is. Bár lehet, ez nem volt több egy humoros vágyálomnál. Idővel két katonai repülőter fogta közre a várost, s később működött sárkányrepülő szakkör.

A kutatás és az elemzés során megszerzett ismeretek alapján a következő tanulság szűrhető le, amire érdemesnek tartom a következő nemzedék figyelmét is felhívni. Miután bármely területen helyesen ismertük fel a szükségleteket, a lehetőségeket, és képesek voltunk a jövőbe vetett bizakodást tetté alakítani, sohasem marad el a siker!

JEGYZETEK

- ¹ Czuczor Gergely – Fogarasi János: A magyar nyelv szótára I. kötet. Emich Gusztáv Magyar Akadémiai nyomdász (MTA megbízásából), Pest, (kiadás dátuma nem szerepel a kiadványban, de az előszóé: 1862). 592. p.
- ² Czuczor Gergely – Fogarasi János: A magyar nyelv szótára III. kötet. Emich Gusztáv Magyar Akadémiai nyomdász (MTA megbízásából), Pest, 1865. 1214. p.
- ³ Fiáth Ferenc: Életem és élményeim. Tettyei Nándor és társa. Budapest, 1878. I. kötet 117. p.
- ⁴ Ua.
- ⁵ Bontó Józsefné Horváth Elvira: Báró eörményesi Fiáth Ferenc Veszprém vármegye főispánja. [Kézirat] 2014. 13., 45., 48., 50., 52. p.
- ⁶ A hatályos magyar törvények gyűjteménye (Magyar Törvénytár). 1. kötet 1000–1873-ik évi törvénycikkek. Szerk.: dr. Márkus Dezső a m. kir. kúria bírása. Bp., Franklin-társulat 1912. 274. p.
- ⁷ MNL VeML: (Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára): Veszprém vármegye bizottságának 1872. évi jegyzőkönyve. 348.
- ⁸ MNL VeML: V. 172. a. 1. kötet Veszprém város tanács és bizottmányüléseinek jegyzőkönyve 1872. évről 1-től 1655. számig. 828.
- ⁹ Ua. 881., 882., 883., 950., 952., 953., 1020., 1021., 1102., 1130., 1163., 1332., 1385., 1412., 1467.
- ¹⁰ MNL VeML: IV. 401. 87. Veszprém vármegye közönségének 1872. évi május 13-ai jegyzőkönyve.
- ¹¹ MNL VeML: V. 172. a. 71. Veszprém város tanács és bizottmányánál vezetett jegyzőkönyv 1873. évről. 526., 706.
- ¹² MNL VeML: IV. 401. Veszprém vármegye Törvényhatósági Bizottságának iratai. Megyei jegyzőkönyv 1878. évről. 1878. november 4.
- ¹³ MNL VeML: V. 172. a. 71. Veszprém város tanács és bizottmányüléseinek jegyzőkönyve 1873. évről. 945.
- ¹⁴ MNL VeML: V. 173. b. 15. d. Veszprém város polgármesterének iratai. Általános iratok. 1890–1949. 1597.
- ¹⁵ MNL VeML: IX. 206. 61. k. Iparosok törzskönyve. Bérkocsisok. Iparjogosítványok nyilvántartása 1886–1927.
- ¹⁶ MNL VeML: V. 172. b. Veszprém város polgármesterének iratai. Iparigazolványok. 41/1919.
- ¹⁷ Ua. 914.
- ¹⁸ <http://ko.sze.hu/catdoc/list/cat/7086/id/7096/m/4974>
- ¹⁹ Veszprém megyei közutak története. Szerk. Ikits Tamás. Veszprémi Közüti Igazgatóság, Veszprém, 1990. 150 p.

Adalékok a veszprémi tűzoltóság II. világháborús korszakához Véniss Sándor tűzoltóparancsnok 1942–1946

HOGYA GYÖRGY

VÉNISS SÁNDOR HATVANBAN SZÜLETETT 1906. január 30-án, apja Véniss Jenő igazgató-tanító, édesanyja Kittenberger Vilma óvónő, a világszerte ismert Afrika-vadász, Kittenberger Kálmán nővére. A felsőkereskedelmi iskola Budapesten történő befejezése után katonai szolgálatának eleget téve, honvéd tizedesként szerelt le. Mint jó szervező-



képességgel és sporttevékenységre hajlamos kiváló adottságokkal megáldott fiatalember, 1927-től a levente egyesület keretében kezdett tevékenykedni, ahol rövidesen levente főoktatóvá lépett elő. Kora ifjúságtól vonzódott a tűzvédelemmel kapcsolatos munkához, hisz édesapja, Véniss Jenő igazgató-tanítói munkája mellett a Veszprém vármegyei tűzrendészeti felügyelői tisztséget is betöltötte. Így természetes, hogy fia 1929. január 4-én jelentkezett és fel is vették a budapesti Magyar Országos Tűzoltóképző Tanfolyam hallgatói közé. A tanfolyam végzése alatt Budapesten, Győrött, Debrecenben és Szegeden gyakornoki szolgálatot teljesített. A tűzoltó tiszti tanfolyamot 1929. június 27-én fejezte be (oklevelének száma: 11/1929.) és a tűzrendészetnek mind elméleti, mint gyakorlati részéből

képesítést szerzett. „Erről nevezettnek ezt az aláírásunkkal és a magyar királyi belügyminiszter főfelügyelete alatt álló Magyar Országos Tűzoltótisztképző tanfolyam pecsétjével ellátott oklevelet kiadtuk. Budapest, 1929. évi június 27. nap” – olvasható a család birtokában lévő oklevélen. Megszerezte a gépkocsivezetői és mentői képesítést is.

A világválság idején¹ Véniss Sándor is, számos társához hasonlóan díjtalan alkalmazottként dolgozott a Veszprém vármegyei tűzvédelem körében előforduló adminisztrációs munkakörben. A megyében rendezett tűzoltó tanfolyamokon hét éven át mint előadó és kiképző működött. A veszprémi önkéntes tűzoltó testület megalakítása után, a taglétszám növelésénél tevékenyen részt vett. Vezénylete alatt pár hónap múlva a vármegyei tűzoltó szövetség által rendezett tűzoltó versenyen második helyezést értek el. Több mint két évig parancsnokként működött, mely idő alatt helyettesítette a hivatásos városi parancsnokot katonai szolgálatra való behívása vagy szabadsága idején. Városunk levontképzésénél 1927 óta működött közre, mely idő alatt fáradságot és időt nem kímélve, minden anyagi haszon nélkül dolgozott, hogy a városunk színét képviselő levonték idegenben is eredményesen szerepeljenek.

Háborús évek

1936-tól kezdve a magyar gazdasági életben is föllendülés volt tapasztalható. Így több munkalehetőség kínálkozott. Ebből az időből, 1936. június 26-i dátummal található a székesfehérvári testnevelési kerületi felügyelőtől egy köszönő levél: a talajtornász, birkózó és ökölvívó csapat magas színvonalú kiképzéséért.² 1937. október 1-től 1940. február 29-ig Véniss Sándor vármegyei díjnokként állt szolgálatban. A bécsi döntés alapján visszakapott felvidéki területekre történő bevonulás idején, 1938 őszén katonai behívóval egy lövészsorozat vezetését bízták rá.

1940. március 1-től a vármegyei szolgálatból magántisztviselői pályán helyezkedett el. Molnár László városi tűzoltóparancsnok 1941-ben történő elhalálása után az állást pályázat útján meghirdették, és hat jelentkező közül a megye főispánja Véniss Sándort találta e tisztség betöltésére a legalkalmasabbnak. 1942. március 16-án Mesterházy Ferenc vármegyei főispán kezébe az alábbi szövegű esküt tette le: „Én, Véniss Sándor esküszöm a mindenható és mindentudó Istenre, hogy Magyar-országhoz, annak alkotmányához és Magyarország kormányzójához hű leszek, Magyarország törvényeit és törvényes szokásait, valamint az alkotmányos kormány rendeleteit megtartom, hivatali előjáróimnak engedelmeskedem, a hivatali titkot megőrzöm és hivatali kötelességeimet pontosan, lelkiismeretesen teljesítem, Isten engem úgy segítjen.”³ Kinevezése utáni napokban, 1942. március 19-én átadás-

átvételre került a tűzoltóság összes leltári eszköz készlete. A legközelebbi, 1942. április 8-án tartott városi képviselő-testületi ülésen a polgármester üdvözölte a város tisztikara és közönsége nevében az új tűzoltóparancsnokot kinevezése alkalmából, akit a jelenlévők lelkesen megéljeneztek.

1942-ben egy esetleges ellenséges légitámadás ellen a légoltalmi kiképzések megszervezése, óvóhelyek építtetése, e célra pincék átalakítása, felszerelése stb. már szükségessé tették a tűzoltóparancsnok mellé egy újabb szakember beállítását. Az Országos Tűzrendészeti felügyelő 535/1942. számú javaslatára a főispán 1942. június 1-től kinevezte Angeli Edét tűzoltótiszt gyakornokká.⁴ (1943. február 1-jén Véniss megnősült, és feleségül vette Nárai Erzsébet veszprémi tanítónőt.)

A 64.373/1942.IV. BM. sz. rendelet alapján az 1942. november 19-i képviselő-testületi tanácsülés a város hivatásos tűzoltóságának számát, a háború tartamára, átmenetileg két tűzoltó altiszt állás szervezésével kívánta emelni.⁵ A létszámemelés 1943. május 31-én kelt kérelmében Véniss Sándor parancsnok is kérte, indoka az alábbi: Veszprém város részére 1 db 1500 percliteres gépjármű fecskendő, 2 db 800 percliteres kismotor fecskendő és 1 db 800 percliteres körzeti kismotor fecskendő kerül leszállításra. Szerintünk még 1-1 fő hivatásos tűzoltóra lenne szükség, mivel a mentőautók a tűzoltóságtól állandóan elvonnak két főt. (A mentők feladatát is a tűzoltók látták el.) Javaslat alapján, addig az önkéntes tűzoltóságnál társadalmi munkában szolgálatot teljesítő Kertai János (1912) és Németh József (1909) 1943. augusztus 1-től történő ideiglenes kinevezésével a polgármester megoldotta a létszámkérdést. Akkor még 1 éves próbaidővel vették fel a köz- és városi alkalmazottakat. E két tűzoltót 1944 augusztusában véglegesítették. Havi fizetésük 147 P és lakáspénz 14 P, valamint családi pótlék.⁶

1942 novemberében Paulus tábornok Sztálingrádot ostromló hatalmas, 300 ezer fős hadseregét a szovjetek bekerítették és megadásra kényszerítették. 1943 januárjában megindult a német hadsereg visszavonulása. Ekkor pusztult el a 2. magyar hadsereg színe-java. Ilyen körülmények között számolni kellett a front közelebb kerülésével, a légitámadások rövidesen bekövetkezhető veszélyével, az elhárításra való felkészüléssel.

A Németországban gyártott és a belügyminisztérium által kiutalt legmodernebb, 1500 percliteres Klöckner gépjármű motorfecskendő kezelésének elsajátítására a tűzoltóparancsnok Völler Zsigmond gépkocsivezetőt, Hegedüs József tűzmestert és Komjádi Ferenc csövezetőt jelölte ki. E három tűzoltó a motorkezelői tanfolyamot 1943. augusztus 5–7. között Budapest (XI. ker.), Tas vezér u. 4. sz. alatti tűzoltó osztályparancsnokságon sajátította el. Az új Klöckner gépjárműfecskendő (rendszáma A2070), valamint a 34919 és 35016 gyártási számú 800 percliteres benzinüzemű motorfecskendő átadás-átvétele 1943. augusztus 7-én történt meg. E gyarapodás folytán elhelyezési probléma merült fel, mert a Szeglethy utcai laktanya nem volt

felkészülve nagytestű gépjármű befogadására. Végül is az egykori MÁVAUT Villator 1. szám (ma József Attila út) alatti gépkocsiszínbén helyezték el. A fentebb sorolt tűzoltó fecskendők vételárát, 170.847 pengőt, a Veszprémi Takarékpénztár kölcsönözte ki Veszprém városának.⁷

A német megszállás

1944. március 19-én Hitler csapatai megszállták Magyarországot. Ekkor kezdődött Veszprém város legnehezebb esztendeje. Véniss Sándor parancsnok a német megszállókkal nem szimpatizált. Kérte is a polgármestert, ha akár hatóságok, akár egyesületek által rendeznek ünnepséget, kirendelését mellőzzék, a megjelenés alól mentsék fel. Kérte a légoltalmi előadói teendők alóli felmentését is, mely óriási többletmunkát jelentett számára. Ekkor – mint azt kérelmében előadta – a Honvédelmi Miniszter 163.800/el.n./35/1944. sz. rendeletével a hatósági légoltalom tartós szolgálati rendszerének azonnali hatállyal való bevezetését rendelte el. „*A kiképzések és továbbképzések naponta reggel 6-tól este 21 óráig tartanak. A kiképzésért a tűzoltó parancsnok a felelős. A város mintegy 800 főnyi lakosának az előírt 42-42 fős csoportonkénti gyakorlati kiképzése szintén a tűzoltóság közreműködését teszi szükségessé.*” – írta tájékoztatósképpen a kérelmében Véniss Sándor. Kérését azonban a polgármester 1944. április 17-én kelt 2441/1944. sz. határozatával az alábbi indokkal elutasította „*... a háború túlzott helytállást kíván, és a kötelességét mindenkinek hatványozottabb mértékben kell ellátni.*”

1944. július 8-án váratlanul 60 négymotoros amerikai bombázó megszórt a jutasí repülőteret egész Kádártáig. A repülőteret ért légitámadásnak 62 halálos, 64 súlyos és 63 könnyű sebesültje volt.⁸ E légitámadás óriási riadalmat okozott a városban és környékén, hisz most már számolni kellett az angolszász gépek rendszeres megjelenésével. A közvetlen veszélyt jelentő helyzetben, kamatmentes kölcsönből megkezdték a nyilvános óvóhelyek építését. A városháza pincéje száz, a Benedekhegy óvóhelye 200 fős volt, de a magánházak pincéit is átalakították óvóhellyé. Az óvóhelyépítés feltehetően akadozott, azért a Honvédelmi Minisztérium 132400/el.n.36/1944. sz. rendelete alapján felhívás jelent meg, hogy a légoltalmi óvóhelyek kiépítését a háztulajdonosok gyorsítsák meg, és legkésőbb 1944. augusztus 15-ig fejezzék be. Az esetleges áramkimaradással számolva Véniss javaslatára felszereltek a Rába és a Klöckner autófecskendőkre is 1-1 db erős hangú szirénát a város lakosságának riasztására.⁹

1944. október 15-én, délben Horthy Miklós, Magyarország kormányzója, a rádióban beolvasta kiáltványát, melyben bejelentette a fegyverszünetet, de a kellően át nem gondolt előkészület hiánya miatt elgondolását nem tudta realizálni. A hatalmat

Szálasi Ferenc nyilaskeresztes vezér vette át. Itt Veszprémben is, az esti órákban az utcákon megjelentek a karszalagot viselő nyilas párttagok, röpcédulákat szórva és plakátokat ragasztva. A városi és a légoltalmi tűzoltóság körében fegyelem uralkodott, változatlan nyugalommal teljesítették kötelességüket. A sűrűsödő légriadók miatt a Klöckner autófecskendőt az Első Magyar Biztosító Társaságnál 80.000 P értékben bebiztosította a polgármesteri hivatal. Mivel a MÁVAUT tulajdonát képező gépkocsiszínben tovább nem tárolhatták, így a Rákóczi tér (ma Óváros tér) 22. sz. házban – a volt közellátási hivatal baloldali két kisebb szobájában – helyezték el télire, mely helyiség fűthető volt.¹⁰

A helyzetképhez hozzátartozik az is, hogy az ország keleti részéből a szovjet hadsereg elől menekülők ezrével lepték el a várost. Az embertömeg egy része tovább menekült nyugat felé Németországba, másik része maradt a viszonylag biztonságot nyújtó, óvóhelyekkel rendelkező Veszprémben. (Magyar Nemzeti Bank, Benedek-hegy stb.) Az 1944. november 21-i nyilvántartás szerint 3762 fő menekült volt Veszprémben, akiknek száma később csak szaporodott. Éllemzés terén mind az állandó lakosság, mind az idemenekült embertömeg nélkülözésnek volt kitéve. *„A lakosság közellátási nehézségeket mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a polgármester rendelkezésére a marhahús utalvány 43. sz. szelvényére 2 skatulya gyufa, a 44. sz. szelvényére 30 dkg só, a 45. sz. szelvényére 3 havi (1.50 kg) cukor, a 46. sz. szelvényére (80 dkg) zsír vásárolható a kijelölt kereskedőnél. Megalakult a „Meleg étel” szolgálat, melynek keretében a cserkészek nemcsak összegyűjtötték az élelmszert, hanem azt fel is dolgozták és így állandóan meleg ételt nyújtottak az átvonulóknak, a polgári menekülteknek.”*¹¹

Ily körülmények között készültek városunk lakói az 1944. évi karácsony megünneplésére. Korábban több kisebb, majd december 23-án éjszaka azonban nagyméretű légítámadás érte Veszprémet és a Veszprém külső pályaudvaron veszteglő vasúti szerelvényeket. *„Bombatalálat érte az egyik repülőbenzinnel teli tartálykocsi szerelvényt, amely kigyulladt. Az égő szerelvény oltására a német katonai tűzvédelmi osztályon kívül kivonult a Veszprémi Hatósági Légoltalmi Szervezet tűzoltócsoportja is, s az égő tartálykocsikat sikerült eloltaniok.”*¹² A városi tűzoltóságot nem csak a városban lángba borult égő házak oltásához vették igénybe, hanem katonai utánpótlási anyagok tüzésének eloltásánál is.

1944. november 8-án 244/Om.biz.36/1944. sz. alatt a hatósági légoltalmi szervezetek nyugatra kényszerítése tárgyában kiadott bizalmas parancs értelmében, ebbe a fogalomkörbe beleértették a tűzoltóságok és a tűzoltó szerek fokozatos elvitelét is. Sőt, az 1945. január 20-i 131/1945. sz. szigorúan bizalmas parancs már elrendelte a tűzoltóosztagok hadrendi csoportokká való összevonását, melynek szószerinti szövege szerint *„... katonai bevonulási kötelezettség alól azért mentesültek, mert hadiszolgálatban levőknek minősültek [...] a parancs megszegését hadbírótság torolja*

meg.” Ezek után aztán embere válogatta, hogy melyik tűzoltó tiszt merete megszegni a parancsot, és magát a felkoncolás veszélyének kitenni. Az tény, hogy az ország 533 db gépjárműfecskendőjéből csak 7 db maradt Magyarország területén, a többit kimenekítették Németországba.¹³

1944. december 4-én Veszprém megyét a Honvédelmi Minisztérium hadművelési területté nyilvánította, december 6-án pedig a Hadművelési Kormánybiztos elrendelte a város és a megye kiürítését. Ebben a helyzetben dr. Hornyák Miklós polgármester 1944. december 30-án kelt 6461/23/1944. sz. határozatában az alábbiakra kötelezte a tűzoltóparancsnokot. „Kiürítés esetén a pénzkészlet zárt kazettában adandó át Véniss Sándor tűzoltóparancsnoknak, aki annak elszállításáról és megőrzéséről a legközelebbi állomáshelyig tartozik gondoskodni. Kiürítés esetén a tűzoltó laktanyában a mindenkori szolgálatban lévő őrségparancsnok köteles Lőrincz László pénztárost, Somos Ferenc ellenőrt a pénzkészletek átadására, úgyszintén az összes tűzoltó gépkocsivezetőket azonnal bevinni. A tűzoltó gépkocsivezetők állandóan menetkészben álljanak a tűzoltó parancsnok vezetésével rendelkezésemre. További intézkedéseket az adott esetnek megfelelően személyesen fogom megadni.”

m á s o l a t .

Veszprém megyei város polgármesterétől.
6461/23-1944.szám. Tárgy: Város kiürítésével kapcsolatos intézkedések.

H a t á r o z a t .

Tekintettel az általános helyzetre utasítom a városi pénztárca és pénztári ellenőrt, hogy a városi pénztár napi zárásait úgy eszközölje, hogy bármely időben a pénztári készlet, pénztintézeti betétkönyvek, nap és egyéb értékek elszállításra alkalmas csomagolásra készen álljanak. A készpénz készlet szabályszerű csomagolásban nemenkénti részletezéssel pénzkészlet kimutatással minden nap készen álljon.

Kiürítés esetén a pénzkészlet zárt kazettában vagy borítékban Véniss Sándor tűzoltóparancsnoknak, aki annak elszállításáról és megőrzéséről a legközelebbi állomáshelyig tartozik gondoskodni. Kiürítés esetén a tűzoltólaktanyában a mindenkori szolgálatban lévő őrségparancsnok köteles Lőrincz László pénztárost, Somos Ferenc ellenőrt a pénzkészletek átadására úgyszintén az összes tűzoltó gépkocsivezetőket azonnal bevenni. A tűzoltó gépkocsivezetők állandóan menetkészben álljanak a tűzoltóparancsnok vezetésével rendelkezésemre.


További intézkedéseket az adott esetnek megfelelően személyesen fogom megadni.

Veszprém, 1944. december 30-án.

F.H. Dr. Hornyák Miklós s.k.
polgármester.

A másolat hitelesítésére

Hogya György



Már az 1942. június 5-i leltár átadás-átvétel alkalmával 167 különféle légoltalmi és egészségügyi cikket vett át Veniss Sándor, amelyek akkor még a Turista Szálló légoltalmi raktárában voltak elhelyezve. Többek között 250 gázálarca, 4 öltözet gázvédő gumiruha, 25 pár gumicsizma, 1 ALFA gázkimutató készülék, 1 gázorvosi táskás, 7 egészségügyi járőrtáska, 412 légoltalmi jelvény, és különféle kárjelző zászló, stb. Továbbá az alábbi egészségügyi cikkek: 376 gázsebcsomag, 102 db mullpólya, 429 sebkötöző csomag. Különféle injekciók, 15 db injekciós fecskendő, sebészeti csipeszek és ollók, égési sérülés ellen kenőcsök, 500 kg klórmész és egyéb egészségügyi anyagok.¹⁴ E készletet a háború folyamán többszörösré töltötték fel, és ezeket falazták el biztos helyre, hogy a háború utáni időkre megmentsék a pusztulástól. Ma már nehezen tisztázható időpontban történt az egészségügyi felszerelések elrejtése, de letagadhatatlan tény, hogy Véniss Sándor parancsnok és Angeli Ede tűzoltótiszt gyakornok tevékenysége eredményeként a városháza (Szabadság tér) pincéjében tárolt légoltalmi felszerelések és gyógyszerek a szovjet hadsereg megszállása után hónapokban felbecsülhetetlen értéket jelentettek a város lakossága számára.

Csak a történelmi tények megismerése szempontjából említendő meg, hogy a m. kir. szombathelyi 3. honvéd kerületi parancsnokság 1945. február 11-én kelt 204/1945. sz. körlevelében elrendelte a veszprémi tűzoltó parancsnokság számára mind a saját, mind a már ide áttelepült (menekült) tűzoltósági és hatósági gépjárművek adatbejelentését. A bejelentési adatszolgáltatást el kellett végezni az Országos Tűzrendészeti Felügyelőség számára is, mely hivatal ekkor már a Sopron megyei Mihályi községbe menekült, ott székelt. E bejelentésből megtudhatjuk, hogy idetelepítették a kiskunfélegyházi hivatásos tűzoltóság 3-103 rendszámú Buick személygépkocsiját is, ekkor azonban már hasznavehetetlen állapotban volt, mert karambolozott, valamint a kiskőrösi mentőegyesület BN-297 rendszámú Magosix betegszállító gépkocsiját, mely a Veszprémet ért egyik légitámadás során üzemképtelenné vált. Be kellett jelenteni minden üzemképtelenné vált gépkocsit, mert a honvédség „*azok alkatrészeit más gépkocsik javításához fogja felhasználni*” – szöveg felhívás.¹⁵ A hadműveleti helyzet során áttelepült légoltalmi szervek számbavételét lehetővé tette a 126.790/el.36/1944. sz. HM rendelkezés, mely a 274. Budapesti Közlönyben jelent meg. E rendelettel az üzemanyag ellátás tekintetében is intézkedtek, és a még meg nem szállt országrész hivatásos tűzoltósága részére 10.000 liter üzemanyagot utaltak ki. A felvett üzemanyagot „*csak tűzeseteknél vagy váratlan ellenséges előretörésnél szükséges elvonulásnál szabad felhasználni*” – szöveg utasítás. Megjegyzendő, hogy a tűzoltóság s a légoltalmi szervek birtokában lévő gépkocsik semmiféle katonai vagy polgári hatóság részéről nem voltak igénybe vehetőek. Hogy az említett kiskunfélegyházi és kiskőrösi gépkocsiknak mi lett a sorsuk, ma már kideríthetetlen. Annyi bizonyos, hogy az alispáni hivatal felhívására a pol-

gármester 1485/1945. március 9-én kelt jelentése szerint „Veszprém város területén áttelepült berendezés és felszerelés nincs.”

Veszprémből Németországba települnek

Mint jeles hadtörténészünk írja „*A szovjet légi hadsereg 1945. február 14-től több légitámadást indított ... a légitámadás zöme Veszprém városa ellen irányult. Megkezdődött az a légitámadás sorozat a város katonai jellegű célpontjai ellen, amely március 23-ig tartott, s ennek során 80-83 légitámadás érte Veszprémet.*”¹⁶ A március 21-i három órás légiriadó – mely idő alatt egymást követő hullámokban bombázták Veszprémet és körzetében lévő útcsomópontokat – lefújása után megkezdődött a város kiürítése. Ha egyáltalán lehet sorrendet tartani, akkor elsők között a 7. számú tábori kórház még itt maradt személyzete (kb. 300 fő, 62 fogat) hagyta el Veszprémet. A tábori kórház betegeit már előzőleg vonatszerelvényeken továbbították Németországba.¹⁷ A jutasi repülőtéren állomásozó magyar vadászpilóta ezred is áttelepülési parancsot kapott Kenyeri repülőterére.

A katonai kiürítéssel egyidejűleg március 22-én dr. Hornyák polgármester elrendelte a város teljes kiürítését. Aki tehette, az valamilyen autóra felszállva vagy gyalog menekült, mások elsősorban a Magyar Nemzeti Bank Jókai Mór utcai és a Benedek-hegy alatti óvóhelyre, vagy a város különböző pontjain levő magánházaknál, intézményeknél lévő pince óvóhelyeken bújtak meg. Itt jegyzendő meg, „hogy 1945. március 22-én dr. Tekerés polgármester-helyettes, a tűzoltó laktanya lépcsőjén állva olvasta fel a rendelkezését, hogy nyugatra kell mennünk... a gépkocsivezetőknek kötelező, de a tűzoltóknak, csak ha akarnak” – emlékezett vissza az akkori gépkocsivezető.¹⁸ Véniss Sándor a kapott parancsnak megfelelően a tűzoltóság a Rába és Klöckner tűzoltó gépkocsikat és a Magosix gyártmányú mentő gépkocsit útnak indította nyugat felé.

E napon aki tehette, avagy a félelem hajtotta, az ment, menekült családtagjaival együtt. Kertai Jánosné tűzoltó feleség négy gyermekével menekült a tűzoltó gépkocsin, és visszaemlékezése szerint velük volt: 1. Véniss Sándor parancsnok és felesége, 2. Angeli Ede tűzoltó tiszt és felesége, 3. Tatai Ferenc, valamint felesége és gyermekei, 4. Somogyi Sándor és családja, 5. Völler Zsigmond és felesége (Ferenc nevű fia már Ausztriában született, Kertainé a keresztanyja), 6. Knolmayer Ferenc és felesége, valamint fia, 7. Lugosi Ferenc egyedül, 8. Kővári Antal egyedül, 9. Rózsahegyi Ferenc mentő gépkocsivezető a feleségével, 10. Hegedüs József tűzmester a feleségével és kisebbik lányával. Első állomásuk Pula község volt és a községi bíró a tanító lakásában helyezte el őket.¹⁹ Pulán egy géppisztolyos SS német katona utasította őket másnap az azonnali tovább menetelre. Másnap Szöcig értek el, a német

katonák fenyegetőztek kiirtásukkal, ha nem mennek tovább. Minthogy a felkoncolás tényleges veszélye fennállt – amelyre útjuk során állandóan számítani lehetett –, tovább mentek Zalaegerszegre. 1945. március 26-án, Zalaegerszegen a megye főispánja és a SS Sonderkommandó magyar és német nyelvű nyomtatott pecsétetes igazolványát kapták, melynek szövege szerint „*nincsen akadály annak, hogy a határt átlépje és a Német Birodalomba távozzon.*”

1945. március 30-án, megfelelő mennyiségű üzemanyaggal és a három gépkocsival lépték át a magyar határt Muraszombat és Sichelendorf között. Mureck községben az SS alakulat tagjai fegyverrel kényszerítették őket 1 hordó gázolaj és 20 liter benzin leadására. Ellenkező esetben az autógumik átlövésével fenyegetőztek. 1945. április 3-án a Magosix mentőgépkocsi tengelytörést szenvedett, ezért az Ehrenhausen (Graztól délre lévő) községben Klapsch Mária nevű polgárnál hagyták egy átvételi elismervény ellenében. Útjukat tovább folytatva a Rába és Klöckner autófecskendővel, a magyar csapatok menetirányítója, Esső ezredes Neumarkt községbe irányította őket. Menet közben Friesach községben, 1945. április 18-án a német csendőrség (Gendarmaria) tiltakozásuk ellenére elkobozta a két autófecskendőt. Az elkobozott gépkocsikról átvételi elismervényt kért és kapott Véniss Sándor. Gépkocsijuktól megfosztva tovább útjukat egy 19 m² alapterületű vagonban folytatták. Sok-sok kitérő után értek Werfen községig, ahol egy pajtában helyezték el őket. A csapathoz tartozott 12 férfi, 11 nő, 13 gyermek. Élelmiszerellátásuk rendkívül szegényes volt, így pl. már május 2-án sem Werfen, sem Dortwerfen polgármestere nem adott számukra élelmiszerjegyeket. Létfenntartásuk ideiglenes biztosítása céljából Véniss Sándor a Werfenben tartózkodó magyar katonai alakulat parancsnokához, Szabó N. alezredeshez fordult, akitől 40 kg babot és 50 kg kenyérlisztet kaptak. A magyar honvédség Werfenből való váratlan eltávozása után – Kővári Antal szemfülességének köszönhetően, aki éjjeli őr volt – nagy mennyiségű, földbe elásott zsírt, sózott húst és rumot találtak a körletben, melyet a honvédség ásott el. Minden használható edényt megtöltöttek zsírral, mely később nagy hasznukra volt. Az elásott élelmiszert a község lakossága is felfedezte és elhordták úgy, hogy nyoma sem maradt. A csoport végül is az amerikai zónában lévő Bischofshofen községbe került, Salzburgtól délre. Ott már annyiban megoldódott az élelmiszer ellátásuk, hogy a férfiak dolgozni járhattak, és a konszolidáció után már részesültek némi élelmiszer ellátásban is.

Közben 1945 júniusában Véniss Sándor és felesége – aki mindvégig ellátta a német tolmács szerepét – Komjádi Ferenc és Völler Zsigmond gépkocsivezetők elutaztak Friesachba, megkeresni a két tűzoltó gépkocsit. Az elutazáshoz külön írásos engedélyre volt szükség, mivel az úti cél angol zónában volt. Meg is találták, de az újonnan választott polgármester nem akart tudni a visszaszolgáltatásról. Az egyik kocsit a városi tűzoltóság használta, a másikat a cementgyár. Míg Friesachban tárgyaltak az ottani hatóságokkal, addig a Bischofshofenben maradtakat vagonokba

rakták és elindították Magyarország felé. Szerencséjükre a határon nem engedték ki a szerelvényt, azért visszavitték őket, és a véletlen folytán a salzburgi vasútállomáson találkoztak össze Vénissék a családtagjaikkal.²⁰ A tűzoltók és családtagjaik Friesach községben laktak, gazdálkodó családok házában voltak elhelyezve. Néha a hadifogoly lágerbe is benéztek, de ott maradni nem kívántak. Mozgásukban nem korlátozták őket. Végül is 1945. szeptember vége felé, a Tatai és a Völler család kivételével a Bischofshofenből induló első szerelvényrel elindultak haza, Magyarországra. A határt Hegyeshalomnál lépték át és épségben megérkeztek Veszprémbe. Bischofshofenben az említett Tatai és Völler családnál egy-egy gyermek született, azért orvosi javaslat alapján még visszatartották őket. Gyermekekük a salzburgi Müllner Hauptstrasse 44. szám alatti Kinderspitalban (gyermekkorházban) volt kezelés alatt. A két csecsemő megerősödése után ők is megkapták a hazautazási engedélyt, és 1946. április 5-én „Orvosi vizsgálati lap hazatérők részére” c. igazolás alapján „*Fertőző betegségre nem gyanús. Tetűmentes.*” bejegyzéssel távozhattak haza Veszprémbe a komáromi gyűjtőállomásról.

A tűzoltóság újjászervezése

Amíg a veszprémi városi tűzoltóság Ausztriában tartózkodott, Veszprém város szovjet katonai parancsnoka 2. sz. parancsában 1945. április 3-án a polgármester útján elrendelte három napon belül a tűzoltóság megszervezését. Tűzoltói feladatot a háború alatt tartós légoltalmi szolgálatra berendelt Véniss Sándor által kiképzett volt légós tűzoltók tagjaiból hozták létre, Répási Ferenc szakaszparancsnok irányításával. Későbbi parancsnokuk Halász János vármegyei tűzrendészeti előadó volt. E kényszerhelyzetben létrehozott tűzoltóság tagjai olyan igazolványt kaptak, amelynek birtokában éjjel-nappal közlekedhettek a város területén.

1945. július 23-án az alispán és a polgármester szóbeli rendelkezése alapján kibontották a városháza pincéjében elfalazott kamrát, ahol a légó felszerelések voltak. Összesen 73 tételszám alatt felsorolt, pótolhatatlan felszerelést találtak, pl. 55 motor tömlő, 19 egységes tömlő, 2 veder fecskendő, 22 nyári takaró, 3 új kerékpár, 59 pár bakancs, 42 zseblámpa, 38 acélsisak, 70 sötétszürke ing, vánkos, gyolcslepedő, orvosi köpeny, pokróc, különféle tűzoltási és műhelyfelszerelések. E felszerelésekkel kezdték el a tűzvédelmi munkát, mert a tűzoltólaktanya a légitámadások során leégett a benne tárolt összes készlettel együtt.

Hazatérés Veszprémbe

Az 1945. szeptember végi napon, a tűzoltócsapat Veszprémbe érkezése – mint akkortájt minden ilyen esemény – az érdeklődés középpontjába került. Elsősorban a

még Ausztriában, ill. Németországban maradt hozzátartozók sorsa után érdeklődtek, hisz nagyon sok családból menekültek el Nyugatra. Vénissék a Látóhegy u. 11. sz. alatti lakásukat teljesen kiégett állapotban találták, így mindent előlről kellett kezdeniük. Elhelyezést a Toborzó utcában kaptak, és hármas társbérletben éltek.

Véniss Sándornak első dolga volt a város polgármesterénél lejelentkezni, a személyzet és a tűzoltófecskendő autók sorsáról beszámolni. A két autófecskendő átadásáról szóló német nyelvű átvételi elismervényt, a forgalmi engedélyt és a fecskendő autókról készült fényképeket átadta a polgármesternek. Az iratok átadásának tényét az 1945. szeptember 25-én kiállított és a helyettes polgármester által aláírt Elismervény igazolja. Később, 1947-ben, a külföldre hurcolt Magyar Nemzeti Vagyron Kormánybiztossága közreműködésével ezen okmányok ellenében visszakapták Ausztriából a fecskendőket.

A hazaérkezett tűzoltók az állásukat már nem foglalhatták el. Véniss Sándor és Angeli Ede ellen háborús büntett miatt eljárás indult meg a veszprémi népügyészségen. A népügyészség az ügyet alaposan kivizsgálta, és 1945. október 29-én kelt 1945. Nü. 269 szám alatt hozott határozatával felmentette őket a hamis vádak alól. Az indoklásban többek között ez a szöveg olvasható: *„A gyanúsítottak védekezésével szemben a nyomozás semmiféle olyan adatot nem eredményezett, amely a gyanúsítottak terhére volna felróható... A gyanúsítottak politikai magatartása ellen soha semmiféle kifogás nem merült fel [...] A nyomozás nemhogy a gyanúsítottak terhére, ellenkezőleg, inkább azok javára szolgáltatott adatokat. Ezt az eredményt tükrözi vissza az iratok mellé becsatolt az a nyilatkozat is, amelyet 1945. évi október 22. napi kelettel a város különböző rendű polgárainak nagyobb tömege írt alá.”*

E felmentő határozatot jóváhagyta a magyar igazságügy miniszter is 1945. november 7-én kelt 25905/1945.IM.X.sz. határozatával. Sajnos, az akkor hatalomra került egyik-másik funkcionárius más megvilágításban látta a tűzoltósággal kapcsolatos eseményeket. Kováts Endre városi-járási rendőrkapitány és Róland Ferenc rendőrségi politikai osztályvezető aláírásával 1945. november 13-án kelt 61/1945. sz. határozattal Véniss Sándort rendőrhatósági őrizet alá helyezték, és a várpalotai szénbányába internálták azzal az indoklással: *„mert a tűzoltó felszerelést Németországba szállította”*. Véniss a megyei főkapitányhoz fellebbezett. Mint fellebbezésében írta: *„lelkiismeretesen, kötelességtudással és fáradságot nem ismerve állottunk mindenkor a nép rendelkezésére, a kiadott utasításokat életünk kockáztatása árán, a városnak pénzben ki nem fejezhető értékű, talán pótolhatatlan javait megmentettük...”* Ez ügyben előbb a polgármestert is kihallgatták, majd Komjádi Ferenc, Hegedüs József, Tatai Ferenc, Rózsahegy Ferenc, Kukonya Ferenc, Kertai István és Halász János tanúkat. Vallomásuk alapján adta ki dr. Tekeres Lajos h. polgármester az 1945. december 4-én kelt 9 eln./1945. sz. okiratot, mely szerint *„Véniss Sándor tűzoltó parancsnok külföldre hurcolt közvagyonot képező tűzoltógépkocsi*

M á s o l a t .

Magyar államrendőrség veszprémi járási kapitánysága.Pol.rend.oszt.

Szám: 61/1945 P.

Tárgy: Vénis Sándor
veszprémi lakos rendőrhatósági őrizet alá helyezése.

V é g h a t á r o z a t .

Vénis Sándor hatvan szül. r.k. vall. nős ~~Építőkész~~ állapotu, apja : Vénis Jenő anyja: Kittenberger Irma /foglalkozásu tűzoltóparancsnok/Füredi utca 5.sz.lakosnak a 8130/1945 M.E. sz.r.l.§. b.pontja és a 760/1939 B.M.sz.rendelet 1. és a 6.§.alapján rendőrhatósági őrizet alá helyezését elrendelem.

Ezen véghatározatomnak a fellebbezésre való tekintet nélkül azonnali végrehajtását az 1929 évi XXX.t.c.56.§.1.bek.b.pontja alapján kimondom.

Erről Vénis Sándor veszprémi lakost azzal értesitem, hogy jelen véghatározatom ellen az 1929.évi XXX.t.c.48.§.alapján a kézbesítést, illetve a kihirdetést követő naptól számított 15 napon belül a m. rendőrség vidéki Főkapitányához címzett, de hatóságommal benyújtandó fellebbezéssel élhet, amelynek azonban halasztó hatálya nincsen.

I n d o k o l á s .

A nyomozás adatai szerint ~~K&K~~ nevezett a város tulajdonát képező tűzoltófelszerelést Németországba vitte ki és ezért internálását kellett elrendelni

Ezen véghatározatomnak a fellebbezésre tekintet nélkül, azonnali végrehajtását kellett elrendelni, ugyan így a nevezett őrizet alá helyezését is.

Veszprém, 1945.nov.hó 13.n.

A kapitányság vezetője:

P.H.

Roland s.k.
pol. oszt. vez.

.....
- Kovács Endre

városi -járási rendőrkapitány.



A másolat litékiül:

*Kovács Endre
v. aljegyző*

és mentőkocsi gondozása körül elismerésre méltó érdemeket szerzett, mert gondos eljárásának hiányában a gépkocsik a hadicsелеkmények következtében tönkrementek volna, vagy pedig mint hadizsákmány a harcoló csapatok által igénybe véve és elszállítva köztulajdonba vissza nem került volna.”

A Külföldre Hurcolt Magyar Nemzeti Vagyon Kormánybiztossága által 1945. december 15-én kelt 861/1945. sz. alatt kiállított okiratban hivatalosan igazolták, hogy a külföldre hurcolt nemzeti vagyon megőrzése körül Véniss Sándor jelentős érdemeket szerzett. Mind ezen igazolást, mind a fentebb említettet csatolta a fellebbezési kérelméhez.

Jellemző a vármegyei főkapitány bosszúvágására, ahogy II. fokon elismerte ugyan a légtalmi felszerelések, gyógyszerek, kötszerek megmentését,²¹ de tényként ő azt állapította meg a rendőrség nevében, hogy azokat nem 1945. március 22. napján, hanem még 1944. november havában szállította le a városháza pincéjébe és pedig abból a célból, hogy azokat a várost ért légitámadások meg ne semmisítsék, továbbá *„az autók olyannyira túl voltak terhelve, hogy arra a LÉGŐ tulajdonát képező gyógyszerek stb. már felrakhatók nem lettek volna [...] a felkoncolás lehetősége egyáltalán nem állott fenn[...] nem volt demokratikusan gondolkodó egyéniség. Másnap (március 23-án) a hadicsелеkmények folytán égő város a tűz megakadályozásának minden lehetőségétől meg lett fosztva, nem érdemeket szerzett, ellenkezőleg, a nemzeti vagyont ő hurcolta ki külföldre, 1939-ben szabadcsapatot szervezett Szlovák földre, mely ténykedéséért Nemzetvédelmi Keresztet kapott [...] azért nem tévedett az elsőfokú rendőrhatalóság, amikor a rendőrhatalósági őrizet alá helyezését elrendelte, miért is az ezt kimondó véghatározatot helyben kellett hagynom”* – írta 1946. január 28-án kelt 777/3/1945. számú elutasító határozatában Farkas Lajos rendőrezredes és Róland Ferenc politikai osztályvezető. Ezek után Véniss maradt továbbra is a várpalotai internáló táborban.²²

Nemcsak szabadságvesztésre ítélték. Abban az időben minden közalkalmazott egy szűrővizsgán esett keresztül. E munkát az akkori koalíciós pártok tagjaiból összeállított Igazoló bizottságok végezték el. Veszprém város I. sz. Igazoló bizottsága 1945. november 27-én kelt 1437/1945. sz. határozatában Róland Ferenc igazoló bizottsági elnök (egyúttal rendőrségi politikai osztályvezető) és négy társa aláírásával a 3300/1945. ME.sz.r. 3.§-a értelmében Véniss-t az állásától is megfosztották.

Az adott körülmények között 1945. november 29-én kelt fellebbezésével Véniss Sándor a győri népbírósághoz fordult. Kérte a számára sérelmes Igazoló bizottsági határozat megváltoztatását, kérte igazoltnak való kimondását. Ismét előadta indokul nagyjából azokat, amiket már korábban a II. fokú rendőrhatalóságnak is leírt. Csatolta azt az 1945. Nü.269. sz. határozatot, amellyel a veszprémi népügyészség háborús és népellenes bűntett miatt indított eljárást ellene megszüntette, s az igazságügyminiszter 25905/1945.IMX. számú értesítésével jóváhagyta. Csatolta dr. Hornyák Miklós

M á s o l a t .I g a z o l v á n y .

Alulírott ezennel hivatalosan igazolom, hogy a Légó felszámolásával a megmentett s 1945.aug.15.-én Veszprém megyei város közkórházának átadott butor, gyógyszer, kötszer, orvosi műszerek és egyéb orvosi segéd-eszközök cca. 1.002.940 azaz Egymilliókétfézerkilencszáznegyven pengő értéket képviseltek.
Veszprém, 1945. okt. 8.-án.

P.H.

Dr.Czúkrász Aladár s.k.
kórházigazgató főorvos.

A másolat hitelül:



Stancák
v. a. jegyző

M á s o l a t .

Alulírott, mint Veszprém megyei városnak 1945.évi március 23-~~a~~ előtt is már polgármester helyettese közvetlen tudomásom alapján hivatalos igazolom, hogy a tuloldalon felsorolt felszerelési tárgyakkal a megszemléléstől, illetőleg hadi események bekövetkezte folytán netáni elvesztéstől megóvása végett elfalazása Wénis Sándor városi tűzoltóparancsnok kezdeményezésére az ő irányítása mellett és rendelkezése szerint történt. A város akkori polgármestere és felettes hatóságaival szemben a határozott kiürítés rendelkezések ellenére tett eme intézkedéséért ~~KKK~~ a kockázatot és felelősséget így elsősorban ő saját személyében vállalta.

Veszprém, 1945. évi október hó 11.-én.

P. H.

Dr. Tekerés Lajos a.k.
h. polgármester.

A másolat hitelül:



Stancák
v. a. jegyző

egykori polgármester 6461/23/1944. december 30-án kelt határozatát, melyben utasítást adott a város pénzkészletének elvitelére. Csatolta továbbá Gábler Károly Sopron, Baross u. 24. sz. alatti gyári főtisztviselő nyilatkozatát, aki azt írta: *„Mint a szombathelyi 3. hadtest légoltalmi parancsnok teljhatalmú veszprémi helyettese, 1944. május 1-től 1945. március 22-ig Véniss Sándorra állandó összeköttetésben voltam. Mint a fasizmus és a nyilasok ellenségét ismertem meg, demokratikus érzelmeiről számtalanszor meggyőződtem... Több ízben kijelentette, hogy nem menekül, vagy ha a körülmények úgy hozzák magával, a határig, és nem tovább. Ő felső parancsra ment, a körülmények úgy hozták magukkal, hogy akarata ellenére kellett cselekedni. Bűnösök azok, akik a parancsot adták a „kimentésre” és akik hatalmi jogon gondoskodtak arról, hogy még egyszer ne szabotálhasson.”* Az aláírást dr. Molnár István Sopron város polgármestere hitelesítette.

Véniss fellebbezésének befejező sorai kiemelten figyelemre méltóak: *„...nem tartom bűnnek azt, ha valaki hazafias és honszerető és hogy örömmel tekint az elszakított országrészek visszatérése elé, és ezért áldozatot is hajlandó hozni. Nem hiszem, hogy egyeznének demokratikus gondolkodással az, hogy egy nemes és szép erényt, minő a hazaszeretet, bűnnek tartanak.”*

Közben a győri népbíróság fellebbezési tanácsa 1946. február 15-én kelt Nbf.1470/4/1946. számú határozata alapján a veszprémi igazoló biztosság 1437/1945. sz. határozatát megváltoztatta, és Véniss Sándort az 1080/1945.ME.sz.r. 20. § 2. bek. 2. tétel c) pontja értelmében a közszolgálatban való meghagyása mellett az előléptetésből 2 (kettő) évre kizárta. Az indoklási részben többek között arra hivatkoznak, hogy *„utasításra sem vitte el a város pénzét, a légo felszerelést és gyógyszereket elfalazta, azt megóvta a város részére, az ország elhagyására a németek kényszerítették, a felügyeletére bízott három óriási értékű tűzoltó autó, illetve mentőautó elhelyezésével a legmesszebbmenő gondossággal járt el, azok ma is sértetlen állapotban készek a hazaszállításra [...] a 11400/1945. ME.sz.r.-ben foglaltakra méltánytalanul ítélte a fellebbezési tanács azt, hogy nevezettet állásvesztéssel sújtsa [...] arra elégségesnek ítélte az előléptetésből való 2 évre kizárását.”*

1946 májusában az Igazoló bizottságok határozata alapján elbocsátották állásukból az összes tűzoltót, akik nyugaton voltak.²³

A határozat kézhezvétele után felesége örömmel kereste fel Farkas Lajos ezredes, megyei rendőrkapitányt. Bemutatta neki a győri népbírósági határozatot és kérte, bocsássa a férjét szabadon a várpalotai szénbányából, ahol még a látogatás is meg volt tiltva. Farkas azt válaszolta: *„ez rendőrség, az meg bíróság”* – és továbbra sem engedte szabadlábra helyezni Véniss Sándort. Szabadlábra helyezése érdekében Tekeres Lajos helyettes polgármester 1946. március 5-én kelt 1583/1946. sz. levelével megkereste a rendőrkapitányt. Közölte vele a győri népbíróság felmentési határozatában foglaltakat, jelesül azt, hogy közszolgálatban meghagyták, de 2 évre

kizárták az előléptetésből. Egyben tájékoztatást kért, mennyi ideig fog tartani az őrizetben tartása. Róland Ferenc százados, politikai osztályvezető azt közölte, hogy „*a rendőrségi őrizet legkisebb időtartama 6 hónap.*” Tekeres Lajosban volt annyi emberség és segítőkészség, hogy Véniss Sándorné része a IX. fizetési osztály 2. fokozata szerinti illetményt – a törzsfizetés 1/3-át –, lakáspénzt és mint feleség után családi pótlékot állapítottatott meg.²⁴

Róland Ferenc politikai osztályvezető és társai bosszúja a város több közalkalmazottját érintette. A Veszprémi Népújság 1946. május 12-i számának 29. számú melléklete leköszölte 66 elbocsátott közalkalmazott névsorát. Jelen névsorban csak a tűzoltók szerepelnek.

Ezek szerint:

- a) Mindennemű ellátási vagy szolgálat alapján támasztható egyéb igény kizárásával: 1. Véniss Sándor tűzoltóparancsnok, 2. Angeli Ede tűzoltó tiszt, 3. Kertai János tűzoltó, 4. Kövári Antal tűzoltó, 5. Somogyi Sándor tűzoltó, 6. Völler Zsigmond tűzoltó.
- b) Elbocsátva az alkalmazott után eltartásra jogosultak ellátási igényének fenntartásával: 7. Hegedüs József törzstűzmester, 8. Komjádi Ferenc tűzoltó, 9. Lugosi Ferenc tűzoltó, 10. Rózsahegyi Ferenc tűzoltó, 11. Tatai Ferenc tűzoltó.
- c) Elbocsátva végelbánás alá vonással: 12. Szigligeti József tűzoltó irodatiszt, 13. Kertai István tűzoltó.

Másnap, 1946. május 13-án, az ártatlanul internált Véniss Sándort szabadlábba helyezték. Kiszabadulása után még hónapokig (1946. szeptember 20-ig) rendőri felügyelet alatt állt. Az internálásból fogatlanul, lefogyva, teljesen megtörve érkezett haza, hisz 6 hónapig a várpalotai bánya mélyén dolgoztak, étkeztek és aludtak, megfosztva minden fénytől.

Az Igazoló bizottság korábban hozott határozata alapján, Horváth István, az új polgármester 4231/2/1946. július 24-én kelt határozatával a tényleges szolgálatból elbocsátotta. Egy havi felmondási illetményként 3.440.000 pengőt folyósítottak részére, aminek az árából délelőtt még egy doboz gyufát lehetett kapni, délután már azt sem. Az akkori politikai-gazdasági helyzetben elhelyezkedni nem tudott. Nagy volt a munkanélküliség és katasztrofális az infláció. Ha ártatlanul megbélyegzettnek is, de köztiszteletben álló embernek ismerték Véniss Sándort. Tisztelték volt sportoló tanítványai, tisztelték a város polgárai, így Németh János is, az akkori vajgyár tulajdonosa és igazgatója. Együttérzésének kifejezésekképpen felvette a vajgyárba, igaz, nem a képességének megfelelő, de mások által nem irigyelt állásba. Kezdetben mint kocsikísérő, majd megrendelés felvevőként dolgozott.

1947. szeptember 19-én mind a város lakossága, mint Véniss Sándor örömmel értesültek arról, hogy estére hazaérkezik a nyugatra vitt két tűzoltó autó. A város lakossága ekkor döbönt rá igazán, ha az autók annak idején itthon maradnak, akkor

* * * * *

Szociáldemokrata párt veszprémi
Szervezete.
346/1947.szám.


Veszprém, 1947. november hó 29.

Vénis Sándor volt veszprémi tűzoltóparancsnok "B"-listájára ellen henjujtot fellebbezésének feltétlen kedvező elintézését pártunk részéről ajánljuk és legmesszebbmőkig támogatjuk.

Nevezettet városunkban ugy hivatali működésében, mint magán életében közismert, közvetlen, demokratikus magatartásu személynek is mertük meg, közhangulatból is megítélve, állásába való visszahelyezé pártunk szempontjából is szükségesnek tartjuk.

Barátság!
Földényi Ferenc s.k.
városi titkár.

St. Matich Mihály
v. a. j. e. g. g. s. o.



a tűzoltó laktanyával együtt a tűz martalékává váltak volna, és a leváltott tűzoltóparancsnok csak egy kirakatper áldozata volt.

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa 20/1949. évi törvényerejű rendeletével államosította a 10 munkásnál többet foglalkoztató vállalatokat. A vajgyár új neve Tejipari Vállalat lett. Elismert munkájáért Véniss Sándort is átvették, aki becsülettel rászolgált a bizalomra, hisz 1973-ban már mint áruforgalmi osztályvezető ment nyugdíjba. Sajnos a nyugdíját nem sokáig élvezhette, hosszantartó betegség után 1975. január 4-én agytrombózis következtében meghalt. A Tejipari Vállalat saját halottjaként temette el, a Vámosi úti temetőben. Volt sportolói vállukon vitték koporsóját a sírig. Óriási tömeg volt jelen, de a veszprémi állami tűzoltóság akkori vezetője egy tűzoltóval sem képviseltette magát a temetésen.

Elhalálózása után volt tanítványai közül dr. Matich Mihály, a kanadai Yorkton város egyetemének testnevelő tanára ezüst vándorszerleget alapított az emlékére, a yorktoni sportolók legjobbjai részére. Az ezüst vándorszerleget az alapító, dr. Matich Mihály Kanadából hazahozta és a város tűzoltóságának ajándékozta. Az ünnepségen több száz veszprémi polgár vett részt. A rendszerváltás után Egei Sándor, a nemzetközi hírű, nyugaton élő artista tett lépéseket a rehabilitálása ügyében. Flink Kornél a sajtó hasábjain hívta fel a figyelmet Véniss Sándor és tűzoltó társai rehabilitálásának időszerűségére.

Végre 1990. szeptember 28-án 15 órakor sor került Véniss Sándor és társai erkölcsi rehabilitálására. Előbb a Vámosi úti temetőben – díszőrség közreműködésével – megkoszorúzták Véniss Sándor síremlékét, majd a helyetteséét, Angeli Edéét. E kegyeleti megemlékezés után a Petőfi Színházban folytatódott a kegyeleti rendezvény. Dr. Zöld János őrnagy, városi tűzoltóparancsnok tartotta az ünnepi megemlékezést, az alábbi bevezető szavakkal: „*Mai ünnepünkkel törlesztünk történelmi adósságunkból, amely a ma élőket terheli azokkal az elődökkel szemben, akiket igazságtalanul elmarasztaltak, hivatásuktól megfosztottak, egyéni sorsukat, pályafutásukat derékba törték.*” Majd ismertette Véniss Sándor életútját.

JEGYZETEK

- ¹ Unger Mátyás–Szabolcs Ottó: Magyarország története 1965. 321. p.
- ² VeML Polgm. iratok 3182/1941. iktatószám alatt
- ³ VeML Polgm. iratok 89 kgy/2343/5/1942. sz.
- ⁴ VeML Polgm. iratok 216 kgy/1803-15/1942. sz.
- ⁵ VeML Polgm. iratok 269 kgy/8961-1/1942. sz.
- ⁶ VeML Polgm. iratok 152 kgy/1732/2/1943. sz.
- ⁷ VeML Polgm. iratok 8282/1943. sz. 1146/1944. sz. alatt található.
- ⁸ Veress D. Csaba: Veszprém Megye és a Szövetséges Hatalmak stratégiai légitámadásai a II. világháborúban. Veszprém Megyei Múz. Közl. 15/1980. 189. p.
- ⁹ VeML Polgm. iratok 3927/1944. iktatószám alatt
- ¹⁰ VeML Polgm. iratok 4912/1944. sz. a.
- ¹¹ Veszprémi Hírlap 1944. XII. 31-i száma
- ¹² Veress D. Csaba: Veszprém felszabadítása, Veszprém Megyei Honismereti Tanulmányok XI. köt. 1985. 10. p.
- ¹³ Szilágyi János–Szabó Károly: A tűzrendszet fejlődése az őskortól napjainkig c. Budapest, 1986. 212–213. p.
- ¹⁴ VeML Polgm. iratok 2343/1542. ikt. sz.
- ¹⁵ VeML Polgm. iratok 331/1945. ikt. sz.
- ¹⁶ Veress D. Csaba: Veszprém felszabadítása, Veszprém Megyei Honismereti Tanulmányok XI. köt. 1985. 14. p.
- ¹⁷ Hogya György: A magyar királyi 7. honvéd táborigád kórház története. Veszprém, 1988.
- ¹⁸ Völler Zsigmond tűzoltó gépkocsivezető személyes közlése.
- ¹⁹ Kertai Jánosné (1917) közlése, Veszprém, Ács u. 13. sz.
- ²⁰ 1945. IV. 16-tól amerikai hadifogoly voltam Heilbronnban. Kihirdették, hogy még azért nem mehetünk haza, mert a nyugaton fogságba esett hadifoglyokat elviszik a Szovjetunióba munkába. (H. Gy.)
- ²¹ Dr. Czukrász Aladár kórigazgató főorvos 1945. X. 8-án kiadott igazolása alapján a kórház részére átadott gyógyszerek, kötszerek értéke cca. 1002.904 pengő értékű volt.
- ²² VeML Polgm. iratok 1583/1946. ikt. sz. alatt
- ²³ Veszprémi Népújság, 1946. május 12. sz. 29. melléklete
- ²⁴ VeML Polgm. iratok 1583-3/1946. IV. 2.

(Megj. A közölt dolgozat a szerzőnek a témával részletesen foglalkozó munkáját egészíti ki. Lásd Hogya György: A Veszprémi Tűzoltóság története, 1875–1995. – Veszprém, 1995. 104 p.)

ÉVFORDULÓK

**100 éve született Dr. Péchy László
vegyésszmérnök, egyetemi tanár**

PRÓDER ISTVÁN

VANNAK EMBEREK, AKIK TEHETSÉGÜKKEL, SZORGALOMMAL SZERZETT tudásukkal, kapcsolatteremtő képességükkel maradandó hatást fejtenek ki szűkebb vagy tágabb közösségekre. Követőik, tanítványaik pedig, ha ezt a hatást bármely területen, például az iparban, vagy az oktatásban tovább tudják adni, akár egész ágazatok, vagy időszakok fejlődését befolyásolhatják.

*Péchy László 1917–1998*

A magyar kémia és vegyipar történetében sok ilyen személyiséget találunk mind az iparban, mind az egyetemeken, így a Veszprémi Vegyipari Egyetem oktatói és hallgatói között is. Írásunkban az egyetem egyik ilyen professzoráról, Péchy Lászlóról, az Ásványolaj- és Széntechnológiai Tanszék vezetőjéről emlékezünk meg, aki 100 évvel ezelőtt, 1917-ben született.

Az egyetemet 1949-ben a Budapesti Műszaki Egyetem Nehézvegyipari Karaként alapították, amely 1951-től Veszprémi Vegyipari Egyetem néven működött. (Elnevezése ma: Pannon Egyetem, ahol a kezdeti egy kar helyett ma öt egyetemi kar várja a hallgatókat.)

A Veszprémi Vegyipari Egyetemen az ipar igényeinek megfelelően ágazati vegyészmérnökképzést valósítottak meg, így jött létre 1951-ben az ásványolaj- és széntechnológia oktatására az Ásványolaj és Szénfeldolgozó Iparok Tanszéke, Varga József akadémikus irányításával. Varga József, korábban a Budapesti Műszaki Egyetem tanszékvezető egyetemi tanára, 1939–1943 között ipar-, kereskedelem- és

közlekedésügyi miniszter mind az oktatásban, mind a kutatásban olyan szemléletet valósított meg, amelyet máig is követnek a magukat „Varga-iskola” tagjainak valló generációk.

A Varga professzor 1956-ban bekövetkezett halála után kinevezett tanszékvezetők: 1957–60 között Retezár Árpád, 1960–1982 között Péchy László, majd az utánuk következők is, valamennyien Varga-tanítványok.

Varga József mindig a meglévő adottságokhoz keresett megoldásokat: így, mivel az I. világháború után nyersanyagforrásaink nagy része elveszett, 1935–1938 között hazai kőolaj híján a gázgyártás során kapott csekély értékű melléktermék kátrányolajok nagynyomású katalitikus hidrogénezésével motorhajtóanyagokat (műbenzint, gázolajat) állított elő. Eközben felfedezte a róla elnevezett híres kénhidrogén effektust. Később a hazai kőolajforrások feltárása után az erősen aszfaltos, nehezen feldolgozható nagylengyeli kőolaj hasznosítására kidolgozta középnyomású hidrokrakk eljárását. Utódai pedig napjainkban az ő nyomdokain haladva tanszékén, a mai MOL Ásványolaj- és Széntechnológia Intézeti Tanszéken többek között olyan kutatásokkal is foglalkoznak, amelyek eredményeként kevésbé értékes hulladék anyagokból értékes bio motorhajtó- és kenőanyagokat állítanak elő.¹

A fejlődés változásokkal jár, az újabb eljárások mások és korszerűbbek lettek a régiéknél, egyúttal változott az egyetemi oktatás is. Varga József műbenzin gyártási eljárása óta nagy átalakulások történtek a vegyiparban és a kőolajiparban. Változtak a nyersanyagok, az energiaforrások, folyamatosan nőttek a berendezések méretei. Petrolkémiai fejlesztések valósultak meg. A nagyberuházások új technológiáihoz új szerkezeti anyagokat fejlesztettek ki, korszerű irányítástechnika jött létre, egyre nagyobb figyelmet kapott a környezetvédelem. Ezeknek nagy része pontosan ahhoz az időszakhoz kapcsolódik, amikor Péchy László vezette a tanszékét. Nagy érdeme, hogy irányításával sikerült a képzést úgy alakítani, hogy az mind az aktuális követelményeknek, mind a jövőbeli elvárásoknak megfelelt, de a Varga-féle mérnöki szemlélet megmaradt.

* * *

Péchy László 1917. július 26-án született Csökmőn (a Trianon előtti Nagyvárad székhelyű Bihar megyében). Vegyészmérnöki oklevelét 1939-ben a Királyi József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen szerezte (az egyetem első elődintézménye az 1782-ben alapított Institutum Geometrico-Hydrotechnicum, mai utóda a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem).

Péchy Lászlót – mint volt tanítványát – Varga professzor ajánlotta az ország akkor legkorszerűbb kőolaj feldolgozó üzemébe, a Csepeli Shell-finomítóba.²

„A Shell Kőolaj Rt. 1925-ben kezdte meg magyarországi működését, kezdetben

készen importált áruval, majd bérfeldolgozást végeztetve, míg 1929–30-ban felépítette a csepeli szabadkikötőben folytonos üzemű korszerű ásványolajfinomító gyárat [...] A nyersolaj lepárlása Trumble-féle csökazán lepárló berendezésben, a kenőolajoké pedig Foster–Wheeler rendszerű vákuum lepárlóban történt. Hazánkban ezek voltak az első modern lepárló berendezések [...] A lispei parafintartalmú nyersolaj teljes feldolgozhatása céljából a gyár parafingyártásra is berendezkedett.”³

Péchy László 1947-ben lett a parafingyár vezetője, majd 1950 júliusában az államosított gyár vezetőit, az igazgatót, a főmérnököt, a művezetőket és őt is letartóztatták. Három évre a recski kényszermunka táborba került. Vathy Zsuzsa egyik cikkében idézi Péchy Lászlónak a Varga József-díj átvételekor mondott szavait: „Később három éven keresztül igen nehéz fizikai munkát kellett végeznem. Ide nem Varga professzor ajánlott.”⁴

Péchy Lászlót 1954-ben Retezár Árpáddal együtt hívta meg a tanszékre az akkori dékán, Polinszky Károly. Retezár Árpád szén- és tőzegipari ismeretei miatt, Péchy László kőolajipari tapasztalatai miatt lett a tanszék oktatója.

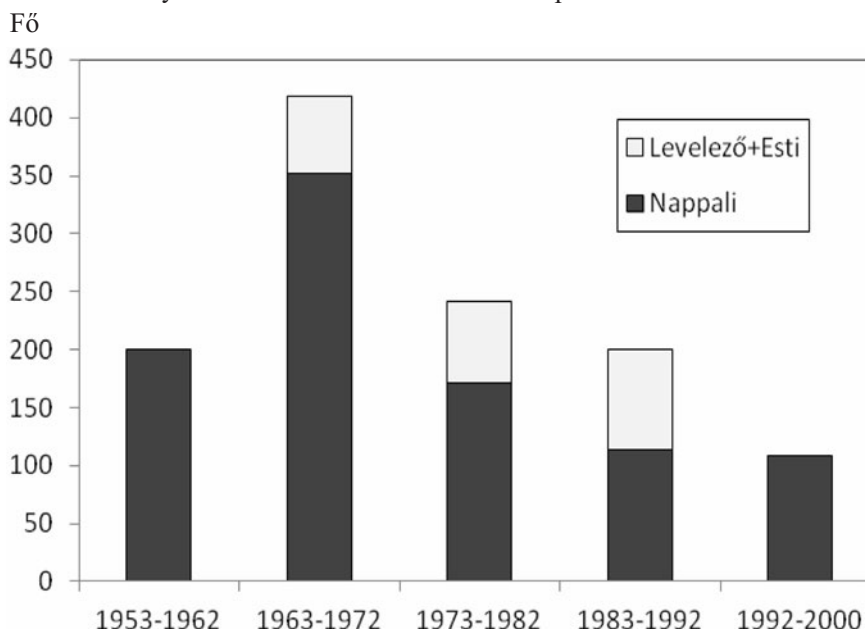
1957-ben Retezár Árpád vette át a tanszék vezetését. Ekkor az ipar és a háztartások igényeit még nagyrészt szénalapon elégítették ki. (A nitrogénműtrágya gyártás például Pétfürdőn várpalotai ahidrált lignitet használt, üzembe helyezték a dunaujvárosi vasmű kokszolóját, Dorogon hazai barnaszének kishőfokú lepárlását végezték.) A szénkémia és széntekológia ennek megfelelő súllyal szerepelt a tanszék oktatási és kutatási munkájában. Kutatási téma lett a szénfeldolgozó üzemek szennyvizeinek vizsgálata, a szennyezőanyagok megsemmisítése.

Az időszakról Péchy László és Schultheisz Zoltán közölt részletes beszámolót. A választott diplomatémák számadataival illusztrálták a szénfeldolgozás iránti érdeklődés több évtized alatti változását. „1953–60. között 104 szénkémiai diplomát védtek meg, ami – az összes diplomamunkára vonatkoztatva – 44%-nak felel meg. 1961–70. között 28-at (11,2%), 1970–82. közötti periódusban pedig csak 3 szénkémiai témájú (1,3%) diplomamunka készült.”⁵ Szerzők magyarázatul hozzáfűzik: „1960-ig a szénfeldolgozó ipar szénkémiai profilú vegyészmérnökökkel való feltöltése is lezárult, és az utolsó két évtizedben pedig gyakorlatilag teljesen megszűnt. Sem a vállalatok, sem a különböző hatóságok és intézetek nem kerestek fiatal végző diplomást, nem hirdettek meg állást számukra...” Megemlíti ugyanakkor, hogy a tanszék „megfelelő szellemi kapacitással rendelkezik a korszerű széntekológiai, szénkémiai kutatásokra.”

Az 1960-as évektől felgyorsul a vegyipar és a kőolajfeldolgozó ipar fejlődése. 1961-ben megkezdődik a Dunai Kőolajipari Vállalat építése, 1965-ben helyezik üzembe az 1 millió tonnás atmoszférikus és vákuum desztillációs üzemet, majd 1968-ban a 2 millió tonnásat. A finomító korszerűsítése, új üzemekkel való bővíté-

se máig is folyamatosan tart. 1962-ben megindul a PVC-gyártás a Borsodi Vegyi Kombinátnál. Az ekkor létesített PVC-I üzemet a PVC–II, majd a PVC–III gyár követi (1970, 1979). Tiszaújvárosban, a Tiszai Vegyi Kombinátnál felépítik a 250 kt/év etilént, 125 kt/év propilént és 80 kt/év C₄-frakciót előállító olefinüzemet (1972–1975). 1967-ben teljes szintetikus ammóniatermelésünk földgázbázisra áll át, majd a Péti Nitrogénműveknél megindul a termelés a Nagykapacitású Műtrágyagyárban (1975). A Magyar Viscosagyárban Danamid selyemszál termelés indul, később poli(akril-nitril) szálgyártás kezdődik (1965, 1973). A Tiszai Vegyi Kombinátnál korszerű polipropilén üzemeket létesítenek (1979, 1983). A Dunai Kőolajipari Vállalatnál fluid katalitikus krakk üzemcsoportot helyeznek üzembe (1984). (A vállalatok megnevezésénél az üzemindítások időpontjában érvényes hivatalos elnevezéseket használtuk. – P. I.)

A létesítmények építésénél, üzemeltetésénél, fejlesztésénél – más intézményekből kikerülő szakemberekkel együtt – a Péchy László vezette tanszék végzősei nagy részt vállaltak. A hallgatók számának alakulásáról a tanszék 50 éves jubileumára készített kiadványban közölt ábra ad szemléletes képet.⁶



A Péchy-tanszéken végzett hallgatók száma 1953–2000 között

A beruházások 1961–1982 közötti alakulása és az ábrán jelzett létszámok között egyértelmű az összefüggés. A felsorolt vállalatok mindegyikében dolgoztak és dol-

goznak Péchy László és a tanszék tanítványai. Deák Gyula, aki 1982-ben, Péchy Lászlót követően lett tanszékvezető, megemlékezésében erről ezt írta: „A ’60-as, ’70-es években gyorsan fejlődő magyar kőolajipar vegyészmérnökeinek döntő többsége őt tekintette mesterének, akitől nemcsak alapos szakmai ismereteket, hanem szakmaszeretetet, felelősségtudatot, emberséget is tanulhattak.”⁷



*Péchy László mellszobra
a Pannon Egyetem Aulájában
(alkotó: Raffay Béla, 2005)*

denről érdeklődött. Kiváló memóriája volt, mindenre és mindenkire emlékezett. Az egyetemi foglalkozásokat emlékezetes üzemlátogatásokkal egészítette ki, amelyeken lehetőség szerint maga is részt vett. Így a bányában, szénfeldolgozó üzemekben, olajfinomítóknál tett látogatások előzetes bepillantást engedtek a későbbi munkahelyeken folyó munkába.

Péchy László szükségesnek tartotta és szívügyének tekintette a végzett mérnökök továbbképzését is. Megindította a kőolajipari mérnök továbbképző tanfolyamokat. Elindította a szakmérnök képzést a petrokémia és a környezetvédelem területe

Péchy professzor úrnál nem volt könnyű vizsgázni. Alapos tudást követelt, nem tűrte a pontatlanságot. Mind a viselkedésben (mind a ruházatban) elvárta a rendezettséget. Akár széntechnológiából, akár ásványolaj-, vagy petrokémiai technológiából vizsgázott a hallgató, mindig volt egy rövidebb belépő kérdés, vagy definíció, ezután jött a technológiai kérdés, amelyhez mindig kellett rajzolni is.⁸ A petrokémiai folyamatokról saját kezűleg külön ábragyűjteményt kellett készíteni. Az indok az volt, hogy a rajzolás hatására a tanult anyag jobban megmarad. Az előadásokon, laboratóriumi gyakorlatokon mindig részt kellett venni, csak komoly indokkal maradhatott távol a hallgató. Szigorú oktató volt, ragaszkodott a pontossághoz és ahhoz, hogy tanítványainak fő célja a tanulás legyen. Valójában azonban kedves, barátságos természete volt, amely különösen laboratóriumi foglalkozásokon, vagy a diplomamunkák elkészítése alkalmával tűnt ki. Ilyenkor, késő délutánokon a folyosón, laboratóriumokban mindenkivel elbeszélgetett, min-

tén. Elnöke volt a Magyar Kémikusok Egyesülete Oktatási Bizottságának és a Mérnöki Továbbképzési Tanács Környezetvédelmi Szakbizottságának.

1971–77 között rektorhelyettesként részt vett az egyetem hazai és nemzetközi kapcsolatainak fenntartásában és bővítésében. Tagja volt az MTA Kőolaj- és Petrolkémiai Munkabizottságának, a Kőolaj és Földgáz c. folyóirat szerkesztő bizottságának és a Hungarian Journal of Industrial Chemistry szerkesztő bizottságának.

Működése alatt jött létre a tanszék egyik eredményes kutatási területe: a kőolajipari termékek adalékainak és kompozícióinak előállítása és vizsgálata. Kandidátusi értekezését 1965-ben nyújtotta be: *„Metakrilsav-észter alapú kenőolajadalékok hazai gyártásával kapcsolatos kérdések vizsgálata”* címmel.⁹ Munkájában tudományos eszközök és módszerek alkalmazásával az ipar szempontjaiból is fontos gyakorlati kérdésekre talált választ. A dolgozat egyik fejezetében így fogalmazott: *„Vizsgáltam mindazokat a tényezőket, amelyek a metakrilsav-észter alapon előállított dermedéspont-csökkentő hatással rendelkező viszkozitás- és viszkozitásindex-növelő adalék anyag tulajdonságait befolyásolják, és amelyek ismeretében a gyártás nyersanyagául szolgáló alkoholt, illetőleg alkoholelegyet kiválaszthatjuk, a polimerizációs folyamat helyes paramétereit meghatározhatjuk, továbbá az adalék kenőolajokra gyakorolt hatását egyértelműen értékelni tudjuk.*

Az egész kérdéskomplexumot tehát nem szigorúan körülhatárolt és egymástól elszigetelt részekre bontva tanulmányoztam – mint ahogy azt a vonatkozó szakirodalom legnagyobb részében találjuk – hanem a hazai adalékgyártás szempontjait is figyelembe véve vizsgáltam, hogy az adalék megfelel-e a vele szemben támasztott kenéstechnikai követelményeknek. Ez biztosította a kutatómunka egyes részeinek egységes nézőpont szerint való összefogását.”

A vezetése alatt végzett nagyszámú kutatás részletezésére terjedelmi okokból jelen írásban nem kerülhet sor. Itt a kenőolajadalékok mellett csupán a környezetkímélő motorhajtó anyagok fejlesztését és a motorbenzin-keverőkomponensek előállítását célzó kutatásokat említjük, egyebekben a szakirodalomra utalunk. A Péchy László irányította kutatómunka fontos jellemzője, hogy azt legtöbbször az érdekelt iparvállalattal együttműködve valósították meg. Így munkatársaival, az iparvállalatok szakembereivel közösen 19 szabadalmat nyújtott be és 56 közleménye jelent meg. 1982-ben vonult nyugdíjba, nyugdíjasként továbbra is figyelemmel kísérte a tanszék munkáját, tanítványai sorsának alakulását. Felejtethetlenné azok az évfolyam találkozók, amelyeken köszönthették egykori hallgatói és munkatársai. Dr. Péchy László 1998. november 17-én hunyt el Budapesten.

Munkájának legnagyobb eredménye, hogy vezetése alatt a tanszék biztosítani tudta több száz olyan vegyész mérnök szakember kiképzését, akik a következő évtizedekben jelentős szerepet játszottak mind az ipar fejlesztésében, mind a kutatás és az oktatás területén.



Péchy László emléktáblája a tanszéken (alkotó: Vizi Béla, 2001)

Munka Érdemrenddel, az Oktatásügy Kiváló Feltalálója Díjjal, a Segner Díj arany fokozatával, kétszer Kiváló Dolgozó kitüntetéssel, Than Károly-emlékéremmel és Varga József Díjjal tüntették ki. Bronz mellszobrát az egyetem aulájában a professzori szobrok között helyezték el. A tanszéken a „Péchy terem” valamint bronz emléktábla őrzi emlékét.

JEGYZETEK

- ¹ Hancsók Jenő előadása a Vegyészeti Múzeumban „A Varga-effektus nyomdokain, Bio-hajtóanyagok természetes trigliceridekből és zsírsavakból”, Várpalota, 2014. okt. 30.
- ² Egyházy Tiborné, Dömötör Lajosné: Üzen a múlt. Képzőművészeti alkotások Veszprémben, a Pannon Egyetemen, Veszprém, 2006. 63. p.
- ³ Árvay József: A magyar Ipar. Halász Pál Könyvkiadó, Budapest, 1941., 413–414. p.
- ⁴ Vathy Zsuzsa: Emléksorok dr. Péchy Lászlónak. Új Horizont, 1999. Különszám, 21–23. p.
- ⁵ Péchy László, Schultheisz Zoltán: Köszénkémi és technológiai kutatások a Veszprémi Vegyipari Egyetem Ásványolaj- és Széntechnológiai Tanszékén. Magyar Kémikusok Lapja 1986. 5. sz. 167–171. p.
- ⁶ 50 éves a Veszprémi Egyetem Ásványolaj- és Széntechnológiai Tanszéke, Veszprém, 2001.
- ⁷ Magyar Kémikusok Lapja, (1999) 1. sz. 41. p.
- ⁸ Próder Józsefnek, az Ásványolaj Tanszék adjunktusának szíves közlései alapján.
- ⁹ Kandidátusi értekezés. MTA Kézirattár, D.2761.

EMLÉKEZÉS – 100 ÉVES VESZPRÉM VÁROS ZENEISKOLÁJA II.

Káté István **hegedűtanár, zeneiskola-igazgató** **(1932–2013)**

1932. NOVEMBER 15-ÉN SZÜLETTEM SZEGEDEN. Az elemi iskola 1. osztályát Nyíregyházán végeztem, de a 2. osztálytól kezdve már ismét Szegeden voltam. 1951-ben érettségiztem a Baross Gábor Főreál Gimnáziumban. Két helyre jelentkeztem: a zenekonzervatórium hegedű tanszakára és a pedagógiai főiskola magyar-ének szakára. Az irodalmat mindig szerettem, fél évig tanultam mindkét helyen, aztán véglegesen a zene mellett döntöttem. 1955-ben volt a diplomahangversenyem.



Előtte kétszer játszottam a híres hegedűművész, Zathureczky Ede előtt. Szólt nekem, hogy jelentkezsek nála. Erre azonban nem került sor. Ugyanis a diploma megszerzése után a minisztérium a veszprémi zeneiskolát jelölte meg számomra munkahelynek. 1956-ban Zathureczky Ede pedig sajnos elhagyta Magyarországot, világot járó, világhírű művész lett.

Így kerültem Veszprémbe. Ez így volt jó. Nem kellett feladnom a teljes önállóságot. Nagyon jó iskolákba jártam, nagyszerű tanáraink voltak, nemcsak zenei téren. Az általános műveltség alapelemeit megkaptam. Enélkül zenei téren sem fejlődhet az ember. Önmagamnak tűztem ki célokat, így folyamatosan tovább képeztem magamat. Több alkalommal jött Magyarországra Bronyin professzor, a szovjet hegedűiskola kiváló képviselője. Felmentem Budapestre, meghallgattam az előadást. Később már többen mentünk Veszprémből, tanítványaim közül is néhányan. Nagyszerű iskola volt. Az elképzeléseimet a szimfonikus zenekarban próbáltam ki. Évente eljátszhattam egy hegedűversenyt. Ezek az alkalmak voltak az önképzés, az önfejlesztés lehetőségei. Ez képezi az igényes munka alapját. A tanítás, a próbák, a

gyakorlás töltötte ki a napjaimat. Legtöbbször a feleségemmel – Lantos Magda zongoraművésszel – késő estig gyakoroltunk. Ilyenkor szükségem volt egy kis sétára. Legtöbbször a Vár felé mentem. Közben belső hallással újra eljátszottam a nemrég gyakorolt darabot. Azt is meg tudom csinálni, hogy a zenemű minden hangját fejből felidézem, lassan vagy gyorsan. A fellépésekre így készültem.

A zeneiskolában a tanítás az elsődleges feladat. Sok tehetséges gyerelem volt. Fontos, hogy a tanítvány szeresse a hangszerét. Ha igen, sikere van naponta. Éven-te fejlődik. Igyekeztem mindenkivel lelkiismeretesen foglalkozni. A tehetségeseknek más feladatot kell adni, mint a lassabban haladóknak. Tapasztalatom alapján már körülbelül egy évi munka után nagy biztonsággal meg tudom állapítani, hogy a tanítványom mennyire lesz képes.

Amikor Veszprémbe kerültem, már működött egy úttörőzenekar. Perjés Rezső szervezte az akkori 2. sz. Leány Általános Iskolában. (Ma a Padányi Katolikus Iskola általános iskolai részlege van az épületben, a Ranolder téren.) Engem hívtak meghallgatni őket. A zenekar gyengén muzsikált, de volt néhány tehetséges gyerek. Közülük egypárat elvállaltam tanítani. Egyikük éppen a közelmúltban keresett meg. Ő zenetanár lett. Jó volt találkozni vele.

Az úttörőzenekar után a zeneiskolánk is szervezett a tanítványaiból egy vonószene-kart. Országos versenyekre jártunk. Zámbó István, Bódi Árpád, Dóczy Péter voltak a vezetői. Ma is működik, nagyon jó zenekar.

1956-ban megalakult a városi szimfonikus zenekar és kisebb létszámmal a városi énekkar. Ezzel a város zenei élete kiteljesedett. Más kórus is volt itt. A feleségem a Liszt Ferenc Kórust kísérte. Akkor virágzó zenei élet volt itt.

Ebben az időszakban gyarapodott a zeneiskola tanulói és tanári létszáma. Korábban volt olyan hamis elgondolás, hogy a versenyek szükségtelenek. Kezdő tanár koromban nem is volt ilyen. Azután mégis szerveztek kétévenként kamarazenei találkozókat. Az első fesztivál Cegléden volt, a második Veszprém-ben. Azután az évek során bejártuk szinte az egész országot. Sokat segítettek szerzeményeikkel a fiatal zeneszerzők. Nagy élmény volt ez a gyerekeknek és a tanároknak egyaránt. Nálunk járt Jan Martek szlovák zeneszerző. Meghallgatta az együttesünket, és írt nekünk egy művet. A következő fesztiválon be is mutattuk, de elsősorban magyar darabokat játszottunk.

Az iskola igazgatója, Szilvász László és Szabó János, a megyei művelődésügyi osztályvezető helyettese megállapodtak, hogy a megye zeneiskolai hálózatát fejleszteni kell. A minisztérium is támogatta a célkitűzést. Azt, hogy a Balaton partján több településen legyen önálló zeneiskola. Ez 1958–1959 körül volt. Engem bíztak meg a Veszprém megyei zeneoktatói munkaközösség megszervezésével. A munkaközösség vezetője lettem. Rendszeresen szerveztem továbbképzéseket és neves előadókat hívtam meg. A helyi célkitűzések támogatása nyomán fiókiskolák, később önálló

zeneiskolák alakultak sorban: Balatonfüreden, Balatonkenesén, Fűzfőgyártelepen, Herenden, Berhidán, Sümegen, Tapolcán. Ajkán korábban zeneiskola híján magán zeneoktatás folyt. A timföldgyár támogatásával alakult egy szalonzenekaruk. Hetente két alkalommal jártunk ki tanítani – váltakozva délelőtt, illetve délután – Szilvász László igazgató, a feleségem és én. Hegedűt, zongorát, szolfézst oktattunk, meg egy helybeli hegedűtanár volt a segítők. Koncerteket szerveztünk. Kamarazenekaruk egy alkalommal fellépett a fesztiválon. Azután Ajkán is lett önálló zeneiskola. Amikor a fiókiskolák önállóvá váltak, Veszprémben több gyereket tudtunk felvenni. Életem nagyon sikeres éveit voltak ezek. Majdnem annyi volt a hegedűsöm Veszprémben, mint amennyi a zongorista növendék. 300 körül volt a létszámunk. Ma a hegedűs növendékek jóval kevesebben vannak. Az utóbbi években jelentősen megnőtt a gitár iránti érdeklődés, a hegedűsök létszáma megcsappant.

Rendkívül fontos a zeneirodalommal való rendszeres foglalkozás. Veszprémbe kerülésem után hamarosan vonósnégyest tudtunk alakítani. Hetente egy alkalommal, általában szombatonként, a régi zeneiskola udvari épületében játszottunk estétől éjjelig. Velünk játszott Miháلكovics János, aki a zeneiskolában lakott, tagunk volt még Kerbolt Kornél, a gyógyszerész. Ez nagyon jó iskola volt. A vonósnégyessel állandóan dolgoztunk, szólókoncertekre készültünk, zenekari művekkel szerepeltünk. Elsősorban városi ünnepségeken léptünk fel. De rendszeresen játszottunk Csopakon. Itt a szakszervezet továbbképző központja volt, ahová gyakran hívtak bennünket. Később a feleségem, Lantos Magda zongoraművész is a zenekarunk tagja lett. Így alakult meg a Veszprémi Zongoraötös. Ennek az együttesnek is a művészeti vezetője voltam. 1970-ben Kaposvárott a Zenetanárok Országos Kamarazene Versenyén 1. helyezést értünk el. Arra vigyáztam, hogy magyar zeneszerzők művei mindig legyenek a repertoárunkon. Előszeretettel játszottuk Dohnányit, aki akkoriban tiltó listán volt. A versenyt egyébként Dohnányi C-moll zongoraötösével és Sosztakovics zongoraötös scherzo tételével nyertük. A kamarazenében együttműködés és barátság van. Ha valaki hegedűs akar lenni, akkor duózni is kell. Ha triózik, akkor már zongora vagy brácsa kell, a vonósnégyeshez cselló. Az akartam megértetni, hogy zenekarban játszunk, de előtte duó, trió, vonósnégyes, kisebb kamaragyüttes a fejlődés útja. Ezt végig kell járni, a teljes élethez ez hozzátartozik. Örülök, hogy a tanítványaim – akik a zenei pályát választották – ezt érzik, és ebben a szellemben folytatják a munkájukat.

A Filharmónia is szerződött bennünket. Részt vettünk a meghirdetett bérleti előadásokon kamarazenei és nagyzenekari esteken. Felléptünk a megyében és a megyén kívül is. Szólistaként a veszprémi, a győri és a budapesti MÁV Filharmonikus Zenekarral léptem fel itthon és külföldön. Nagyon kellemes évek voltak ezek.

Kár, hogy a keszthelyi helikoni versenyeket még senki sem dolgozta fel. Ugyanis ott nagyon jó eredményeket értünk el. A Helikon a középiskolások kulturális

seregszemléje volt. Az első versenyek után, aki nem szólóban játszott, azokból kis zenekari csoportot próbáltam összehozni. Ebből alakult ki a Lovassy Ifjúsági Vonós Zenekar. Olyan gyakorlatokat vezettem be, amelyeket még ma is lehet használni. Hozzá voltak szokva, hogy a nagyobbak irányították a kisebbeket. A nagyobbak gyakorlatoztattak, skáláztattak, újgyakorlatokat végeztek. Kiváló hegedűseim – Rakos Miklós, Kováts Péter – és a zongoristák ott több aranyérmet nyertek. Állandóan gyarapítottuk a Lovassy Ifjúsági Vonós Zenekar gyűjteményét. Kiváló gyerekeink voltak. Akkor a tehetséges növendékeink általában a Lovassyban érettségiztek, hiszen a városban még nem volt zeneművészeti szakközépiskola. A gimnázium igazgatói – Gyüre Attila, Knoll János, Takács József – támogatták a munkánkat. Nagy megmérettetési lehetőség volt a Helikon. A gyerekek felkészítésében és a továbbtanulásukban nagyon fontos munkát végzett Pintér Magdi. Ő zeneelméletet tanított. A zenész számára a zeneelmélet ismerete nélkülözhetetlen. A Helikonon nyilvánvalóvá vált, hogy a sok munka meghozta gyümölcsét. A zsűrit Budapestről jött kiválóságok alkották. Ennek az volt az előnye, hogy ha a tanítványaim felvételre mentek, a szereplésük alapján már ismerték őket. Tanítványaink megállták a helyüket, sokan kerültek zenei pályára. A Lovassy Ifjúsági Vonós Kamarazenekarral nemzetközi versenyen 1980-ban Bécsben 3. díjat, 1983-ban Belgiumban 1. díjat (Summa cum laude), 1983-ban Budapesten nívódíjat nyertünk.

A szegedi országos versenyen 6 növendékem indult: Szilvási Kati, Üveges Piroska, Pichner Teri, Andorka Robi, Bednik Ágota, Kováts Péter. Szép sikerünk volt. Pichner Teri 1. helyezést ért el, Andorka Robi második lett. A tehetséges gyerekek néha mennyire más bánásmódot igényelnek! Robi nem tudta elfogadni a 2. helyezést, nem akart fellépni a gálakoncerten. Csak úgy tudtam rávenni, hogy a kis vonója helyett egy egész vonót adtam a kezébe. Azt ígértem neki, hogy ha ezzel játszik, az övé lehet. Megkapta. Felnőttként is emlegeti az esetet. Kitűnő zenész lett. Egy másik tehetséges tanítványom télen az iskola udvarán a hegedűtokján szánkózott. Persze benne volt a hegedű. Ő is hivatásos zenész lett.

1961-ben igazgatóhelyettes lettem. Több, eddig szívesen végzett feladatot le kellett adnom, mert az iskolában akadt dolgom elég. Megváltam többek között a munkaközösség-vezetéstől, a timföldgyár zenekarától, és kevesebb tanítványom volt. Sokat kellett törődnöm az iskolával, a tantestülettel, a tanszakokkal.

Akkor vezettük be az országban elsőként a csoportos hegedűoktatást. Ebből Budapesten országos bemutatónk volt. A lényege, hogy 2-3 tanár egyszerre foglalkozik 8-10 gyerekkel. Ez egészen másfajta munkát igényel. Itt kezdtük el, hogy ezeket a gyerekeket hegedűkórusban is szerepeltettük. Először egy szólóban játszanak, aztán két szólóban, több szólóban. Ekkor jön hozzá a cselló, vagy mélyebb hangszer, de akkor már zenekar. A tanáraink elfogadták ezt az új módszert. Igazgatóként én is támogattam.

1980. május 26-án iskolánk megemlékezett Veszprém szülöttjéről, a nemzetközi híru hegedűművészről, Auer Lipótról. A hangversenyen felhangzott többek között Auer Magyar rapszodiája. Ezen a napon lepleztük le Szekeres Károly Munkácsydíjas művész Auer reliefjét. Iskolánk kamaraterme ettől fogva a hegedűvirtuóz nevét viseli. Zeneiskolánk hegedűtanára, Rakos Miklós könyvet írt Auer Lipótról Veszprémtől Szentpétervárig címmel. 1991-től Auer Lipót megyei hegedűverseny szervezünk.

Nagy megtiszteltetés volt számomra, hogy az 1981-ben kiadott „Az állami zeneiskolai nevelés és oktatás terve” a hegedű szak részének kidolgozásában részt vehettem.

Igazgatói működésem alatt szűnt meg a városi szimfonikus zenekar. Rólam feladat került le, mégis nagyon sajnálom. Egy város szimfonikus zenekar nélkül nem igazi város.

Igazgatóságom alatt történt az iskola átköltözése a Szeglethy utcából az Erzsébet ligetbe. Abban az időben két helyet ajánlottak nekünk: a Várban a jelenlegi Pedagógiai Intézetet, az egykori aggpapok háza székhelyét. Ez számunkra kicsi volt. A másik a Dávidikum. Ez jó lett volna, de nehezen lehet megközelíteni. Ma is csak mellékutcákon lehet. Mi már akkor a volt SZMT-székházat, a jelenlegi épületünket kértük. Ez remek hely. Csak az bánt – elmondtam igazgató koromban is –, hogy körülöttünk levő fontosabb intézmények szépülnek, csak a mi épületünk romlik állandóan. A városközpontban vagyunk, felújították a múzeumot, a kórházat, a megyeházat, a könyvtárat, csak a mi épületünk maradt régi állapotában.

Sok támogatást kaptam a megyétől és a várostól. Különösen akkor, amikor a városhoz is és a megyéhez is tartozunk. Minden termünkbe tudtunk zongorát vagy pianínót venni. Most a zongorahangolás is probléma. Pedig ezt minimum félévente el kell végezni. Amikor a csoportos hegedűoktatást indítottuk, akkor a szegedi hangszergyárból megfizethető áron tudtunk hegedűt vásárolni. Ma ezt nem lehet elmondani.

Ha sikeres tanítványaimról beszélek, a helyi Mendelssohn Kamarazenekart említem először. Amit mi elkezdtünk a vonósnégyessel és a zongoraötössel, azt ők magas színvonalon folytatják. Hozzászoktak az igényes munkához. Kováts Péter a vezetőjük, egyben szólista. Felesége Bednik Ágota hegedűs. Mindkettőjüket tanítottam. Budapesten végeztek az Akadémián. Farkas István is tagja a zenekarnak. Ő Erdélyből jött. Győrben végzett. Kiment a hegedűkészítőiről híres olasz városba, Cremonába. Ott Kónya István magyar mesternél tanult. Budapesten egy nemzetközi hegedűépítő versenyen díjat nyert. Sajnos, nincs fizetőképes kereslet a munkáira. Én vettem tőle egy mesterhegedűt.

Tehetséges tanítványom volt még Lőrincz Livia. 1981-ben Berlinben egy nemzetközi versenyen különdíjat kapott. Ma a Magyar Rádió Szimfonikus Zenekarának



a tagja. Pichner Teréz Budapesten tanít zeneművészeti szakközépiskolában. Sokan tagjai hazai és külföldi zenekaroknak.

A lakásunk ajtaja mindig nyitva állt a tanítványaink előtt. Feleségemmel együtt mindig szívesen fogadtuk őket. Ez ma is így van. A tanítványok akkor is, ma is tudják ezt. Volt olyan eset, amikor a hét végén – szombaton vagy vasárnap – kerestek. Segítsek felkészíteni felvételi vizsgára egy növendékemet. A felvételi hétfőn volt. A hét végét végig hegedültük. A vizsga sikeres volt, ez a tanítványom ma zenetanár.

Ma is örömmel járok tanítani. A Dohnányi Zeneművészeti Szakközépiskolában tavaly végzett egy tanítványom, a többieket átadtam. Most csak a zeneiskolában tanítok kisebb gyerekeket.

Azért szeretek velük foglalkozni, mert a tehetségük adta kereten belül el tudom érni velük, amit szeretnék.

Ma már keveset hegedülök. Hegedűtanulmányokat írok. „Rövid bemelegítés...” címet adtam nekik. Rövid bejátszások. Saját gyakorlatomból meríték. Bizonyos technikai műveletekkel hogyan kell rövid idő alatt „üzemképes“ állapotba, játékba kerülni. Az elején viszonylag rövid, aztán később tartalmas, nehezebb darabok vannak. Nem kezdőknek, kifejezetten szakközépiskolásoknak írtam ezeket. A helyi szakközépiskolának ajánlom. Szegedről is érdeklődnek a darabok iránt.

Díjaim, kitüntetésem: 1964 Miniszteri Dicséret, 1968 Oktatásügy Kiváló Dolgozója, 1973 Kiváló Tanár, 1977 Vajda Péter-díj, 1981 Szocialista Kultúráért, 1982 Veszprém Megyéért arany, 1983 Gyermekéért Érdemérem, 1985 Veszprém Városért arany, 1987 Kiváló Munkáért, 1993 Ranolder-díj, 1994 Pro Meritis arany, 1994 Pedagógus Szolgálati Emlékérem.

Elégedett ember vagyok. Mindig szívesen végeztem a munkámat. Ma is. Azt kívánom, hogy a tanítványaim és az utódaim sikereket érjenek el.

Veszprém, 2005. november

Lejegyezte: MOLNÁR JÁNOS

(A Csermák Antal Zeneiskolában lezajlott beszélgetés eredménye a fenti önéletrajz, amelyet formába öntés után Káté István megismert és elfogadott. – M. J.)

Káté István életútja a sajtóban megjelent írásokból követve:

Öt alkalommal hívták meg a háromévenként megrendezett Koncz János Országos Zeneiskolai és Zeneművészeti Szakközépiskolai hegedűverseny zsűrijébe. 1981-ben tagja volt az Országos Bartók-hegedűduó Találkozó zsűrijének.

1997. februárban a Városi Művelődési Központban Szelényi Pál beszélgetett vele a Vendégeink a barátaink című rendezvényen. Erről tudósított a Veszprémi 7 Nap.

1998. február 7-én a Napló riportot közölt egy 14 éves japán hegedűnövendéssel, Leda Takashival. Az országos Zathureczky-emlékhangversenyen mély átérzéssel mutatta be Hubay Jenő Hullámozó Balaton című művét, amely felnőttek számára is nehéz feladat. Másik két társával együtt különdíjat kaptak, mivel olyan magas szintű tudást mutattak be, amely kategóriák felett állt. Kérdésre válaszolva azt felelte, hogy szeret itt élni, és igen szereti a tanárát, Káté Istvánt. Ugyanezen alkalomból gratuláló levelet küldött a versenyt rendező iskola a veszprémi zeneiskola igazgatójának, és meghívást kaptak egy jubileumi rendezvényükre.

2001 novemberében az Új Almádi Újságban Szelényi Pál hosszabb írást közöl. Káté István életútját vázolta, gazdag szakmai pályáját méltatta. Elmondta: zenetörténeti érdekesség és nem kis bátorság volt, hogy 1955. július 1-jén Szilvásy László zeneiskolai igazgató kérésére Csermák Antal Hazaszeretet című művét adták elő Miháلكovics Jánossal, Kerbolt Kornéllal és Ocsovszky Arankával a megyei tanács dísztermében.

2002. november 15-én a Veszprémi 7 Napban Martinovics Tibor méltatta Káté István munkásságát 70. születésnapja alkalmából. Másnap a Napló ugyanezen alkalommal közölte Balla Emőke A tehetség kötelez című írását.

2002-ben a Megyei Pedagógiai Körkép 2–3. számában Czingráber János készített riportot vele. A fentebb már említett Andorka Róbert a tanár úr 70. születésnapjára meghatóan szép levelet küldött. Nem felejtette el a kapott ezüstkúpás vonót. Megemlegette, hogy Magdi nénivel örökre fogadták Veszprém minden zenét tanulni akaró gyerekét. Megérdemelten mesternek hívta a tanárát.

A 75. születésnapja alkalmával, 2007. november 18-án délután 17 órai kezdettel ünnepi hangversenyt szerveztek tiszteletére a Csermák Antal Zeneiskolában. Az első szám saját szerzeménye: „Feleségemnek”. Héber dal és klezmer. A szerzemény és a gesztus rendkívül mély érzelmet és emberi nagyságot takar. A 75. születésnapon köszöntötte Falaki Csaba, a Magyar Zeneiskolák Szövetsége nevében, Ötvös Károly zeneiskola igazgatója, Porga Gyula alpolgármester. A Hubay Jenő Társaság nevében Szecsódi Ferenc hegedűművész levélben köszöntötte, majd Kováts Péter az egykori tanítványok nevében szól. Ezen az ünnepi esten vehette át Káté István etűdjeinek nyomtatott kiadását is. A születésnapon, a színpadra szólítva, ott voltak régi tanítvá-

nyai. (Antal Zsuzsa írása, Napló 2007. nov. 21., 7. p.; Kellei György: Káté István köszöntése. Napló, 2007. nov. 14., 7. p.)

Rendkívül megtisztelő Szecsődi Ferenc, a Hubay Jenő Társaság elnökének levele. Arra kéri Káté Istvánt, hogy a mester közelgő születése és halála évfordulója alkalmából vegye repertoárjába és tanítsa növendékeinek Hubay Jenő hegedűdarabjait. Nyilvánvaló, hogy ilyen levelet sem kap minden zenetanár. Csak azok, akiket az eddigi munkájuk alapján erre érdemesnek tart Szecsődi tanár úr.

Káté István szinte élete utolsó évéig tanított a zeneiskolában. 80. születésnapján fényképpel illusztrált írás jelent meg róla a megyei napilapban. (Balla Emőke: Káté István születésnapja. Napló, 2012. nov. 16., 13. p.) A zeneiskola hegedű tanszakának munkatársai is köszöntötték ebből az alkalomból Káté Istvánt, aki 1961-től igazgatóhelyettes, majd 1973 és 1994 között az iskola igazgatója is volt. (Napló, 2012. nov. 26., 15. p.)

Tisztelője és barátja, Szecsődi Ferenc hegedűművész, egyetemi tanár – a Szegedi Tudományegyetem Zenetudományi Karának tanszékvezetője –, Káté István tiszteletére ünnepi koncertet szervezett Szegeden. A Ranolder-díjas veszprémi hegedűművész-zenetanár, a Csermák Antal Zeneiskola nyugalmazott igazgatója és zeneszerző 80. születésnapja alkalmából tartott hangversenyen a Szegedi Tudományegyetem Zeneművészeti Kar Liszt Ferenc Kamaratermében, 2012. október 30-án hangzott el az alábbi köszöntő (megjelent: www.parlando.hu/2012/2012-6/2012-6-15-Kate.htm)

Drága Pista Bátyám!

Közel négy évtizede ismertük meg egymást, amikor egy szerencsés véletlen folytán mint ifjú zeneakadémista a Veszprémi Kamarazenekar bulgáriai turnéján játszhattam együttesedben. Fénykorodat élted, tátott szájjal bámultunk és hallgattuk, ahogyan Kabalevszkij Hegedűversenyét tökéletes technikai felkészültséggel, zeneiséggel szabtad remekbe.

Akkor még nem tudtam, hogy Szegeden születted, muzsikus családotokból egyedül Te lettél klasszikus zenész. Kivételes tehetségedre hamar felfigyeltek, mutattad a levelet, amelyet Zathureczky Ede irt szüleidnek, hogy tanítványává fogadna, ez azonban a háború utáni szegénység és nélkülözés miatt nem jöhetett létre.

Így aztán Szegeden Várnagy Lajos lett a mestered, aki Zsolt Nándortól és Waldbauer Imrétől a világhírű Hubay hegedűiskola tanítási módszereit kapta örökül, s ezt adta neked tovább. Mint mondtad: „végtelenül hálás lehetek Várnagy tanár úrnak, mert mint kis surbankó (ezt a szót Tőled hallottam először!) állandóan csodálhattam az órákon hegedűlését, mindent meg tudott a hangszeren mutatni.”

Diplomád megszerzése után központilag Veszprémbe irányítottak, itt telepedtél

le és ehhez a városhoz lettél hű mindmáig. Hihetetlen aktivitással tanítottál zeneiskolában, később a zeneművészeti szakközépiskolában, a városi Szimfonikus Zenekar koncertmestere, szólistája voltál, feleségeddel kamarazenei csoportot hoztatok létre. Ott voltál a Lovassy Ifjúsági Zenekar megalapításánál, később saját növendékeidből jött létre a nemzetközi hírnevű Mendelssohn Kamarazenekar, akik Kovács Péter vezetésével idehaza és külföldön is sikert sikerre halmoznak. Mellesleg igazgató is voltál majd 30 évig, nem is tudom hogyan fért idődbe ennyiféle tevékenység.

Nem voltál soha „SZTÁRTANÁR”, abban az értelemben, hogy összevadásztatod volna a környék legtehetségesebb növendékeit, akikkel aztán versenyeken lehet villogni, és csak az első helyezést lehet a kizárólagos cél. Tőled az ilyen mentalitás annyira idegen, hiszen igazi született pedagógusként mindig a gyerekek érdekét tartottad szem előtt. Nehéz lenne felsorolni kiváló tanítványaidat, akik nemcsak szakmailag, hanem emberileg is méltó folytatói sikeres pályádnak. Személyes példamutatásod, megszállottságod, művészi alázatod predestinál az ISKOLATEREMTŐ TANÁR címre. Egy seregnyi kitüntetéssel rendelkezel, de ennél sokkal többre tartod hálás tanítványaid szeretetét, ragaszkodását.

75. születésnapodon meglepetésként Veszprém városa, volt iskoláid, növendékeid összefogásaként jelent meg nyomtatásban hegedűdarabjaid gyűjteménye. Ezekből a gyöngyszemekből ma este 8 művet szólaltatunk meg tanítványaimmal. Sajnos ünnepi hangversenyünkön nem tudsz jelen lenni, de innen a távolból a Hubay Jenő Társaság és Zeneművészeti Karunk nevében kívánunk boldog születésnapot.

Az Isten áldjon meg mindkét kezével!

*Szecsődi Ferenc
a Hubay Jenő Társaság elnöke*

A közölt műsorlapon (jelen folyóiratszám borító belső oldalán) szerepel feleséged, az 1985-ben elhunyt Lantos Magda emlékére készült „Héber dal és klezmer” szerzeménye, amit a koncerten Farkas Erzsébet adott elő. Az eredeti kézirat első és utolsó oldalának fakszimiléjét (137. o.) a melléje csatolt levél egy részletével (136. o.) együtt közöljük (ajándékként tőle kaptam – Cs. M.).

Műveit, köztük Bihari témára írt variációit nagy sikerrel játszották a Hubay Jenő Társaság 2014. évi Verbunkos Estjén is.

Káté István életének 81. évében, 2013. január 2-án hunyt el Veszprémben. A legendás tanár, művész, zeneszerzőről több méltató írás is megjelent a helyi sajtóban.

Balla Emőke: Elhunyt Káté István: a veszprémi zeneiskola legendás igazgatója volt. Napló 69. évf. 7. sz. 2013. jan. 9., 4. p.; Elhunyt Káté István. Veszprémi 7 Nap

Stellékeltem még feleségemnek, Magdi emlé-
kére írt „Héber dal és bevezetés” c. művet,
amelyhez régi barátom, Bánki Horváth Sanyi
szerkesztett kíséretet. (A hegedűs az saját
kíséretében, amit Sanyi munkáit illesztett
a zongora fölé. A zongoraszólam pedig Sanyi
barátom befirása.)

Köszönöm a Feleséged emlékére szerkesztett
szép könyvet és további sikeres munkát
kívánva maradtam baráti öleléssel

Káté Pista bá)

Veszprém, június 22.

19. évf. 1. sz. 2013. jan. 11., 13. p.; Bozzay József: Búcsú Káté Istvántól. Napló 69. évf. 13. sz. 2013. jan. 16., p. 15.; Balla Emőke: Szentmisén szentelik be a művész sírját. Napló 69. évf. 14. sz. 2013. jan. 17., 11. p.

Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata, valamint a Veszprémi Zeneművészeti Szakközépiskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény Káté Istvánt saját halottjának tekintette. Tisztelői, 2013. január 14-én a Vámosi úti temetőben kísérték utolsó útjára. Sírjánál a tanítvány, Kováts Péter hegedűművész mondta a búcsúbeszédet (lásd: A hatodik évtized. Veszprém Város Vegyeskarának jubileumi évkönyve 2006–2016 c. kötetben).

Emlékére 2014. november 25-én rendezték meg Veszprémben az I. Káté István Területi Hegedűversenyt.

MOLNÁR JÁNOS–CSISZÁR MIKLÓS

Magyarországi népi dallamok alapján
Zsolt Szabó

25
25
25
25
25
25
25
25
25
25

Tempo II

48

Ferdinando Carulli
Helyes dal alsó kézfűrészes

Andantino, nyújtva

Andante, molto cantabile (Sua B)

4
4
4
4
4
4
4
4
4
4

Kollár Kálmán hegedűtanár, karnagy (1932–2012)

EGY GYŐR MEGYEI KISKÖZSÉGBEN, LOVÁSZPATONÁN SZÜLETTEM 1932-ben. A falunak van egy ötszáz éves, megkapó szépségű, még a török kor előtti temploma, amely hol a katolikusoké, hol az evangélikusoké volt. Széles kőfallal van körülkerítve, és a törökök támadása idején a falu népe ide menekült. A múlt hetekben a Kossuth Rádió a lovászpatonai harang hangjával köszöntötte egy hétig minden délben az ország népét.



Gyermekkoromban pajtásaimmal, amit csak lehetett mindenféle rosszaságot elkövettünk. A falu közepén áll az Eszterházyaknak egy gyönyörű kastélya, amelynek kertjében nagyon értékes fák, növények voltak. Természetesen a kerítés nekünk nem volt akadály. Amikor a park öre, Barcza bácsi elaludt, egy fához kikötöttük a lábát, pipájába a dohány alá mindenféle bűzös szörnyűséget raktunk. Bokszos dobozok fedeléből madzagtelefont készítettünk. A hatalmas fákat így kötöttük össze, hogy minden mozgásról

tudjunk. Szóval igazi gyermekcsínyeink a növények és a falun megelhető állatok között, közelében zajlottak.

Édesapám asztalos volt, édesanyám pedig varrónő. A környék minden asztalosa és varrónője a mi házunkból nőtt ki, vagyis inasok és segédek között nőttem, nődgéltem és váltam emberré. Földünk nem volt, de néhány háziállatunk igen. Szakszerű gondozásukat meg kellett tanulnom, mivel testvérem nem volt, így a fiús és lányos munkákat egyaránt – a kertben, az állatok között, a műhelyben és a konyhában – el kellett végezniem. Ez a mindennapjaimban azt jelentette, hogy a kerti munka és az állatok etetése után a műhelyben egy akkor hatalmasnak tűnő akácfa-rönköt kellett elvágnom. Ebéd után pedig elmosogatni és konyhát felmosni. Ezután mehettem játszani. Édesapámnak tett ígéretemet – hogy például 6 órára otthon vagyok – elképzelhetetlen volt nem betartani. Ugyanis ő 6 óra előtt néhány perccel

ott állt a kapuban, és nem mászhattam be titkon a kerítésen, meg öreganyám felől sem tudtam besurranni. S amikor a kapuban pont 6 órakor megjelentem, édesapám felnézett a toronyórára, megsimogatta a fejemet, és azt mondta: Jól van, kisfiam, úgy látszik, te pontos ember leszel. Hát ennek az embernek nem lehetett csalódást okozni.

Jó nagydarab, erős gyerek voltam, ezért a szüleim kiadtak a szomszédoknak azzal a felkiáltással, hogy: tanulja meg a gyerek, miből lesz a kenyér. Meg kellett tanulnom az aratás, a masinázás minden fortélyát, a kötélterítést, a kepézést, a törekelést, az asztagrakást, a takarodást. A Békefi gyűjtésében (Bakonyi népdalok) van egy ide illő strófa:

*A bableves, darástészta
e'ment a folyóra innya.
Se nem túrós, se nem darás
egye meg az e'ső kaszás.
Borzavári kis tarisznya
e'ment a folyóra innya.
Se nem túrós, se nem mákos
egye meg a Salczer János.*

Ebből a népdalból tudjuk meg, milyen is volt az aratógépek előtti kaszálás koreográfiája. Tegyük fel, öten álltak bele kaszával a kezükben a gabonatóblába. Az első kaszás ereje, tempója határozta meg a többiek, mint az öt követők megerőltető, iszonyatos munkáját a hőségben. Lemaradni ugyanis a megsemmisüléssel volt egyenlő. Ugye most már érthető: minden bizonyosan Salczer János jó erőben lévő első kaszás volt, aki ugyancsak meghajtotta a bandáját. A nótában kívánják neki az üres mácsikot, hogy engedjen az embertelen hajtásból.

De hát ez már történelem, mint ahogy szinte minden magyar népdal az.

Ezt veszik el most tőlünk lassanként, hogy dalainktól, táncainktól, meséinktől – vagyis mai szóval élve identitásunktól megfosztva – könnyebben olvadjunk fel a „nagy kohóban“, amit az úgynevezett globalizáció piacorientált világa diktál. Kísértetiesen hasonlít a haza mostani helyzete ahhoz, amit Napóleonnak mondott Bécsben az egyik vezérkari tiszt: „Felség! Vegye el tőlük dalaikat, táncaikat, verseiket, meséiket, és utána azt csinál a magyarokkal, amit akar.“

Ebben a kilátástalannak tűnő helyzetben jó lenne vezetőinknek odakiáltani, hogy a kultúrát minden államnak kötelessége E L T A R T A N I, és nem szabadna igazságtalan osztogatásokkal és a pályázatírás útvesztőivel megalázni. A vigasztaló csak az, hogy a magyar történelemben az ország, ha a huszonnegyedik órában is, még mindig föltámadt. Úgy látszik a Szent István álmodta Mária országa nem veszhet el végleg.

Egy nagyon művelt, faluszerető, nagy tiszteletnek örvendő esperes élt 25 évig Lovászpatonán. Eljött hozzánk, mert jó tanuló voltam. Azt mondta édesanyámnak,

hogy papnak kell lennem. Vagyis el kell mennem Győrbe, a bencés gimnáziumba, amiről édesapám hallani sem akart. Végül mégis Győrbe kerültem, ahol gyönyörű, csodálatos évek következtek. Furcsa volt a városi gyerekek között növények, állatok, őszinte, természetes emberek, nagy mesélők nélkül. Kis duci falusi 9 és fél, 10 éves gyerek voltam egyedül a nagyvárosban. Micsoda változás!

A tízéves gyerek otthagyja a szüleit, és bekerül egy olyan közösségbe, ahol az osztálytársak hegedülnek, fuvoláznak, zongoráznak, és nem az akácfarönkök, meg nem a kévekötés minősíti őket. Másképp beszélnek, másképp öltözködnek. Az önképzőkörben az egyik eljátszott egy Beethoven szonátát, a másik egy Vivaldi koncertet, és én mindezt tágra nyitott szemmel és füllel próbáltam követni. A magabiztos kis falusi gyerek bizonytalanul, csodálkozóan lebegett a vadonatúj osztálytársak között.

Érdekes, nem nagyon tetszett, ahogy ők hegedültek. Nekem nem volt elég szép. Elhatároztam, hogy én hegedülni akarok. Ehhez tudni kell, hogy hat-hét éves koromban Lovászpatonára került egy Erdélyből kitelepített hegedűművész. Tejeskocsis lett, nem volt más állása. Vékony, hajlott, púpos emberke volt. Esténként a háza előtt összegyűltek az emberek, mert mindig hegedült. Ismerte és szerette az egész falu, hiszen ő szedte össze a tejet, és vitte a csarnokba kis egylovas kocsijával. Elég sok gyereket tanított a faluban hegedülni. Ahol tanítványai voltak, ott étkezett. Édesapám kérésére engem is tanított. S jött a Feri bácsi! Fogta a kezemet, odahúzta a helyére a kis hegedűn.

*„Ezt ne így tartsd!
Azt a vonót ne úgy húzd!
Nem tiszta!
Hamis!
Csúnya!
Nyikorog!”*

Semmi sem volt jó neki.

A nyári szünidőben jött két unokatestvérem Tényőről. Két hétig voltak nálunk. Jó nagy bőröndökkel érkeztek, hozták a ruháikat, játékaikat. Mikor készülődtek haza, az egyik bőröndjükbe belecsempészttem a kis hegedűmet vonójával együtt, hogy ne kelljen többet hegedülnöm. Visszamentek Tényőre, aztán jött a Feri bácsi. Na, kis Kálmán, gyere hegedülni! Én nagy buzgalommal kezdtem keresni a hegedűmet, de persze sehol sem találtam. Édesapám felfigyelt:

– *Gyere ide, kisfiam! (Mint mindig, most is belém látott – gondoltam.) Hol van a hegedűd?* Rövid csönd következett, de a szúrós tekintet parancsára nem lehetett mellébeszélni.

– *Elvitte a Lali!*

– *Hogyan vitte el?*

– *A bőröndjében* – mondtam.

– *Hogyan került a bőröndjébe?*

– *Beletemtem* – mondtam, de már sírásra görbült szájjal.

Csodák csodájára édesapám szúrós tekintete meglágyult, és csak ennyit kérdezett:

– *Kisfiam, te nem akarsz hegedülni?*

– *Nem, édesapám, nem akarok.*

– *Jól van* – mondta. *Miért nem szóltál? Mi nem akarunk neked olyant, amit te nem szeretsz.*

És Feri bácsi továbbra is, még hosszú ideig nálunk reggelizett.

Hát ez volt az előzménye annak, ahogyan én hallgattam az osztálytársaimat. Lassan éreztem, hogy szégyellem a megfutamodást. Volt két pengő spórolt pénzem. (Ezt úgy kell érteni, hogy 40 fillér volt egy kutyariasztó pisztoly tíz tölténnyel.) Működött abban az időben Lovászpatonán egy messze földön híres cigánybanda. A kancsal Béla cigánytól egy pengő ötven fillérért vettem egy rozoga hegedűt. Amikor a szüleim lefeküdtek, kilopódtam az asztalosműhelybe egy petróleumlámpával. Mindennap éjfélékig dolgoztam: a cigánytól vett hegedűt szétszedtem, levettem a méreteket, lerajzoltam, megkerestem a megfelelő fát, és a szétszedett mintájára csináltam új hegedűt. Édesanyámék nem vették észre. Amikor szeptember elején mentem vissza Győrbe, a nagybőröndbe becsempésztem a hegedűt. Korrepetáltam egy gyereket matematikából vagy latinból, már nem emlékszem pontosan. A Metzker hangszerésznél vettem egy tokot, meg egy vonót. (Bár vonót otthon is csináltam, be is szőröztem a Szúr Jani bácsi lova farkából kihuzigált szőrrel.) Ezután bementem a Káptalandombon levő zeneiskolába. A hosszú folyosóra mindenféle hangszer hangja hallatszott ki. Ahonnan hegedűhangot hallottam, bekopogtam. Ott állt egy csillogó tekintetű ember, mellette egy buckó gyerek hegedült. A tanár úr szemüvegén tükröződött a fény, nem tudtam a szemébe nézni. Jó napot kívántam, és megszólaltam:

– *Tessék engemet megtanítani hegedülni!* (Azt gondoltam ugyanis, hogy körülbelül egy hónap múlva engem ez a tanár úr megtanít hegedülni, és rövidesen én is úgy hegedülök, mint az osztálytársaim.)

– *És van hegedűd?*

– *Van* – mondtam.

– *És hol van?*

Kimentem a folyosóra, behoztam és megmutattam. (Már nem tudom, milyen lehetett. Sajnos eltűnt, megrágtá az idő.)

– *Honnan vetted ezt a hegedűt?*

– *Én csináltam.*

– *Na jó, jó.*

Kiment a teremből, ott maradtam a gyerekekkel. Meg sem mertem szólalni, de ő kérdezte:

– *Tényleg te csináltad?*

Na, erre már kihúztam magam és mondtam:

– *Hát szoktam én hazudni?* (Közben arra gondoltam, hogy a tanár úr meséli a kollégáinak, hogy van itt egy kis bunkó falusi gyerek, aki azt állítja, hogy csinált egy hegedűt. Nézzétek meg ezt a csodabogarat!)

Rövid időn belül tényleg bejött a terembe három, négy vagy öt hegedűtanár. Nézegettek engem is, a kezemet, össze-összenéztek, és egyszer csak az egyik megszólalt:

– *Hát akkor hozzám jöhetsz hegedülni. Itt van egy papír, töltsd ki, és ird alá!*

És én mentem hegedülni. Az első évben 4 vagy 5 évet végeztünk el. Ismerősöknél laktam albérletben, állandóan hegedültem. Egyszer aztán jött az önképzőköri felépésem. Az a boldogság! Teljes meglepetést okozott, hogy saját készítésű hegedűmön játszottam, nekem pedig leírhatatlan élmény volt.

Ez a csodálatos hegedűtanár dr. Barsi Ernő volt. Ernő bácsi még él, lassan 90 éves lesz. Egyébként református lelkész, 74 éves korában doktorált néprajzból. A Rábaköz teljes népdalanyagát összegyűjtötte. A mai napig tartjuk a kapcsolatot, olyan, mintha édesapám nem halt volna meg. Írt egy hegedűmetodikát is többek között, és engem kért fel a könyve bemutatására.

Alkatomat tekintve nem voltam hegedűs típus. Nagydarab, erős testalkatú, ifjúsági válogatott birkózó, futballoztam az ETO ifjúsági csapatában. Minden május 1-jén átúsztuk a Dunát a legszeleesebb pontján, ahol belefolyik a Rába.

Aztán lassan döntenem kellett, hogy birkózó világbajnok akarok-e lenni, vagy muzsikus. Győzött a hegedű!

Felvételiztem a konzervatóriumba, majd a főiskolára. Nem is tudom, hány diplomám van, négy vagy öt. Amikor az egyik diplomámat megkaptam, édesapám egy úgynevezett lemezvillás motorkerékpárt ajándékozott nekem. Szabó Miklóssal, ezzel a motorral jártunk a Győr környéki falvakba népdalt gyűjteni.

Az egyik ismerősömnek Pannónia motorja volt. Mesélte, hogy volt a Balatonon. Az ám a valami! Amikor megérkezett, olyan volt, mint a molnár, csak nem a liszt, hanem az út pora lepte el. Levetette a köpenyét, kirázta. Olyan utakon kell menni – mesélte, hogy nem látod a végét, nem tudod, mi jön szembe. Csupa kő, meg gödör minden. A vonat ezt a távot öt óra alatt tette meg. Csodálatos a Bakonyon átmenni! De amikor megláttam a Balatont... nem lehet elmondani. Hát akkor felülök a kis Csepelemre – gondoltam, és megnézem azt a híres Balatont!

Elindultam, de csak Veszprémig jutottam el. Kádártánál volt egy híd. Ott megálltam, kiráztam a ruhámat, majd bejöttem Veszprémbe. Utolsó éves voltam a főiskolán, csak a diplomakoncertem volt hátra. Állandóan gyakoroltam. Az volt a vágyam, hogy zeneiskolában taníthassak. Ugyanis akkor egy győri általános iskolában tanítottam. Meztírlásos tanítványaim is voltak. A gyárvárosi iskolába akkor 1300 gyerek

járt. 62 tagú volt a tantestület. Mikor Rákosi megteremtette a forintot, 500 Ft fizetést kaptam. Ebben az iskolában volt egy kórusom. Az első fizetésemből a kórus első sorának vettem egyforma bakancsot, meg egy kék színű melegítőalsót. Bartókot énekeltünk. Volt egy megyei verseny, ahol a győri zeneiskola, meg a városi iskolák kórusai énekeltek. Mi nyertünk a kis mezítlábas gyerekeimmel. Kodályt is énekeltünk. Később előadtunk egy gyerekoperát is. Aztán jött a nagy kérdés – életem legnagyobb kérdése – hegedüljek vagy kórust vezessek?

Hát ilyen előzmények után érkeztem Veszprémbe, ahol megláttam a várat. Valahogyan a vár alá keveredtem. Felnéztem, és valósággal láttam, hogy István meg Gizella fönny állnak, és lenéznek a gatyás, a vár alatt vonuló, integető parasztoakra, és a magyar nagyszarvú ökreik himbálózva vonulnak. Viszik a gabonát a királynak. Akkor még igazi, púpos kisváros volt Veszprém, nem ez a modernizált település a postával, meg a húszemeletes házzal. A mostani sétálóutcában volt egy benzinkút. Itt tankoltam, és valakitől megkérdeztem, hogy hol találom meg a zeneiskolát. Eligazított. Bementem, és elmondtam az igazgatónak, hogy utolsó éves főiskolás vagyok. Nemsokára lesz a diplomakoncertem, és szívesen jönnek Veszprémbe tanítani. A válasz:

– *Szeptember 15-én indulunk, 14-én legyél itt! Albérletet szerzünk. Isten hozott!*

Működött itt egy úgynevezett iparos dalárda, amely abban az időben volt 75 éves. Felkértek karnagyuknak.

Aztán jött Kodály barátja, Nagy Lídia. Itt alapította meg az ország második énekzenei tagozatos általános iskoláját Kodály szülővárosa, Kecskemét után. Gyönyörűséges évek következtek. Jöttek a kis nebulók, az akkori ének-zenések hegedűórára:

– *Jó napot kívánok, Kálmán bácsi!*

És a violinkulcsos nyakkendőös kicsi magyar csemete, a jövő muzsikusa hegedült nekem, aki az órák közti szünetben népi táncot járt, és heti hét énekórán szívta magába a színtiszta magyar történelmet.

Most menjünk ki a Kossuth utcára, és nézzük meg ezeket a kiszőkített hajjú, tityegő-totyogó, mindenük ki van lányokat ..., az „egyenlányokat”, akik szívják a cigarettát, fogják a kólásüveget, és az „új magyar nyelvet” beszélnek. Mindezt el kell fogadnunk?!

Kilenc évig voltam második koncertmestere a Veszprémi Szimfonikus Zenekarnak, és tagja a Veszprémi Vonósnégyesnek. Káté István kollégámmal és barátommal szinte az összes kettős versenyt és concerto grossót végigjátszottuk. Bejártam a Lídia néni énekóráira, ahol nagy csodák történtek. Megbeszélte az iskolaszolgával, hogy kopogjon be az énekórára, és hozza Kodály Zoltán táviratát. Az belép a terembe, és dörgő hangon mondja:

– *Megjött az első osztálynak a távirat.*

Lídia néni átvette, nézte és olvasta:

– *Szin-kó-pa, ti-tá-ti.*

Tá-ti-ti-t tanultunk, de *ti-tá-ti-t* még nem. És akkor sejtelmesen mondogatni kezdték: *ti-tá-ti, szin-kó-pa, szin-kó-pa, ti-tá-ti.* És énekelték: *Hull a szilva a fáról, most jövök a szin-kó-pa...*

Lídia néninél a magyar népdal igazi örömszerzési hely volt. Minden órára magával vitte a hegedűjét, a „*Jancsikát*”. Ezért volt az, hogy az iskolában mindenki hegedülni akart.

Azt az ajándékot is megkaptam a Jóistentől, hogy a pályám kezdetekor olyan helyre kerültem, mint a győri gyárvárosi iskola. Ott csodálatos munkáscsaládok voltak, akiknek egy hazug szó vagy rafinált, kétértelmű kifejezés a száját el nem hagyta. Egyenes, őszinte, igazi munkásemberek voltak. Ezután jött a Nagy Lídia néni korszak. Egyik nap azt mondja nekem:

– *Te Kálmánka! Van nekem egy kórusom. Légy szíves, gyere el segíteni! Szeretnénk megtanulni a Bárdos: Szeged felől-jét.*

Fogalmam sem volt, mi az a *Szeged felől*. A tenor szólam szólampróbáit körülbelül három hónapig vezettem, de ennek dacára sem tudtuk elénekelni. Pedig én is fújtam a tenorban szakadásig. Hol az egyik szólam, hol a másik dőlt össze, amikor összpróbán kísérleteztünk. Úgy 10-15 évvel ezelőtt, mikor a második lemezünket csináltuk, csak csendben jegyzem meg, hogy a *Szeged felől*-t három próba után énekeltük lemezre a mostani kórusommal. Mikor Lídia néni meghalt, Mesterházi Józsi bácsi, az akkori elnök azt mondta:

– *Nem kell idehívni senkit karnagynak, itt vagy nekünk te!*

Utazásainkról, életünkről, díjainkról, a megtett közös 42 évről kötetekre való lehetne beszélni. Pro Urbe oklevelem a város kulturális életében végzett több évtizedes munkát említi. Veszprém díszpolgára is vagyok, a kórus pedig Gizella-díjas. Van egy szponzorunk, aki egy csodálatos házat bocsátott rendelkezésünkre. Így nem próbahelyünk van, hanem otthonunk. Itt éljük hétköznapijainkat szeretetben, barátságban. A városban folyó koncertjeinken mindig telt ház van. Úgy gondolom, hogy az emberek megérik az igaz és tiszta szándékot.

Az ország zenei életében végtelenül tisztelik az arezzói győzelmeinket (három első helyezésünket), a BBC-győzelmeket, az európai élvonalbeli elismeréseinket. Jelenleg már a nyolcadik lemezünk elkészítésénél tartunk, amely a magyar kórusmozgalomban példátlan. Megkezdjük az érseki levéltárban levő 200 évvel ezelőtti veszprémi komponisták egyházzenei műveinek feldolgozását. Tizenhét magyar kortárs művet mutattunk be, amelyeket a szerzők a mi kórusunknak dedikáltak. Túl vagyunk a X. Nemzetközi Kóruszenei Találkozó megrendezésén, amely Európában egyedülálló. Ugyancsak nagy feltűnést keltett a szakmában az 5–6. lemezünk, amelyen Kodály 24 nagy vegyes kara szólal meg egy olyan könyvmelléklettel, amely 24

kórus történeti háttérét, zenei, irodalmi anyagának elemzését tanulmánykötetként tartalmazza.

Nagy családom, a Veszprémi Liszt Ferenc Kórustársaság néha-néha kidőlő tagjait újonnan jelentkező fiatalok pótolják, akik boldogan, hittel, szent akarattal veszik át azt a szellemet, amit a hazai kulturális életünk lassan huszonnegyedik órájában kötelességünknek tartunk mai életünkbe fennmaradásunkért átmenteni.

Isten adja hozzá Vörösmarty igazát:

„Van még lelke Árpád nemzetének!”

Kollár Kálmán kitüntetései: 1975 SZOT-díj, 1981 Bartók Béla érem, 1982 Szocialista Kultúráért, 1983 Kodály Zoltán plakett, 1983 Veszprém Megye Művészeti díja, 1984, 1986, 1988 Debrecen, Karnagyi-díj, 1992 Pro Urbe Veszprém, 1997 Veszprém Megye Érdemrendje, 1998 Pro Meritis, 2001 Gizella-díj, 2002 Magyar Köztársaság Érdemérem Lovagkeresztje, 2002 Veszprém Város Díszpolgára, 2007 Lovászpatozna Község Díszpolgára, 2007 Magyar Művészetértdíj, 2007 Pro Comitatu, 2009 KÓTA Életműdíj, 2009 Magyar Kultúra Lovagja, 2012 Falvak Kultúrájáért Alapítvány Örökségünkért Érme.

Veszprém, 2005. október

Lejegyezte: MOLNÁR JÁNOS

(Kollár Kálmán Kossuth utcai „Lordok Házában” lévő lakásában lezajlott beszélgetés eredménye a fenti önéletrajz, amelyet formába öntés után Kálmán elfogadott. – M. J.)

Kollár Kálmán további életútja a sajtóban megjelent írásokból követve:

A Szent Mihály-bazilikában 75. születésnapja alkalmából szervezett koncerten egykori tanára, a 87 éves dr. Barsi Ernő hegedült egykori tanítványának. A kortárs zeneszerző és barát, Karai József betegsége miatt levélben gratulált a 75 éves Kollár Kálmánnak. (T. Tóth Márta: Kollár Kálmánnak szólt a dal. Veszprémi 7 Nap, 2007. júl. 6., 7. p.)

45 éve irányítja Nagy Lídia egykori kórusát, az ötvenéves Liszt Ferenc Kórustársaságot Kollár Kálmán. A kórus számára olyan neves kortárs szerzők írtak műveket, mint Farkas Ferenc, Bárdos Lajos, Orbán György, Nagy Olivér, Lendvai

Kamilló, Karai József, Szokolay Sándor. A kórus, kortárs zeneszerzők 17 nekik dedikált művét mutatták be. 2008-ig 11 CD-jük készült el, köztük a Kodály összes vegyes kari művét tartalmazó dupla lemez. Dr. M. Tóth Antal: Újra hallom szép szavát kötet ébresztette fel azt a gondolatot Kollár Kálmánban, hogy megszólaltassák a 150-200 évvel ezelőtti Veszprém pezsgő zenei életének dokumentumait (T. Tóth Márta írása a Veszprémi 7 Nap, 2008. okt. 31-iki számában). A Veszprémi Érsekség országosan is jelentős kéziratos kottagyűjteménye kincsesbánya volt Kollár számára, aki kórusa részére áthangszerelte a műveket és a Musica Antiqua Vesprimiensis I–IV. lemez-sorozatban közreadta a XVII–XIX. századi veszprémi zeneszerzők, karnagyok, orgonisták hagyatékát (megjelenési évek: 2004, 2006, 2008 és 2011).

Kollár Kálmán a KÓTA Életműdíját 2009-ben kapta meg, amelyről Balla Emőke újságíró tudósított (Életműdíj Kollárnak, Napló, 2009. dec. 18., 4. p.). Amikor kórusa Magyar Örökség-díjat kapott, akkor hosszabb beszélgetés készült vele a kórusról és a „nagy szerelemről”, a hegedűről, hiszen az évek hosszú során kitanulta a hegedűkészítés minden fortélyát, és több hangszert is készített (Balla Emőke: A zenéről nem beszélni kell... Napló, 2011. júl. 23., 15. p.).

Mindig dédelgetett terve volt egy passió megírása, ami végül 2011-ben készült el. Igazi kuriózumnak számító Veszprémi Passiójának ősbemutatója telt ház előtt, 2012. április 4-én, Húsvét előtt, nagyszerdán volt a Veszprémi Szent Mihály Székesegyházban. A bemutatón készült lemezfelvétel 2012-ben jelent meg (Balla Emőke: Egyszülött fiát adta: Kollár Kálmán Veszprémi Passióját a Liszt Ferenc Kórus szólaltatta meg. Napló, 2012. ápr. 7., 5. p.; Liszt Ferenc Kórustársaság honlapja).

Kollár Kálmánnal a sajtóban is leköszölt utolsó beszélgetés néhány nappal halála előtt jelent meg (Kanyár Erika: Egy élet a zene bővületében: beszélgetés a 80 éves Kollár Kálmán karnaggal. Napló, 2012. júl. 3., 7. p.).

2012. június 29-én a bazilikában vezényelt 80. születésnapja tiszteletére rendezett koncerten. Akkor már barátai, tisztelői, kollégái tudták, hogy ez volt az utolsó fellépése „drágáival”. A koncert után a zeneiskola hangversenytermében zajlott a köszöntések sora (akkor találkoztunk utoljára, jókívánságaimra csak két szó volt a válasz: Isten veled. És néhány nap múlva örökre elment egykori tanárom).

A Naplóban megjelent gyászjelentés: Otthonában 2012. július 7-én elhunyt Kollár Kálmán. Hamvait július 14-én, a gyászmisét követően a Szent Mihály-bazilika kriptájában helyezték el. (Balla Emőke: Elhunyt Kollár Kálmán. Napló, 2012. júl. 11., 3. p.; Czingráber János: Búcsú Kollár Kálmántól. Napló, 2012. júl. 14., 7. p.; Elhunyt Kollár Kálmán. ZeneSzó 2012. 5. sz. 2. p.; Örökre elment a karnagy. Veszprémi 7 Nap, 2012. júl. 13., 2. p.; Kellei György: A zöld napernyő már örökre behúzva. Emléktöredékek Kollár Kálmán karnagyról. Veszprémi Szemle, 14. évf. 2012. 4. sz. 112–120. p.)

Kollár Kálmán a kórusával készített lemezeken túl két művet hagyott az utókor-

ra. *A Zengi nekünk dalt... : tanulmányok Kodály Zoltán válogatott vegyes kari műveiről. 2002. 123 p.* szakmailag unikális munka, amelyben Kodály valamennyi vegyes karát elemezi, amelyhez csatlakozik a mellékelt 2 CD-én valamennyi mű, a Liszt kórus tolmácsolásában.

Kollár Kálmán: Hamu alatt. Szerzői kiadás Veszprém 2012. 142 p. A közel 30 novellát tartalmazó kötetében személyes múltjának kisebb-nagyobb történéseit írta le Kollár Kálmán az ő sajátos humorával, előadásmódjával fűszerezve, ami mindig élménnyé tette a vele való találkozások sorát (barátsága okán a készülő kötet kéziratát még 2010 őszén olvashattam). A kötet bemutatóját a Bástya áruház földszintjére tervezte eredetileg is, hiszen az csak néhány méterre volt lakásától (Balla Emőke: Gyász és öröm a kötetbemutatón. Napló, 2012. júl. 11., 3. p.). A sors nem adta meg számára a lehetőséget. Mi pedig nem kaptuk meg baráti ölelését és dedikációját (így nekem is csak a Kodály kötetébe írt szavai maradtak: Miklósnak szeretettel és a régi-régi igaz barátsággal: Kálmán – Cs. M.)

Kórusával készült utolsó lemezfelvétele már halála után jelent meg. *Kollár Kálmán: Veszprémi passió. CD-lemez. Veszprém, 2012.*

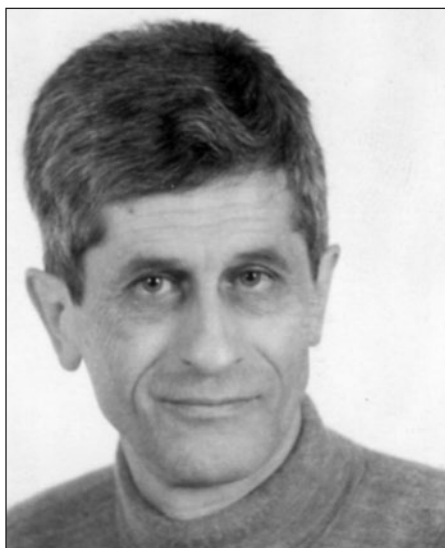
Kollár Kálmán a veszprémi Csermák Antal Zeneiskolától, ahová Szilvássy László igazgató 1955-ben vette fel hegedűtanárnak, sohasem szakadt el. Tanárként és hangszerészként életének utolsó hónapjáig mindig ott volt, tanítva növendégeit és javítva hegedűiket. Az általa készített hegedűk és kórusa hangjában megőrződik sze-mélye.

A fenti rövid életút-összegzés, a hivatkozott közleményekkel együtt sem elegendő a karnagy-zenetanár életének bemutatására, de reményeink szerint arra igen, hogy bepillantsunk egy XX. századi kitűnő veszprémi muzsikus munkásságába-személyiségébe.

MOLNÁR JÁNOS–CSISZÁR MIKLÓS

Környei János klarinét-szolfézs szakos zenetanár (1942–2016)

VESZPRÉMBEN SZÜLETTEM 1942. MÁRCIUS 29-ÉN. Császáron laktunk (Komárom megye) 1950-ig, majd Veszprémbe költöztünk. Itt az akkori 1. sz. általános fiúiskola tanulója lettem. Édesapám még abban az évben beíratott zeneiskolába. Számunkra anyagilag a hegedű volt az elérhető hangszer, így én is hegedűt tanultam kezdetben Bálint Magda tanárnőnél. Később lettem Káté István növendéke.



1956-ban a Lovassy László Gimnázium tanulója lettem, ahol 1960-ban érettségiztem. Az osztályomban volt egy zongorista, egy gitáros és egy trombitás fiú is, és mint az akkori legtöbb fiatalnak, nekünk is nagyon tetszett a divatos dixiland zene, elhatároztuk, hogy alakítunk egy zenekart, de ehhez kellett volna egy klarinétos is. Rám esett a választás, hogy én tanuljak meg klarinézni, mivel már hosszabb ideje voltam zeneiskolás. Az ötlet nekem is tetszett, így 1958-ban beiratkoztam klarinéra is Szűcs József tanár úrhoz. Ez lett a főtanszakom, a hegedülést pedig Kollár Kálmánnál folytattam a gimnázium befejezéséig, akivel életem végéig baráti kapcsolatunk megmaradt.

Közben alakult meg a Veszprémi Szimfonikus Zenekar, aminek alapító tagja lettem, mint hegedűs. Valahogy a klarinézozás jobban vonzott, na meg a társak biztatása sem volt közömbös, így szépen haladtam.

Negyedikben félévkor újabb meglepetés és kihívás ért, Szűcs tanár úr megkérdezte, lenne-e kedvem klarinét szakon továbbtanulni? Ilyet eddig nem forgattam a fejemben, de az ajánlat tetszett. Pályaválasztás előtt álltunk, esélyem sem volt származásom miatt az egyetemi felvételre. Arra gondoltam, itt talán nagyobb szerencsével járok a továbbtanulást illetően. Belevágtam és felvételiztem a Győri Zeneművészeti Szakiskolába. Fél évem volt arra, hogy felkészüljek, de hála tanárom segítségének, sikerült. A szakiskolában is sürgetett az idő, mert fenyegetett a katonai behí-

vás, ezért nagy lendülettel egy év alatt végeztem el a két éves anyagot. Itt Apró József tanár úr áldozatos segítségével értem el, hogy röviddel a katonai behívó megérkezése előtt felvettek a szaktanár-képzőbe, ami mentesített a katonai szolgálat alól.

A tanárképzős éveim szintén tele voltak váratlan, előre nem tervezett fordulatokkal. A párhuzamosan folytatott tánczenei tevékenységem közben, még másodéves tanárképzős koromban a sors összehozott egy lánnyal, akivel hamarosan összeházasodtunk, aki azóta is a feleségem. Én Győrben tanultam, ő Budapesten élt, a távolság túl nagynak bizonyult, mi pedig komolyan gondoltuk az együttélést. Ő hamarosan utánajárt, hogy a budapesti tanárképzőben folytathassam tanulmányaimat. Így a másodévet már Budapesten fejeztem be Meizl Ferenc tanár úrnál, aki az Operaház első klarinétosa is volt. A helyzet új feladat elé állított, gondolkodnom kellett valamilyen pénzkereseti lehetőségről. Budapesten akkor tanári állást találni lehetetlen volt, ezért látszott jó lehetőségnek, amikor egy fúvószenekari állásról szereztem tudomást. Próbajátékon meghallgattak és megfelelttem, így a diploma megszerzése előtt már dolgozhattam. Másik nagy öröm is ért ebben az évben, megszületett kislányunk, Ágota.

1965-ben diplomáztam, és nekivághattunk az életnek. 1966-ban édesapám váratlanul meghalt, ez újabb nagy kérdés elé állított bennünket, hogy tudunk édesanyámon segíteni. A családi tanács úgy döntött, hogy Veszprémbe költözünk, itt talán könnyebben lehet képesítésünknek megfelelő álláshoz, és netán lakáshoz is jutni. Sajnos egyik sem valósult meg. 1967-ben feleségem Herenden, én pedig Várpalotán kaptam tanári állást, lakáshoz jutásról pedig szó sem lehetett. Veszprémben újból tagja lettem a szimfonikus zenekarnak, most már, mint klarinétos, Szűcs József tanár úr mellett. Folytatódhatott a veszprémi zeneiskolával is a régi kapcsolatom. Várpalotán a klarinét tanszak kiépítése volt az első nagy tanári feladatomban, amit sikerült is megvalósítani, majd igazgatóhelyettes lettem.

1971-ben megszületett második kislányom, Réka és a család szétszakitottsága mégis arra kényszerített, hogy igyekezzem a veszprémi zeneiskolába bekerülni. 1975-ben adódott erre alkalom, amikor Veszprémben a fúvós tanszakok annyira fejlődtek, hogy a vonósokhoz hasonlóan ezen a szakterületen is lehetett volna zenekart szervezni, csak nem volt, aki vállalja az együttes vezetését. Káté István igazgató úrral megállapodtam, ha biztosít számomra tanári állást, vállalom a zenekar létrehozását. A körülmények is ez irányba hatottak, mert Szűcs József szakfelügyelő lett, növendékei ellátatlanok maradtak, így szükség lett az én tanári munkámra.

1975-ben a veszprémi zeneiskolában megkezdhettem a zenekar-építő munkát. Hatalmas, szinte leküzdhetetlen nehézségek merültek fel már az elején, hiszen a zenekarhoz nemcsak zenészek kellek, hanem próbalehetőség és hangszerek is. Sőt hamarosan az is megmutatkozott, hogy még a fúvósok tanítására sem volt elegendő hely. Eleinte a Dimitrov Művelődési Központban próbáltunk, mert a zeneis-

kolában nem fért el a „hangunk”, sem az összeverbuvált csapat. De ügyszerető emberek felkarolták ezt a zenekari mozgalmat!

1974-ben elkészült a Botev Általános Iskola, melyben feleségem is állást kapott. 1975-ben beszélgettem Kovács János igazgató úrral, szóba került a fent említett nehézség, ő felajánlotta, hogy befogadja iskolájába a zenekart, sőt még a zeneiskolai tanórák számára is biztosít helyet délutánonként. Ez a nagylelkű felajánlás más előnnyel is járt, mert az iskola növendékei közül sok gyereket nyertünk meg a zene-tanulás és a zenekar ügyének. Kovács János igazgató úr már sajnos nincs közöttünk, de én hálával emlékezem meg erről a nemes tettéről.

Hamarosan már hárman jártunk ki tanítani a délutáni órákban, zenekari próbát pedig késő délután tartottam. Az iskola rövidesen bővült egy újabb épülettel, ebben próbálhattunk, és a terjedelmes felszereléseinknek is itt kaptunk helyet.

Eközben megépült Veszprémben az Úttörőház, amely „adoptált” bennünket, és felvállalta a zenekar anyagi fenntartását. Köszönet érte Wohlfart Zsuzsanna igazgatónőnek. Nem volt egyszerű a feladat, mert a Megyei Úttörőház volt a névadónk és fenntartónk, a Botev Általános Iskola nyújtotta az otthont, és a zeneiskolai tanárok végezték a hangszerekek tanítását.

Volt még egy negyedik és nagyon fontos feladat, a zenekar jó minőségű hangszerekkel történő felszerelése. Mivel közben igazgatóhelyettesi kinevezést kaptam, rálátásom lett az iskolák pénzügyi helyzetére is. Tudtam, hogy a városi és megyei fenntartóknál volt „pénzmaradvány” iskolaügyekre.

Így fordultam az akkori városi és megyei művelődési osztályok vezetőihez, név szerint Vajna József városi, Kapor Károly megyei osztályvezetőhöz. Mindketten az oktatás és a kultúra elkötelezett hívei voltak. Ennek köszönhettem, hogy oly mértékben segítettek a zenekar létrehozásában, hogy pénzügyi támogatással a legkiválóbb Yamaha hangszerekkel tudtam ellátni az együttesemet. Így – mire a zenekar tudása megkövetelte a tiszta és szép hangzást – sikerült beszerezni olyan hangszerállományt, mint az ország legjobb zenekarainak volt. A hangszeres karbantartását és javítását is én végeztem, csak úgy, mint a kották beszerzését és másolását is, amit akkor bizony még kézzel végeztem. A technikai problémák megoldása mellett, a zenei színvonal minél magasabbra fejlesztése volt a legfontosabb cél. Ennek érdekében fúvós karnagyi képzésen vettem részt.

Jelen voltunk országos zenekari találkozók, ahol a gyerekek is hallhatták, hol tartunk, és hol kell javítani. Ez nagy ösztönző erő volt a zenekari munkában való rendszeres és lelkes részvételükhöz. Időközben az 1975-ös alapító tagok átkerültek a város felnőtt zenekarába. A később középiskolába kerültekből pedig egy ifjúsági zenekart szerveztem 25 taggal, a 45 tagú úttörőzenekar mellett. Ennek patronálásáért Sörös Géza igazgató úr, az akkori MŰM 306-os Szakmunkásképző Intézet igazgatója vállalta fel. Sajnos már ő sincs köztünk, de nagy szeretettel és hálával gondolok

rá is. Ezek a zenekarok ellátták a város és az iskolák rendezvényeit, az ünnepeknek megfelelő keretet biztosítva. Számos hangversenyt is tartottunk zenei fejlődésünk bemutatására. Az országos fúvószenekari találkozókra, amit Vácott és Veszprémbe rendeztek, mindig a kiemelt zenekarok között szerepeltünk.

Ennyi év távlatából visszatekintve ez nehéz és sok munka volt, de nagyon szép és szívet melengető tanári feladatnak éltem meg. Ma is szeretettel és hálával gondolok növendékeimre, zenekaraim tagjaira, hogy segítették kiteljesedni tanári pályámat kitartásukkal, ügybuzgalmukkal. Köszönöm a szülőknél és mindenkinek, aki mellénk állt. A továbbiakat illetően is nagy elképzeléseim voltak. Stabil, egy egész életet átölelő zenekari mozgalmat terveztem. Sajnos az egészségem a folytatásban megakadályozott, betegségem miatt szomorúan hagytam abba ezt a munkát. 1983-ban megszűnt az úttörőzenekar, 1985-ben pedig az ifjúsági zenekar.

Igazgatóhelyettesi munkámat szaktanácsadói feladat váltotta fel. Itt is kutattam, hol tudnék többet használni a zeneoktatás ügyének. Továbbképzéseket szerveztem a rám bízott kollégáknak, magas szintű előadókkal. Volt budapesti főiskolai tanárimat hívtam meg ezekre a szakmai fórumokra. Mikor a szaktanácsadói státusz megszűnt, kollégáim fafúvós tanszak vezetőnek választottak meg, majd innen mentem nyugdíjba – rokkant nyugdíjba – 1998-ban.

Végezetül hadd emlékezzem meg Szűcs Józsefről, arról a tanárról, aki elindított a pályán. Az indítás egy villanás volt, hisz mindössze két évig jártam hozzá. Annak nagy részében szó sem volt folytatásról, mégis értek olyan benyomások, amelyek végig kísérték pályámon. Mögöttem akkor már 8 év zeneiskolai tanulás állt és sok mindent megtapasztalhattam. Legnagyobb meglepetésemre egyik órán felvetette, hogy lenne-e kedvem zenei pályán tovább tanulni. Ekkor már 18 éves voltam. Átgondoltam, és igennel válaszoltam. Bemutatott Apró Józsefnek, a Győri Zene-művészeti Szakiskola tanárának és közösen megbeszéltük a teendőket. A tanítási órák továbbra is úgy folytak, ahogyan eddig, Szűcs tanár úr elfogadta az én haladási tempómat, és azt is méltányolta, hogy érettségire készülök. Nem kívánta tőlem, hogy többet órát vegyek, nem „hajszolt” a zenetanulással. Mégis elértünk egy intenzívebb előrehaladást, ami képessé tett a továbbjutásra.

Veszprémbe visszakérülve együttműködtünk a szimfonikus zenekarban, ahol védőszárnyai alatt be tudtam illeszkedni. A színházban zenés darabok indultak, a zenekari munkát ő szervezte. Ebben is gondolt rám, meghívott zenekari tagnak, ami egy kezdőnek nagy szó volt akkor. A zeneiskolai munkában, tanszaki meghallgatásokon, vizsgákon sokat jelentett, hogy hasonló elképzelések és követelmények szerint tudtunk együtt munkálkodni. Mindig a növendék volt a fontos, őt igyekeztünk előbbre juttatni, mégpedig úgy, hogy ne terheljük túl, szívesen és könnyedén tudja teljesíteni feladatait, és szeresse meg a zenét.

Halála váratlanul ért bennünket, tanítványainból kis zenekar alakult és így búcsúz-

tattuk kedves, volt tanárunkat. A zeneiskolában az ő tiszteletére szerveztük meg 1996-ban a „Szűcs József fafúvós emlékversenyt”.

Kodály Zoltán gondolataival zárom visszaemlékezésemet: „*Legyen a zene mindenkié! Aki zenével indul az életbe, bearanyozza minden későbbi tevékenységét, az életnek olyan kincsét kapja ezzel, amely átsegíti sok bajon. A zene tápláló, vigasztaló elixír, és az élet szépségét, s ami benne érték, azt mind meghatványozza.*”

Köszönöm a sorsnak, hogy ezeknek a nemes gondolatoknak magvetője lehettem.

KÖRNYEI JÁNOS
klarinet-szolfézs szakos zenetanár

(A sors nagyon kegyetlen tud lenni. Környei János, akivel együtt tanultunk hegedülni Vidorné Bálint Magdánál, Káté Istvánnál, majd Kollár Kálmánnál, – akivel lovassys diákként 1959-ben az iskola tizenfős zenekarával a középiskolások számára szervezett második keszthelyi Helikoni Ünnepségen Kókai: Kis verbunkját játszottuk együtt és bronz fokozatot érdemeltünk ki – a visszaemlékezését rögzítő kézirat beérkezése előtti napon, Veszprémben, 2016. december 14-én, végleg megpihent. – Requiescat in pace. Cs. M.)

KÖNYVSZEMLE

Cserhát anno – polgári életképek – 1930–1985: szilánkok az egykori polgári családok történetéből. Írta és szerk. Édes Gyuláné. – Veszprém, Veszprém-Cserhádi Társaskör Kulturális Egyesület, 2016. – 124 p.

2016-ban, alapításának 105. és újraéledésének 10. esztendejét ünnepelte Veszprém egyik legrangosabb és a város kulturális életében jelentősen tevékenykedő egyesülete, a Cserhádi Társas Kör. Az öt esztendővel ezelőtt megjelent – elsősorban az egyesület történetét bemutató – kiadvány méltó folytatását Porga Gyula polgármester ajánlásával veheti kezébe az olvasó. A jubileum alkalmából az utóbbi 10 év programfolyamát a kronológia rendezőelvét követve kaphatunk képet a társaskör értékmentő tevékenységéről. A társaskör értékmentő, értékteremtő, közösségformáló és a közösségeket segítő tevékenységrendszerének bemutatása után az emlékkötet második részében megszólalnak a társaskör tagjai. Emlékképeik alapján elevenedik meg az olvasó előtt az egykor volt kedves városrész kis utcáival, az átjárókkal, a kapuk feletti cégjelzésekkel, a mesteremberek és kereskedők üzleteivel, az éveken át társbérletbe adásra kényszerült közös udvarban sorsközösséget alkotó családokkal. A felnőtt, többségükben életük utolsó harmadát élő emlékezők gyermekszemmel látva, gyermeki őszinteséggel és szeretettel idézik fel a Cserháton töltött boldog gyermek éveiket. A könyvben a kör 16 tagja szólal meg (9 férfi és 7 nő).

A társaskör a 2006-tól–2016-ig terjedő időszakban megvalósult programjaiból elsőként, közvetlenül a Cserhát városrész arculatának változásait követő, a „Régi idők mesterei” címmel, tematikájában évenként megújuló kiállítást, és a 2013-ban megrendezésre került Cserhát történeti konferenciát kell megemlíteni.

2011-ben került sor a társaskör zászlójának megszentelésére a veszprémi bazilikában. 2011 októberében, a társaskör újra alakulásának jubileumi évében avatták fel a Lovassy gimnázium kertjében a lebontott cserhádi városrész és az abban egykor élt iparosok, kereskedők és családjaik emlékére állított emlékjelet. A társaskör évenkénti programjában szerepel a gyermekek különböző korosztályát megszólaltató adventi és farsangi játszóház, továbbá a teljesség igénye nélkül említhetők még a társaskör programjának ismertetéséből a bálók, társas összejövetelek, kirándulások és színházlátogatások, a városban tett kulturális séták, a civil napok, a parktakarítás, az egészség napok, a művészettörténeti és irodalmi előadások, a környezetvédelmi és a helytörténeti előadások, a város és a belváros rehabilitációs programjának figyelemmel kísérése, továbbá a város vezetőivel és az önkormányzati képviselőkkel folytatott építő jellegű eredményes konzultációk.

A társaskör figyelemmel kíséri és értékeli tagságának hagyománytisztelét:

2011. augusztus 20-án például Husvéth László tagtársuk – a négy generációs kötélgyártó család tagja – családjával együtt bemutatta a kötélverés folyamatát. Ugyanabban az évben adta közre Palkóné Jády Melitta a régi idők, „A békeidők családi szakácskönyv”-ét, ami főként cserhádi receptek alapján készült.

A kötet második részében megjelent, az egykori Cserháton felnőtt gyermekek emlékképeinek olvasása szociolingvisztikai összehasonlításra készíti az érdeklődőt. A hölgytagok emlékképei nyomán hangsúlyt kapott a nagy családok együttélésének fontossága, továbbá az a gyermekek munkára nevelése szempontjából is előnyös helyzet, hogy az iparosok és kereskedők a saját udvarukban dolgoztak. A háború előtt a cserhádi lányok többsége az irgalmas nővérek iskoláját látogatta: ők a háború idején családjaikkal együtt aktív karitatív tevékenységet folytattak a hadikórházban, és adományokkal támogatták a hadi árvákat. A cserhádi nők szívesen idézik fel a szülői házat, a fűrészpapos kályhával fűtött, meleg családi otthonokat, ahol szívesen fogadták a tévén vágyó szomszédokat, a tehetősebbek emlékeznek a fatüzelésű boylelrel felszerelt fürdőszobára is. A cserhádi asszonyok többsége a háztartást vezette, emellett férjének segített a műhelyben. A kor szokásainak megfelelően a nők tudtak gépen varrni és kézimunkázni. Főzés és sütés, sőt még a szappan, vagy a sörfőzés tudományát is igyekeztek lányaiknak átörökíteni. Az 1950-es években szocializálódott gyermekek számára édesanyjuk varrta a ruhát legtöbbször kifordított, vagy átfestett anyagból. Szorgos anyai kezek készítették lányaik számára a krepp papírból kreált jelmezeket a Cserháton rögtönzött „gyermekszínházi” játékokra is. A férfi emlékezők gondolataiban nagyobb szerepet játszik a csoportos játékok felidézése, a játékszabályok ismertetése, a kártyajátékok leírása, a titkos csínytevések (pl. a falevelekből sodort cigaretta sodrása, vagy a strandra való ingyen bejutás a Jéggyár felől stb.). Sokak számára nosztalgiaacsúcsnak számított a Giricses-lépcső, ami nyáron grundként, télen pedig szánkópályaként üzemelt. Az évek megszépítő távlatából gondolnak a gőzmozdonyos balatoni vasútra, az Almádiba menő zsúfolt vonatokra. Tisztelettel emlékeznek a műhelyre, ahol „házon belül” édesapjuktól igyekeztek ellesni az ipar csinját-bínját: büszkék voltak arra, ha apjukat valaki tekintetesnek szólította (ez azt jelentette, hogy inasuk is volt). A Cserháton több iparos családban generációkon át öröklődött az iparúzés.

Az egykori csínytevéseikről, alkalmi gyümölcsszerzéseikről is ismert – napközben zsíros, vagy cukros kenyeret majszoló cserhádi fiúgyermekek segítségére számíthatott családjuk is: ők segédkeztek a disznóöléseken, ők gyűjtötték a gyűjtősnak valót, segítettek a faberakásnál, s ha kellett, ők vitték az ebédet a szolgálatban lévő felnőtteknek, este pedig ők mentek tejért a tejsarnokba. Az idősebb generáció tisztelettel emlékezik a Szent Imre iskolára, a vasárnapi ministrálásokra, és a betlehemezésre.

Édes Gyuláné és kortársai a hagyományörzés és az értékteremtés szellemében

tevékenykedve 10 éve példaértékű szervezőmunkával eredményesen dolgoznak azon, hogy a közösséget szolgáló felnőtt generáció (a cserháti szülők gyermekei) újra találkozhasson, emlékezhessen, és ezáltal példát mutasson az őket körülvevő utónemzedék számára is. Édesné jól szerkesztett, a színes montázsképekkel és a fakult családi fotókkal illusztrált könyvével nagy ajándékot nyújtott át nem csak az általa vezetett társaskör tagjainak, hanem a városunk története iránt érdeklődőknek is. A könyv például szolgálhat más városrészek és egyesületek történetének tanulmányozásához is.

MIHALOVICSNÉ LENGYEL ALOJZIA

* * *

Csőbe terelt források avagy Vízkérdések és válaszok: a veszprémi ivóvízszolgáltatás és szennyvízelvezetés története, kitekintéssel a megyére /Írta és szerk. Kovács Győző Gyula, Laki Pál. – Bakonykarszt Víz- és Csatornamű Zrt., 2016. Veszprém, – 344 p.

Aki eddig Veszprém város ivóvízszolgáltatásának vagy szennyvízelvezetésének történetéről kívánt tájékozódni, az nehéz, keresgélős feladatra vállalkozott. Mióta azonban megjelent *Kovács Győző* és *Laki Pál* témába vágó műve, szinte minden kérdésre egy helyen választ talál; viszonylagos nehézséget a kötet nagy terjedelme és az oldalairól záporozó adatok sokaságában való eligazodás okozhat. Ám az igazi nehézségről a szerzők-szerkesztők tudnának nyilatkozni, hiszen alkotásuk, a szóban forgó kötet szinte monografikus leírását adja annak, amit címe ígér.

A várostörténeti kutatásoknak sokatmondó parcelláját jelenti a városi közüzemek, közművek történetjének feltárása, lévén a közmű, a tágran értelmezett műszaki infrastruktúra – járdától, lóvasúttól internetig, fénykábelig – a városiasodás előrehaladásának mindenkor érzékeny mutatója. A közművek építése, fenntartása, működtetése az efféle közszolgáltatások civilizatorikus jellegéből fakadóan elvileg jól dokumentált, a gyakorlatban többnyire mégis egyenetlenül fennmaradt történeti forrásanyagra bázírozhat. Így van ez városunk esetében is, ahol a hatósági-hivatali eredetű levéltári anyag, a vállalatok saját irattári anyagai és levéltárba került anyagai, a személyi hagyatékok, a helyismereti irodalom, a hírlapi közlések, a meglévő tárgyi anyag, az élő emlékezet és a sokféle-fajta kollektív és adatgyűjtések tarka képletéből kell kiindulnia minden kutatásnak. Külön elismerés illeti ezért azt a hatalmas munkát, amelynek termése ez a mű.

Veszprém város vízvezetéke 1896-ban készült el, ennek a fontos várostörténeti fejleménynek a 120. évfordulójára volt időzítve ez a könyv. Az évforduló méltó megünneplését, ennek sorában a kötet megjelentetését az első pillanattól fogva fenn-

tartás nélkül támogatta a vízszolgáltatás mai gazdája, a *Bakonykarszt Viz- és Csatornamű Zrt.* (belső névhasználatukban BAKONYKARSZT írásmódú alakban), élén *Kugler Gyula* vezérigazgatóval. A támogatás mind erkölcsileg, mind anyagilag értendő – köszönet érte!

Frappáns bevezető után a könyv tárgyaló része, amint illik, az előzmények bemutatásával kezdődik. Ennek során megismerkedhetünk a település élhetőségét, a város lakosságának vízellátását évszázadokon át biztosító kutakkal, majd a püspöki székház, a Vár és a Piacdomb vízellátását a kor szintjén megoldó Tumler-féle vízemelő szerkezettel és működésével. A könyvnek erőssége a jelentős személyiségek nemes célok érdekében kifejtett tevékenységének méltatása. Így olvashatunk a Tumlerek és különösen Bolgár Mihály áldásos szolgálatáról.

Ezután a város vízellátásának, majd a csatornázásnak a fejezetei következnek, külön-külön, történeti időrendben. A mű gerincét érthetően a vízellátás históriája képezi, amely a könyv terjedelmének a kétharmadát adja. Ez a história maga is két részre oszlik, stílusában a két szerző szerint is finoman elkülönülve: a II. világháborúig terjedő idő szakirányú történetének tárgyalására és a háború óta eltelt korok históriájának bemutatására. Az utóbb említett korokra legjellemzőbben talán a folytonos átszervezések idejeként emlékezhetünk. Új elemként épül bele itt a mű szövetébe a területiség, az üzemmérnökségek, üzemvezetőségek, üzemegységek, a helyi vízművek, a különféle telepek és telephelyek zavarba ejtő tarkaságának érzékeltetése. A területi szemléletre utal, nagyon helyesen, a kötet tárgyát a zengzetes(nek szánt) cím után értelmező tárgyilagos alcím „kitekintéssel a megyére” kitétele.

A művet az utóbbi fél évszázad vezető szerepű tisztségviselőinek, dolgozóinak szépen tagolt névjegyzéke, valamint a jubileumi esztendő összes „vizes” dolgozójának névsora zárja. Szép gesztus a közszolgáltatás dolgozóira felé!

A mű valóban arról szól, amit a címe ígér. Szövege menetében harmonikus együttesét adja a leíró és az összegező szakaszoknak a történeti matéria sokoldalú bemutatása által. Szakszerűsége, úgy gondolom, nem nagyon múlja túl a közérthetőség határát, más szóval: a szokatlanabb szakkifejezések is – főcső, zsákcső, gravitációs vezeték, végvezeték, gyűjtőkút, rezervoár, csőroppantásos technológia stb., stb. – jó eséllyel helyesen érthetők minden olvasó számára.

Más kérdés, hogy a történések ismertetése, a XIX. század végi hírlapi feleselések aprólékosságának, de épp úgy a szocialista kori évtizedek át- meg átszervező manővereinek, némely csekély jelentőségű szervtörténeti fejleménynek a közlése már-már rászterpontjaira bontja az összképet. Lehet, hogy ezeken a helyeken kevesebb adat többet mondott volna. Nem csorbítva a forrásosság jelentőségét, megkockáztatom: az itt-ott hosszasan idézett eredeti szövegek bizony könnyen megtörhetik a krónikás saját gondolatmenetét, előadásának erejét; talán szerencsésebb lett volna őket függelékként közölni és a szükséges helyen csak a legfontosabb mondatokat

idézni, vagy mindössze utalni rájuk. Egyetlenegy ponton találtam valami meghökentőt. Miközben városunk történetének monografikus célú feltárásához örömmel kell fogadni minden közzétett térképet, helyszínrajzot, mint itt is az elülső borító belső oldalán a *veszprémi vízvezetéki előterv 1894. évi áttekintőlapját*; a hátsó borító belső oldalán közölt *csatornázási helyszínrajzot* meglátván, kis híján elejtettem a becses kötetet, annyira megrázott a térkép torz mivolta! Kívánom, hogy szolgáljon tanulságul: ha a számítógépes programok ma dúló divatja szerint valamit meg lehet tenni, az nem jelenti, hogy el is szabad követni azt. Ne ura, csak szolgálja legyen a gép az elménknek!

A látványos borítójú vaskos kötet gazdag tárháza az ivóvízellátás és a szennyvízelvezetés történetének, nemkülönben a várostörténet sok apró, értékes, korjellemző részletének. Még kétszázötven év távlatából is élmény olvasni Benyák Bernát piarista tanár veressorait a veszprémi kutakról, vagy végigjárni a város kútjait nevük szerint. A kútnevek egyébként szemléletesen igazolják, mennyire beszédesen őrzik ezek mint földrajzi nevek (helyrajzi megjelölések) az egyszervolt világnak a névadást okozó sajátosságait. A helynevek amúgy is betérítik a témát, a közbeeső korokban bekövetkezett utcanévbeli változások folyamatának táblázatos ismertetése megkönnyíti a mai kor olvasójának az eligazodását. (Közvetlen tudomásból mondhatom, hogy a könyvben közöltek csak részét képezik az ismert levéltáros által készített összeállításnak.) De említhetnénk Bolgár Mihály emlékezetét, korabeli kultuszának alakulását is, ami példa az áldozatos munka nagy elismerésére, ám a későbbi korok hálátlanságára is. Önálló téma lehetne az 1896-os millenniumnak és a vízszolgáltatás kezdetének szerencsés egybeesése, melynek látható jele az első tározómedence homlokzatán ma is megismerhető. Mutatja a könyv címlapja is. Szólhatnánk aztán a kötetben részletesen olvasható műszaki leírásokról, a kivitelezés körülményeit megszabó szerződésekről, egyáltalán, a korabeli műszaki életről, a hatósági intézkedések mikéntjéről, a pénzügyi ügyintézés bonyolalmairól, a sajtóvisszhang mine-műségéről, az ivóvíz, a szennyvíz ügyének kisebb-nagyobb társadalmi hullámveréséről. Olvasva a művet, láthatjuk, micsoda nehézséget okozott az erőltetett lakótelep-építések korában biztosítani a drasztikusan megnőtt közszolgáltatási igényeket. Azt már zárójelben kérdezném, hogy vajon mennyire lehettek a szakemberek a birtokában adatszerűleg egy idegen állam „ideiglenesen” nálunk időző katonaruhás polgárai (ahogy legújabban mondanák: „politikailag korrekt” módon, valójában hivatalosan mellébeszélő szemérmességgel: „VA”, a „vendégalakulatok”) vízellátási és szennyvízelvezetési igényeinek ama négy és fél évtized során...

A reménybeli várostörténeti monográfia munkálatai szempontjából is és a mai olvasó számára is, ami igazán hiányzik, az a munkát kifogástalan tudományos művé avató apparátus: az adatok forrását is következetesen megnevező jegyzetanyag, a források és a szakirodalom bővebb jegyzéke és talán még legalább egy válogatott

név- és tárgymutató. Nagy kár, hogy ezek megvalósítására most nem került sor, noha az elvégzett munka megérdemelte volna, az olvasóközönség is, és arányában nem jelentett volna számottevő erőfeszítést az amúgy is hatalmas munka mellett.

Végül, vajon mi várható az új könyv társadalmiasításától? Mint oly sokszor, bizonyos, hogy ezúttal is a jövő nemzedék kezében lesz a hosszú időtávon érvényesülő megoldás kulcsa. Ha azt kívánjuk, hogy érzékelje, értse és méltányolja a vízszolgáltatásnak és a szennyvíz kezelésének súlyát – úgy is, mint a várostörténet egyik vonulatának a jelentőségét –, akkor feltétlenül közel kell vinni hozzájuk a témát. Ennek lehet jó eszköze a jubileum alkalmából érdekes és látványos kiállító- és bemutatóhelyé alakított vízműgépháznak a gyakori felkeresése és a soraimmal bemutatott tartalmas kötet adandó részleteinek alkalmas felhasználása az iskolai nevelő-oktató munka és minden más tudásdagasztó mutatóján során. Néhány hete, 2016. november végén zajlottak le fővárosunkban a nagyszabású *vízügyi világtalálkozó* (felületes fordításban és bumfordi helyesírással: „Víz Világtalálkozó”) eseményei, ország-világ láthatja, hogy a tiszta víz megléte vagy veszélybe kerülése lesz a következő évtizedek egyik legalapvetőbb kérdése az egész emberiség számára. Veszprém, íme, elmondhatja: *a kérdés kellő tudatosításával mi megtettük a jó irányba vezető első lépést.*

SOMFAI BALÁZS

* * *

Tóth Dezső: A dózsavárosi „Kőműves kör” története. /Szerk. Csiszár Miklós. – Veszprémi Szemle Várostartörténeti KHA, Veszprém, 2016. – 112 p.

2016 őszén újabb értékes kiadvánnyal gazdagodott Veszprém város helytörténeti irodalma: Tóth Dezső a megye neves helytörténésze – több éves kutatómunkája eredményeként – megírta a dózsavárosi „Kőműves kör” történetét. A mű hiánypótló, a Dózsavárosról napjainkig nem sok könyvterjedelmű helytörténeti kiadvány született. A legjelentősebb összefoglaló mű Kováts Sándor iskolatörténeti kalauza volt, emellett a Dózsa György Iskola évkönyveiben olvashattunk a városrész múltjáról. A Dózsaváros, egykori nevén a Felsőváros Veszprém északnyugati kapujában elterülő kertváros, ahol az 1900-as évek második feléig Veszprém földműves, jelentős részben német ajkú lakossága élt, ahová a polgári fejlődés időszakában a város és a városrész fejlődésében is meghatározó szerepű iparos-, kereskedő- és gazdálkodó családok telepedtek le. A változatos szociokulturájú városrész hagyományosan vidéki jellege korunk dózsavárosi polgárát is magával ragadja. Somlai Péter költő gondolatait idézve „... tagadhatatlan ugyan, hogy véget ért egy korszak, de az iparilag, technológiailag sokat fejlődött Veszprémben azért maradt még egy kicsinyke

sziget, egy, a múlt izeit őrizni akaró kis oázis, s ez a mi városrésziünk: a Dózsaváros [...] „Mi még tudunk kedvesen mosolyogni egymáson, mi még tudunk őszintén vágyakozni, itt még a harang is megkondul, s ilyenkor nemcsak az öregek tudják: mise lesz a templomunkban ...” írja. A kiadványt Hegedűs Barbara önkormányzati képviselő ajánlja az olvasóknak.

A kiadvány felépítését tekintve példászerű: a szerző bevezetesképpen – több lexikoni forrást idézve – az egyesület fogalmi meghatározásait, ezt követően pedig az 1989 után megjelent – az egyesületekkel foglalkozó – törvényeket ismerteti.

A honi egyesületi mozgalom Széchenyi István iniciatívái alapján a reformkorban vette kezdetét, ekkor alakultak országszerte tudományos intézmények, művelődési és művészeti társaságok. A kiegyezés után az 1872. évi ipartörvény tette lehetővé az ipartársulatok kialakulását. Ekkor Veszprém városában már 28 egyesület, segélyegylet működött. A század elején, 1905-ben alakult meg a Veszprémi Keresztény Munkásegylet, amelynek tagjai keresztény kisemberek (iparosok, kereskedők, hivatalnokok, gazdák, ipari, mezőgazdasági és háztartási alkalmazottak) voltak. A Szent László Plébánia Historia Domusában található a „Keresztény Földművesek és Építőmunkások Szakegyletének” 1905-ben történt megalakulásáról szóló értékes dokumentumok. A szakegylet számára a káptalan jelölte ki a székházat, amely később az építőmunkások tulajdonába került. – A „Kőműves kör” történetét a szerző – a Veszprémi Hírlap tudósításai alapján, filológiai pontossággal, a kronológia rendezőelvével követve dokumentálja.

Az 1929-ben alakult Veszprémi Keresztény Építőmunkás Egyesület, a „Kőműves kör” a Temetőhegy, Csatar utca 4. számú épületben kapott otthont. Az egyesület vezetőségét 1930 májusában választották meg. Vezetőségében Plank Mihály kőműves mester, az egyesület későbbi világi elnöke, titkári pozíciót töltött be. Az egyházi elnököt a veszprémi püspök nevezte ki. Rott Nándor püspök az alapító közgyűlésen ajándékozta meg az egyesületet egy nemzeti színű zászlóval. Az egyesület életét az 1930-as évek sajtóhírei alapján ismerhetjük meg. Az egyesület legfőbb küldetése a munkás népművelés volt: a szórakoztató társasági összejövetelek, a bálók és színelőadások mellett alapfokú számolás-, fogalmazás-, olvasás-, és levélírási tanfolyamokat, továbbá az építőipar tárgykörét érintő szakelőadásokat, valamint egészségügyi, balesetvédelmi felvilágosító foglalkozásokat tartottak. Jogsegélyszolgálat keretében foglalkoztak munkaügyi kérdésekkel, a betegsegélyezés kérdésével, és a munkásokat érintő szociális problémákkal. A korabeli munkás népművelés célja a hitvalló, a művelt és a szociálisan érzékeny, a társadalom megbecsülésére méltó munkásréteg kinevelése volt. Az egyesület közösségformáló tevékenységei közé tartozott a céhvilág kedves szentjének, Szent Rókus napjának megünneplése a templomban. Az egyesület zászlaja alatt tartották megemlékezéseiket nemzeti ünnepeinken is. A kirándulások és társas összejövetelek szervezése, testvéregyesületek

vendégül látása fontos szerepet töltött be programjaikban. A legmeghittebb, a leginkább lélekemelő rendezvényük az egyesületi karácsony volt: gyermekek által bemutatott pásztorjáték műsort követően szeretetsomagokat osztottak ki az egyesület tagjainak gyermekei számára. A háború éveiben aggodással és szeretettel kísérték gondolataikban a fronton harcolókat. Az egyesület itthon maradt tagjai fizetésük bizonyos százalékát egyleti társaik családtagjainak juttatták.

Az egyesület jeles személyiségei között elsőként Serák József kanonok plébánost mutatja be. Serák, a Katolikus Népszövetség veszprémi alapító elnöke jelentős részt vállalt a „Kőműves kör” megalapításában. Az egyesület első világi elnöke Homorai Béla oltárkészítő mester volt. Homorai a szegény és elhagyott családokon anyagiakkal segíteni kívánó Szent Vince Egyesület újraindítója volt Veszprémben. Az egyesület meghatározó egyénisége, 1934-től polgári elnöke a német nemzetiségű családból származó Plank Mihály kőműves volt. Plank családi iratai, korabeli fényképei, és megőrzött dokumentumai a könyv szerkesztésénél segítettek a szerző munkáját. Az egyházi elnökök sorában hat, a város más katolikus egyleteiben is tevékenykedő (Czövek Jenő, Gosztolya János, Strausz Antal, Schweitzer József, Kerényi József, Wéber Pál) pap rövid életrajzát olvashatjuk.

A szerző záró gondolataiban összegzi a „Kőműves kör” tevékenységének fontosságát a városrészben: legfontosabb tevékenységi területként a közösségformáló kulturális programokat, a szakmai továbbképzések szervezését továbbá az érdekvédelmet, s a jogsegélyszolgálatot nevezi meg. A kiadvány gazdag dokumentumtárral zárul. A dokumentumok között olvashatjuk az egyesület Alapszabályát, betekintést nyerhetünk az 1930-as évek egyesületi életének veszprémi világába, lapozgathatunk a mesterré válás előzményeként alkalmazott, kétnyelvű iparos vándorkönyvben. Korabeli fotókat nézegetve megcsodálhatjuk az egykor élt temetőhegyi férfiak, nők és gyermekek német és magyar motívumokat egyaránt reprezentáló viselet kultúráját.

A szerző, Tóth Dezső helytörténeti vonatkozású önálló könyvei elsősorban szülőfalujához, Dákához kötődnek, ő a Falu Krónikása, Dákán a helyi értékeket ápoló baráti kört is szervezett. Mint népművelő-könyvtáros első generációs értelmiségiként fontos feladatának tartja a legfőképpen kétkezi munkából élő emberek, parasztok és iparos emberek értékteremtő világának bemutatását. Mint ismert dózsavárosi polgár, idős korában is részt vállal a városrész közéletében. Dózsaváros emblematisz személyisége ő, az országosan is ismert és elismert helytörténeti kutató, aki küldetésnek tekinti lakóközrete történetének tanulmányozását is. Könyve a tősgyökeres dózsavárosiak, idősebbek és fiatalok számára egyaránt érdekes olvasmány, hiszen városrészük történetének egy szeletét hitelesen és szemléletesen mutatja be, emellett a városrész története iránt érdeklődőket további helytörténeti kutatásra ösztönözheti.

MIHALOVICSNÉ LENGYEL ALOJZIA